

HÍD

irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

9

9

1970.

SZEPTEMBER

HÍD
IRODALMI,
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXIV. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ACS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

- 885 DR. BURANY BELA
ÉLET ÉS TÖRTÉNELEM
- 901 CS. SIMON ISTVÁN
KÉT ELBESZÉLÉS
- 904 MAREK HLASKO
A DÖBBENETES PÓKEMBER
- 912 ALEKSANDAR POPOVIĆ
A MÁSODIK AJTÓ BALRA
- 951 ALEKSANDAR TIŠMA
A BARNA LÁNY NYOMÁBAN
- 973 PAP JÓZSEF
NÉMÁN IS DALOLNAK
LEGÚJABB DIVATJA SZERINT
- 975 POÓR ZSIGMOND
VERSEK
- 977 BENEY ZSUZSA
NAPLÓ
- 980 PÓR PÉTER
A „GYENGE DAL” CSODÁJA
- 987 CSÁNYI LÁSZLÓ
A CIGÁNYOK KÖLTÉSZE
— CIGÁNYVERSEK
- 1002 DÉR ZOLTÁN
AZ ELSŐ MŰHELY
- 1019 HERCEG JÁNOS
LEÁNYVÁRI LEVELEK
- 1027 SZEMLE
Varga Zoltán és Bálint István
jegyzete

Különmelléklet:
Kodolányi Gyula:
ANGOL POP KÖLTŐK

Képzőművészeti
melléklet:
BARANYI ZLATA
ÉS MAURITS FERENC
MŰVE

ÉLET ÉS TÖRTÉNELEM

DR. BURÁNY BÉLA

Egy telefonhívással kezdődött:

— Nem akarsz egy-két bányászdalt szedni? Van egy betegem. Öreg bányász. Szívesen mesél és dalol. Vrdniki magyar. Itt fekszik az osztályon, most elkaphatod.

— Délután jó lesz?

— Éppen bent leszek én is.

S a bőrgyógyászati osztály orvosi szobája egy fél délutánra szokatlan tartalommal telt meg.

Egy-két, nagyjából már ismert dal után így került szalagra ez a szöveg.

Ennek a spontán mesének szalaghű, frott formája különös izgalommal született: Mi ez az írás? Folklórtanulmány? Szerény néprajzi adalékok fényessé vált történelmi események margójára, a nemcsak kortárs, a részt vevő kisember realitásokat szerető adaléktárából? — Nyelvtudományi dokumentációs anyag, mely elemzés, konklúziók, sürgős és hathatós segítség után áhítozik? (Így beszélünk! S még jó, ha így!...) — Boldog tobzódás a fonetikában, az eléggé dísztelen s oly sokak által mekegőnek bélyegzett, irodalminak kikiáltott „e”-ző nyelvjárás árnyékában? A „józüen ejtett” szavak kötelezően ilyen írása, szalagra fixált, való beszédre való hivatkozással?

Egy kicsit talán mindez. De mindentféleképpen: élet. Vagy abból — hibáival is, a sokféle romlást híven tükröző — egy darab. A mi életünkben.

Hány ilyen írást lehetne leszedni szűkebb hazánk annyi vihart látott huszadik századáról? Mely valóság volt, élet. És történelem is.

Ez épp kiadható.

— Talán kezdjük ott, hogy — hogy is hívják magát?

— Engem úgy hívnak, hogy Almándy Mihály.

— Hány éves?

— Éppen nyócvan. 1890-ben születtem. Augusztus 11-én.

— Hol született, Mihály bácsi?

— Kis Rábincán. (Male Rabinci.) Rumátú van egy óra járásra. Keletnek.

— Voltak arra még magyarok, mikor maga született?

— Negyedrésze vót magyarok, még vótak horvátok, de többségbe vótak a szerbek.

— Németek nem voltak arra?

— Nem vótak.

— Vannak-e még magyarok azon a vidéken?

— Hát, vannak. Satrincán, ott tiszta magyarok vótak. Ajis, szinte Rumátú van egy óra járásra...

... Főszabadulás után csak éccő vótam náluk. Vannak még, keverve. De, lehet mondani, többnyire még maradtak magyarok...

... Az apám ott halt még, Kis Rábincán. Onnant asztán az anyám együtt ide, ekötözött ide Rumára. Itten vagyunk körösztóve. Mer Kis Rábincán nem vót katolikus templom, hanem Rumán vót pap.

No osztán, elég az hozzá, hogy az anyám ott vót mosóné. Én még aztán vótam talán öt-hat éves, akkor az anyám férhömént, egy szerbhó. Merd akkó vót, ... a határ nyitva vót, a szerb még az Ausztria határ. Rumán vótak vásárok. Jártak fő szerbek.

No, elég az hozzá, hogy férhömént az anyám, és engém is átvitt. Léhettem olyan hatéves. Nem jártam iskolába.

No, asztán ottan az anyám átmént a szerb hitre, Jeremić Milan vót a férje. (Ez a Jeremić, aki mostan muzsikál furulán, ez a mustohaapámnak a fia.)

No, elég az hozzá, hogy lehettem olyan tíz-, tizénegy éves, aszmongya mustohaapám:

— Tudod mit? — Aszongya. — Hát má az anyád úgyis átmént a... izé... a szerb hitre, gyere té is — aszmongya —, átkörösztólünk. — Aszmongya. — Hogy légyé — aszmongya —, pravoszláv.

Hát mit tudtam én? Aszontam:

— Rëndbe van.

Hát, elég az hozzá, hogy aztán (rövidesen megmondva) el is vezettek a templomba, az apám még az anyám. (Akkó még élt.) Akkó osztán, ott vót a koma is, még mindén, aztán föl, elméntek az oltárho oda, akkor osz szépen én nem löttem Almándy, hanem Milorad Jeremić.

*

No osztán ottand én el is mëntem hát inasnak. Sabácon, 1904-be, asztalosinasnak. 1907-be szabadútam. Akkor vótam ottan talán egy hónapig, kettőig, akkor úgy, hogy — kívántam. Itt vót a bátyám Rumán. Testvérbátyám. No osztán átgýüttem ide Rumára. Nagyon nehezen engedtek, mer hogy hát szerb vagyok. Akkor még osztán a határ csukva vót, és köllött a magyar és az ausztriai konzulátra elmenni a mustohaapámmal, és akkó aztán kértek ezt a... izét, átengedélyt, a határon körösztól, és oszt úgy átengedtek.

No oszt, mihezt átgýüttem, megösmerkédtem a bátyámmal, no oszt így. Ez vót 1908-ban.

Akkor kerütem Verdnikre. Akkor a magyarok gyüttek bē, átvették egészen Sidig, még még Vinkovcáig, még egészen Zemunig. A verdniki bánya előbb vót részvintársaság. Pongráczék, aztán vót egy... Pėjásóvityék... akkor amikor a magyarok átvették, akkor lött „Magyar Királyi Kőszénbánya, Verdnik.” Elötte osztráké vót, 1908-ba.

Akkor lettem bányász. 18 éves voltam. Akkor aztán, ... 1911-ig, amikor bérükköttem. Itt szógátam Péterváradon.

...Mé kerütem bányásznak? Mëgmondom őszintén, elvtársam, azé, mert akkor dógoztunk, ugyëbár, rëggetü estig, nem kerestünk sëmmit së, körübelü annyit, hotyhát a ruházatra nem is jutott, csak élelëmre. Noosztán mëgismerkëdtem ëgy bányássza, valami Blaskovics, bunyëvác vót, velembeli vót, katonaságot is szógátunk ittend ëgyütt asztán, ü mán bányász vót. Aszongya:

— Gyere — aszongya —, mi dógod van — aszongya — itten — aszongya —, mëgván három koronád, ha csillës vagy. Az biztos három korona.

Énnëkëm mëg ottan nem vót, talán ëgy korona, mëg nem tom hány fillér vót, naponta.

No aztán így odakerütem bányásznak, és aztán lettem bányász, egészen 1911-ig. Tizënégybe rukkótam, akkor két és fél évig vótam katonára, itt Péterváradon, gyalogezredbe. Akkor aztán, mikó kitötöttem a katonaságot, itt dógoztam mëgint, Verdnikën, ëgy hónapig. Akkó aztán emëntem Isztrijába. Az is vót, szinte köszënbánya. Az mëg francia és ausztriai részvénytársaság vót. Nem vót állami. No, akkó osztán dógoztam, nem is tudom má, nem emlékszëk, hogy meddig dógoztam, több, mind ëgy évig, onnant elmëntem Dalmáciijába, Sziverity és Verusity bányákba. Ez vót 1913-ba.

Ott is dógoztam valami keveset, onnan asztán ekerütem Tatabányára. Tatabányába szinte nem dógoztam sokáig, akkor emëntem Veszprém megyébe, hitták ... izé ... Dorogi Bányának. Ott is, nem sokáig dógoztam, úgy, hogy visszakerütem Isztrijába. Innentrü bérükkötam tizënnégybe.

Ügy vót az, ugyëbár, mindëg: „ottan többet keresnek!” (Benne vót az újságba.) Megyünk oda. Namostan itten keresnek többet, megyünk ide. Noosztán úgy, hogy én is gondótam, në dógozzak mindig ëgy helën, mer mongyuk, ugyëbár, a könyvek mëgvótak, szocijál biztosítëkot fizettek, rëndbe van mindën!...

•

No, onnant aztán bérükkötam Pécsre, a közös hadseregbe, 52-ös vót. Közös hadsereg vót. No osztán vótunk három hónapig, június 28-án ütött ki a háború, júniusba. Akkor osztán ... izé, ... evótunk kësztüve, hogy mëgyünk frontra. No osztán, ëccé csak gyün ëgy ezredës. (Magyar kommandó vót.) Gyün ëgy ezredës, mëg gyün ëgy tizedës. Nem tizedës, szakaszvezetö! Látom, hogy viszi, ottan, a listát, akkó oszt mingyá parancsótak kettös rëndbe, — elég az hozzá, hogy — viszi a listát, aszmongya az ezredës, aszmongya:

— Fiúk! — Aszmongya. — Ki tud — aszmongya — több nyelvet?

Jelëntëkeztem:

— Én vagyok. Németü és taljánü, és magyarü, szerbü.

No, akkó az örmestërnek átadta azt a listát, és aszmongya:

— No — aszmongya —, esztet fölolvassa, és maga magyarázza — aszmongya —, szerbü, taljánü és németü.

Többnyire vótak szerbek is, még taljánok, talján kevés vót, többnyire németek vótak.

No, elég az hozzá, ézé, hogy én azt átolvastam. Mikor én azt átolvastam minthotyha egy tonna kút dobtak vóna lè a szívemrú! — Minek mènjenk én a háborúba? Szégín vagyok, elveszítsem a lábamat, vagy a kezemet? Maradok nyomorultan!...

No osztan föl létünk mentve, tizénhárom bányász volt. Ottan lè is tettük egy bányász mérnökné a vizsgát, fővezettek oda bennünket, no osztan izé:

— Ki mëgy előre?

Mondom:

— Én.

Amikó béméntem, mondom:

— Tekintetës bányamérnök úr, parancsra mëgjeléntünk!

— Ha igaz — aszongya —, bányász vagy?!

Mondom:

— Jó szerencsét!

Aszongya:

— Mi vótá a bányába?

Mondom:

— Vájár.

No osztán kérdözte esztet, asztat, gyújtóléget, fujtóléget, létettem a vizsgát.

— Mehet! — Aszmongya. — Föl lész mëntve!

No, aztán voltunk tizénhárom bányász. Föl létünk mëntve, tizénnégybe.

•

No osztán, onnat aztán tizenhétbe kitört a forradalom: pécsi katonai forradalom.

Kilencedik magyar gyalogezred, tizenkilencedik magyar gyalogezred és harmadik horvát gyalogezred. Ezek osztán, — köllött vóna nekik másodszó, harmadszó mënni frontra. Oroszország ellen. Akkó osztán föl-lázadtak pünkösöd másnapján. Tizenhétbe.

Emlékszék jó, mer nem dógoztunk. Mink mëg osztán, hogy nem dógoztunk, mëntünk, ugyébár, a bányászok, hallottuk, hogy mënnek mostand a katonák, a magyarok mënnek a frontra, muzsika szót, mëg mindén, hát elméntünk. Ez délelött vót. Hát ki is mëntek a katonák, muzsika szót, virágokat dobátak, mindénfelürü, ugyébár, no, elég az hozzá, hogy kiméntünk az állomásra. Há mikó kimégyünk az állomásra, ott ának a peron alatt a tiszték, tábornokok mëg nem tom micsodák, ezék a nagy tiszték, és ahogy mënt a vonat, a katonák mëg hátat fordítottak a vagonra és tartották a fegyvert.

No osztán, izé, gyüttünk ottan, nem tom hányan, civil vót mëg bányász. Eccër csak gyün valahunnat egy civil embër, aszongya:

— Testvérék! — Aszongya. — Mënekújjeték, — aszongya — innest — aszongya —, peron alú — aszmongya —, mert lész — aszongya — lü-vüdözés!

Hát mink mingyár kiméntünk amott a peron alú, kiméntünk, aztán, hogy a katonák dőföllíroztak:

— Brr-r-r-r-r-r!! Brr-r-r-r-r-r!!

Úgy estek ottand a tiszték is, még mindén, osztán ordítás, mink még mēnekūtünk, de fenéket! Nem tudtunk mēnekūni! Akkó mán az ēgyik csoport a municióraktárt fōlszakította, a domobrānacokat, a... a népfōlkelōket lēfegyverēzték, fōlszakították az élelmiraktárt, és mindén katona vitte a három-nēgy fegyvert, ahogyan birta, bombát, és ott:

— Le a háborúval! Éljen a béke! — Le a háborúval! Éljen a béke!

Aki nem akarta a fegyvert efoganni s nem kijabát, pisztolyt, és agyonlütte! Há, mink is efogadtuk, mi bányászok, há mi is azon vagyunk, hogy: Háború lē! Lēgyēn béke már ēgyszēr!

No, elég az hozzá, hogy osztan izé, én is fogtam fegyvert, nemcsak én, vótunk körūbelú több mint száz bányász.

Ez vót körūbelú 10 óra, fél tizenēgy, nem emlékszök rája, nagy harc vót, gépfegyverēk lüvōdōztek, a kilences vagy tizenkilences magyar gyalogezred, (nem emlékszök rája), gépfegyverrel mēntek, izé, kamionnal, lüvōdōztek, mindén, csak:

— Lē a háborúval! Éljen a béke!

Hát osztan így mink is összecsoportosodtunk. Persze mink is kiabātunk, a tiszték dobāták lē a kokárdákat, a sasokat, lē, és a csillagokat is dobāták, azok is kiabātak ottan.

No, elég az hozzá, hogy osztán izé, ez tartott körūbelú estig. Ez a forradalom. Lēhetētt olyan estefele mán, akkor osztán ēgy szakaszvezetō, vót ēgy horvát szakaszvezetō, vótak köztünk magyarok is, akik tudtak szerbū beszēni, mint ahogy én, no, aszongya:

— Testvérēk! — Aszongya. — Semmi más — aszongya —, mēnekūjjünk, merd — aszongya — itt vannak a bosnyákok. — Aszongya. — Lovasezred. Bosnyák lovasezred. (Csak nem tudom mostand mellik? Harmadik, negyedik-ē, nem tudom.)

Akkor osztán onnantrú mingyán mēnekūtünk ēgy öreg temetōbe. Öreg temetō vót ottan, vótak nagy szobrok, de osztán mēgkerūtek bennünket, és aztán vót ez a pāncél kocsi, kerūgettek, és aztán úgy lüvōztek be a temetōbe, mink még a temetōbe vagyunk. Hát osztán nem bírtak, mer mindég szoborra lōtt. Mink is lüvōdōztunk.

Nem emlékszök rá. Estek ottan lovak is, estek ottan bosnyákok is, a katonák, huszárok. Estek. De mi törōdik ott... tuggya zembēr abba zidōbe, hogy nem is ōsmeri maga magát, nem más!...

No osztán a szakaszvezetō, még mēg vót nála, ajis magyar gyerek vót, de hát szerbū is beszēt, ahogy ēpp mi beszētünk, aszongya:

— Fiúk! — Aszongya. — Mindēgyik — aszongya — tōtse meg a fegyverit! (Akkor ismétlō fegyver vót.) — Tōtse mēg — aszongya —, s mikō aszmondom: ēgy, kettō, há-rom! Gyors tūzet — aszongya —, és ezt a frontot — aszongya — körōsztú kō törni, és bē az erdōbe!

Az erdō mēg nem vót messze a temetōtū, nem vót ēgy kilométer sē. Akkor aztán úgy vót. Belelūtunk a frontba, szētmēntek a bosnyákok, a katonaság szētmēnt, akkō bē az erdōbe!

Akkō a szakaszvezetō:

— Gyertēk ide — aszongya —, gyertēk ide mostan!

Nem mert sēnkisē bēgyűnni az erdőbe.

Hát osztan olyan tiz méterre, tizenöt méterre bēmēntünk az erdőbe, akkor aztán, izé, ez a szakaszvezető aszmongya:

— Bányászok! — Aszmongya. — Gyerték ide, mindēgyik gyűjjön ide — aszmongya —, hozza ide fegyvert!

Hát összecsoportosodtunk, vótunk ēgy nyócvan, százan, bányászok. Hát a bánya nagy Pécsen. Kilenc saht vót ottan. Tizēnnyócezer ember dógozot ottan!

No, elég az hozzá, össze:

— Testvérek! — Aszmongya. — Drugovi! Elvtársak! — Aszmongya. — Rakják le a fegyvert, és mindēgyik — aszongya — mēnjēn a saját munkájára, úgy, mintha nem lētt vóna sēmmi sē. Mink mēg — aszongya —, mink mēg majd ahogyan tudunk! — Aszongya. — Mi sami čemo.

No osztán mi is lētēttük a fegyvert, ebúcsúztunk tüle, aztán mentünk Pécsre. Éppen rēggeli sihtünk vót, pünkösd harmadnapján, énnēkēm rēggeli sihtēm vót.

No, elég az hozzá, hogy aztán lēmēntünk a bányába, má harmadik nap mēntünk, ēgyszēr, dógozunk, kérdēzték:

— Mi vót ottan a városban?

— Hát nem tudjuk.

— Vótá?

— Nem vótam.

No, elég az hozzá, hogy aztán izé, hét órakkó gyűvünk ki a bányábú, ezek mēnnek épp lē, mēnnek munkára, másik sahtibú mēg gyűvünk ki. Mikó zelső lēēr, magyarú aszongya:

— Elvtársak! Itt vannak a csendőrök. Akik vótak forradalomba — aszongya —, várják űket.

Hát osztan gyűvünk ki a sánábú, hároman azon a sánán éppen, Sitri János, mēg vót ēgy német, Toncsik vót a neve. Mēgyünk ki, hát osztán mingyán —, vót ēgy aknász. Cseh vót, cseh fiú. Tudot magyarú is, mēg németű. Aszmongya:

— Ter isz tesz!

Hogy hogy ismert mēg bennűket, hogy vótunk? Hogy hogy taláták azt a könyvet? Ęn magam sē tudom.

— Ter isz tesz! Ter isz tesz! (Eis vót! Eis vót!)

Aztán összesēdtek bennűket, bēmēntünk a fűrdőbe, mēgfűrdōttünk, fōlvēttük a tiszta ruhát, és bē az iskolába. Kiűresitētek ēgy nagy iskolát, hát osztán ott voltunk, elvtársam, három napig, csak vizet kaptunk. Akinek vót hozzátartozója, az hozott ēnni, mink aztán szétosztottuk, elvtársiasan. Nem! Két napig! A harmadik nap szōllítanak bennűket, gyűn ēgy csendőr, aszmongya:

— Fiúk! — Aszmongya. — Lēs szōllítás, és — aszongya — zōrmestēr előtt köll mēgmondani, hol vótá, merre vótá, mindēn, rēndēsen, pontosan, mindēnt. Mert aki nem mondja, mēglássa mi törtēnik űvele!

Jó van.

Hát aztán mēntek ēgyesēk, de nem gyűttek ezek, akik ki lēttek hallgatva, nem gyűttek abba, hanem mēntek a másik szobába.

No, elég az hozzá, hogy mēgszōllítanak ēngēm, szōllítanak, jelēntik, —

bömegyék, hát egy nagy kövér őrmester, (szép, nagy bajúsa vót neki, kövér vót), mondom neki:

— Jó szeréncsét, tekintetős őrmester úr!

— Fiam — aszongya —, igazán, tē bányász vagy?

Mondom:

— Igen. Bányász.

— No — aszongya —, fiam, mond még még...

De hallottam én: csitt! csatt! Valami pofozásokat hallottam ottan, hát elég az hozzá, aszongya:

— Hun vótá, fiam?

— Vótam — mondom — forradalomba. Pécsen. — Mondom. — Miután nem dógóztunk...

Aszongya:

— Vót fegyver?

Mondom:

— Vót.

— Ki adta?

— Katonák adták.

— Mé fogadtad el?

— Azé, mer ha nem fogadtam volna el és nem kiabátam vóna: „Lē a háborúval! Éljen a béke!”, agyonlútt vóna.

— És akkor mi történt?

Akkor elmeséltem neki, hogy voltam a temetőbe, és aztán így, elmén-tünk az erdőbe, akkor aztán fegyvert léraktuk, gyüttem munkára.

— Jó, fiam! Látom, igaz vagy. — Aszongya. — Kit láttá, többet?

— Én — mondom — még magamat sē nem ősmertem, nemhogy lát-tam vóna másikat! Magamat sē nem ősmertem, hogy hun vagyok, mére vagyok?

— No, jó van. — Aszongya. — Fiam, vigyázzá!

(Amaz a másik még ottand írja.)

Aszongya:

— Ide hallgassá, fiam! Mostand, ahogyan ittend beszété, lész kihall-gatás a rögtönítélő bíróság előtt. Úgy mondd, ahogyan mostand mond-tad! Jusson eszedbe! Mēhecc!

Jó van.

Méntem másik ajtóra, amikó aztán sorba gyüttünk, akkor aztán izé, az udvarba kihúztak egy nagy láncot, összekötöztek bennünket, hát, ahogyan számítottam, körülbelü vótunk, azon az aknárú, két aknárú, (Sorakna és Andrásakna), errú a két aknárú körülbelü vótunk egy het-venen, nyócvanan, vótunk. Ketten úgy össze vótunk kötözve, kettőt-kettőt bírtunk csak lépni, körúfogtak bennünket, elő a csendőrök, kato-naság, — és Pécs Bányatelep—Pécs város, körülbelü jó egy óra járás. Jó kilépésre.

No, elég az hozzá, hogy aztán izé, bekísértettek, bennünket a kaszár-nyába. Nagy udvar vót, betonirozva vót, ottan eleresztettek bennünket, no osztan körúfogtak bennünket, szinte a katonaság, sétátunk arra körú, de éhéssek vótunk, szomjassak is vótunk, hát egyszerű csak gyünnek ezek a tábornokok, tiszték, sorba, mennék bē az irodába. Vót egy nagy terem. Nagy iroda vót, nagy terem, no elég az hozzá, hogy vótak ottan padok,

hát osztán mikó bémegyünk, szállítanak bennünket, mindnyájan be! De mán mikó begyüttünk, három katona üt má ottand, előtte. Nem fordították ára, hogy megösmertem vóna, vagy nem, — ott vót a feszület, két gyërtya, égétt a két gyërtya, feszület emitt...

Hát jó van. Mikó begyüttünk mindnyájan, hát féláll egy — nem tom milyen, czredes vót, vagy tábornok, fogja az átiratát és akarja olvasni a vádiratot...

Hát, — mostan tudjuk. De, tudja, így járt mindëgyiknek az ereje: (reszket). Tudjuk, hogy a rögtönítelő bíróság: halál! Más sëmmi sé!

Eccé gyün egy Hajdu Gyula, aki most is (hallgattam a rádióon körösztü), most is Budapestën van. Hajdu Gyula. Az vót minálunk kommunista titkár. De, izé, ügyvéd vót a foglalkozása. Aztán csak begyün, hajadonföve vót, nagy, kopasz embër vót, és nagy, vékony embër vót. Viszi a könyvet, odagyütt, köszönt ezéknek a tábornokoknak (vótak valami heten-nyócan), köszönt ottand, ök efogadták, akkor kivette könyvet, aszmongya:

— Császár és királi nevibe, fölbontom — aszmongya — zitéletét, merd a rögtönítelő bíróságnak nincsen joga elítelni a civil népet — aszongya — halálra.

— Igen — aszmongya zügyész —, paragraf ez, paragraf az... — emez aztán lemondta, úgy, hogy rövidesen légyözle.

Akkor aztán aszongya:

— Császár és királi nevibe, csak — aszmongya — civilüket civil törvín elibe, és — aszmongya — civil törvín fog rëndëlkézni fölöttük.

No, elég az hozzá, hogy aztán el is mëntünk. Mingyá aznap. Ezéket még fölkérdëzték, ezt a három katonát.

No, elég az hozzá (ezt is mëgmondom), hogy ott vótunk, nem engedtek mingyá, egy sorba vótunk, átunk, egyik ódalrú, másik ódalrú, a három katonát még ide falhó állították, és itt vót egy tiszt egy karddal, mëg emitt egy tiszt egy karddal. Mëg három katona, fegyverrel. Há gondolhassa, elvtársam! Majdnem sírtunk, hogy mink ennyien vagyunk és a három katonát nem tudtuk mëgmënteni, nem lehet mëgmënteni.

Akkor aztán egy katona hozta zebkendöt, béköti a szemüket, kettö mëgengedte, az a középsö, állászik, az szakaszvezetö vót, vagy örmestër vót, látszik, hogy lëszakította sarzsit. Aszmongya:

— Ide löjjetek! — És megfogta a blúzát, láttam, a gombok szétkapcsolódtak mind. Aszongya:

— Ide löjjetek!

Akkor aszmondta:

— Embert lüttök, de — aszongya — kommunista elvet sosë nem lüvitök agyon!

(Ën tizënhëtbe lëttem kommunista, mingyán mikó Pestre kerütem. Itten mán vótam én bizalmi férfi, mikó Hajdu Gyula kommunista pártba vót, akkö mink dógoztunk demokrata mëg szocijál kalap alatt. Ottan kezdték má szervezni minket. Má tizënhëtbe. Mëg Pécssett.)

No, elég az hozzá, akkor osztán másnap tëttek bennünket civil törvínre, noosztán a Hajdu Gyula szinte begyütt, natterëmbe vót, gyütt a termën körösztü, mongya nekëm, aszongya:

— Almándy — aszongya —, mongya meg a többieknek, hogy egy évtű ötig. De nem fogjátok, izé, kitőteni, forradalom lesz!

Ennyit mondott osz bémént.

Bémént, akkó lettünk szállítva egyenkint. No osztán engem is szállítottak, bémondtam, eszembe jutott, mint az őrmester mondta.

Jó.

Kaptam két évet. Egy évtű ötig vótak elítélve. No osztán el vótunk ítélve, a többiek még oszt szabad lábra léttek bocsátva.

No osztán másnap (abba zéccaka aludtunk a pincébe), no osztán másnap réggel lánkra vertek bennünket, bėvagoníroztak, úgy, ahogyan vótunk talán hetvenen-nyócvanan, de nem eresztették ki, hanem tettek oda vizet és bė a vagonba, és ottan álltunk, még csak bė nem gyüttünk a Keleti pályaudvarra.

No, akkó kiabáltak: „Keleti pályaudvar!” Megát a vonat.

Mikkó gyüttünk, láttuk, tele van a peron, tuggya elvtársam, tele van a peron! Gondótuk, talán maj várnak bennünket valami kaláccsal, vagy valami, éhessek vagyunk! Hát mikor gyüvünk ki, mégyünk erre ki (de a katonaság ott áll, csendőrség még mindenféle), akkor kezdtek ezek a... nők is vótak ottan:

— Fúj! — Kiabáltak ottan, még köpködtek ott. — Ezék azok a bűdös kommunisták! Ezék azok a lázadósok! akik — aszongya — hazaárulók, még királyárulók, még tudomisen mit kijabáltak, még mindēn.

Akkó aztán kezdtek küvel bennünket dobálni. Akkor aszmongya, — egy tiszt vót ottan a karddal, aszmongya:

— Nė merjēn — aszongya — sēnki sē ide dobnı küvet, mert rögtōn lė-lűvōm! — Aszongya. — Mink ítélkězünk fölöttük, aszongya, — nem tik! Szétoszolni, szétoszolni mingyán!

Szétmēntek a népek. Akkor aztán mink odakerūtünk a Margit körűti fogházba.

*

Mikor odakerūtünk, akkor már körűbelű ezerhėtszáz-ezernyócszáz (amint hallottam) voltak menekűl... hogymongyammán? Szőkevények. Vót ott mindēn: magyarok, szerbek, horvátok, vót mindēn. Szőkevények a háborűbul.

No osztán ott vótam, most nem emlékszek rája, hogy meddig vót ez, elég az hozzá, hogy mink aztán foglakoztunk, valami staniclikat csináltunk. Régge mēgfōl a kávé, — hát, a kinyeret még osztották. Egy kiló kinyeret nyócfelē osztottak. Hát gondolhassa, hogy milyen vót!

Elég az hozzá, rövidessen mēgmondva, hogy aztán izé, vót velünk egy bunyévác Szabadkárú. Tudott jó magyarú is, az vót a szobakomandāns. Mink vótunk huszonōten egy szobāba. Huszonnégyen, ű vót a huszonōtődik. Hogy hun szerēzte a lėvorvert, hunnét, azt nem tudtuk.

Hát osztán ěgyszer este így bēmėgyünk, amikkó fajront vót (mėgcsinātuk a staniclikat, még mindēnt), bēmėgyünk a kaszárnyāba, ěgy valami gyár van ottand a Margit körűti fogház mellett, valami gyár. Kiabānak:

— Elvtársak! Hónap szabadútok! Hónap szabadútok!

Hát, izé, zsebkendőve izének, intégetnek, ez a komandó még fölát, mer magas vót az ablak, odatette a padot, fölát, magos embër vót:

— Elvtársak! — Aszmongya. — Szabadulunk hónap. — Aszmongya. — Hónap régge emëgyünk lë — aszmongya —, elvégezzük a dolgot, főgyüvünk — aszmongya —, kapunk kávé, (mer mindig az a fő vót, kaptunk kávé, aztán mëntünk lë csináni staniclikat). És — aszmongya — mikor az első ágyút méghalljuk, akkor mindëgyik fogja a padot, az ajtót még így (úgy mint itt, ere béfelé nyitak), nëki!...

Elég az hozzá, hogy aztán izé úgy is vót. Másnap evégeztük a dógot, bëmëgyünk a kaszárnyába, csinájuk a staniclit, egyszerű csak az ágyú:

— Bú-ú-ú-ú!

Akkor mingyá fogtuk a padot, aszongya:

— Mëgëgy ágyúlövés! — (Hogy hunnën tudta? Valami összeköttetés vót, titokba vót. Hogy mikó szërezte a levorvert, assë tudom.)

A bosnyákok vótak az örök.

Akkó, mikó második ágyú lütt, akkó osztán a padot:

— Egy, kettő, há-rom!!! — Mán az ajtó kint is vót. Avvá nagy padokká. Kilöktük.

Mingyá ki, ú még mënt előre. Mink még fogtuk, — ez a bosnyák még a feyvert tartotta, belelütt, bosnyák elesëtt, mingyá fokta ú a feyvert.

Akkó aztán mink harmadik emeletrü lëmëntünk az udvarba. No osztán összeszedelöcködtünk, — hallottam én, hogy valami lüvödözésëk vannak ott fönt. Elég az hozzá, hogy mikó lëgyüttünk mindnyájan, hát kimënni nem lehetëtt, majdnem három méterës beton van környeskörü, há mostan elmëgyünk oda (ëgy vaskapu vót ott) a vaskapuhó, mán akkó a tiszték még ezék a kúcsárok, ezék mán menekütek, emëntek mingyán. Bëzárták az ajtót, és aztán sëhun sëmmi. Hát, ott átunk, mint a mähék! Abba zajtöba. Mint a mähék!

Hát, nem bírunk kimënni!

Hát ëccër csak gyün két kamion, vörös katonák, mán akkor (izé) uniformisba vótak. Èccër csak kigyün ëgy tiszt, izé, — ezredës vót. Ezredës. Aszmongya:

— Fiúk, mi van veleték?!

Há mongyuk:

— Nem bírunk kimënni!

— Hát hun vannak a kúcsárok?

— Hát nincs sënki së! Fölükerestük mindënfélet.

(Azt akartam mondani még, hogy akik vótak még ëgyesbe bëzárva, azokat is fölmentëttük. Emëntünk oda, kivágtuk a vasakat, és aztán azokat is fölmentëttük.)

Elég az hozzá, hogy izé, aszmongya:

— Fiúk! Nincs más hátra — aszongya —, akik erös emberek, fogjátok még — aszongya — ezt a rácsos kaput — aszongya — alú, fölú, mindënhun! Aszmondom (ú még kivü vót!), mikó aszmondom, fiúk: Egy-kettő-há-rom! Mindëgyik — aszongya — rántsa még, ki köll mënni!...

Ès úgy is vót.

Èj! Mint a mähék, tuggya! Erös embërek vótak!... Hát én nem fog-

tam. (Mi vagyok?!) Hát én gyöngé embér vótam, fogták az erős embe-
rek. Fogták azokat a rácsokat:

— Egy, kettő, há-rom!!! — Mán az ajtó kint is vót! Falastú együtt,
tuggya!

Fogták és bédobták oda az udvarba.

Mingyán kiméntünk, akkó az ezredés aszmongya:

— Fiúk! Elvtársak! — Aszmongya. — Séhova sē mēnjetek — asz-
mongya —, tartok beszédét!

Akkó mink lēmēntünk, mind, a lépcsőn, a kamion, két kamion még át
ottan, gépfegyverékke.

No osztán tartott ottan beszédét, aszmongya:

— Elvtársak! — Aszmongya. — Forradalom van!

Akkor megint:

— Éljen a béke! — Aszmongya. — Le a háborúval! Lē a Tisza Pistá-
val! Lē... (asztán kiabátak mindēnt) lē a császárokkal! Mindēnnel —
kiabátak ottan. És aztán tartott nagy beszédet, mi a kötelességünk.

No osztán aszmongya:

— Fiúk! — Aszmongya. — Akik bátor gyerekek — aszmongya —,
mēnyünk! — Aszmongya. — Mēgyünk — aszmongya — egy here! (De
nem monta hová.)

Há mink is fölugrátunk. Mi vótam én akkó?! Mind a mokus! Fölug-
rottam mingyán az autóra, fegyver már bēnt vót az autóba, teli vót az
autó fegyverékke!

Akkor osztán, mingyá, vót ottan munició, mēktötöttük és mēntünk.
Nem tudtuk, hogy hová, nem tudtam. Két kamion mēnt. Mēntünk a
Tisza Pista gyilkolására.

Hát, mikor mēgyünk oda, nem emlékszēm, hogy mellik utca vót, vagy
hun, lakásán vót. No osztán mikó mēntünk, akkor a kamion mégát, oszt:

— Fiúk! — Aszmongya. — Ugráni lē, és barikádokat teremteni!

Ottan vót valami vasút. Aszmongya:

— Csendörök őrzik a Tisza Pistát!

Mikó aztán lēugrátunk, mingyár barikádokat!... A puskák már tōtve
vótak, akkor a mi tisztjeink, akik mán tiszték vótak azelőtt, vörösökné,
még aztán, — szóval, akkor aztán ezek mingyár be! Valami négyen,
öten bēmēntek.

Ja, azt akartam mondani még: a csendörök mēgtámadtak bennünket,
akkor aztán adj neki a csendöröknek!

A csendörök szétszaladtak. Vót ottan halott is, vót ott mindenféle!

No, elég az hozzá, a csendörök szétszaladtak, akkó vártuk a tisztéket.
A mijeinket. Akkó kigyűttek. Aszmongya:

— Vége van — aszmongya — Tisza Pistának. — Aszmongya. — Mit szó-
tok, elvtársak — aszmongya (ott tartott beszédét.) — Mit szótok — asz-
mongya —, elvtársak! Még — aszmongya — mikor bēmēntünk — aszmongya
—, lēvorver az asztalon áll, az íróasztalán. És mikó bēmēntünk, montuk,
hogy: a törvín nevébe... izé... kezeket fel!

Aszmongya:

— Még — aszmongya — én parancsolok nékték, nem tik! — Asz-
mongya. — Fegyvert... én mondom! — Aszmongya. — Fegyvert lē!

Így meséték ezek.

Akkó fokta levorvertot, a Tisza Pista, oan hidegvérün. Akkó osztán belelüttek, meggyilkóták, akkor osztán méntünk...

*

Akkor három napig tartott a forradalom.

Vót ottan, kaptunk énni, inni, — vót mindén!

Akkor aztán, izé, harmadik nap ki vót plakatírozva, hogy mindéggyik jelentkézzén és mēnjén az állomásra, és mindéggyik mēnjén a saját helire.

No osztán, én onnantrú (bányászok vótunk valami harmincan, negyvenen, aki pécsi bányászok vótak). No osztán összeszödelöcködtünk, — plakáton írva! Emēntünk az állomásra, és mink együttünk Pécsre.

Többiek osztán méntek szerteséjjel, ide-oda, mindéggyik mént a saját helire.

— Három napig tartott a forradalom.

No, elég az hozzá, hogy aztán izé, — hát én ekezdtem dógozni.

*

Mēntünk munkára. Fövették bennünket. Hát aztán, talán negyedik-ötödik nap, vagy több, égyszēr kapom a Hajdu Gyulátú, Kaposvárrú, kapom a kurírtú, a futártú, éccaka...

Gyün, kopog az ajtón, mondom:

— Ki az?

Aszmongya:

— Én vagyok.

— Hunnēn?

— Kaposvárrú.

— Jó van!

Nyitom az ajtót, bëeresztēm, akkó mongya:

— A Hajdu elvtárs üzent, hogy rögtön hónap Kaposváron jelentkézzén. Kaposváron. Ott van a székhelye.

Elég az hozzá, hogy aztán én nem szóltam a mérnöknek sēmmit sē, nem is montam föl, emēntem, etüntem.

Másnap elmēntem Kaposvárra. Ott várt a Hajdu Gyula, Hajdu Gyulátú megkaptam a parancsot, hogy mostand... (de mán a szerbek tizēnyócba bënt vótak. Mán efoglaták az egész Pécsēt, még a Pécsi Bányát is mingyá efoglaták, az egészēt. Vót valami Čolokantić pukovnik. Nagyön jó embēr vót! Én vótam nála tolmács tizenöt napig, még nem kapott rēndēs tolmácsot. Magyarbú még németbú szerbbe fordítottam át.)

Elég az hozzá, hogy kaptam a parancsot:

— Idehallgassá, elvtársam! — Aszongya. — Tē tucc beszéni jó szerbú, csináj összekötētést a szerb, izé, őrsíggel, és Pécsen, a Baranyába, amēnnyi csak léhet — aszongya —, szēdd össze, aki akar önkínt gyünni a vörös hadseregbe.

Hát jó van. Úgy is tēttem én, akkor aztán visszamēntem, aznap visszamēntem, mer nincsen messze a izé... a hogyismongyam már... a Magyarország. Éppen úgy, mint a Fruška gora, Verdnik itten van, a

Kamenica még a magyarokná. Csak egy hégy vót. No akkó aztán én elméntem, vót valami Szabó elvtárs, avvót elnök. Mint kommunista elnök, de hát nem mertük mi akkó a parolát! Mink dógoztunk akkó is mint demokraták. Elég az hozzá, hogy montam neki, hogy mi a parancsom.

Aszmongya:

— Jó — aszmongya —, most mēnj lē — aszmongya —, jelentkézzé a mérnőkné, és kérjé szabadságot. (De hát nem tudtuk mink sē ugyébár.) Tizēnöt napi szabadságot, mondd még, hogy mész haza.

Úgy is vót. Aztán eméntem a mérnőkhő, mondom:

— Mérnök úr — mondom —, légyēn szíves, adjon szabadságot, tizēnöt napot, szükségem van — mondom — rája.

Nem kérdēzte, minek.

— Jó van. — Aszongya. — Maj ha visszagyűssz — aszongya —, jelentkézzé.

Mágó mérnök. Némēt vót, de magyarú beszēt szintēn.

No, elég az hozzá, hogy így vótam én körülēlü egy hónapig futár. Ottan összeszēdtem az önkintēket, tizet, tizēnötöt, ahogyan bírtam, akkó vittem Kaposvárra, határon, de mán az őrsigge mégismerkēdtem. Vittem ottan tíz liter bort, öt liter pálinkát, az őrsígnek ottan, vót ottan... őrmestérnek, akkor alőrmestēr (podnárēdnik), ezāk a szerb tisztēk vótak. Csak nem szabad lētt igényēst az őrsígre mēnni, hanem egy kicsit távol, egy fél kilométerre. Vótak ottand oan gyalogútak. Ősmertem az egész erdőt.

Ők tudták, hogy mirú van szó, de nem ellenēzték.

No elég az hozzá, hogy én vittem... Akkó, mikó átvittem Kaposvárra, akkor ottand egy elvtárs fölírta mindēgyiknek a nevit, és aztán van-ē gyerēke, nős, nem nős, akkor én kaptam a Hajdu Gyulátul pénzt, annyit, hogy én aztán a pénzt vittem, — millió, másfél millió, többszó kétmillió, ahogyan vót. Koronát. Vittem a Szabó elvtársnak. Szabó elvtársnak átadtam a pénzt, én kaptam nyugtát, hogy mēnnyit adtam át, és őneki még kötelesség vót a családnak szētosztani azt a pénzt. Vörös katonák családjainak.

Noosztán, körülēlü tartott egy hónapig. Noosztán, mikor nem vót, mer összetoboroztunk mindēnt, amit csak lehetētt, akkor osztán, most nem emlékszēk rája, hogy a románok még a csehēk mēllik hónapba... tizēnyócba, azt tudom, de mēllik hónapba támadtak bennünket, nem emlékszēk rája.

Noosztán, mikor izé, mēgtámadtak bennünket a románok még a csehēk, a Hajdu Gyula, az szētosztott bennünket. Fele mēnt a cseh — én vótam a cseh frontra —, a fele még emēnt a román frontra.

Akkó én belekerűtem a terrorszázadba. Heizenberger (zsidó vót), az vót a szakaszvezetō. Terrorszázadba. Még vót valami Szalma János, az lētt a századparancsnok. Szalma János. Arra emlékszēk rája.

Aztán én odakerűtem, izé, cseh frontra, úgy, mikó mán Kaposvárrú kaptuk a jelēntēst, Budapestrú különvonat gyűtt értünk, mer már akkor a csehēk az Esztergomot már lűvūdōzték. Má a párkánrú keszték lűvūdōzni Esztergomot.

No osztán mink különvonatot kaptunk, de má nem bírtunk bēmēnni

az állomásra (éjszaka vót), hanem az állomástú egy kilométer, kettő. A tüzérségünk gyűtt velünk, akkor aztán a tüzérséget fölszállítottuk, volt egy kis hegy, akkor aztán ekesztünk mink lüvüdözni az ágyúkkal, és aztán úgy, hogy a csehék vonútak vissza, úgy, hogy az orgoványi erdőné, ottan átak még, a csehék, réggelig. Eszaladtak no! Má hajnal vót.

No, akkor aztán a mieink szinte kesztek lüvüdözni ara, és aztán kö-röszütörtük, úgyhogy harmadik, vagy negyedik... (Komárom, még nem tom mére méntünk) délután hajtottuk őket Érsekújvárig.

Nohát akkó odáig vótunk. Nem emlékszem, hogy meddig vótunk. Elég az hozzá, hogy kint vótam éppen őrségén, négy emberrel. Éccer csak hallom a lúdobogást, éccaka vót, éjfél után, oan bujdosó hódvilág vót, arra emlékszek, éccer csak gyün a ló. Mondom:

— Állj! Ki vagy?!

Mégát, mondom:

— Jelszó!

(Tudom, a jelszó Csáktornya vót.)

— Csáktornya!

— Előre!

Aztán gyűtt, aszongya:

— Elvtársak — aszmongya —, mēgyünk — aszmongya — bē a ka-szárnyába, mondott a Hajdu Gyula egy szomorú hirt...

Mit, nem tudjuk.

Hát osztán mingyá vonúttunk, a Hajdu Gyula még gyűtt piros autóvá.

Gyűtt oda, mink szedelöcködtünk össze, no, elég az hozzá, hogy szo-morú hirt hallottunk, hogy az Amerika és angol, mintha hadat üzent vóna Magyarországnak, a vörös hadseregnek, hogyha nem rakjuk lē a fegyvert. És nem vonulunk a határokról lē. A csehéknek sē nem szabad a határt átlépni, sē a románoknak nem szabad a határt átlépni, és mink rakjuk lē a fegyvert és lēgyünk békével, mert másképp — aszongya — ű mégtámad bennünket. Ennyit mondott a Gyula.

Vót egy mérnök. Izé, — Selmec mérnök. Vasúti mérnök vót, Selmec elvtárs. Aszmongya:

— Nem! A fegyvert — aszmongya — nem rakjuk lē! Még csak lē nem mēgyünk a határig! — Aszmongya.

Es úgy is vót, nem raktuk lē a fegyvert. Bevagoníroztuk az ágyúkat, még a tüzérséget, fegyverre méntünk mink is. Igényest együttünk ide Kaposvárra. Kaposvárrú, izé, szóval szétoszlottunk.

Akkó mink, raktuk lē a fegyvert a szerb határon, Mánfán. Ottan raktuk lē a fegyvert. En vótam ott is, szintén, tolmács. Fehér lobogóva méntünk a határra, vótunk háromman. Ők is tudtak szerbú is még ma-gyarú is. Még németú is. Hároman vótunk délégát.

Akkó kiméntünk a határig, szóval fehér zászlóval, megvártuk ottand a szerb tisztét, de má akkó vótak ezek a szerecsének. Egy szerb, egy szerecsény, egy szerb, egy szerecsény. Puskájuk vót nekik.

No, elég az hozzá, akkó odadtuk a levelet, akkó elolvasták, akkó ez a tiszt bémént az irodába, és hallottuk, hogy telefonát, értették, hogy Čo-lookantiót hívta (pukovnikot). Aszmongya:

— Itt vannak — aszmongya — vörös hadsereg. Átadják magukat — aszmongya.

Akkó mán a Horthy is bënt vót.

Elég az hozzá, hogy ott raktuk lë a fegyvert.

Először a fegyvert, aztán az ágyúk, aztán gyüttok a civilék. Áthoztuk, amit csak lehet. Élelmet, lovakat, teheneket, disznókat, mindënt hoztunk át.

Aztán mink vótunk az utolsók.

Onnan a határtú Pécsig vót egy jó óra járás, Pécs. No, elég az hozzá, hogy aztán, izé, mikó odaértünk... (mi kaptunk kocsit a tisztékkel együtt, a többi tiszték még mëntek lóháton, — egy kocsit hároman, négyen).

A tüzes fegyvert lë köll rakni, azt kaptuk parancsot. Aki merészel átvinni határon tüzes fegyvert és męgtalájják, és męgtuggyák, asz mingyá lëlüvik.

Úgy is vót. Bombákat, mindënt lëdobátunk: ejis el van intézve...

Akkó együttünk Pécsre. Van ott egy Búza tér. Nagy templom is van ottan. Tuggya, aszondom magának, ottan vót énni, inni (inni csak sör vót, más sęmmi sę). Ottan męgvártak bennünket, mind a saját testvérüket, énni, inni vót ottan két napig. Nyáridő vót, jó emlékszék, augusztus hatodikán raktuk lë a fegyvert.

Akkor ott vótunk két napig. Akkor összehitt bennünket kurírokat, jelęncsük a népeknek, mindęnki męnjën a saltërokra (öt-hat saltër vót ottan), mindęnki jelęntkezzën, męgkapja lęgitimációt, hogy a Jugoszláviába męhet mindęnfele, monták, keresni, de a vonatot kő má neki fizetni. Mindęgyik męnjën a saját, az ű munkájára, milyen iparos, vagy bányász, vagy nem tom micsoda.

Én osztán męntem Pécsre. Akkor... (most is męgvan az írás.) Harmincan vótunk. Nem lęttünk fővéve. Részvëntársaság vót. Bányagazgató nem akart bennünket főfogadni. Hogy kommunisták, męg nem tom micsoda!... Úgyhogy a Čolokantić, a pukovnik, az kinszerítette az igazgatót, muszáj nekik fölvęnni. Mert ünękik volt az a cél, hogy kihazsnálják a bányát huszonęgyig. Huszonęgybe ki kő nekik męnni. Huszonęgyig köll nekik kihazsnálni a bányát. Szóval az volt a cél. Mentü több munkás maradjon. De nem akarnak! Égyáltalán!

No, elég az hozzá, hogy aztán, izé, akkor a Čolokantić nem bírta. Nem bírta. Mink is ott vótunk, montuk: hát mért nem vęszi? Hát nem csináltunk mi sęmmit!

Nem és nem!

Hogy hogy vótunk, mi vótunk, nem tudom.

Elég az hozzá, hogy a Čolokantić męg maga aszmonta: (szerbú mongya):

— Tuggya mit?! — aszongya —, Almándy? Maga — aszongya — kap egy írást, męllik bányát ösmeri?

Mondom:

— Verdnikët ösmerëm legjobban. (Pécsët ösmerëm, de itt nem vęszenek fő.)

— Mikó dógozott? — Aszongya.

Mondom:

— Ezęrkilencszáznyócba.

— Męgírjuk a levelet — aszmongya —, maga elmęgy Bęográdba a bányaminisztériumba. Átvishi azt az írást, és azoktú kap engedélyt, akkó

— aszongya — visszagyün énhozzám, és akkó kapnak vagonokat, és — aszongya — lészálíjja őket Verdnikre. Ezt a harmincat. Huszonkilenc, én vótam a harminc.

No, elég az hozzá, hogy még is kaptam a levelet, még egy elvtárs gyütt velem, Bertovicsnak hívták. Cseh vót, de ez is tudott magyarul. Még szerbű is értett valamennyit.

Úgy is vót. A minisztériumba aszongyák:

— Éppen Verdnikre van szükségünk, mert mostan nyitnak ki két aknát. — Még aszongya: Pécsrül vonúnak vissza Baranyába mostan, szén köll!

Akkó egész idáig mindig állandóan Verdnikén maradtam. Onnantrú mēntem nyugdíjba. Ötvenbe.

Akkó hároman mēghaltak itten Verdnikén, akkó vót aki emēnt Bőcsinba, erre-arra. Maradtam én magam. Nem, még van egy ott.

Negyvenötbe köllött vóna nyugdíjba mēnni. De akkor aszonták:

— Dok je obnova, nema odmora!

Kaptam még 5%-ot ötvenig. 60 éves koromba mēntem nyugdíjba.

Almándy Mihály, 80 éves nyugdíjas, a forradalomban való részvételeért 1970 májusában a Magyar Népköztársaságtól emlékérmét kapott.

KÉT ELBESZÉLÉS

CS. SIMON ISTVAN

HULLÁMVERÉS

Voltak helyek, ahová csak éjszaka tudott betérni, mert a tárgyak aránya, az események visszhangjai csak ilyenkor voltak reálisak a számára. Nappal itt az arányok annyira felborultak, hogy őserdei idegenség sugárzott ki belőlük. Így volt ő Dezsda lakásával, hajótöröttségének szigetével is. Nappal teljesen távolinak, idegennek vélte, éjjel meg csak itt tudta redukálni a nappal szennyes hullámveréseit. Különösen az utóbbi időben voltak idegtörőek ezek a hullámok, mivel gyakornokoskodása vége felé járt, tovább már nem bírt humorizálni a nehézségek, a viszásságok fölött, végleg le akart számolni velük. Persze, nehezen ment, és ez ajzott állapotban tartotta. Degradáltak, ötödik kerék volt csak egy primitív főnök mellett, aki áskálódott, de mivel a darwini kategóriák szerint is kisebb kutya volt, így főleg csak csaholt, ritkán harapott. Elzsibbadt, már komolyabban csak az fájt neki, hogy rajta keresztül akarják megcsúfolni az öreg professzort, aki éjszakákba nyúló értekezéseken a marxizmusról beszélt neki.

Napjai nagyobb részét a növények és a munkások közt töltötte, kezdetben idegesítette a melósok zsellér-mentalitása, de másfél év múlva már, mint mikor a csavart kelleténél jobban meghúzzák, forgott, és nem fogott. Azt se bánta, ha együgyű célzásokkal fölhányták neki Dezsdat, Dezsda gyerekeit, szeretőit stb. Érdekes üszökízű éjszakákon Dezsda is felhányta neki ezt a meghatározatlan térfogatú munkahelyet, és uszította, hogy könyököljön. A könyököd kopjon, ne a hajad!, mondta tréfás komolysággal, és akcióba lendült. Dezsda harmincegy-két éve ellenére is nagy élettapasztalattal, makacssággal és jó csípőkkel rendelkezett. A tettek embere volt, heves és kiszámíthatatlan. Egy kihűlt éjszaka, mikor ő egy újsághír hatására gondolatban Kambodzsában járt és félrelökte az asszony kezét, Dezsda kimagyarázkodást nem tűrő hangon rivallta: úgy látszik, te is tudnál olyan hidegnaposan bánni velem, hiába, egér marad az egér, akármennyi is a macska. Nagyon szeretsz te átjarni, majd lehalkulva hozzáfűzte: Istenem, mért is nem él mindenki ott, ahová tartozik!

Túl fáradt és csalódott volt, hogy mindezen fölháborodjon, csak keserű szájjal annyit szólt, hogy ha sok a birka, a farkasok szelídebbek lesznek, mert vannak igazságok, melyek fordítva is azok maradnak, min-

denkinek ott kell maradni, ahonnan nem mehet tovább, és aki marad, az hiszékenyebb a távozonál, bár a távozó tetteiért is ő szenved.

Dezsda sóhajtozni kezdett e fejtegetés hallatára, árnyhajtásos múltját fájlalta, majd hirtelen fordulattal kijelentette, hogy ennek így kell lenni, ahogy van, és még simulékonyabb lett.

Így kell-e lenni, ahogy van, tűnődött magában az úton, miközben akkordszerűen csikorgott a hó léptei súlyától. Szaggatott volt az éjszaka, a csurgások helye csúszós, meg-megingott, szomorkásan regisztrálta a kutyaugatásokat, elgondolkozott az ebek hűségén, meg azon, hogy lám, félelmüket hangoztatva, figyelmeztetik a falut az alvégen ólálkodó tolvajokra.

Különben kihalt volt az éjszaka, a járda néhol csúszott, vigyázni kellett egyensúlyára.

ERNYŐS VIRÁGÚ GYOMOK

Ott állt a major közepén, a zsellérházak szemrehányó tekintetében, és borzongás futott át rajta, mintha csak az eszmélet határán vércöre valami nyirkos hullótestbe kapcsolódott volna be.

No idejutottál, szivárgott ki a kerges fekete földből a vád. Befelé fordult, néhány percig csak teret látott, hullámveréseset, távolít... Aztán az idő rétegeből, mint ahogy tűző napon a hát hámlik, levált az a zsiros kenyeres szakasz, mikor lóvezető volt ezen a szikrázó réti szurkon, mikor először becsapták.

Értelem-lejtőkön haladt a délibábot hörpintő növényrengeteg között. Távoli, átizzadt szemeszterek anyagába botladozott. A falu szocialista átalakulása. Pilátusi kézmosás. Becsapják.

Tarkálló vakolatok, kisebbségi újságpapírral sötétített, semmibe néző alig-ablakok, oxidált fémek összevisszasága, néhány kóbor kutya és hűtlen asszony. A lendületet itt lefokozza a második perc vagy a harmadik lépés. Tépelődött. A rogyant kovácsműhelyben Üres Kalász zaklatta Verőcöt. Régi fogadásokra, munkaakciókra emlékeztette, majd a gyakori visszaéléseket leltározgatta kérkedően. Gépiesen szívták a megdrágult cigarettát, és párhuzamot vontak az egykori zsidó és a mostani kofferosnak nevezett vezetőség között. Tévelyegtek a jog és a „vájog” távközén. Az élet fonákja, mondta, közben a gyomirtó szerekkel perme-tezett zsugorodott levelekre gondolt meg a sok védőszerre, fogalom-halmazra, melyre megtanították, hogy most mindezt idegesen kiverjék a fejéből.

Kalácstalan ünnepnapok sajjásával gondolt Verőcre, fáj neki ennek a rendes embernek a kiszolgáltatottsága, irreális rendszerete. Önnön emberségében fuldokló, fojtogatott Verőc. Verőc. Este, ha hazamegy, a küszöbnél fáradtan lerúgja a Solid-féle szandált, hevenyén megfogódkodik az agyonhasznált fateknőre emlékeztető gangajtóban, melyre egykor öregapja bőregeret szögelt, hogy a radáros kis állat szerencsét hozzon a házra. Spartacusék büntetésére emlékeztető kegyetlenség az ajtón és mögötte Verőc fia a konyhaszagú csöndet riasztgatva magol: „Ádáz csaták után felszabadultunk. Azé lett a föld, aki megműveli.”

Verőc egy ideig eljátszogat a lecke légüres térben lebegő darabjaival, majd nagymisék és évi közgyűlések tompítják az agyát, elszenderül.

Álmában az idő napos oldalát járta. Fia ösztöndíjat kapott agronómiára, mert hát olyan vezetőkre van szükség, akik a munkások nyelvét is beszélik az öngazgatásban.

Izzadtan, súlyos sötétségre ébredt, kint csomókban állt a csönd, és velőtszaglászó leple elborította az ablak előtti üres disznóólakat. Elvesztettnek érezte magát az álom és a valóság omladozó szakadékában.

Gyakran, most is egy rovarcsápnyi időre, megállt a major közepén. Valóságérzete felborult földrengések és árvizek vízióit idézte. Mintha csak egy másik időben áldozott volna le a nap. Kiégetten ténfergett ki a zsellérházak szürkületi vakságából. A major bejáratánál észrevette, hogy a volt váltónál, a néhány göcsörtös akácfától meghatározott tér közepén, egy kis diófa sorvadozik az utolsó sugarak után kapkodva. Darwinra gondolt és arra, hogy ebből a varjaktól ideejtett dióból csak akkor lehet rendesen termő növény vagy kifogástalan fejfa, ha... Jó estét, köszöntött rá a sintér, majd eszkimó-egyszerűséggel kivágta, hogy a piszkos cigányok ismét betörtek a dögösbe az éjszaka. Csináljanak valamit, mert ez így már gyalázat. Jó éjszakát. Megpróbált gyorsabban lépkedni, mert érezte, hogy nemsokára ellepi a nagy Pannon-éjszaka.

A DÖBBENETES PÓKEMBER

MAREK HLASKO

Egy szép napon, a filmszakmában elért ragyogó sikerek egész sorozata, valamint azon társadalmi sikerek után, amelyeket a Los Angeles-i Központi Börtönben az élőszó varázsának köszönhettem, rájöttem, hogy egy vasam sincs. Az emberi jóindulat azonban hozzásegített ahhoz, hogy trógeri minőségben alkalmazást nyerjek. A megbeszélte órában alaposan kimosdottan és megborotváltan megjelentem a főnök színe előtt, aki egy darabig szótlánul szemlélt, majd így szólt:

— Maga lesz a Döbbenetes Pókember. Mit szól hozzá?

Közöltem vele, hogy egész életemben a döbbenetes pókemberré való átalakulásról ábrándoztam; hogy harmincnégy évet vártam erre a pillanatra; s hogy álmom végre valósággá vált.

— Mert nézze — mondta főnököm —, cégünk komikszok* terjesztésével foglalkozik. Nincs az a szemét, amit itt meg ne találna. Van itt minden: „Szerelmes lányok”, „Igaz vallomások”, „Lehetetlen megbízatás”, „Denevér-ember” és így tovább. Maga a „Kaland” csoportban fog dolgozni, vezetője Mickey lesz, azaz automatikusan a „Fantasztikus” alcsoporthoz fog tartozni, más szóval, megint csak automatikusan tagja lesz a „Döbbenetes Pókember” szekciónak. Világos?

— Magától értetődik — feleltem.

— Volt valamikor dolga a rendőrséggel?

— Nem.

Főnököm még egyszer megnézett magának.

— És ezt nekem mondja? — jegyezte meg őszinte derűvel.

Bementem a terembe, és odaléptem Mickeyhez, csoportvezetőmhöz. Bemutatkoztam, és megkérdeztem, hogyan szólítsam, mire Mickey azt mondta, hívjam csak a keresztnévén. Ezután adott egy kötenyt, amelynek hátán díszelgő ember úgy festett, mintha Nyikita Hruscsov és Florence Nightingale frigyéből született volna; ez az alak valamilyen pókhálóba volt gabalyodva, s az elragadó képmás alatt óriási betűkkel ez a felirat állt:

DÖBBENETES PÓKEMBER

És ez voltam én.

Reggel hétkor kezdtünk dolgozni. A terembe begurult egy óriási teherautó, s én meg egy másik (szifilitikus-szadista küllemű) pofa, akinek

* Eredeti angol helyesírással „comics” — folytatásos képregény.

a kötényére nyíllal átdöfött szív volt festve és ez a szöveg: „LÁNYOK ELSŐ SZERELME”, nekiláttunk a munkának.

— Fogd a magadét, én meg fogom a magamét — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Vigyázz, hogy el ne szúrjuk az egészet. Ha rá-rakod a PÓKODAT az én kurváimra, Francesco bedilizik.

— Ki az a Francesco?

— A teherautósofőr — közölte a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Egy rohadt strici. Képes odamenni utána Mickeyhez és bemószerolni minket, hogy a kocsija miattunk állt, és pénteken mind a ketten röpdülünk. Világos?

Elkezdtük hajigálni a csomagokat, míg Francesco csak álldogált, gúnyos mosollyal nézve bennünket és erőfeszítéseinket olyan megjegyzésekkel kommentálva, amelyeket még filmesek társaságában sem illik megismételni. Szövege ugyanakkor biztatóan hangzott, s ennek volt bizonyos jelentősége, ha figyelembe vesszük a tényt, hogy minden egyes csomag legalább negyven kilót nyomott. Pár perc múlva lassú léptekkel bejött a terembe egy aggastyán, akiről lerítt, hogy a sír szélén áll. A pátriárka hátára ez volt írva: „SZEKUOLÓGIA. A POMPÁS SZERETŐ”. Félelmetesen zihálva, a halálos erőfeszítéstől kidüledt szemmel SZEKUOLÓGIA felmászott mellém a teherautóra, és odasúgta:

— Vigyázz! Mickey már kétszer járt itt, és látta, hogy ülsz.

— De a lift közben felment — mondtam. — Várnunk kellett a következőre.

— Ennél a cégnél nincs üldögélés — mondta A POMPÁS SZERETŐ. — Még ha el is ment a lift, állnod kell. Ha Mickey meglát, azonnal kirúg. — SZEKUOLÓGIA. A POMPÁS SZERETŐ az erőfeszítéstől zihálva és hörögve lemaszott a teherautóról, és tétován maga elé meredve elballagott; halszemei könnyben úsztak.

Mickey bejött és odakiáltott: — Szünet.

Láttam, ahogy a LÁNYOK ELSŐ SZERELME még fölemelt egy csomagot, hogy abban a percben, amint Mickey kiáltását meghallotta, vissza is engedje. Leültünk, kinek hova jutott hely, és ki-ki enni kezdte a szendvicseit. Hirtelen bejött egy púpos pofa, olyan drámaian, mint a zsidók átkelése a Vörös Tengeren egy személyben. A hátán felirat: HERKULES, IZOMEMBER. A púpos szívszaggatóan zokogott.

— Mért bög ez a kurafi? — érdeklődtem.

— Nem tudod? — kérdezte a LÁNYOK ELSŐ SZERELME.

— Nem én.

— Különös humorérzéke van a mi főnökünknek — felelte amaz. — Amint látod, mindönket úgy nevezelt el, hogy a guta kerülgesen, valahányszor rágondolunk. Ez a púpos először TARZAN volt, a DZSUNGEL FIA, azután lett belőle FÉRFISZÉPSÉG-FÉRFIERŐ, most meg HERKULES az istenadta. Mikor én idekerültem és megkaptam ezt a kötényt, s láttam, hogy már nem vagyok Billy Anderson, hanem csak a LÁNYOK ELSŐ SZERELME, odamentem a főnökhöz és megkérdeztem: „Főnök, mondja, nem lehetnék inkább EMBERI FENEVAD, BÉRGYILKOS?”. De az csak rám néz és azt mondja: „Szerintem te tisztára a LÁNYOK ELSŐ SZERELME vagy.” Odafordul a titkárnőjéhez, és megkérdezi:

„Susan, hát nem ez a legszebb fiú a halpiacon?” Mire Susan: „De igen, Fischbájn úr.” Erre ő: „Na most már elhiszed?” És ebben maradtunk.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME elgondolkodott. Sötét szifilitikus-szadista ábrázata megfeszült; szűk homloka, amelynek normális méretei sem haladták meg a postabélyeg nagyságát, szinte teljesen eltűnt; úgy látszott, mintha állkapcsa egycenesen a fejéből nőne ki.

— Pedig nekem még a szerelmet is vásárolnom kell — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Ahogy mások a krumplit veszik. Viszszatasztó vagyok, és senkinek se kellek. Egyszer bementem egy olyan kurvás bárba a Vine Streeten, benn ülnek a kurvák, megisszák a whiskeyt, amit a palijuk fizetett nekik, és aztán kimennek a palival együtt. Akartam én is fizetni egynek, megkérdeztem, mit iszik, mire azt mondja: „Én hetvenheteset iszom. És te mit? Krokodilszart?” És szóba se állt velem. Akkor egy taxisofőr azt mondta, hogy ismer a *down-town*-ban egy prostituáltat, akit Josephine-nek hívnak és hogy elvisz ahhoz. El is vitt, és kioktatott, hogy kopogjak háromszor és mondjam, hogy a Harry küldött. Ő meg majd lenn vár rám. Fizettem neki nyolc dollárt az útért, fölmegegyek, bekopogok, kijön egy néger. Mondom neki: „Josephine-t szeretném látni.” Tudod, ki volt ez a néger? Dijkstra, aki megölt valakit a ringben, ezért eltiltották a pankrálástól: nem bírta csak tettetni a verekedést, és igaziból csinálta. Ez a néger borzasztó dühös lett, és utána három hétig feküdtem a kórházban.

— Talán csak meg akart tréfálni — mondta egy ÉLVE TEMESSETEK EL feliratú ember.

— Kicsoda?

— Hát a sofőr.

— Gondolod? — kérdezte a LÁNYOK ELSŐ SZERELME.

— Van az ügy, hogy az ember azt hiszi, jó viccet csinál, ha kibaszik a másikkal — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL.

— De egyszer még elkapom azt a pasast — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME.

— Velünk ugyan mindnyájunkkal kibaszta — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL. — Ahhoz, hogy itt munkát kapjál, szakszervezeti tagnak kell lenned. A főnök senkit sem rúg ki, mert a szakszervezet végezze vele egy nap alatt. Hoffa tata nem engedi meg, hogy bajunk legyen. Ezért kapunk kettő-ötvenhárom órábért, a főnöknek ennyit kell fizetni; persze gyűlöli Hoffa tatát, és rajtunk tölti ki a mérget. Nekem például két szívrohamom is volt, négyszer operáltak sérvvel, nincs egy valódi fogam, és a főnök éppen ezért rakott bele ebbe a szériába, ahol a bandita élve temeti el az embereket. A múlt hónapban eltemetett két kislányt, egy apácát és a saját anyósát. És ez mind azért van, mert fiatalokrában történt vele valami, s azóta úgy látszik gyűlöli az embereket. Legalábbis nekem úgy tűnik.

— Mondd el a PÓKNak, hogy hívtak azelőtt — kérlelte a LÁNYOK ELSŐ SZERELME.

— Nem szívesen beszélek róla.

— Na mondd el.

— Oké — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL. — Azelőtt FELTÁ-

MADOTT JOE-nak hívtak. Egy olyan fiúról Kansas Cityből, aki hullákat rabolt.

— És mit csinált velük?

— Azt már nem tudom. Épp, amikor kezdett kiderülni, áthelyeztek egy másik csoportba — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL.

— A főnök ezt szokta csinálni — jegyezte meg a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Ha valakit komolyan kezd érdekelni, amit valamelyik szemétnben írnak, rögtön áthelyezi más munkára. Itt vagyok például én, a LÁNYOK ELSŐ SZERELME, és azt sem tudom, miről van szó a mesében.

— Ez mind azért van, mert a főnök gyűlöli Hoffa tatát — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL. — A tata jó ember volt, azt akarta, hogy még a fogorvosi kezelés is ingyenes legyen. Most becsukták, de azért a főnök továbbra is fél tőle.

— Gyűlöli Hoffát, mert Hoffa valamikor teherautósofőr volt és hogyha csak egy szót szólna, megmozdulna az egész ország — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Csakhogy ezt a tata nem teszi. Azt nem hagyja, hogy velünk bárki is kibabráljon, de nem avatkozik a főnökünk magánügyeibe. Ezért csinálhatott a főnök belőlünk bohócot.

Mickey bejött a terembe és elkiáltotta magát: *Let's go!*

Ezúttal nem volt teherautó, amit ki kellett volna üríteni. Leültünk a LÁNYOK ELSŐ SZERELMÉ-vel egy halom régi komikszra és szaggattuk róluk a címlapokat.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME egy percre elment, közben én szaggattam tovább a fedőlapokat, és kupacokba rakosgattam a komikszokat, de aztán visszajött, és megállt mellettem.

— Hol vannak a fedőlapok? — kérdezte.

— Nem tudom — mondtam. — Valaki az előbb elvitte őket.

— Uram teremtőm! Nekünk kell az egészet kupacba rakni és egy fedőlapot rátenni. Ez most miről szól?

Felemeltem az egyik komikszot, és elkezdtem olvasni: „Tom első ízben a darlingtoni katonai temetőben tett erőszakkal magáévá. A mai napig emlékszem, hogyan feszítette szét szőrös kezével, mint vasfogóval, védtelen, s akkor még tapasztalatlan combjaimat...”

— Oké — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Ezt letakarjuk a Donald kacsával, és minden rendben lesz. — Letépte a fedőlapot a DONALD KACSÁ-ról, és betakarva vele a csomagot, ügyesen összekötözte, és odadobta a legközelebb álló embernek.

A túlsó oldalon dolgozóknál is volt valami baj, azok is összekeverték valamit. Hallottam, amint egyikük megpróbálta a szöveget a fedőlappal egyeztetni:

„És akkor Johnny kezében megvillant a rövid mexikói kés. Johnny belevert a kést a néger hasába, és sátáni kacagással egyetlen mozdulattal kirántotta áldozata belsőrészeit. 'Ez majd megtanít arra, hogyan viselkedj a jövőben fehér emberekkel, te fekete kutya' — mondta Johnny, és kísérteties nevetéssel félreállt.” Itt félbehagyta az olvasást, és kisvártatva megkérdezte: — A jövőben?

— Hogyhogy?

— Mert milyen jövője lehet ennek az embernek. Hiszen Johnny már kiszaggatta a belét.

— Nem értesz az irodalomhoz — mondta a barátja. — Ez ugyan mind kutyaszar, de igaz kell, hogy legyen, vagy nem? Ha egyszer hetente milliószámra veszik az emberek és egy ilyen füzet huszonöt centbe kerül, talán mégsem hülyeség akkor az egész, mit gondolsz? Olvass most ebből a csomóból:

„Megmondtam neked, hogy vissza ne gyere még egyszer ebbe a városba, mondta a seriff, és egy lépést hátrált. Villámgyors mozdulattal a csipőjéhez kapott, de Billy, a Kölyök, gyorsabb volt. A két lövés egybeolvadt, és a seriff teste élettelenül zuhant a földre...”

Abbahagytam egy percre a fedőlapok szaggatását, és megpróbáltam átgondolni ezt a jelenetet. Ha a seriff villámgyors mozdulattal kapott a csipőjéhez, de Billy, a Kölyök, még nála is gyorsabb volt, milyen gyorsan mozoghatott Billy? Képtelen voltam választ adni erre a kérdésre. De megdöbbenett a jelenet pontosságára: Billy jobban célzott, és már nem a seriff, hanem csak a seriff teste zuhant élettelenül a földre. Ha a szerző elhagyta volna az „élettelenül” szót, egész jó prózai részlet lett volna belőle, de úgy látszik, mindenkinek ki kell hülyéskednie magát az írásban. Máig sem értem Balzac regényhőseinek pénzügyi kombinációit, nem értem Zseromski locsogását; nem értem, miért ír Jerzy Andrzejewsky olyan keveset, és nem értem, miért kezdtem én egyáltalán írni.

— És még egyet nem értek — mondtam hangosan. — Miért nevezett el engem a főnök DÖBBENETES PÓKEMBER-nek?

— Majd kigondol neked valami mást — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — A NŐK VILÁGA nemsokára elmegy tábori lelkésznek Vietnamba, és akkor talán áttesz téged a NŐK VILÁGÁBA. Él a feleséged?

— Úgy nézek én ki, mint aki elégedett?

— Akkor lehet, hogy áttesz a NŐK-höz. Ott régebben egy olyan pacák dolgozott, akit teljesen tönkretett a felesége, és a főnök ezért rakta oda.

— És mért megy a NŐK VILÁGA tábori lelkésznek?

— Mert pap. Munkáspap. Van ilyen sok. De most már a NŐK VILÁGÁNAK elege van ebből a melóból, és megy a háborúba. A NŐK VILÁGA, az egy meztelen lányok fényképeivel teli lap, meg az is benne van még, hogy ezek a lányok egy óra modellezéssel megkeresik az ötven zöldhasút. Különben nézd meg a pasast magadnak.

Balra fordultam, és megláttam egy embert, aki a NŐK VILÁGA című lapocskáról szaggatta a fedőlapokat. Szemét az égnek emelte, és megörnyedt, valahányszor hozzáért a fedőlaphoz. Ahogy azt leszakította, rögtön előbukkant egy plüsskanapén heverésző meztelen lány, olyan pózban, ami egyértelműen arra ingerelt, hogy az olvasó a kanapén való előzetes pihenést mellőzve, rögtön a hölgyre heverjen le. A kép szövege így szólt: „W. Teréz mindössze 19 éves, és előtte az egész élet. Szereti a sportot, a zenét, szeret táncolni.” Ennél többet nem is tudtam meg W. Terézről: a NŐK VILÁGA egy mártír arckifejezésével szaggatta tovább a fedőlapokat, s közben halk imát suttogott.

A terem túlsó sarkából borzalmas üvöltözés hallatszott. Mickey beszélgetett ott egy sánta emberrel, akinek a bal csizmája legalább tizenöt fontot nyomhatott, s ennek következtében a sánta kicsit úgy festett, mint egy ördög egy olyan operettből, amelynek finanszírozói már a bemutatás előtt tudták, hogy tönkremennek, s ezért az ördög szerepére a város legolcsóbb színészét fogadták fel. A sánta ördög sovány hátát gyűrött kötény borította, rajta a felirat: SPORTVILÁG.

— Ennek meg mi köze a sporthoz? — kérdezte Mickey kellemetlenül metsző hangján. — Folyton összekeveritek a fedőlapokat. Olvass csak egy kicsit ebből.

— Még olvasnom sem kell — mondta a SPORTVILÁG. — Tudom, miről szól.

— Miről?

— Egy banditáról, akinek volt egy menyasszonya, és éppen akkor csukták le.

— És aztán?

— Aztán ez a tag meglógott a börtönből, és elment a nőhöz, hogy bújtassa el, és éppen arra ért oda, hogy a nő az esküvőjét tartja valakivel. Erre megfojtotta az egész násznépet, és a négernek, aki mint trombitás volt ott, kiszúrta a szemét, majd kidobta a négert az ablakon, és trombitáját utána hajlítva gúnyosan ezt kiáltotta: „Senki se keres annyit manapság, mint a vak trombitások.” És ez minden.

— És mi köze van mindennek a sporthoz? — kérdezte Mickey.

— Azt hiszem az, hogy egy olyan pofának, aki saját kezüleg megfojtotta az egész násznépet és kidobta a nehéz négert az ablakon, azért erősnek kellett lenni — mondta méltóságteljesen a SPORTVILÁG. — Legalábbis nekem úgy tűnik. Nekem ugyanis gyerekeparalízisem volt, ezért nem hívtak be katonának, sőt még hajtási engedélyem sincs.

— A te szempontod lényegtelen — mondta Mickey. — Tartsd magadat a szöveghez.

— Számomra ez az ember erőművész.

— De nekünk bandita.

— Talán nincsenek erős banditák?

— Nem erről van szó.

— De az én szempontomból valaki, aki saját kezével megfojtotta az összes vendéget, mégiscsak kisportolt ember lehetett — felelte a SPORTVILÁG. — Se én, se te nem lennénk képesek ezt megcsinálni.

— Ember, értsd meg: ez a pofa bandita volt. Bérgyilkos.

— Az még nem jelent semmit — mondta a SPORTVILÁG. — A Chessman gyerek is bandita volt, de a börtönben sportolt, súlyt emelt, és azt olvastam róla az újságban, hogy akkora bicepszei voltak, mint egy-egy kobra. Az egyik nem zárja ki a másikat.

Mickey elment, és a LÁNYOK ELSŐ SZERELME hozzám fordult:

— A főnök csinált ebből a bicebócából SPORTVILÁGOT. Azelőtt SZÁGULDÓ DÉMON AZ ÚR BAJNOKA volt, de ez a komiksz rosszul fogyott, s akkor az öreg átrakta őt a SPORT VILÁGÁBA. Láttad volna akkor. Őt néztük mindnyájan: biztos voltam benne, hogy megpukkad mérgében. Vörös volt az arca, mint amikor valakit akasztani visznek, csak várni kell egy kicsit, mert nem találják a kötelet. Vörös és sápadt

egyszerre. Odament a sántához, és azt mondta: „Na jó, holnaptól te vagy a SPORTVILÁG. Dobd ki ezt a szemetet.” És saját kezűleg szaggatta darabokra a SZÁGULDÓ DÉMONT.

— Szünet — szólta Mickey.

Vettem egy üveg tejet meg egy sonkás szendvicset, a mellettem üldögélő ÉLVE TEMESSETEK EL pedig egy másik emberhez beszélt, aki már levetette a kötélyét, s akiről nem tudtam semmit azonkívül, hogy jóízűen horkolva aludt, míg az ÉLVE TEMESSETEK EL ilyenén módon fejlesztette szónoki tehetségét:

— Mindig arra gondoltam, hogy mihelyt elérem hatvanadik életéve-met, nyugdíjba megyek és kiveszek valami olcsó szobát a Broadwayn Santa Monicában. Elüldögélek a tengerparton, ebédet főzök magamnak, aztán elmegyek a sörözőbe, és elbeszélgetek az emberekkel, s ha megismerkedek egy klassz taggal, fizetek neki egy sört. Tudod, ezekben a kis bárókban húsz, sőt már tizenöt centért is lehet sört kapni. Nincsenek gyerekeim, a feleségem meghalt, és egész idő alatt arra gondoltam, ha majd megöregszem, elmegyek a bárba és elbeszélgetek az emberekkel. Nem vagyok iszákos, de szeretek üldögélni és beszélgetni. És végre elérkezett a nap: kivettem egy szobát, és elkezdtem sörözőkbe járni, és ott elmondtam az embereknek, hogy szaggattam a komikszok fedőlapját és kupacba raktam őket és hogy ez így ment negyven éven át. Az emberek ezt nem akarták hallgatni. És hányszor lehet elmondani, hogyan szaggatja az ember a fedőlapokat és hogyan rakja egy kupacba őket. De én semmi mást nem tudtam mondani az embereknek, mert nem ittam és soha semerre nem utaztam; csak egyszer történt, hogy egy részeg néger elütött az autójával, és ahogy feküdtem az úttesten, odajött és jól fenébe rúgott, mondván: „Máskor ne mászkálj az utcán, amikor vezetek és iszom.” Elment, és soha el nem csípték. Így hát addig meséltem a komikszaimról, amíg az olcsó bárók tulajdonosai a Broadwayn ki nem rúgtak; ha bementem, ezt kiabálták: „Részegeket nem szolgálunk ki” — pedig színjónak voltam. Nyilván a vendégek kérték meg őket, hogy dobjanak ki. Akkor visszajöttem ide, és a főnök visszavett, és FELTÁMADOTT JOE helyett csinált belőlem ÉLVE TEMESSETEK EL-t. Érted?

Az alvó ember felébredt, és így szólta: — Hát persze. Igazad van. Én se hiszek senkinek. Az én feleségem is déli volt, aztán mégis valami tetvessel ment el ő is, és soha többé nem hallottam felőle.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME sápadtan jött oda hozzám:

— Nem emlékszel, hová tetted azt a csomagot, aminek a tetején DONALD KACSA állt? — kérdezte. — Mickey őrjöng.

— Még ott fekszik az asztalon.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME megragadta a csomagot, és kiradirozta kezdőbetűjemet. — Barátom! — kiáltotta oda egy mexikóinak. — Mutasd már a csomagodat. Míd van?

— Tiéd és mindenkié — mondta a TIÉD ÉS MINDENKIÉ feliratú mexikói.

— Mutasd már egy percre. Még sosem láttam ezt a szemetet.

A TIÉD ÉS MINDENKIÉ odadobta neki a csomagot és a LÁNYOK ELSŐ SZERELME pár percig olvasta a szöveget.

— Nem rossz történet — mondta —, és téged hogy hívnak?

— TIÉD ÉS MINDENKIÉ.

— Na de azelőtt?

— Carlos Romeo.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME kitörülte kezdőbetűimet, és gyorsan odaírta: C. R. Majd átdobta a termen a csomagot egy négernek, aki a csomagokat négyzetes bálákba préselő gép mellett állt, összekötötte a csomagokat dróttal, és feldobta a teherautóra.

— Téged miért hívnak TIÉD ÉS MINDENKIÉ-nek? — kérdeztem.

— A feleségem fűvel-fával lefekszik.

A LÁNYOK ELSŐ SZERELME odasúgta nekem: — Azt fogják hinni, hogy ez a szarházi rakta rá a rossz fedőlapot...

— Tudom — mondtam. — „Tom először a darlingtoni katonai temetőben tett erőszakkal magáévá. A mai napig emlékszem” és így tovább. És mi erre raktuk rá a Donald kacsát.

— Azt fogják hinni, hogy a TIÉD ÉS MINDENKIÉ csinálta — ismételte a LÁNYOK ELSŐ SZERELME —, és pénteken ki fogják rúgni. Mickey odamegy hozzá, és azt mondja: „Oké, ez az utolsó napod.” De Mickey ezt sohasem teszi, amikor egyedül van az emberrel. Akkor mondja ezt, amikor a TIÉD ÉS MINDENKIÉ még dolgozik estig és csak a száját szorítja össze, de nem mond mást Mickeynek csak ennyit: „I am sorry, sir. Köszönöm, hogy kipróbált.” És ez minden.

— Mért éppen őt választottad?

— Nem tagja a szakszervezetnek. Harminc napnál kevesebb ideje dolgozik itt.

— De ha felismerik a kézírásodat?

— Nem ismerik fel — mondta az ÉLVE TEMESSETEK EL. — Ő ugyanis ült már csekkhamisításért. Mindenkit kihúz a csávéból.

— Igen — mondta bánatosan a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — Én mindenkinek mindig segíték. De amikor egyszer azt kértem, változtassák meg a nevemet, rám se hederítettek. És ez egy szabad ország.

— Mi szerettél volna lenni? — érdeklődtem.

— A NEMES LELKŰ FOJTOGATÓ — mondta a LÁNYOK ELSŐ SZERELME. — De nekem még ez se sikerült.

Lengyelből fordította Gömöri György

A MÁSODIK AJTÓ BALRA

Színpadi igehirdetés két részben
(Zsibvásár és Libikóka)

ALEKSANDAR POPOVIC

Szereplők:

APAFEJ } szülők
ÖREGLÁNY }

JEGENYE }
MIRTUSZ } fiaik
TANTUSZ }
LILIPUT }

TUBICA }
SZÓDAVÍZ } lányaik
KÁKABÉL }

Első felvonás: Zsibvásár

(Színhely: szinkopált álom a mennyországról. Jegenye, Mirtusz, Tantusz, Tubica és Kákabél ülőkékkel ellátott „popsihopp”-labdákon ülve szökdécselnek a színpadon. A villanófény másodpercenként hol kigyullad, hol elalszik.)

A GYEREKEK MIND: (pokolbelinek ható zenekíséretre énekelnek, és labdáikon ülve szökdécselnek)

Hipp-hopp, pattanj, popsihopp,
bolha ugrál, hopp, hopp, hopp!
Vagy a lángon — kis Katica —
— pattogatott kukorica!

Szépattannak sárga szemek!
Tengert kavarnak a szelek!
Szertehull az egész világ!
Kinyílik a fehér virág!
Hopp! Hopp! Hopp!

Ropog a mag, mint a puska!
Hull az erény, jaj mamuska!
Szétfoszlik, mint oldott kéve!
Kitárul fenn az ég kékje!
Hopp! Hopp! Hopp!

Hipp-hopp, pattanj, popsihopp,
bolha ugrál, hopp, hopp, hopp!
Vagy a lángon — kis Katica —
— pattogatott kukorica!

(Labdáikon szökdécselve a gyerekek szerteszélednek és távoznak a színről. Ugyanebben a pillanatban robbanás, majd, mint akit puskából lőttek ki, Öreglány a színre ront. A túloldaltól Apafej fut be.)

APAFEJ: Mi ez a sercegés, mi sistereg itt? Csak nem a tej futott ki már megint?

ÖREGLÁNY: Hát... csak egy kis pattogatott kukoricát akartam csinálni a gyerekeknek, de túl forró lett a plattni, és serpenyőstül a plafonig repültek a szemek, méghozzá a ringlivel meg az egész sparhelttal együtt.

APAFEJ: Az istenért, nem hagynád már abba ezt az örökös kotkodácsolást? Csendesebben nem tudnád fölnevelni a csibédet? Mért muszáj nekem minduntaln összrezzennem és teletöltenem a nadrágomat?

ÖREGLÁNY: Ugyan ne évődj folyton! *(Dühösen távozva.)* Ingyen semmi sincs, ha nem tudnád! Még a malomkő is csak a vámért forog!

APAFEJ: Hát bánom is én, kotkodácsolj. De azért ne csinálj akkora lármát, hogy a szívverésem is elálljon tőle. A ház épségét féltem, hányszor renováltassam még? *(Kezében hatalmas éjjeliedénnyel Jegenye fut át a színen, Apafej észre sem veszi, még mindig Öreglányhoz beszél.)* Tudod te, mennyit ér mindez?

JEGENYE: *(futtában odaveti, bár a kérdést nem hozzá intézték)* Majd megtudjuk, ha dobra verik!

APAFEJ: *(összerezzen és böszén Jegenye után kiált)* Ha meghalok, osztozkodhattok, akár egymás szemét is kivájhatjátok! De amíg élek, el a kezekkel! Négy és fél milliárd szempár tekint ránk. Olyanoké, akik arra ítéltettek, hogy a legkülönféléképp kilátástalanul tengődjenek! *(A gyerekek labdáikon ugrálva minden oldalról a színre tódulnak.)*

A GYEREKEK:

Hipp-hopp, pattanj, popsihopp,
bolha ugrál, hopp, hopp, hopp!
Vagy lángon — kis Katica —
— pattogatott kukorica!

APAFEJ: *(kitérve útjukból)* Etesd meg már őket végre, asszony, megvesznek az éhségtől. *(Öreglány befut a színre, nagy ügyel-bajjal elkerüli a popsihoppokon szökdécselőket.)*

ÖREGLÁNY: De hisz dugig vannak, majd szét pukkadnak!

A GYEREKEK:

Szétpattannak sárga szemek!
Tengert kavarnak a szelek!
Szertehull az egész világ!
Kinyílik a fehér virág!
Hopp! Hopp! Hopp!

Ropog a mag, mint a puska!
Hull az erény, jaj mamuska!
Szétfoszlik, mint oldott kéve!
Kitárul fenn az ég kékje!
Hopp! Hopp! Hopp!

APAFEJ: Te, ezek fulfúvódtak, ebből még baj lehet!

ÖREGLÁNY: Ne félj! hadd futkározzanak csak egy kicsit. Kiszellengetik magukat, lelappad a hasuk, és elcsendesednek! *(Kimegy.)*

APAFEJ: Mondd még egyszer! Akkora itt a lárma, hogy saját szavát se érti az ember!

A GYEREKEK:

Hipp-hopp, pattanj, popsihopp,
bolha ugrál, hopp, hopp, hopp!
Vagy a lángon — kis Katica —
— pattogatott kukorica!

(A gyerekek továbbra is popsihoppjaikon ugrálva szerterajzanak a színről, ebben a pillanatban kívülről rendőrautók szírénzása hallatszik. — Újra Öreglány jelenik meg.)

APAFEJ: De hát mi történik itt?

ÖREGLÁNY: Mintha csak kitört volna a pánik a süllyedő hajón!

APAFEJ: Más szóval, kisült, hogy csalánba is beüthet a ménkű?

ÖREGLÁNY: És most terjed a láng, mint a ragály!

APAFEJ: Hát persze, az ilyesmi fertőző!

ÖREGLÁNY: Mint a könnyű lovasság, úgy zárja körül a láng a régi épületszárnyat.

APAFEJ: És az emberek odabenn?

ÖREGLÁNY: Lángolnak, mint a fáklyák. Egy szikra minden szavuk. Beszédük, mint a sziporkázó csillagraj. *(Karon ragadja Apafejt, vonszolni kezdi.)* Gyere hát, kukkants csak ki az erkélyre és nézd meg, hogy verik a cigányt! *(Kimennek.)*

MIRTUSZ: *(a túlóldalon befut):* Tantusz Liliput merre van?! *(Nyomában beszalad Jegenye, Tubica, Szódavíz és Kákabél.)*

JEGENYE: A vécébe dobtam!

SZÓDAVÍZ: Kár, hogy a vizet lehúzni elfelejtetted! *(Szemben velük beszalad Tantusz Liliput, de megpillantva őket ijedten megáll.)*

KÁKABÉL: Itt van, kapjátok el!

TANTUSZ: Álljatok meg! Csak most ne bántsatok, és semmit se árulok el abból, amit tudok!

- JEGENYE: *(feléje indul, a többiek utána)* Hazudik! Be kell tömnünk a száját! *(Tantusz menekül, a többiek utána vágtatnak, ki a színről.)*
- APAFEJ: *(azonnal belép a másik oldalon, nyomában Öreglány)* És a poggyászuk? Kész az útra?
- ÖREGLÁNY: Úgy, ahogy jó előre elkészítetted. Az egyik bőröndben pukkadásig töltött fecskendők, könnygáz és gumibotok.
- APAFEJ: És a másokban?
- ÖREGLÁNY: Páncélos osztagok.
- APAFEJ: Hát a húrokkal mi van, amelyeken csábos dalainkat pengetjük majd?
- ÖREGLÁNY: Ami jó volt eddig, jó lesz ezután is. A szögesdrótnak szép a pengése*.
- APAFEJ: Akkor hát nyugodtan indulhatunk vikendre a történelembe.
- ÖREGLÁNY: Társasjáték nélkül nem mehetünk, félek, hogy unatkozánk.
- APAFEJ: Persze, de azért ne terheljük túl magunkat ilyen rövid kiruccanásra holmi otromba szereléssel. Valami apró holmi kellene, amit szíjra fűzve vihetnénk, akár egy kiskutyát.
- ÖREGLÁNY: A demokrácia megfelel?
- APAFEJ: Hacsak nem nagyon elnyűtt a túlzott használattól.
- ÖREGLÁNY: Attól te ne félj. Rendszeresen foltozgatom. *(Apafej kifelé indul.)* Most hová mész?
- APAFEJ: Mindössze néhány üdvözlő táviratot küldök magamnak, és máris indulhatunk.
- ÖREGLÁNY: De azért a tekintélyedet se mulaszd el tisztába tenni!
- APAFEJ: Csak nem képzeled, hogy berezeltem?
- ÖREGLÁNY: Hacsak megmozdulsz, máris bűzlesz.
- APAFEJ: Nem igaz! Én a magamét nem érzem. *(Dühösen kirohan.)*
- TANTUSZ: *(nyomban befut a másik oldalon)* Állítsátok meg a vonatot! *(Öreglányt megpillantva összerezzen, majd megáll. Üldözői, épp csak bepillantva, visszahúzódnak.)*
- ÖREGLÁNY: *(amikor Tantusz berobog, maga is összerezzen)* Á, te vagy az, Tantusz Liliput? *(Tantusz megpróbál kihátrálni a színről.)* Hová rohansz úgy?
- TANTUSZ: A poggyászatot elvitte a vonat, én meg itt maradtam...
- ÖREGLÁNY: De hát hová akartál utazni?
- TANTUSZ: Nem tudom, Öreglány... de én itt valami nyomást érzek.
- ÖREGLÁNY: Csak nem a szíved táján, kicsi Tantuszom?
- TANTUSZ: Mindenütt. De főleg a hasamban.
- ÖREGLÁNY: Mit ettél?
- TANTUSZ: Csak azt, amit te tálaltál föl nekem... Hikk!... lenyelni

* Az eredetiben szójáték, amely arra épül, hogy a „žica” szó a szerbhorvátban drótot és hűrt is jelent. (A fordító megjegyzése)

még csak lenyeltem valahogy... hikk!... de most sehogysé tudom megemészteni...

ÖREGLÁNY: De fiacskám, az én hazugságaim habkönnyűek. Csak a szemnek szépek, ám nem valami táplálóak. Éhes vagy te, az a bajod, gyere megszoztatlak. *(Mellét blúzából kivéve feléje indul, de Tantusz félreugrik.)*

TANTUSZ: Nem kell, Öreglány! Szánt szándékkal csinálsz kisebbet belőlem, mint amilyen vagyok!

ÖREGLÁNY: *(mellét dühösen visszalökve blúzába)* Hát akkor fordulj föl éhen! *(El.)*

TANTUSZ: *(kétségbeesetten anyja után kiált)* Hát nem érted, hogy túl vagyok táplálva?... Túlszoztatnál, anyukám!... Én éhségre éhezem!... A csömör kedvetlenné és hazuggá tesz!...

APAFEJ: *(sietve jön)* Na mi az, már megint a mi Tantuszunk jajveszékel itt?...

TANTUSZ: Mert mindenki engem csúfol, apukám, mivel én vagyok a legkisebb, és mégis majd kipukkadok a kövérségtől... Vagy csak azért kiáltanak rám kígyót-békát, hogy egyem magam?...

APAFEJ: Minél jobban eszed magad — annál kisebb maradsz, de ha egyszer sikerül elérned a kilincset, sziníg töltheted a...

TANTUSZ: *(szavába vág)* Csak nem arra a régi jó aranyköpésedre gondolsz, hogy:

Hamar csücsülj a bilire,
Sziníg töltsd meg, egykettőre?

ÖREGLÁNY: *(bekukkant a színre)* Na mi lesz? Remélem, nem arra vársz, hogy a hazugságok kihüljenek a kádban? Mert akkor aztán vacoghatsz!... Vagy ilyen sajtszagúan akarsz bevonulni a történelembe? *(Visszahúzódik.)*

APAFEJ: *(Tantuszhoz.)* A többit majd a fürdő után mondom el! *(El.)*

TANTUSZ: *(letörten)* Ilyen fürdőtől persze könnyű megtisztulni...

SZÓDAVÍZ: *(belép, Tantusz megijed)* Most aztán, szerencsédre, néhány dologról magad is meggyőződhetél. Nem erőszakolunk meg többé.

TANTUSZ: De az irgalmatoktól még jobban félek...

SZÓDAVÍZ: Mindig a közvetlen hasznót nézd, úgy nem csalódhatsz.

TANTUSZ: Ha csupán a hasznót nézzük, mi legyen azokkal a dolgokkal, amelyeket a tiszta erény táplál?

SZÓDAVÍZ: *(körülhízelgi Tantuszt, így kezdődik kettejük szerelmi játéka, ami végül nemi aktussal fejeződik be)* Általuk nyerjük el a hasznos bűnöket.

TANTUSZ: Akkor meg mért tömtek bennünket mesékkel a büntelenségről?!

SZÓDAVÍZ: Hogy nekik több bűn maradjon... Ha nem hiszed, csókolj meg, s elvásik a fogad tőle...

- TANTUSZ: De én félek...
- SZÓDAVÍZ: Ölelj át, s az egész világ az öledbe hull!
- TANTUSZ: Nincs erőm, Szóдавíz, csöpp szívem hideg és lagymatag...
- SZÓDAVÍZ: Melegítsd föl a két tüzes napomnál, és tépd le a virágaimat!
- TANTUSZ: Ég a szemem is...
- SZÓDAVÍZ: Hunyd be, hatolj belém, és rájössz, hogy az egész világ egyetlen test csak, ezerszeresen ugyanegy vággyal!...
- TANTUSZ: És most mit csináljak?
- SZÓDAVÍZ: Vedd el számról a szót, én is elszívom ajkadról a beszédet!
- TANTUSZ: Valami szikrázik a sötétben!
- SZÓDAVÍZ: Testem pezseg a tenyered alatt!
- TANTUSZ: Olyan vagy, mint egy sötét erdő...
- SZÓDAVÍZ: Elásott kincs rejlik benne, találd meg!
- TANTUSZ: Eltévedek...
- SZÓDAVÍZ: Amit elveszítesz, én őrzöm meg!
- TANTUSZ: De valami sistereg a mindent árnyékba borító fényben!
- SZÓDAVÍZ: Ez a szerelem utolsó szava, lőj bele!
- TANTUSZ: Uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh!
- SZÓDAVÍZ: Lőj bele!
- TANTUSZ: Uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh-uh-uuuuuuuuuuuu!
- SZÓDAVÍZ: Lőj bele! *(Egy pillanattal teljes sötétség, s egyidejűleg rövid géppuska sorozat. A fény kigyullad, Szóдавíz a földön ül, és a semmibe mered. Tantusz páni félelemmel menekül tőle, s az éppen belépő Apafejbe ütközik.)*
- APAFEJ: Hát te, Liliput, csak nem a nadrágomból pottyantál ki? *(Tantusz néma, gyilkos pillantást vetve rá, kikerüli.)* Észre se vettem, hogy végig ott lapulsz. *(Tantusz hirtelen kirohan mellette.)* Ejnye no, még csak azt se mondtad, mikor látjuk újra egymást?
- SZÓDAVÍZ: *(lassan fölkel)* Majd ha már nézni se bírjátok egymást.
- APAFEJ: *(most veszi csak észre Szóдавízet)* Csak nem ránk mondtad ezt?
- SZÓDAVÍZ: Rád meg a hitvány kis csúszómászóidra. *(Kimegy.)*
- APAFEJ: *(zavartan Szóдавíz után)* Értem... De hol van az megírva, hogy csakugyan úgy lesz?...
- ÖREGLÁNY: *(a túloldalon befutva)* Hamar, olvasd ezt, de meg ne mutasd senkinek! *(Véres férfiinget nyom a kezébe.)*
- APAFEJ: *(az inget nézegetve)* Nem értem, miféle nyelven írhatták ezt?
- ÖREGLÁNY: A fenevadak nyelvén.
- APAFEJ: És mit akarsz most ezzel?
- ÖREGLÁNY: Ugyanezt, csak kicsit másképp.
- APAFEJ: A mi célunk jó.
- ÖREGLÁNY: Csak az eszközeink rosszak.
- APAFEJ: Majd a jó célunkkal igazoljuk őket.
- ÖREGLÁNY: És nem lenne becsületesebb az eszközeinkkel igazolni a célt?
- APAFEJ: Annyi igazolásunk nincs raktáron.

- ÖREGLÁNY: Ez bizony baj. Mert a nincs sajnos nem kincs.
- APAFEJ: Csakis a nincs révén lelhetünk utat mások kincséhez. Mások balsorsán vigasztalódunk majd. A magunk problémái elől mások kudarcai mögé rejtőzünk. Tehetetlenségünk elől mások halálához menekülünk. És szökevényként még egerutat is nyerhetünk, mert száz úton is üldözni fognak bennünket, de mi végig egyetlen úthoz igazodhatunk.
- ÖREGLÁNY: És akik a mi utunkat választják, vajon elvbarátaink lesznek?
- APAFEJ: Szó se róla. A vetélytársaink! *(Elindul.)* De a választás rajtunk áll, a többiek dolga, hogy kövessenek bennünket!
- ÖREGLÁNY: *(Apafej után indul.)* Attól félek, követőink nagyobbakat lépnek majd nálunk. Csak át ne lépjenek rajtunk... *(Kimennek.)*
- TUBICA: *(Mirtusszal együtt valami modern táncot járva érkezik.)* Te Mirtusz, hallottad, miféle tervet kovácsolnak a szüleink?
- MIRTUSZ: Már első hallásra úgy tetszik, csalárd tervet.
- TUBICA: Látszólag nagy forgalmat akarnak úgyszólván minden profit nélkül.
- MIRTUSZ: A haláluk elől menekülnek, Tubica.
- TUBICA: Mí meg, úgy látszik, ebben a kezükre játszunk.
- MIRTUSZ: Akkor hát vetközz, a ruhatár kötelező. *(Tánc közben lassan levetkőzik.)*
- TUBICA: Ha ez a helyzet, úgy legjobb úton vagyok a pőreség felé.
- MIRTUSZ: Ha lelkileg érted ezt, nem kell félned, a ruhatár benne van a jegy árában.
- TUBICA: De én más pőreségre gondoltam: a testire. Mondhatnám úgy is, a nemi pőreségre.
- MIRTUSZ: Az ő nemzedékük nemtelen. Politikájuk ebben is csalás, szemérmük hazug. Nemileg polarizálatlanok!...
- TUBICA: Bizonyos fokig talán igen... Bár ami azt a bizonyos polarizációt illeti, az csak addig fontos, amíg fiatal és egészséges az ember. És a szél irányában mer haladni.
- MIRTUSZ: Mert később, ha kidöglik, úgyis szembefordul a széllel, és hátrálva halad tovább.
- TUBICA: Megint csak a széllel egy irányban, de hátra tekintve... A személyes érdek és a magánélet felé...
- MIRTUSZ: Vetközz hát, a mi nemiségünk nem bűn, hanem erény... *(A megtermékenyítés jelenete.)*
- TUBICA: Szüleink azt mondják, korai még... Szerintük túl fiatal vagyok ehhez, nem tudom, hogy kell csinálni...
- MIRTUSZ: De ki tanítson meg rá? Ha egyszer ők se tudják.
- TUBICA: Hát akkor mi hogyan születünk meg?
- MIRTUSZ: Fiatalon talán tudták, csak közben elfelejtették. De mi majd az emlékezetükbe idézzük... és megszegyenítjük őket, amiért hamis terveket kovácsolnak...
- TUBICA: Talán a vasuk hült ki? És most hiába ütik...

- MIRTUSZ: Üssük hát, amíg meleg. Amíg tűz van bennünk. (Csókolóznak.) Hogy új életet fakasszunk. Egy új életre!
- A GYEREKEK MIND: *(beszaladnak a színre, körülveszik az ölelkező Tubicát és Mirtuszt. Valahányszor azok megcsókolják egymást, hangosan kiáltják.)* Egy új életre!... (Csókolóznak.) Egy új életre!... *(Párokra oszlanak, és minden csók után hangosan kiáltják.)* Egy új életre!... *(Általános mámorban csókolózva elhagyják a színt, közben tovább kiáltozzák.)* Egy új életre!... *(A színpalak mögött zsvaj, majd az ütemes kiáltozás lassan elhal.)*
- APAFEJ: *(Öreglánnyal együtt érkeznek.)* Na mi lesz, anyukám, indulunk már végre arra a kirándulásra? Hol vannak a gyerekek?
- ÖREGLÁNY: A gyerekek?...
- APAFEJ: Hát persze. Most mit csodálkozol?
- ÖREGLÁNY: Ja igaz! A gyerekek... Hát a gyerekek, azok gyerekek... Na mi az? Csak nem vetted le róluk a kezedet?
- ÖREGLÁNY: Ők emeltek kezét rám, a körmükre kellett ütnöm. Én hoztam a világra őket, nem hagyhatom, hogy a fejemre nőjenek!
- APAFEJ: Bezzeg ha én kissé keményebben szólok rájuk, mindjárt vadállatnak nevezel! Az első naptól kezdve ütni kellett volna őket.
- ÖREGLÁNY: Hát mi mást is csináltunk eddig?
- APAFEJ: Egyetlen ütésünk nyomát sem viselik magukon.
- ÖREGLÁNY: Ment belülről csépeztük őket. Az agyukat. S az kívülről nem hagy nyomot.
- APAFEJ: Ami meg bent van, felszívódik. Mit csinálnak most?
- ÖREGLÁNY: Ott nyúzsögnek a sötétben, mint a még meg nem született kölykök az anyjuk hasában.
- APAFEJ: Bezzeg mi, zászlóval a kezünkben a harcmezőn születünk! Kire ütöttek hát, hogy emyire puhányok, valkok, némák és süketek?
- ÖREGLÁNY: Az utolsót vondd vissza: nagyon is jól hallanak!
- APAFEJ: Persze, amit nem kellene, azt meghallják. És mindenféle szeméttel mérgezik magukat!... Mindent a szájukba dugnak, ami a kezükbe akad, aztán törheted a fejed, mitől érzik rosszul magukat ebben a világban!
- ÖREGLÁNY: Hallottam, amint azt mondják: „Jóanyánk szíve alig dobban már... És behunyt szemmel megy el a sajnálatos jelenségek mellett. Menekül előlük.”
- APAFEJ: Na de szeretném én azt látni, hogy ők hogy menekülnének, ha, mint ahogy velünk történt, jobbról-balról, meg a hátunk mögött, mindenübt ekrazit-patronok robbannának körülöttük! Miért nem feded föl nekik a dolgok háttérét?
- ÖREGLÁNY: Mert nem valami mutatós többé. Jól tudod, amíg mutogathattam, nem is sopánkodtam.
- APAFEJ: Persze, mert azelőtt mindenfelé körülhordoztad a farodat.

- ÖREGLÁNY: Azt mondják: „Anyánk asztmás lett a tisztátalan levegőtől, fertőzött a lehelete...”
- APAFEJ: Szóval nem akarnak egy levegőt szívni velünk?
- ÖREGLÁNY: „Anyánk már nem is lélegzik igazán...” — mondják... „Krákog, harákol csak, az idő könyörtelenül végez vele... ez már a halálhörgése...”
- APAFEJ: Nem lehetne a hattyúdalod inkább?
- ÖREGLÁNY: Nem, mert a hattyú néma, s nekem a szó jelenti az éltető levegőt.
- APAFEJ: Hát ennyire bizalmatlanok hozzád?
- ÖREGLÁNY: A bizalmat ők csak a sikeres munkáért adják, és hiába várunk előleget tőlük!
- APAFEJ: Úgy kell neked, amiért nem tetted süketté őket tündérmesékkal, amint ez gondos anyához illik.
- ÖREGLÁNY: Egyszer a süketségüket kárhoztatod, máskor meg azt vedted a szememre, hogy nem süketítettem meg őket... Ki megy el rajtad, mikor milyen álláspontra helyezkedsz! *(Kimegy.)*
- APAFEJ: Hát hogy a fenébe helyezkedhetnék másként, mint ahogy a helyzet megköveteli, attól függ, melyik nézetemre van éppen szükség. A körülményekhez idomítom őket... Ezzel szemben, a törvény dolgában szigorú vagyok: megkövetelem, hogy a szükség a paragrafusokhoz igazodjon... *(riadtan érkezik, nagy vörös zászlóval, amely úgy csavarodik a karjára, mintha az zászlórúd lenne)* Jaj, apukám, mézd, megvágtam magam! Valaki egy kést erősített a kilincsre, pedig épp csak meg akartam nyitni az ajtót...
- KÁKABÉL:
- APAFEJ: Annyi baj legyen, Kákabél. Ebscont beforr. Szurkáljátok csak egymást, fiatalok vagytok...
- KÁKABÉL: De hát a vérem fröcsköl, apukám, az égre csap! Tőlem vöröslök az egész nyugati égbolt!... tátong a seb!...
- APAFEJ: Sose bánd, Kákabél, ne hagyd el magad!... Mi is a sebeinkből tanultunk!...
- KÁKABÉL: De engem épp ez ejt kétségbe. Egyik vágás a másik után, harapás után harapás, szúrás szúrás mellett, ütésre ütés, a végén egyetlen seb leszek csak, vár rám a rothadás!... *(Kifelé hátrál.)*
- APAFEJ: Mért mész el, Kákabél? Még nem válaszoltam neked.
- KÁKABÉL: Undorodom, apám, elegendem van mindemből... Ha ez az ára a tanulásnak, inkább tudatlan maradok... És inkább újra úgy lógok csak az árbocon a szélcsendben, egyetlen rezzenés nélkül! *(Zászlóját lobogtatva kiszalad a színről.)*
- APAFEJ: *(dühösen utána kiált)* Lógni is fogsz, légy nyugodt! Akasztófán végzed!... *(Öreglány jön.)* Te, úde figyelj! Kissé rövidebb pórázra is foghatnád a porontyaídat! Miért engedted meg nekik, hogy szégyentelenül pucéran ugráljanak előttem? És eszükbe sincs fékezni a nyelvüket!
- ÖREGLÁNY: Mit csináljak, ha egyszer nem bírok velük... Minél inkább közeledek hozzájuk, annál távolabb kerülök tőlük...

- És messziről még tisztelnek valahogy... De közelről még rondábbnak látnak, mint amilyenek távolról hisznek..
- APAFEJ: Szóval ezért távolodnak tőled?
- ÖREGLÁNY: Lassanként mintha szem elől veszteném őket.
- APAFEJ: Látod őket még?...
- ÖREGLÁNY: Egészen ködösen csak... Inkább sejtem, mint tudom őket... Ha kérdeznek felőlük, csak találomra válaszolok... A róluk szóló beszámolókból és laptudósításokban hemzsegnek a valótlanosságok.
- APAFEJ: Hát ennyire fürgék és megfoghatatlanok?
- ÖREGLÁNY: Mintha szárnyuk lenne.
- APAFEJ: Ne túlozz, ha szárnyuk lenne, már kirepültek volna.
- ÖREGLÁNY: Ki is repülnek majd, csak még nem tudják, merre szálljanak.
- APAFEJ: De hát csak nem tehetjük ki őket a szelek és viharok kénye-kedvének, főleg most, hogy vikendre készülünk a történelembe. Bármilyen eszközzel is, de magunkhoz kell kötnünk őket.
- ÖREGLÁNY: Madzaggal ne is próbálkozz, kérlek, rögtön kioldozzák.
- APAFEJ: Valami tartósat építeni viszont már késő, nem futja az időnkéből.
- ÖREGLÁNY: Azt, öregem, korábban kellett volna elkezdeni — nagyon régen.
- APAFEJ: Akkor hát gyérünk. Ha sebtében és akármiből is, de valami jelzőrendszert kell csinálnunk, nehogy eltévedjenek.
- ÖREGLÁNY: Igen ám, de hogyan? Egyenesen, egysorban?
- APAFEJ: Dehogyis, összevissza! *(Apafej és Öreglány ruhafogasokat állítanak a színpadra.)*
- ÖREGLÁNY: Egyszóval: cikcakk!
- APAFEJ: Lóugrás!
- ÖREGLÁNY: Bakugrás!
- APAFEJ: Pilinckézés!
- ÖREGLÁNY: Endlizés!
- APAFEJ: Keresztöltés!
- ÖREGLÁNY: Slingelés!
- APAFEJ: Kecseszkecsken!
- ÖREGLÁNY: Csak minél sűrűbben, hogy nehéz legyen átvergődni rajta.
- APAFEJ: És minél kevesebb terük legyen a manőverezésre!
- ÖREGLÁNY: Hogy jól belegabalyodjanak; mint az elvakított pillangók, úgy röpdösnek majd kergén, ide-oda, jobbra-balra, előre-hátra...
- APAFEJ: Akkor aztán, ahogy mondják, jól húzd meg a csavart! Hogy bárhonnán jöjjenek is, a karunkba fussanak. Hozzá kell szokniuk, váljon vérükké az engedelmesség!
- ÖREGLÁNY: De más módon is hatni kell rájuk, úgynevezett politikai eszközökkel. Minél személytelenebb befolyást gyakorolni legszemélyesebb érdekeikre! *(Zene harsan föl, hangjainál a már felállított fogásokra rohamsisakokat, cilindereket,*

kucsmákat, nemzeti sapkákat, s legnagyobb számban éjjeliedényeket akasztanak.)

- APAFEJ: Ide ládát, oda kulcsot!
- ÖREGLÁNY: Erre kását, arra puncsot!
- APAFEJ: Ide kaptárt, oda zsákot!
- ÖREGLÁNY: Erre oltárt, arra rákot!
- APAFEJ: Ide pincét, oda gangot!
- ÖREGLÁNY: Erre pitykét, arra rangot!
- APAFEJ: Ide tésztát, oda kekszet!
- ÖREGLÁNY: Erre dogmát, arra szexet!
- APAFEJ: Ide börlönt, oda lakást!
- ÖREGLÁNY: Erre gyönyört, arra csalást!
- APAFEJ: Ide csizmát, oda bocskort!
- ÖREGLÁNY: Erre leprát, arra ostort!
- APAFEJ: Ide tapaszt, oda mankót!
- ÖREGLÁNY: Erre garast, arra bankót!
- APAFEJ: Ide mőkust, oda sakált!
- ÖREGLÁNY: Erre cirkuszt, arra halált!
- APAFEJ ÉS
ÖREGLÁNY: *(hangosan)* Véget ért hát a nagy aktus, készen áll a labirintus! *(Félrehúzódnak.)*
- APAFEJ: Most pedig elrejtőzünk, és megvárjuk, hogy csemetéink rossz útra tévedjenek... attól majd megszeppennek... *(Elbújnak.)*
- JEGENYE: *(elsőként fut a színre)* Srácok! Ezek, úgy látszik, tényleg elmentek?! Egyedül vagyunk?!
- KÁKABÉL: *(Mirtusszal, Tantusszal, Tubicával és Szódavizzel együtt beszalad.)* Hát Apafej és Öreglány hol vannak?! *(Mindannyian nekifutnak a fejjedőkkel és éjjelikkel teleaggatott fogasoknak, fellökik őket, maguk is elesnek.)*
- SZÓDAVÍZ: Csak tudnám, mit akarnak ezzel a sok ócska tökfödővel?
- TANTUSZ: Elestem!
- TUBICA: Orra buktam!
- MIRTUSZ: Nem emlékszem, hogy ez a fogaserdő azelőtt itt lett volna!
- KÁKABÉL: Csak nem nekünk tették ide?
- ÖREGLÁNY: *(előbújik rejtekhelyéről)* Figyelem, gyerekek! Apátokkal most elindulunk kiutat keresni a jelenlegi helyzetből, nem megyünk messzire, és nem maradunk soká... éppen csak egy kis kirándulást teszünk a rövid lejáratú történelembe... Addig legyetek jók, játzatok viszketősdit.
- JEGENYE: Anélkül is elég rühesek vagyunk, már, Öreglány.
- ÖREGLÁNY: Fő, hogy ne ott vakarózzatok, ahol nem viszket. Vagy játzatok szépen humócskát.
- TUBICA: Épp elégszer hunytuk már be a szemünket, és senki se akar elbújni többé.
- ÖREGLÁNY: Hát akkor fogjátok meg egymás fülét, és táncoljatok. *(A gyerekek fülön fogják egymást, és ugrándozni kezdenek.)* No de hékás, mit csináltatok itt, eddig észre se vettem?

- KÁKABÉL: Úgy látszik, túlságosan elkényeztetettél bennünket, Öreglány.
- ÖREGLÁNY: Leromboltatok keservesen megszerzett tekintélyünket a külföld előtt!
- SZÓDAVÍZ: Mintha eddig az állampolgári engedelmesség mintaképei lettünk volna, Öreglány?
- ÖREGLÁNY: Károsan hatottatok gazdasági intézkedéseinkre!
- TUBICA: Mintha eddig ártatlan bárányok lettünk volna, Öreglány?
- ÖREGLÁNY: Szétdúltatok a védelmi berendezéseinket!
- JEGENYE: Mert eddig, ugye, a nemzet féltve őrzött magzatai voltunk, Öreglány?
- ÖREGLÁNY: Legszentebb jelképeinket gyaláztátok meg!
- MIRTUSZ: Mert ehhez képest, ugye, minden más tettünk gyerekcsínynek számít csak, Öreglány?
- TANTUSZ: És miféle szentségek lehetnek, ha egyszer ócska tökfödők csak?
- ÖREGLÁNY: Nem igaz! Korának, mindig is azok voltak, és azok is maradnak, nagyságunk koronái!
- JEGENYE: Úgy tűnik, ugyancsak szegényes lehetett a fantáziátok, ha az éjjeliket s a koronákat ugyanegy mintára formáltátok...
- ÖREGLÁNY: Az egyiket éjjel használjuk, a másik egyetlen éjszaka alatt megszerezhető, ennyi a közük csak egymáshoz.
- TUBICA: Csakhogy ez szörnyű kétség forrása lehet, Öreglány!
- MIRTUSZ: Mivel egyre találgatni kell, mi van benne: szar vagy ész?
- KÁKABÉL: Segg vagy fej?
- MIND: Vagy seggfej?
- ÖREGLÁNY: Hát akkor találgassátok csak, kicsikéim, ha kedvünkbe akartok járni, találgassátok! Ebben rejlik az élnitudás művészete, mert maga az élet sem más, mint egy irtatlan rejtvény!
- TANTUSZ: Más szóval, minden nagy kérdőjel csupán?
- ÖREGLÁNY: Úgy van, kivéve minket... Mert egyedül a hatalom sért-hetetlen! Csakis a hatalom tesz igazságot, miközben ujjait nyalogatja. *(Hirtelen valamennyien nekiugranak: az egyik fejét a fenekébe fúrja, másik a szoknyája alá bújik, a harmadik meglövigolja, a negyedik simogatja, az ötödik nyalogatja, a hatodik legyezgeti.)* Most meg mi ütött belétek?
- JEGENYE: Beléd bújok...
- TUBICA: Rádfonódom...
- MIRTUSZ: Legyezgetlek...
- KÁKABÉL: Tömjénezlek...
- TANTUSZ: Körülsúszlak...
- SZÓDAVÍZ: Nyalogatlak...
- ÖREGLÁNY: *(lerázva magáról őket, indul)* És ha megéheztek, mivel nem leszünk itt, hogy megetessünk benneteket ínycsiklandó ígéretekkel, hát ide figyeljete: az uzsonna odalent

van, hát csak faljatok fel valakit... szabad választás alapján... à la carte...

- JEGENYE: Szóval nyers húst?
 TUBICA: És a garnírun g?
 KÁKABÉL: Húst, de mivel?
 ÖREGLÁNY: Húst lélekkal. A lélek a testhez tartozik.
 TANTUSZ: Lelket húsrá? Pucért a csupaszra?
 MIRTUSZ: Körbe-körbe, karikába?
 TUBICA: A kiskutya likába!
 JEGENYE: Vagy a tulajdon lábunkról rágjuk le a húst?
 KÁKABÉL: Akkor meg mivel járunk majd?
 ÖREGLÁNY: Az ember úgyis csak addig járkal, amíg ülőhelyet nem talál, szép kis székeket kaptok majd. Vagy talán nem ez a célotok?
- SZÓDAVÍZ: Csakhogy a célt el is kell találni!
 ÖREGLÁNY: Találjátok el. A köröket majd azután rajzolom föl, ha visszatérek. Mert ez a téveszthetetlenség receptje: vaktában löni, és utólag a találat köré rajzolni a köröket... ily módon mindvégig a figyelem középpontjában maradhatunk. (*Hátat fordít nekik, mint aki menni készül, a gyerekek nyomban vigyorogni kezdenek, nyelvüket öltik, grimaszolnak. Amikor visszafordul, menten komoly képet öltenek.*) De nehogy elfeledjétek, hogy nekem hátul is van szemem!... (*Újra megfordul, gyorsan elmegy.*)
- JEGENYE: Csitt... nézzük a hátát!
 TUBICA: Mintha nem is lenne neki, csupa homlokzat, külszín, szemtől szembe látható csak.
- MIRTUSZ: Az én szememben egyre kisebb és kisebb...
 SZÓDAVÍZ: Mintha elolvadna az erős napsütésben...
 TANTUSZ: Úgy fogy a láthatár alá, mint valami olcsó gyertya...
 KÁKABÉL: Mindinkább kihülök, nem szeretem az efféle elválásokat...
- JEGENYE: Aki fázik, lépjen ki!
 TUBICA: Most döbbsentem csak rá, hogy egész élete szánalmas vergődés csupán, az örökkévalóság súlya alatt...
- JEGENYE: Aki fázik, jöjjön be!
 MIRTUSZ: Told be — húzd ki!
 SZÓDAVÍZ: Tedd be — vedd ki!
 TANTUSZ: Dobd el — szedd föl!
 KÁKABÉL: Hát nem veszitek észre, hogy részenként szertehull?
 MIRTUSZ: Seb seb mellett fakad rajta...
 TUBICA: De a sebei a mi szavaink...
 JEGENYE: Senki se ábrándozzék távol lévő barátairól!...
 TANTUSZ: Ne nézzétek többé, kilépett a látókörünkéből!...
 SZÓDAVÍZ: De a szelleme, mintha itt maradt volna, valami fojtogat...
 MIRTUSZ: Olyan ez, akár a parfüm, hamar elillan.
 KÁKABÉL: Nem illanhat, ha nincs hová illannia.
 TUBICA: Csináljatok huzatot, törjön be a friss levegő mind a négy

- MIND: *(jajgatnak)* Jaj!... Juj!... Oh!... Uh!...
- JEGENYE: Ugassatok!... Brekegjetek!... Morogjatok!... Rőfögjete!... Gágogjatok!... Nyüszítsetek!... Kukorékoljatok!... *(Valamennyien ugatnak, brekegnek, morognak, rőfögnek, nyüszítenek, kukorékolnak, amíg csak a kimerültségtől tántorogni és botladozni nem kezdenek.)*
- MIRTUSZ: Alaposan kitomboltuk magunkat...
- SZÓDAVÍZ: És most mit csinálunk?
- TANTUSZ: Én akarnék valamit, csak éppen nem tudom, mit akarok.
- SZÓDAVÍZ: Én tudom! *(Jegenye ölébe ugrik, de a fiú gyorsan kisiklik alóla.)* Tégy a magadévá!
- TANTUSZ: Azt ígérted, hogy többé nem erőszakoltok meg...
- JEGENYE: És a többiek? *(Valamennyien sóhajtoznak, ásitoznak, nyújtózkodnak.)* Most mért hallgattok?
- TUBICA: Mert a szívtől az észig hosszú az út.
- JEGENYE: *(Szóдавízhez, aki még mindig hozzá törleszkedik.)* Szándékosan veted rám magad ilyen vadul, csakhogy leégyess... Mért akarod mindenáron összetörni a becsületemet?
- SZÓDAVÍZ: Csak nem a fejed búbján egyensúlyozod, mint zsonglőr az üveglabdát?
- JEGENYE: Gyorsan, srácok, gondolkozzatok! *(A többiek továbbra is sóhajtoznak, ásitoznak, nyújtózkodnak.)* Hát ennyire megremültetek a szabadságtól?
- MIRTUSZ: *(Tubicához.)* Mi talán folytathatnánk, amit elkezdtünk?
- TUBICA: Semmit se folytathatunk. Az elvetett mag termését csak türelemmel lehet kivárni.
- MIRTUSZ: De én türelmetlen vagyok.
- JEGENYE: Srácok, az istenért, ötlöjtek már ki valamit, akármi legyen is az!
- KÁKABÉL: Javasolom, hogy feküdjünk le, fekve könnyebb gondolkodni.
- JEGENYE: Lefeküdni! *(Mindannyian lefekszenek.)*
- MIRTUSZ: Javasolom, hogy gyújtsunk rá, fekve és dohányozva könnyebb gondolkodni.
- JEGENYE: Rágyújtani! *(Rágyújtanak.)*
- SZÓDAVÍZ: Javasolom, hogy keverjük össze lábainkat, fekve, dohányozva és ölelkezve könnyebb gondolkodni.
- JEGENYE: Keveredjete össze minél jobban, nehogy lekozmásodjanak a gondolataitok! *(Narkotikus álomra emlékeztető jelenet bontakozik ki: a cigarettázó szereplők egyetlen halomba fonódnak össze, tekeregnek, görcsben vonaglanak.)*
- TUBICA: Csak a fákban élek, a vízben, a kövekben...
- SZÓDAVÍZ: Csak azoktól rettegek, akik a történelem lábai közé fészkeltek magukat...
- JEGENYE: Ha már vagyok, legyek az, akiért azok is sírtak már, akik előttem éltek...
- KÁKABÉL: Az emberek sírtak, mert sohasem volt vége az illúzióknak...

- TANTUSZ: És sírtak, mert verték őket, mert fájtnak nekik...
- JEGENYE: És megsiratták a beteljesedést, ha az előbb következett el, mint hogy csontjaikról lefoszlott a hús...
- TUBICA: Mert olyankor következett a lélek nagybőjtje, a teljes szellemi holtidény...
- MIRTUSZ: És mindenütt csak a csupasznymor fehérlett, s ami vörös volt, az is fehérnek látszott...
- SZÓDAVÍZ: Csak a fáknban élek, a vízben, a kövekben...
- TANTUSZ: És faragom az álmokat a formával küszködve...
- KÁKABÉL: Bárki lopja is el arcomról a mosolyt, harapásom a szívét érje...
- JEGENYE: És a megadás jele legyen fölemelt kéz, lányoknál föl-emelt láb...
- TUBICA: Szeretek, halljátok, szeretek...
- MIRTUSZ: ...Mondom halk nyugalommal a halálnak a leszedett asztal fölött...
- SZÓDAVÍZ: Nem eszem és nem szűnök meg éhezni, amiként az a dolgok természetéből...
- TANTUSZ: Engem csak a világ konok idegensége riaszt és a termelőközök termelésének...
- KÁKABÉL: Dobjatok atombombát a postaládámba!
- JEGENYE: Valami félbetép, ide-oda húz...
- TUBICA: Csak a fáknban élek, a vízben, a kövekben...
- MIRTUSZ: Magasan lebegek, de az életet mégsem érem el...
- SZÓDAVÍZ: A tizenharmadik havi fizetést akarom, a szerelem valutájában...
- TANTUSZ: Elképesztően élek, de nem szépen...
- KÁKABÉL: Testem anyagát apródonként váltom föl a gyönyör virágocskáira, pedig túlságosan is tovatűnő kérészetű örökévalóságuk.
- JEGENYE: Valami poronty, az hiányzik nekünk... Gyorsan, fejezzétek már be, srácok, mert lefut a szalag, és vége a dalnak!
- TUBICA: A mélységeimbe hatolj a csókjaiddal, a legédesebb gyönyört kutam legfenekén találod.
- MIRTUSZ: Fedeztétek föl az életet ott is, ahol eddig nyoma sem volt még...
- SZÓDAVÍZ: Mert a szabadság, mint a cipész árja, mindig újra áttör a butaság legvastagabb kérgén is...
- MIND: Megtörtént hát... történt, ahogy történt.
- JEGENYE: Kész, vége, befejeztük. *(Letörten, fáradtan, kimerülten felállnak.)*
- KÁKABÉL: És most? Szörnyen rosszkedvű és letört vagyok.
- SZÓDAVÍZ: Én meg kiürült és elgyengült.
- MIRTUSZ: Szédül a fejem a sok ködös látomástól, mintha beléndeket ittam volna...
- KÁKABÉL: Hát azt észrevettétek-e, hogy Tantusz Liliput bement az unalmast Szóдавíz karjai között?

- SZÓDAVÍZ:** Közvetlenül a cél előtt fulladt ki, ezért is vagyok ilyen morcos és lehervadt.
- TANTUSZ:** Indiszponált voltam.
- MIRTUSZ:** Amit nem tudsz befejezni, ne is kezd el.
- TANTUSZ:** Rossz napom van ma, megesik az ilyesmi. Meg a szüzeségét se veszti el éppen könnyen az ember... *(Mindannyian nevetnek.)*
- JEGENYE:** Ugyan hagyjátok ezt a koraszülöttet, küldökzsinórja még az anyjához köti. *(Tantuszhoz.)* Eredj hozzájuk!
- TANTUSZ:** Nem bírok, megundorodtam tőlük... De töletek is távol-tart valami, egyik oldalhoz sem tartozom...
- KÁKABÉL:** Minek foglalkoztok vele annyit, csak még jobban elkényeztetitek... Ez a vágás a karomon sokkal érdekesebb, már megint vérzik!... *(Főlemeli karját, amelyen most is ott a nagy vörös rongy, zászlóként lengeti.)*
- MIRTUSZ:** Elszívárogoz mind a véred, jobb, ha nem játszol ezzel!
- TUBICA:** Nyissátok föl a szellőztetőt a padláson, odakinn alighanem forró szél fúj, attól beheged a seb!
- JEGENYE:** És magunk is fölmelegszünk tőle!... Fordítsátok kihűlt testrészeiteket a szélnek, én majd főlemelem a nyílás födelét!... *(Mindannyian érzéki pózba helyezkednek, Jegénye letépi a díszlet egy részét, fülsiketítő modern tánczene árad be, táncra perdülnek. Újabb orgajelenet.)*
- MIND:** *(Orgiázó táncuk közben énekelnek.)*

Történelem, követ tördel,
ereje fogy, vére serken,
térde roskad, körme kékül,
a világra sötétség ül!
Ez a világ csupa rémség!
Ez a világ fejvesztettség!
Ez a világ kerge álom!
Célját, rendjét nem találom!

- JEGENYE:** *(vezényel)* Szendvicsbe! *(Tánc közben testükből szendvicset formálnak. Tubica Jegénye és Mirtusz szendvicsében, Tantusz Szóдавizében és Kákabélében.)*
- MIND:** *(Tánc közben tovább énekelnek.)*

Történelem, vize árad,
sodrásában szíved fárad,
torkod szorul, könnyed csordul,
a világra árnyék borul!
Ez a világ csupa rémség!
Ez a világ fejvesztettség!
Ez a világ kerge álom!
Célját, rendjét nem találom!

- JEGENYE:** Lóra! *(Tubica, Szóдавiz és Kákabél arccal szembefordulva meglovagolják Mirtuszt, Tantuszt és Jegényét.)*

MIND: *(tánc közben tovább énekelnek)*

Történelem, lova száguld,
poharadba epe csordult,
sebzett ajkad vére buggyan,
a világnak lángja lobban!
Ez a világ csupa rémség!
Ez a világ fejetlenség!
Ez a világ kerget álom!
Célját, rendjét nem találom!

JEGENYE: *(hirtelen ellöki magától partnernőjét, Kákabélt)* Fúj, hagyjuk ezt, srácok! *(A zene elhallgat, a párok szétválnak.)*

KÁKABÉL: Most meg mi bajod, Jegenye?

JEGENYE: Semmi... Csak úgy eszembe jutott valami, és belém nyilalt az élet... Anyánk azóta, hogy a világra szült bennünket, szerető feleséghez illően már csak terméketlenül szeretkezik apánkkal...

MIRTUSZ: És neked most emiatt vérzik a szíved?

JEGENYE: Azt éppen nem, mindössze egyre vértelenebb leszek.

TUBICA: Pedig nem mondhatjuk, hogy nem egészségesnek hozott a világra bennünket!

JEGENYE: De mi hasznunk belőle, ha egyszer kiszolgáltattott a vérszívó parazitáknak?

TANTUSZ: Apa az oka mindennek, ő csinált rabszolgát az Öreglányból!

KÁKABÉL: Minden anya megöregszik egyszer, ne hallgassatok Tantusz Liliputra! Elvakult ragaszkodásban szenved... De most rajtunk a sor, szüljünk valamit, ha nem vagyunk meddők!

SZÓDAVÍZ: Ha túl sokat beszéltek betegségekről, a végén valamenynyen fertőzést kapunk!

JEGENYE: Mondjátok, nem unjátok még ezt az ablak mellett ücsörgést?

MIRTUSZ: Mint döglött kotlósok záptojásokon!

JEGENYE: Vonatunk rég megállt már, az ablakon át nézzük csak a többi vonatot, hogyan haladnak el mellettünk, és közben azzal áztatjuk magunkat, hogy azért mi is utazunk...

KÁKABÉL: El kellene már tévednünk végre!

TANTUSZ: Hogy tévedhetnél el, ha már most se tudod, hol vagy?

JEGENYE: Pedig neked tudnod kellene, Tantusz, hiszen te mindig a magad kislelkűségéhez igazodsz.

TANTUSZ: Haladunk vagy egy helyben állunk, egyre megy, ha egyszer nincs mihez igazodnunk; sohasem vagyunk sehol.

SZÓDAVÍZ: Az aktivitás hiánya, Tantusz Liliput, ebben van a te maradiságod!

MIRTUSZ: Még ha nem is érkezem el sehová, menni azért mehetek! *(Kimegy.)* Óránként nyolcvannal vezetek majd!

- TANTUSZ: *(utánaszól)* De azért ügyelj a sürgönypoznákra és a kanyarokra! *(Mirtusz után indul.)*
- JEGENYE: Hát mégis vele tartasz?
- TANTUSZ: Csak azért, hogy rajzszögekkel szórjam tele az útját! *(Kimegy.)*
- SZÓDAVÍZ: Hogy hiába ne szórd, én is veled megyek!... *(Kifut.)*
- KÁKABÉL: *(hirtelen megvonaglik a fájdalomtól)* Őrizzétek meg az életrajzomat!
- JEGENYE: *(Tubicával együtt Kákabélhez rohan)* Mi történt?
- KÁKABÉL: Valaki a sötétből rakétalövedékekkel ágyékon talált...
- TUBICA: Az előbb kés, most rakéta? Nagyon a begyűkben lehetsz...
- JEGENYE: Súlyosan megsebesültél?...
- KÁKABÉL: Ügyszólván széthasadtam...
- TUBICA: Mit érzel?...
- KÁKABÉL: Leírhatatlan undort...
- JEGENYE: Az előjelekből nyilván úgy látták, új életet hordozol magadban. Azért vettek célba, hogy elvetélj...
- TUBICA: Hát nem tudják, hogy a gólyaorr rózsaszíin virágai sokszor épp ott nyílnak, ahol senki sem számít rájuk?
- KÁKABÉL: *(fájdalomtól gőnyedezve)* Segítetek... nincs erőm élni, de félek meghalni.
- TUBICA: Tűrj egy kicsit, mindjárt hozok valami kötszert. Majd csak összefoltozlak valahogy... *(Kifelé indul.)*
- KÁKABÉL: Ne menj, Tubica, úgymint hiába... gejzirként tör fel belőlem a gyűlölet, ezt úgysem tömheted be...
- TUBICA: Tévedsz, Kákabél, a világon minden befoltozható, a mindenség négyötödét kizárólag a türelem sebtapasza tartja össze... És tudom már, mivel kell sebedet betapasztanom: olajággal!... *(Kimegy.)*
- KÁKABÉL: Az efféle flastrom csak addig használ, amíg a szél le nem tépi a sebről... Parázsként perzsel minden, Jegenye, bármit egyem is, bármit is mondjak vagy hallgassak el...
- JEGENYE: Ne fektesselek az ebédlőasztalra inkább? Talán kényelmesebb lenne, amíg Tubica meg nem jön a kötszerrel, hogy enyhítse sebed fájdalmát...
- KÁKABÉL: Csakhogy én az asztalnál sem hiszem, hogy a barátom vagy... a börtön küszöbére fektess inkább...
- JEGENYE: *(karjaiba veszi)* Túl kemény próba lenne ez, Kákabél... vigyázz, meg ne bánd később... mert a tisztítóútban soha véget nem érő a tisztulás...
- KÁKABÉL: Azt sajnálom csak, amiért nem mocskoltam be még jobban magam, hogy több büntől tisztulhassak meg...
- JEGENYE: Úgy, vájkálj csak a rejtett szennyes és bűzös zugokban... és vezeklésképp tanuld meg, miképpen építették Egyiptomban a piramisokat... *(hirtelen kíméletlenül a földre dobja, dorongot ragad, és irgalmatlanul csépelni kezdi, a lány rémületében és fájdalmában a földön fetreng.)* Bűn-

- hődjék ki-ki bűnei szerint... Beszélj hát, nyomorult szuka, eleget vonítottál a holdra!!
- KÁKABÉL:** Intellektuális ringyó vagyok csak, semmi más... Foganni képtelen... Mindkét harcoló fél kurvája voltam... Megfertőztem a fél világot... Iparszerűen terjesztem a ragályt... *(Hirtelen felugrik, kiragadja a dorongot Jegénye kezéből, s most ő kezdi kiméletlenül ütlegelni a fiút.)* És te, Jegénye, te ingadozó, korhadt belsejű fa?!... *(rémületében és fájdalomában fetrengve)* Hitvány pederszta vagyok... természetlen szörnyeteg... bűzlő trágya, a véletlentől függ, mi sarjad ki rajtam...
- KÁKABÉL:** Folytasd, beszélj, ne várd, hogy kitépjem a nyelvedet és a macskámnak adjam!... *(Tovább veri.)*
- JEGÉNYE:** *(fájdalmában fetrengve)* ...Mindenevő vagyok... Trágyát zabálok és tüzet. És a számon ürítek... A szám a fenekem, s a fenekem a szám... Szavaim nyomán döglletes bűz érzik csak... *(Hirtelen ugrással elragadja a dorongot, újra ő üti a lányt.)* És miért mindez? Kinek a kedvéért?
- KÁKABÉL:** Mindig újabb bálvány kedvéért!
- JEGÉNYE:** Kinek a kedvéért?
- KÁKABÉL:** Mindig újabb bálvány kedvéért!
- JEGÉNYE:** Kinek a kedvéért?
- KÁKABÉL:** Mindig újabb bálvány kedvéért!!! *(Mindketten kimerülten lerogynak, fetrengenek, nyögnek, jajgatnak. Halkan.)* Élek még, fejezd be...
- JEGÉNYE:** *(halkan)* Halott vagyok, élessz föl...
- KÁKABÉL:** *(halkan)* Még mindig nem tisztítottál meg egészen az élettől...
- JEGÉNYE:** *(halkan)* Rémülettől görcsbe szorult gégémbe lassanként visszatér a levegő...
- KÁKABÉL:** *(halkan)* Kopoltyúval lélegzem majd...
- JEGÉNYE:** *(halkan)* Némán élünk majd, miként a halak...
- KÁKABÉL:** *(halkan)* Hitelenségünktől és bizalmatlanságunktól körülzártan lebegünk a magunk külön kis poklában...
- JEGÉNYE:** A szófogadás akváriumában és rezervátumában... *(Felülről átlátszó polivinil henger ereszkedik rájuk, elég tágas, hogy mozogni tudjanak benne. Fektükben lassan meztelenre vetkőznek, majd felállnak, és úszó halak mozgását utánozzák.)*
- APAFEJ:** *(vállán horgászfelszereléssel Öreglánytól kísérve jön)* Nézd csak, ezt a kedves kis helyet mintha az isten is pecázásra teremtette volna! *(Horgászához készülődnek.)*
- ÖREGLÁNY:** Úgy látszik, csakugyan igazad volt, amikor azt mondtad, hogy a mai zavaros helyzet horgász-szempontról csak kedvező lehet, s hogy erről a víkendről bizonyára nem térünk meg zsákmány nélkül.
- APAFEJ:** Talán jobb is, hogy nincs kire támaszkodnom, így leg-

- alább tudom, hogy csakis az intéződik el, amit magam veszek kezembe.
- ÖREGLÁNY: Mert a gyermekeink sajnos elég nyavalyásak.
- APAFEJ: Idült engedetlenségben szenvednek!
- ÖREGLÁNY: Kákabél, úgy látszik, megint elvetélt...
- APAFEJ: Spontán abortusz!
- ÖREGLÁNY: Hogyhogy spontán, ha egyszer magad talátd gyomron a korrupcióddal?
- APAFEJ: Spontánul találtam el! És nem tudtam, megfogant-e egyáltalán. Csak az ellenállóképességét akartam kipróbálni...
- ÖREGLÁNY: Ha már erről esik szó, apukám, fel kell tenni a kérdést: egyáltalán kicsírázik-e a mag a mi talajunkban? Lehetőséges, hogy a mi éghajlatunk mellett minden csak dugványokkal és palántákkal szaporítható?...
- APAFEJ: Ha így van, annál jobb, legalább mindjárt tudjuk, mit ültettünk, míg magvetéssel lutri az egész...
- ÖREGLÁNY: És évelő hagymákkal?
- APAFEJ: Azzal se rossz. Éppen ezért mondom mindig, hogy rendszeresen kapálgatni, művelni kell a múltat. Hanem várj csak, hadd dobjam be a horgot!
- ÖREGLÁNY: Csalétked van hozzá?
- APAFEJ: *(beveti a horgot az akváriumba, Kákabél és Jegenye halaként lebegnek körülötte)* Régi, jól bevált csalétkeim vannak, anyukám!... Mercedesek, villák, szeretők, sztriptíz, latifundium, kötvények, rulett, deviza, call-görlök, bársonyszékek... *(Kirántja a csupasz horgot, majd ismét beveti.)*
- ÖREGLÁNY: Tehát mint rendszeren, szex és életstandard?...
- APAFEJ: *(ismét kirántja az üres horgot, aztán visszadobja)* Mintha ma mégsem harapna a hal.
- ÖREGLÁNY: Talán nagy hal lehet, tegyél rá nagyobb csalit.
- APAFEJ: Miniszteri tárcánál nagyobb nincs! *(Kirántja az üres horgot.)*
- ÖREGLÁNY: Lehetséges, hogy még arra se harapjanak?
- APAFEJ: Még csak nem is pedzik, anyukám!
- ÖREGLÁNY: Annyira megnőtt volna az étvágyuk, hogy már ez se elég nagy falat a számukra? Hát ez már több a soknál!
- APAFEJ: Sőt, egyenesen riasztó! *(Súgva.)* Úgy látszik, ezek a halak ma kifejezetten ránk éheztek... Hamar találunk kell valamit, amire ráharapnak, különben kénytelenek leszünk dinamitot használni!
- ÖREGLÁNY: Nincs más hátra, dugd be a füled, hogy meg ne süketülj, én meg bedobom a bombát!
- APAFEJ: Nem szívesen nyúlok ilyen eszközökhöz, de azért csak dobd be... *(Hátat fordítanak az akváriumnak, befogják a fülüket, hatalmas robbanás, a villanólámpa hol elalszik, hol kigyullad. A műanyag henger felemelkedik, és eltű-*

nik. A meztelen Kákabél és Jegenye partra vetett halként eszeveszetten hánykolódik.)

JEGENYE ÉS KÁKABÉL: (felváltva) Gyilkosok!!! Zsarnokok!!! Gonosztevők!!! (Lövések hangja, zsvaj, rendőrautók szirénázása. A villanófény megszűnik, a szín újra világos, Kákabél és Jegenye nem látható többé. Apafej és Öreglány még mindig görnyedten, befogott füllel áll.)

APAFEJ: (Öreglánnyal együtt lassan kiegyenesedik, a helyhez mennek, ahol korábban az akvárium állt, körülnéznek.) Hát a víz hová lett? És a halak sincsenek sehol...

ÖREGLÁNY: (minden irányban szétnéz, végül feltekint) Ott vannak! A robbanás a magasba dobta őket! A víz felhővé vált, a halak villódzó szikrákká!

APAFEJ: De a végén csak a mi ölünkbe hullanak, mint a manna a pusztában...

ÖREGLÁNY: Siránkozó hangjuk vérszomjas ordítássá változik...

APAFEJ: És még csak a tetőt sem javítottuk ki a fejünk fölött...

ÖREGLÁNY: Pedig, ha megered a zápor és becsorog az eső a repedések között, bőrig ázunk...

APAFEJ: Kirándulásunk tehát teljes kudarccal ért véget, de ha visszatérünk, erről senkinek egy szót se... Akárki kérdez is, mondd, hogy rendkívül hasznos tapasztalatcserét folytattunk... illetve, hogy baráti találkozó volt, kölcsönös megértéssel, a tanácskozások rendkívül szívélyes légkörben folytak... Gyerünk! (Öreglánnyal a nyomában gyorsan el.)

JEGENYE: (A túloldalról Kákabél jön, Jegenye pár lépéssel lemaradva a nyomában.) Bocsáss meg nekem, Kákabél...

KÁKABÉL: (Megáll, de nem fordul vissza.) Megbocsátok...

JEGENYE: Én is neked...

KÁKABÉL: Élni kell...

JEGENYE: Mint halott hős vagy eleven áruló?

KÁKABÉL: Tehát lemondtál rólam?

JEGENYE: Az életemet követelték cserébe érted.

KÁKABÉL: Az életed senkinek ne add.

JEGENYE: De szeretnék még egyszer a szemedbe nézni, Kákabél, ahogy az igazsággal néz szembe az ember.

KÁKABÉL: (arccal Jegenye felé fordul) Mondd, fiatal vagyok még?

JEGENYE: Igen, de más, mint voltál.

KÁKABÉL: Mitől fosztottak meg?

JEGENYE: Azt hiszem, a romlatlan kíváncsiságodtól, amellyel oly tisztán mosolyogtál az életre.

KÁKABÉL: Kényszerítettek, hogy fájdalomra cseréljem föl.

JEGENYE: Az is a megismerés egy módja lehet, ha nem sebzett meg túlságosan az élet.

KÁKABÉL: Szeretsz még?

JEGENYE: Jobban, mint bármikor.

KÁKABÉL: Akkor a többi nem is fontos, nincs olyan sértés, amit ha szeret, meg ne bocsátana az ember... (Egymás karjába

- omlanak.) Csókolj meg, egy új élet reményében! *(Jegenye megcsókolja.)*
- JEGENYE: Egy új életre!... *(Lassan kimennek, közben ismételten megcsókolják egymást, minden csók után ismétlik:) Egy új életre!... (Kimennek.)*
- TANTUSZ: *(Szóda víz elől menekülve befut)* De nekem nem kell olyan élet, mint valami folytatásos regény!
- SZÓDAVÍZ: Nahát, most már igazán torkig vagyok veled meg a nyavalygásoddal... Egyszer ezt akarod, máskor azt! Hát lehet neked eleget tenni? Vagy-vagy, dönts el végre!
- TANTUSZ: Elvégre nem nyelhetem csak úgy le az indítványaidat!...
- SZÓDAVÍZ: Csakhogy te addig rágód őket, míg egészen ízettlené nem válnak... Hát miből vagy te?
- TANTUSZ: Hűségből és odaadásból!
- SZÓDAVÍZ: Na ezt látni szeretném!
- TANTUSZ: Várj, magam mutatom meg!
- SZÓDAVÍZ: Mutasd hát, de gyorsan, amíg darabokra nem szabdallak.
- TANTUSZ: Mint mézárós a vén marha felsálját, úgy gondolod? *(Szóda víz ráveti magát, Tantusz gyámoltalanul védekezik.)* Segítség! Megerőszakol! Ne engedjétek! *(Beszalad Jegenye és Kákabél.)*
- SZÓDAVÍZ: Fogjátok le, srácok! Valamit rejteget a lelke mélyén, ki akarom szedni belőle! *(A másik kettő lefogja Tantuszt.)*
- TANTUSZ: Ne, könyörgöm, csak most ne!... Félek, jön a fater meg az öreglány!... Rettegek az ítéletüktől!... Megbélyegeznek!...
- SZÓDAVÍZ: *(egyszerre ott hagyja Tantuszt)* Hagyjátok!... Hagyjátok a fenébe, csak bemocskoljátok magatokat!... Az engedelmesség csíráit hordozza magában... mérges tövis vérezte föl, a húsába fúródott... az gyötri, az izgatja... fájdalmat okoz neki, és szüntelenül halk, rekedt nyögdecselésre készíti... Hitvány szolgál!
- TANTUSZ: Nem hitvány, hűséges!
- SZÓDAVÍZ: De a leghűségesebb szolgál is hűtlenebb a leghűtlenebb barátnál. Nem kellesz többé!
- JEGENYE ÉS KÁKABÉL: *(még mindig kézen fogva tartják Tantuszt, körülvezetve a színen, hangosan skandálják)*

Itt a szolgálom, eladó,
 egy dinárért kapható!
 Ha nem veszi senki se,
 fejbe vágom, izibe!
 Trombita szól, tralalát,
 megszolgáltad a halált!
 Amíg éltél, rabom voltál,
 most sírodban pihenhetsz már!
 Trombita szól, tralalát,
 megszolgáltad a halált!...

MIRTUSZ: *(kézen vezetve a hófehérbe öltözött Tubicát, belép)*

Csend legyen, srácok! *(Hirtelen mindannyian elcsendesednek, Mirtusz és Tubica felé fordulnak.)* Mint valami eszeveszett, úgy rohanhattam? ... Vagy csak az idő száguldott volna el mellettem? ... De a nagy kanyar után... a nappal és az éjszaka határvonalánál... ott, ahol a hazugság elválik az igazságtól... ahol véget ér a múlt és kezdődik a jövő... egyszerre csak rábukkantam Tubicára... úgy állt ott a napfényben, fehéren, átlátszóan, tisztán, remegően...

- JEGENYE: De miért hallgat egyre?
 SZÓDAVÍZ: Tubica, csak nem akartál itt hagyni minket?
 KÁKABÉL: Pedig valami sebtapaszt ígértél...
 MIRTUSZ: Nem válaszolhat, fogait fájdalom szorítja össze... Ha kinyitja száját, sikoly szakad ki belőle...
 JEGENYE: Azt hiszem, anélkül is kitör belőle valami... *(Felsír az újszülött, Tubica némán hadonászik kezével a fájdalomtól.)*
 KÁKABÉL: Most mire vártok? Karoljátok föl az új életet!...
 MIRTUSZ: De vigyázzatok, nehogy a fejére ejtsétek!... *(A vajúdás jelenete. Valamennyien egyetlen testté fonódva, a szülés mozgulatait utánozzák, rángatóznak, görcsben vonaglanak.)*
 SZÓDAVÍZ: Tudja valaki közületek, srácok, hogyan kell bánni az újszülöttem?!
 KÁKABÉL: Nem tudom, de azt hiszem, szeretettel!...
 TANTUSZ: Vigyázzatok rá, nézzétek csak, milyen pici és gyámoltalan!...
 MIRTUSZ: Testünkkel kell megvédenünk... *(A csoport riadtan megbolydul, testükkel összeborulnak.)*
 JEGENYE: *(kiválik a csoportból)* Ne ilyen rendetlenül, összevissza, még agyontaposásatok, megfojtjátok, nem megy ez így!... *(A testükből formált alakzat még riadtabban kavarog.)* Vi-gyázz!!! *(Egyszerre valamennyien megmerevednek.)* Sorakozó!!! *(Valamennyien libasorban felállnak.)* Párokra oszolni!
 MIRTUSZ: Első!...
 TUBICA: ...Második!...
 TANTUSZ: Első!...
 SZÓDAVÍZ: ...Második!...
 KÁKABÉL: Első!...
 JEGENYE: Kettős sorokban, jobbra át! *(Kettős sorba rendeződnek.)* Csak így vigyázhatunk az újszülöttemre! Fegyelemben és egységben!
 TANTUSZ: Hát Apafej meg Öreglány?
 JEGENYE: A sorban nem beszélünk! És micsoda Apafej meg Öreglány? A gyermek a miénk, mi gondoskodunk róla! Ha el akarják venni tőlünk, harcolunk érte! Barikádokat emelünk! Akarjátok, srácok?

- MIND: *(Tantuszt kivéve dörgő hangon.)* A-kar-juk!!
- JEGENYE: Te meg mért hallgatsz?, Tantusz? *(Tantusz nem felel.)* Sorból kilépni, két lépést előre! *(Tantusz kiáll a sorból.)* Egy-kettő!... A többiek előre, indulj! Bal-jobb!... bal!... jobb... *(Helyben menetelnek.)* Én meg előre, karomban az újszülöttel... *(Az élre áll.)*... Bal!... bal!... *(Menetelnek.)* Nóta!...
- MIND: *(a színről levonulva énekelnek)*

Csirke pirul a sütőbe,
jó levesnek száll a gőze!
A jó levest megkóstoljuk,
a csirkét szétosztogatjuk!
Apafejnek hitvány koncot,
Öreglánynak csupasz csontot!
Legyen szónk az élet sója,
világrend felforgatója!...

- TANTUSZ: *(Egyedül maradván a többiek után kiált.)* Rám ne számítások, nem vagyok kalandor!... És szilárdabban áll a gumibot a rendőrkézben, mint az olajág a galamb csőrében!... Hogy a zsarnokság még mindig a legszilárdabb uralmi forma, arról hamarosan magatok is meggyőződhetek!... *(Pokoli zenebona, kiáltozás, rendőrautók szirénázása. Tantusz menekül a színről.)*

Második felvonás: Libikóka

(Ugyanaz a szín, mint az első felvonásban, ezúttal azonban egy stílbútorokból emelt barikád is látható. A barikád közepébe antik ingaóra épült be, amely ütéseivel az idő múlását jelzi. A második felvonás az újszülött hangos sírásával kezdődik. Tantusz a barikád körül ólálkodik és hallgatózik. Apafej és Öreglány félrehúzódva állnak.)

- APAFEJ: Kérdezd meg tőle, hol vannak a többiek. *(Eltávolodik Öreglánytól és elindul körülszaglászni a színen.)*
- ÖREGLÁNY: *(mellét kivéve blúzából)* Kérsz egy szívással, Tantuszom?
- TANTUSZ: Köszönöm, nem vagyok éhes, hagyj későbbre inkább.
- APAFEJ: Füstszagot nem éreztek?
- ÖREGLÁNY: *(visszatéve mellét a blúzába)* Csak nem füstöl már megint valami?
- APAFEJ: *(Tantusz felé közeledik)* Ugyan mi éghet itt?
- TANTUSZ: Inkább csak pislákol.
- ÖREGLÁNY: *(feléjük közelítve)* De micsoda, Tantusz?
- TANTUSZ: A vitriol. A gyerekeitek szívében. Az füstölög.
- APAFEJ: És te? Tán nem a mi gyerekünk vagy, Tantusz Liliput?
- TANTUSZ: Az vagyok, de engedelmes.
- ÖREGLÁNY: No nézd csak, egyszerre engedelmes! Most, hogy a többiek mind engedetlenek?

- TANTUSZ: Engedelmesnek lenni könnyebb, az engedetlenség túl sok fáradságba kerül, semmi kedvem hozzá.
- APAFEJ: Fialtal vagy, mégis ennyire öregesen gondolkozol? Mi rejlik emögött, Tantusz Liliput?
- TANTUSZ: Semmi, Apafej... legfeljebb unalom... Koraván vagyok. *(Az óra ütni kezd, a barikád mögül Jegenyé bukkan föl.)*
- ÖREGLÁNY: Útött a tizenkettedik óra, Apa, meg kell jelened a párnacihádon keletkezett új lyukak ünnepélyes megnyitásánál. *(Apafejbe karol, együtt kifelé indulnak.)*
- JEGENYE: *(inkább magában)* A régi épület lángokban áll, ők meg a lyukacskaikkal pizmognak.
- APAFEJ: *(Öreglánnyal együtt megáll)* Amíg távol vagyunk, Tantusz Liliput, elkészíthetnéd a kívánt válaszokat, a kulcskérdéseket majd utólag tesszük fel. *(Öreglánnyal együtt kimegy.)*
- TANTUSZ: *(utánuk kiált, hajbókolási roham fogja el)* Felelek én anélkül is, hogy kérdeznétek!... és korbáccsal csiklandoznátok a talpamat!... Percenként loholok hozzátok jelenést tenni!... és csakis azt mondom, amit hallani szeretnétek!... Lábamat töröm futás közben!... nem kell, hogy ti törjétek össze a csontomat!... Nyelvem harapom el a nagy beszédben, nem kell, hogy ti tépjétek ki!... És mindig buzgóbb leszek ebben, mint ahogy elvárnátok tőlem!... Szakadatlanul túlteljesítem a normát!... A bőrrömből bújok ki igyekezetemben, miközben mások szavait viszem hozzátok!... nem kell, hogy ti nyúzzatok meg!... Ha hallgatnak, kicsiklandozom belőlük a beszédet!... s amit nem mondanak ki, én teszem hozzá helyettük!... Ha nem provokálhatom őket uszításommal, ellopom a gondolataikat!... Arcjátékukból, tekintetükből, érverésükből olvasom ki!
- JEGENYE: *(a világitást hirtelen tompítani. Jegenyé mellett a barikád mögül előbukkan: Mirtusz, Kákabél, Tubica és Szóдавíz. Lidérces álom következik, amely valójában Tantusz tudatalattijában megy végbe.)* Tantusz!
- MIND: *(suttogva)* Áprili-li-li-li-li-put!
- TANTUSZ: *(mint alvajáró, úgy forog maga körül)* Ki szólít itt, mint valami kiüttlalan álomban, amely, akár a nádas, elzárja előlem a kilátást?
- KÁKABÉL: Mintha mindenütt csak téged hallanánk, de a sűrű gaz közt sehol sem látunk...
- MIRTUSZ: Sőt mintha kérdeznénk, mit csinálsz ott tekintetünktől elrejtve, hogy minden csak sziszeg körülötted?...
- MIND: Sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz!
- SZÓDAVÍZ: Vagy vijjog inkább?...
- MIND: Klíí-klíí-klíí-klíí-klíí-klíí!...
- TUBICA: Rőfög talán?
- MIND: Rőf-rőf-rőf-rőf-rőf-rőf-rőf!

- JEGENYE: És mérgesen fortzog, bugyborékol?
MIND: Klotty-klotty-klotty-klotty-klotty!
TANTUSZ: Úgy tetszik, selymet árulok, hogy ingecske legyen belőle kígyók számára... kígyóbőr...
- KÁKABÉL: Mondd, hová jutsz ezen az úton, Tantusz?...
MIRTUSZ: Szegény kis Liliput... úgy fél, alig él...
SZÓDAVÍZ: Reszket, mint a nyárfalevél...
TUBICA: Sejtet-e, merről fúj a szél?
TANTUSZ: Mintha bűzös mocsáron át törtetnék, vakon, amerre lábaim visznek...
- JEGENYE: Pedig álnokságod apró lábain aligha juthatsz messze a szennyes ingoványban...
KÁKABÉL: Rövidlátóként mintha meg sem látnád, hogyan merülsz el a sárban...
MIRTUSZ: Már csak ezért is, fordulj vissza!...
TANTUSZ: Ugyan, mi hasznomat veszitek, ha megtérek hozzátok, iszaptól szennyesen, testemre tapadt, rothadó halott levelekkel?
- SZÓDAVÍZ: Természetes röplapokkal teleragasztva...
TUBICA: Rajtuk egyetlen szóval: halál...
MIND: Halál-halál-halál-halál-halál...
TANTUSZ: Így hát azt kérdezem: miért is szólítottatok egyáltalán?
JEGENYE: Mert úgy érezzük, fulladozunk a sötétben oszlásod bűzétől...
- KÁKABÉL: Mint aki léket kapott, lelked elszivárog...
MIRTUSZ: Szeretnénk megtisztítani, letéríteni a szellemi prostitúció útjáról... *(Egyszerre valamennyien eltűnnek a barikád mögött, a színpad újra kivilágosodik, Tantusz kővé meredten áll.)*
- APAFEJ: *(Öreglánnyal együtt jön.)* Felelj, ha tudsz, Tantusz Liliput: mért nem harap a hal a csalinkra többé?
ÖREGLÁNY: Első eset, hogy kirándulásunkról zsákmány nélkül térünk meg!
APAFEJ: Ma még be sem zsírozhattam a bajszomat, anyátoknak meg napjában hétszer kezd borsózni a háta, úgyhogy akár még ezt a borsót is nyersen megenné!
ÖREGLÁNY: És ti, fiatalok, beszélgettek-e még úgy egymás közt a kényelemről, a biztonságról, az anyagi jólét áldásairól?
APAFEJ: Folyik-e még az eszmei harc a presztízsért, akörül, hogy ki kit dönt hanyatt vagy hálóz be?... Latba vetitek-e még minden erőfőket a teljesítőképesség és az étvágy fokozása érdekében? Hát nem túrtok és fűrtok többé?
TANTUSZ: Az igazat megvallva, egyre kevésbé... egyre erőtlenebbül... sokkal lanyhábban, mint mikor még csak ezért éltünk, ezért küzdöttünk...
ÖREGLÁNY: Egyszóval, ez nem téma már?
TANTUSZ: Nem, Öreglány.
APAFEJ: De hát mért van ez így, Tantusz?!...
TANTUSZ: Talán mert elteltünk veled, Apafej.

- ÖREGLÁNY: Hogyhogy, Tantusz Liliput, hisz a világ nagyobbik fele még mindig mindenre éhes?!
- TANTUSZ: Gyomorral, testileg igen, Öreglány... De lelkileg mind kevésbé... egyre lanyhábban... Mert álmaiban a világ már mindent fölél és kiél... Talán nem is volt nehéz kiélnie... Ami megmaradt még, ha kissé erősebben szorítja meg az élet, nyomban elkékül, és ernyedten konyul le... Bágyad az ágyban, nemhogy kilencszer ágya vágyban... kinek gyönyör, kinek csömör... De nem erről van szó!
- APAFEJ: Hanem miről, Tantusz Liliput?!...
- TANTUSZ: Egész emberi életünkről, Apafej... A többiek azt mondják: „Vége a régi, elaggott, beteg világnak... Szertefoszlának a korhadt, szúrágta tények, az időtől megsárgult illúziók, mint a régi újságpapír”...
- ÖREGLÁNY: És ugyan miféle gyűrött illúziókat kell régi újságként elhajítani, Tantusz Liliput?...
- TANTUSZ: Hát azokat az avult értékrendről, kérem szépen, kérem szeretettel... Mert szerintük „az érték a dolgok magvában, a lényegben rejlik... Ha az anyag fajsúlya mitsem változik, pusztá felhalmozással semmi sem érhető el”... És aki a magot akarja, a külső burkot szét kell törnie.
- APAFEJ: Jó lesz, ha vigyáznak, nehogy a nyakukat törjék fene nagy buzgóságukban.
- TANTUSZ: Talán nem is annyira buzgók, mint túltelítettek. Egyfajta optikai csalódásról van itt szó: fentről parányinak látják őket, de, leszállva közéjük, észrevehetnétek, hogy állig érnek már... egy kis pipiskedés még, és a fejetekre nőnek...
- ÖREGLÁNY: Olyannak fested le őket, mintha máris a csillagokat szedhetnék le az égről.
- TANTUSZ: Csak tudnám, ki mondta nekem, hogy az ördög képére csinálták őket.
- APAFEJ: Csináltuk, ahogy csináltuk, még ha el is hibáztuk. Az is lehet, hogy hiba volt egyáltalán megcsinálni őket? De fő, hogy most ne ők csináljanak újabb kalamajkát!
- TANTUSZ: Sajnos elkéstetek, már megcsinálták... új élet született.
- ÖREGLÁNY: Ugyan, miféle új élet, Tantusz Liliput, ne beszélj zöldeket, öreg vagyok én már a szüléshez!
- TANTUSZ: De a lányaid fiatalok, Öreglány!
- ÖREGLÁNY: Túl fiatalok!
- JEGENYE: *(hátuk mögött felbukkan a barikád mögül)* Túl fiatalok, ti viszont túl öregek vagytok!! *(Öreglány, Apafej és Tantusz összerézzenek, feléje fordulnak.)* Mi más lehetne hát közöttünk, mint úr és bizalmatlanság?!...
Mi lesz, ha mi megerősödünk és ti kimerültök? Milyen alapon történik akkor a felosztás rabszolgákra és rabszolgatartókra? Vagy akkor talán az alapok is a visszájukra fordulnak, a szeretetből gyűlölet lesz, s a tiszteletből

megvetés?! (*Mirtusz, Tubica, Kákabél és Szódavíz főlegyenesedik mögötte.*)

- MIND: Pfuj-pfuj-pfuj-pfuj-pfuj-pfuj!... (*Az óra ismét üt.*)
- ÖREGLÁNY: Legfőbb ideje, Apa... A csengetés elhangzott, nincs más hátra, mint az elvek nagy végkiürítéséhez folyamodni! (*Apafejbe karol, indulnak.*)
- JEGENYE: (*rajta kívül a többiek valamennyien a barikád mögé buknak. Inkább magában.*) Na tessék, most, hogy az új élet megfelelő ápolása lenne a legfontosabb, ők utolsó megmaradt értékeik elherdálására gondolnak!...
- APAFEJ: (*Öreglánnyal együtt megáll*) Te pedig, Jegenye, ha nincs okosabb dolgod, hagyj minél több üres helyet a kérdéseid után, hogy visszatérve, könnyen beirhassuk válaszainkat... (*Öreglánnyal együtt kimegy.*)
- JEGENYE: (*egyedül maradván Tantusszal*) Te meg mit csinálsz itt, Tantusz?
- TANTUSZ: Kitépek és újraültetek!
- JEGENYE: Tudom, Liliput, de ha már szívedet késhegyre tűzted, hát legalább azt ne hidd, hogy ez a kés téged nem döfhet át, hogy ártalmatlan kis virág csak, amely azért hajt ki a szívedben, hogy életed keserűségén enyhítsen.
- TANTUSZ: A magam testével csak szabadon rendelkezem, szálljatok le rólam végre!
- JEGENYE: Tudom, Liliput, de ha már oly módon aprózod föl az életed, amiként a rabok törlik a követ, hát nem lenne jobb, ha fiatalságod egyhangú napokká örölt sóderét inkább úgy tömnéd a szádba, mintha egyszerre hajtanád ki az ablakon, hogy odakinn végleg a feledés holttengerébe merüljön?
- TANTUSZ: Hazudtok! Mindannyian hazudtok! Ahányan vagytok, többes számban szeretitek csak az embert!!! De ha az egyes emberről van szó, a szeretet helyébe a figyelmesség lép!!
- JEGENYE: Tudom, Tantusz, ám kérdés, érdemes-e olyan falatba harapni, amely keményebb a fogunknál?!
- TANTUSZ: Persze. Az egyes ember nem is lehet szeretet tárgya. Csupán az árcédulán feltüntetett érték arányában a társadalom figyelmes gondoskodásáé.
- JEGENYE: Tudom, Liliput, csak hogy egyszer kicsorbult bátorságodat már aligha köszörülheted ki bárki irgalmán is!...
- TANTUSZ: (*elhátrál*) Nem, sohasem!... Még ha hason is kell csúsznom a vezeklés soha véget nem érő útján... akkor sem hagyom behálózni magam!... (*Jegenye eltűnik, a hátráló Tantusz a belépő Apafejbe és Öreglányba ütközik.*)
- APAFEJ: (*mérgesen*) Úgy jössz nekem, mint aki se lát, se hall... Hát így vigyázol a házra?!
- TANTUSZ: Tudom én, hogy a házörzöt a házhoz láncolják... Csak hogy nektek is tudnotok kellene, hogy néha mégis sza-

- badon engedik, nehogy megvessen!... (*Elfut Apafej és Öreglány mellett, és kiszalad a színről.*)
- APAFEJ: (*dühösen Tantusz után*) Úgy látszik, tényleg megvesztél! (*Öreglányhoz.*) Azt se mondja, hogy befellegzett... Legalább a kezével intene!...
- ÖREGLÁNY: Nagyon elege lehet belőlünk, legfeljebb a kincseinkre éheznek.
- APAFEJ: Semmi „legfeljebb”, ahol a kincse, ott a szíve is, rövidebb pórázra kell fognunk, s ha eszünkbe jut, magunkhoz húzhatjuk.
- ÖREGLÁNY: Te húzod, ő ellenáll, a zsinog elpattan, kezéd lehanyatlik, szívedben szúrást érzel, köldöködbe nyilallik, aztán: reccs!... széked meginog, összeroppan alattad, és akkor mi van?
- APAFEJ: Ajjajj! Erről egy szót se — amíg élek, nem kelek föl!
- ÖREGLÁNY: Csigavér!, a halott a sírban már nem kelhet föl, ott marad, ahol van!... De ha a szék eltörik és összerogy alattad, attól félek, bőjtje lesz a nagy lakomának...
- APAFEJ: Ha minden kötél szakad, ha mindenképpen össze kell törnie, hát inkább a hátán töröm ripityára valakinek!... Ha nem ülhetek többé, úgy éljek, ők még csak nem is állhatnak majd, a földbe taposom őket!...
- ÖREGLÁNY: A tulajdon édes gyermekeinket, Apa?!
- APAFEJ: Nem a mieink, ha mi nem vagyunk az övéik többé!
- ÖREGLÁNY: Most... most kellene koncot vetni közéjük, hadd lássuk, ki hová húz... Ha parlamentáris eszközökkel is fölfalhatjuk őket, miért pazarolnánk a lőszert? Próbáld meg szép szóval, Apa...
- APAFEJ: Csakugyan, miért ne, ha meghunyászkodnak, én a koegzisztencia mellett vagyok... Megpróbálom... Hej, ti taknyosok ott!... Még tán kezét se csókoltok apátoknak máma?! (*A barikád mögül Jegenyé bukkan föl, Apafej kezét a fiú álla alá tartja.*) Csókold meg!
- JEGENYE: Hálás köszönet, borraivalót nem fogadunk el. A fizetésünkben élünk.
- ÖREGLÁNY: (*sírva fakad*) Jegenyém, szegény megtévedt gyermekem, ne játszd az együgyűt!... Apád nem baksist kínál, csak a kezét nyújtja, hogy cuppants rá egyet!
- JEGENYE: Értem, persze, nem vagyok ütődött... Csakhogy ez egykutya. Kezet csókolni még csak elmegy, nem is fukarkodnék a kézcsókjaimmal, ha tudnám, hogy beéri ennyivel, ám úgy érzem, ha egyszer vérszemet kap, végem van!... még megérem, hogy azt is megcsókolom, amit korábban leköptem már!...
- APAFEJ: (*dühösen öklöbe szorítja kezét, s Jegenyé orra alá dugja*) Szóval nem csókold meg? Hát ezt megszagolnád-e?!
- JEGENYE: Minden az időjárástól, a csapadéktól függ, ha a demokrácia bő termést hoz, az öklödet nyugdíjba küldheted!
- ÖREGLÁNY: Köpködsz, Jegenyé, köpködsz, mintha csak a lelked lenne

- mérgezett, pedig magad is jobban járnál, ha szembenéz-
nél a valósággal!
- JEGENYE: A valóság, Öreglány, csupán annyi, amit már tudunk az
életről, ám az illúziók azt is jelenthetik, amit majd csak
ezután tudunk meg róla!...
- APAFEJ: Semmi kedvem a további cigánykodáshoz, nem vagyunk
a rongypiacon! És a mi tényeken nyugvó valóságunk erő-
sebb a ti holnaphoz fűzött illúziótoknál.
- JEGENYE: Hogy erősebb, az még hagyján, de hogy butább is le-
gyen!... (*Eltűnik a barikád mögött.*)
- ÖREGLÁNY: Hát ez szép, mondhatom! Úgy kel föl az asztaltól, hogy
meg sem kérdi, ki fizeti a ceheet? (*A barikádhoz lép, úgy
kiáltja.*) Az előbb bezzeg még rátarti voltál! Hát most
mért szöktél meg, Jegenye?!
- APAFEJ: Könnyű odamondogatni a házigazdának, ha az a tisztesség
ér, hogy az asztalnál ülhetsz, csakhogy nem illik ám visz-
szaélni a vendégszeretetével!
- ÖREGLÁNY: De zörgess csak a kapunál önszántadból, s úgy széttép-
nek a kutyái, hogy semmi se marad belőled. Még csak a
gazda cselédje sem figyel föl semmire, nemhogy a ház
urának feje fájna a kapuja előtt jajveszékelőért, akinek
kiáltása el se jut hozzá!...
- APAFEJ: Hagyd abba! Úgyis hiába igyekszel nagy jámboran elhi-
tetni velük, hogy magad is arcul köptél, csakhogy azt
higgyék, ők is oda köphetnek, ahová épp kedvük tartja.
- ÖREGLÁNY: Egyszer tegyenek csak ilyet veled, ezerszeresen lakolnak
érte!
- APAFEJ: S közben mi ketten továbbra is egy kicsit így meg úgy...
ha mások bőrére megy a játék, olcsón megússzuk...
- TANTUSZ: (*befut a színre*) Rohamra hát, bárgyú népség, gazduram-
nak a fejetekkel támadt kedve tekézni.
- JEGENYE: (*Kákabéllal, Mirtusszal, Tubicával és Szódavizzel együtt
felbukkan a barikád mögött*) Na mi az, már megint va-
lami huzavona?
- ÖREGLÁNY: Csupán segíteni szeretnénk fölnevelni az újszülöttet!
- APAFEJ: Ha koraszülött, inkubátorba tesszük!
- KÁKABÉL: Elegünk van az inkubátorban keltegetett ötleteitekből! (*Le-
bukik a barikád mögé.*)
- JEGENYE: Különösen most, hogy a hőszabályozó bedöglött és csi-
bék helyett sült tojást kapunk!! (*Lebukik a barikád
mögé.*)
- ÖREGLÁNY: Rendben van, amennyiben a tojás nem tesz jót az epétek-
nek, mi jelen pillanatban kivételes figyelmet tanúsítunk
irántatok, s az újszülöttről való gondoskodás mellett
egyéb szolgálatokra is készek vagyunk, bármit is kíván-
tok!
- APAFEJ: Mít akartok hát: cuclit, grízpapit, beöntést vagy meleg
borogatást?
- ÖREGLÁNY: Sőt odáig megyünk, hogy széles körű használatra rendel-

- kezestekre bocsátjuk vak igazságunkat és néma demokráciánkat.
- SZÓDAVÍZ:** Hiába férünk bele valamennyien a nagylelkűségetekbe, ha aztán képtelenek vagyunk lélegzetet venni! *(Lebukik a barikád mögé.)*
- ÖREGLÁNY:** Senkit se gátolunk abban, hogy két rossz közül a kisebbet válassza! Vagy kombinálhatjátok is a kettőt a magatok receptje szerint, elegendő teret biztosítunk számotokra az önkezményezéshez!
- APAFEJ:** Példának okáért a vak igazság a néma demokrácia szószólója lehetne, míg a néma demokrácia nézhetne a vak igazság helyett!
- MIRTUSZ:** Egyszóval, amint mondják: vak vezet világtalant!... csupa nesze semmi, fogd meg jól... senki emberfia el nem igazodik a számadástokon! Akkor már jobb, ha magunkban és a magunk lovában bízunk.
- ÖREGLÁNY:** Pedig, higgyétek el: jobb csókkal, mint bottal!... De ahogy gondoljátok. Ám tudjátok meg: nem bízhattok kizárólag magatokban, másokban is bíznotok kell, sőt rájuk is kell bízni valamit.
- TUBICA:** És persze ez a hármasszabály szerintetek untig elég... Ám, ha létezne negyedik dimenzió vagy ötödik égtáj, mi addig nem szünnénk meg nyüzsögni, amíg azokat is be nem jártuk valahogy!... *(Lebukik a barikád mögé.)*
- APAFEJ:** Bárhogy nyüzsögtök is, mítsem nyerhettek vele. Semmi értelme, hogy azt is elveszítsétek, amitek még megmaradt, legfőképp a pusztá életet! *(A barikád mögül egyszerre különböző tárgyak repülnek Apafej és Öreglány felé, nagy lárma keletkezik, zsvaj, kiáltozás, ordítózás.)*
- TANTUSZ:** *(aki eddig csendben, elgondolkozva ült, most hirtelen fölugrik és a barikádhoz fut)* Csendesebben, srácok! Ne hajigáljatok szét mindent!... Nem halljátok, én szólok most hozzátok! !
- JEGENYE:** *(hirtelen fölbukkan a barikád mögül, abbahagyják a dobálást, minden elcsendesedik)* Hogy mersz a szemünk elé kerülni, Tantusz?! Tűnj el! Árulókkal nem tárgyalunk! !
- TANTUSZ:** Ne ronts úgy nekem, mint disznó a tarisznyának, hátha hidrogénbomba rejlik benne! És nagy kérdés, ki kit árult el, századok óta folyik a vita erről, mégis aligha sikerül egyhamar tisztázni az igazságot! Azt hiszem, idejében figyelmeztettek benneteket, ne bonyolítsátok túl az életet!
- ÖREGLÁNY:** Elsőként az utcaseprők emelik fel szavukat ellenetek!
- JEGENYE:** Te Tantusz, azt kéred tőlünk, ne bonyolítsuk túl az életet, s ebben talán igazad is van... Mi viszont arra kérünk, ne húzz hasznót a bonyodalmakból! *(Jegenye mellett a barikád mögött Kákabél, Mirtusz, Szóдавíz és Tubica tűnik föl.)*
- TANTUSZ:** Valóban, sokban különbözünk egymástól... ha bármi-

lyen nyomorúságos élet vagy a halál közt kell választani, ti az utóbbit választjátok, s ezzel én nem egyezhetem... és kétlem, hogy ti magatok is tudjátok-e, hol válnak szét az útjaink... *(Elindul, távozóban.)* De valahol majd csak találkozunk! *(Kimegy.)*

ÖREGLÁNY: Ügyet se vessetek Tantuszra, gyerekek, növeknőben van még, pillanatonként esik egyik végtelből a másikba, nem fér a bőrébe... az újszülöttet azonban mielőbb be kell oltani idegen befolyás ellen!

KÁKABÉL: Nem tengerimalac, hogy rajta próbáljátok ki védőszeriateket! Ha mindenáron immunitást akartok — oltátok be magatokat inkább!

APAFEJ: Az oltást talán mellőzhetnének is, mivel izoláltságában amúgy sem valószínű, hogy megfertőződik... Hanem a gyereket meg kell tanítani a mi nyelvünkön beszélni!

MIRTUSZ: Mi sem egyszerűbb ennél, de mi haszna volna — mi azt szeretnénk, hogy gyermekünk nyelve érthető legyen az emberek számára, tiszta, mint a forrásvíz!

TUBICA: Épp ezért az alábbi idézet szellemében neveljük!
„Édes hazám, kérlek,
adj egy ital vizet”

MIND: *(hangosan)* És szabad szellemet!

TUBICA: „Csak egy korttyal igyam,
el ne vesszem szomjan”

MIND: *(hangosan)* És lelki nyomorban!

ÖREGLÁNY: Igen, mindez így igaz, ahogy mondjátok, ám más a szomjúság és más az éhség... könnyebb megitatni valakit, mint megetetni... éppen ezért a gyermeket az első naptól kezdve a mi étrendünkhöz kell szoktatni!

SZÓDAVÍZ: Azt már nem — a mi gyermekünk nem lesz soha ember-evő!

APAFEJ: De most már elég a mocskolódásból, hát sohasem tanuljátok meg, mikor kell abbahagyni... Megtiltom, hogy az újszülöttet pusztá keményfejűségből alkalmatlanná tegyétek a valóságos életre!

JEGENYE: Nekünk ti semmit se tilthattok meg, mert soha meg se engedtetek semmit!

APAFEJ: Akkor hát tudjátok meg: ha nem megy szépen, majd megy csúnyán! *(Az óra ismét üt.)*

ÖREGLÁNY: Ütött az óra, Apa... haladéktalanul szavazásra kell föltenni a kérdést, ha tulajdon gyermekeinkről van is szó, még sincsenek egyedül a világon!... *(Apafejbe karol. Kifelé indulnak. A barikád mögött valamennyien fűtyülni kezdenek, ordítanak, Apafejt és Öreglányt különféle tárgyakkal dobálják meg.)*

TANTUSZ: *(a túloldalról érkezik, inkább magában beszélve)* Ha ki-tagadják saját gyermekeiket, azok majd idegenek gyámságát ismerik el maguk fölött, csakogy...

- ... fennmaradásukat ... (A barikád mögöttiek tovább zajonganak, és folytatják a hajigálást.)
- APAFEJ: (Öreglánnyal együtt megáll) Rendben van, jó mulatást kívánok, a számla majd azután következik, ha a fogadós visszatért! ... (Mindketten távoznak.)
- TANTUSZ: (inkább magában) Telve a világ üres ígéretekkel... és ez az egyetlen világ, pedig két világnak is sok lenne... ám mégis, mindezért fizetnie kell valakinek... (Egyszerre harsogó induló, rezesbanda hangja, a srácok valamennyien ijedten bújnak a barikád mögé, Tantusz megfordul, és látja, amint fentről nagy pannó ereszkedik le, valami népgyűlés résztvevőit ábrázolja. Az alakok fejét kerek nyílások helyettesítik.)
- APAFEJ: (a zene elhalkul, Apafej kidugja fejét az első nyíláson) A... eszült helyzetre való tekintettel!... öleg a fiatalok!... éles társadalmi kö!... meggondolat!... és hangoskodó!... zésünkre álló eszközökkel!... ajánlatos jelenségek!... (Harsogó induló.)
- JEGENYE: (kiles a barikád mögül) Mintha csak fölhúztak volna, nem is tudod, mit beszélsz!...
- APAFEJ: (a zene elhalkul, Apafej gyorsan kihúzza fejét az első nyílásból, s kidugja a másodikon) ... eljesen egyetért!... lőállott helyzettel kapcs!... úgy, mint a!... lom képviselője!... generikusabban elítél!... lemelem szavamat!... az... féle... lelőtlen és káros!... évedt fiatalok!... inden rendelkezésünkre á!... leértve a fegyv!... tat vessünk e sajná!... ségeknek!... (Apafej eltűnik a táblakép mögött, harsogó induló.)
- ÖREGLÁNY: (feléjük lépve) Na ugye, most végre magatok is láthatjátok, mennyire elszigetelődtek ebben a meggondolatlan kalandban. (Kifelé indul, távozóban.) Ez a nagyszámú egybegyűlt ember a legenerikusabban elítélimagatartásokat!... (Kimegy a színről, a pannó lassan fölemelkedik, a harsogó induló fokozatosan elhalkul.)
- JEGENYE: (dühösen Öreglány után kiált) De mennyire innen látható, a ti népgyűlésekre fej nélkül jöttek el az emberek!...
- TANTUSZ: (miután egész idő alatt szótlánul, elgondolkozva üldögélt, a barikádhoz lép) Nektek van igazatok, srácok. (Jegenye mellett egyszerre Kákabél, Mirtusz, Szóдавиз és Tubica is feltűnik a barikád mögött.)
- MIND: Mit mond? ... Mit mond? ... Mit mond? ...
- TANTUSZ: Valahogy túlságosan is nyomorúságos ez az egész... mesterséges rendezvény... hazug és undorító.
- JEGENYE: Hát nem előre megmondtuk, Tantusz Liliput?
- TANTUSZ: Nem, nem mondtátok, srácok... Különben felét se tudjátok annak, amit én... és talán jobb lenne, ha nem is tudnátok meg soha...
- JEGENYE: Miről beszélsz, Tantusz?!

- MIND: Miről beszél? ... Miről beszél? ... Miről beszél? ...
- TANTUSZ: A tulajdon szülőanyánkról... A mi Öreglányunkról... még annyi sem maradt meg, mint hittétek... Nem egyéb, mint fűző, poltronizmus, hipokrizis, strimfli, biszu és kendőzés!
- SZÓDAVÍZ: Jaaaaaaaaaj! *(Fájdalmában összeroskad.)*
- TANTUSZ: Múkeblek, korrupció, csöcstartó, presszió, karperec, korbács, habszivacs és szellemi impotencia!...
- MIRTUSZ: Jaaaaaaaaaj! *(Fájdalmában összeroskad.)*
- TANTUSZ: Csupa protézis az Öreglány, személyes érdek, üvegszem, halcsont és reklám!...
- KÁKABÉL: Jaaaaaaaaaj! *(Fájdalmában összeroskad.)*
- TANTUSZ: Faláb, féltudás, párnák a hátsóján, hamisítvány, s egyetlen hajszál sincs a parókája alatt... ezek támasztják meg és dúcolják alá minden oldalról!
- JEGENYE: Jaaaaaaaaaj! *(Fájdalmában összeroskad.)*
- TUBICA: Szavaid izzó golyóbisával úgy döntötted halomra szégyen srácokat, Tantusz Liliput, akár a tekebábokat, de ki tudja, azt mondd-e most is, amit gondolsz, vagy még mindig kételkedsz bennünk?!
- TANTUSZ: *(hirtelen ijedten megfordul, suttogva)* Azt mondtam, persze hogy azt mondtam... de csendesebben, könyörgöm, meg ne hallják, félek Apafejtől és Öreglánytól...
- TUBICA: Miért félsz tőlük annyira, Tantusz, ha csakugyan és végleg át akarsz állni hozzánk?!
- TANTUSZ: *(halkan, bizalmatlanul)* De hát, nem vagyok még tisztában veled, akartok-e engem és hogyan fogadtok... Lutri az egész... Mi lesz, ha letojom náluk a kalapács nyelét, ti meg mégsem fogadtok tárt karokkal, hanem útilaput köttök a talpamra? Akkor aztán kihez forduljak?
- TUBICA: Jaaaaaaaaaj! *(Fájdalmában összeroskad.)*
- TANTUSZ: *(az összeroskadtakat nézve)* Körben estek el, egymás kezét fogva... mint valami szoros bajtársi érdekszövetségben... *(Az óra ütni kezd, Tantusz ijedten összeressen.)* Állj, ki vagy?! *(Fülel, majd egyszerre felderül.)* Á, csak az idő... csendben öröl... halad a maga útján... Múlj csak idő, múlj csak!... Téged még senki sem tartóztatott föl, én sem állíthatlak meg... Még csak versenyt futni sem akarok veled... meg a fegyverkezéssel... Egy napon majd csak felszínre vetsz, mint a döglött halat, hassal az ég felé... És akkor mindenki láthatja majd, mi mindent összezabáltam és hogy engem is megzabáltak... Magam se tudom, miért?... Még ha ez nem is tréfadolog... s halogatni se jó... Gondolataim máris égetnek, fájdalmasan belém hasítanak... aludni volna jó... Tantusz Liliput álmával *(Lassan a földre ereszkedik a többiek közé.)* a kisszerű, hamis kételkedés álmával... *(Többé nem mozdul.)*
- APAFEJ: *(Öreglánnyal együtt csendesen beoson. Suttogva.)* Na

- ugye, megmondtam, ha kifáradnak, majd elszenderednek, így ni, most álmukban föllehetjük le őket...
- ÖREGLÁNY: *(az alvókhoz közeledve)* Na nézd csak, Tantusz is közéjük állt?
- APAFEJ: Bizonyos fokig, igen.
- ÖREGLÁNY: És azon túl?
- APAFEJ: Azon túl inkább ők álltak Tantusz mellé...
- ÖREGLÁNY: Gondolod, hogy a zsebében vannak?...
- APAFEJ: A legmélyebbikben... A gondolataiban... a lelkében...
- ÖREGLÁNY: Mi tagadás, szívesen belenyúlnék abba a zsebbe, de ha egyszer rejtve van előttem...
- APAFEJ: Kiforgatja ő azt magától is... különben az újszülöttet nem vesszük el tőlük, túl nagy bögést rendeznének miatta, nem bírom az ilyesmit... hadd legyen a játékszerük inkább, leköti a figyelmüket. Így legalább békében hagynak bennünket, s nem nyaggatnak fölösleges kérdésekkel... Készen állsz hát?
- ÖREGLÁNY: Lényegében felhangoltam magam.
- APAFEJ: Ezek szerint tehát csakis arról lehet szó, hogy az a bizonyos új élet minél csenevészebb legyen, hogy játékszer maradhasson... több figyelemmel kell körülvennünk őket...
- ÖREGLÁNY: *(mikrofont vesz a kezébe, egy másikat Apafejnek ad, a rivaldához lépnek. A mikrofonba.)* Tejjel és mézzel itaslatok le őket, nyissátok meg a csapokat! *(A fülsiketítő zene első hulláma.)*
- APAFEJ: *(a mikrofonba)* Zenével és alkohollal! *(Szavai a fülsiketítő zene első és második hulláma között hangzanak el.)*
- ÖREGLÁNY: *(a mikrofonba)* Szexszel és jóléttel, növeljétek a dózist! *(A második és harmadik zenehullám között.)*
- APAFEJ: *(a mikrofonba)* Előre hát, koordináljátok a hatóanyagokat, tapossatok a gázba, teljes súllyal! *(Három fényező, sárga, kék és piros, fénycsóvája keresztezi egymást.)*
- JEGENYE: *(ijedten felül, megrázza Tantuszt)* Tantusz! Liliput! *(Tantusz ébred és fölkel.)* Miféle lárma ez?
- TANTUSZ: *(talpra áll, Jegenye is követi példáját)* Nem hallom tisztán...
- APAFEJ: *(a három párhuzamosan szóló dallam elhallgat, de a fényzőrök továbbra is a színen pásztáznak. Előbb gong, majd Apafej szól a mikrofonba, Tantusz és Jegenye figyelemmel hallgatják.)* A régi épület közelében ma fegyelmetlen, részeg és kábítószerek hatása alatt álló fiúk és lányok egy elszigetelt maroknyi csoportja, az odatévedt járókelők nagy megrökönyödésére és felháborodására, banális és kihívó kirohanásokra ragadtatta magát. *(Távolról a tömeg ordítása, rendőrautók szirénázása, lövések.)*
- ÖREGLÁNY: *(a hangorkánt gongütés szakítja félbe, majd a szöveget ő folytatja a mikrofonba)* Az illetékes szervek azonban,

a gyalogság és a légierő hathatós támogatása mellett, szerencsére gyorsan és eredményesen közbeléptek. (Gong.) És a nekivadult alkoholista szexuál-mániákus fiatalokat, nagyszámú üdvözlőtávirat és a legszélesebb tisztviselői körök általános jóváhagyása mellett, lecsendesítették. (Gong.) Mint utólagosan megállapítást nyert, kizárólag megrögzött bűnözőkről és szkizofréniásokról van szó. (Távolról a tömeg ordítása, rendőrautók szirénázása, lövések.)

APAFEJ: (a hangorkánt gongütés szakítja félbe, Apafej átveszi a szót) Ily módon a munkakerülők és pszichopaták e szármalmas kis csoportját könnyen elhallgattatták. (Gong.) Ötezer személy kórházba került. (Gong.) A letartóztatások folyamatban vannak, jelen pillanatban alig tizenkét-ezer főnyi rendzavarót tartanak nyilván, s félmilliónál többre nem is számítanak. (Távolról a tömeg ordítása, rendőrautók szirénázása, lövések.)

ÖREGLÁNY: (a hangorkánt gongütés szakítja meg, a mikrofonba Öreglány folytatja) Ekképpen a szóban forgó kis utcai-kocsmái incidens súlyosabb következmények nélkül ért véget. (Gong.) A páncélos egységek útban vannak a régi épület felé. (Gong.) A régi épületben az élet zavartalanul folyik tovább. (Gong.) A mozgósítást elrendelték, és kihirdették a rendkívüli állapotot. (Gong.) Az élet normális keretek között tovább folyik. (A háromféle pokoli zene felharsan és hosszan szól. Tantusz és Jegenye riadtan futkosnak a színen. Apafej és Öreglány egy kancsóból kölcsönösen vizet öntenek egymás kezére, kezét mosnak, majd kifelé indulnak. Apafej menet közben megragadja a mikrofont.)

APAFEJ: (a mikrofonba) Hát ti mire vártok ott a vezérkarban? Egy kis fűszert a kásába, jól borsozzátok meg!! (Elhajítja a mikrofont és Öreglánnyal együtt kisiet.)

JEGENYE: (lökhardtásos vadászgépek átható robaja hallatszik) Hát ez meg miféle zaj, Tantusz?!

TANTUSZ: (Kákabél eközben felébred, és riadtan fölkel.) Sugárhajtású gépekről rettegéssel porozzák be a várost!

KÁKABÉL: Újszülöttünk belesüketül ebbe a szörnyű lármába!!

MIRTUSZ: (ijedten föltápáskodik) Mi folyik itt, srácok, ez az éjszaka, pálinkától, vértől, kéjtől, erőszaktól és rémülettől bűzlik?!

TUBICA: (rémülten felugrik) Újszülöttünket megmérgezi ez a légkör!! (Kirohan a színről.)

TANTUSZ: És az emberek dermedten és álomittasan ébrednek majd paplanos ágyaikban...

KÁKABÉL: Úgyhogy senkinek nem lesz se kedve, se mersze megmozdulni többé...

MIRTUSZ: Még a kisujjával sem...

JEGENYE: Még a kisujjával sem...

TANTUSZ: És ezzel vége.

- SZÓDAVÍZ:** *(ijedten felugrik a földről)* Nem, nincs vége még!... Mért lenne vége?!... Miért törtetek le oly hirtelen, srácok?
- TUBICA:** *(Kétségbeesetten hadonászva a színre ront.)* Az újszülött szeme kifordul!! Tüzel a homloka!! Mintha a végét járná!! Csináljatok valamit!! *(Kiszalad a színről.)*
- KÁKABÉL:** Külső segítség kellene!!
- JEGENYE:** Valamit okvetlenül tennünk kell!! *(Egyszerre teljes sötétség, jajgatás, sikoltozás, rombolás és ütések hangja.)*
- SZÓDAVÍZ:** Mi történt?
- TANTUSZ:** Kikapcsolták az áramot!!!
- KÁKABÉL:** Gyújtsatok fáklyákat, veszélyben az új élet!! *(Fáklyák lobbannak föl, a szín újra kivilágosodik.)*
- JEGENYE:** Telefonkapcsolatot kell teremteni, minél előbb!!
- SZÓDAVÍZ:** *(kapkodva megragadja a kagylót, de amint füléhez szorítja, nyomban elengedi)* El vagyunk vágva a külvilágtól! *(félőrülten a színre fut)* Késő, mindennek vége!... *(A többiek valamennyien elnémulnak, kővé dermednek.)* Meghalt... kihunytt egy új élet... nem tudtunk eléggé vigyázni rá... *(A három zenei szólam elhallgat, a reflektorok abbahagyják a pásztázást. Rezesbanda, gyászinduló.)* Pedig milyen szép és egészséges volt a mi új életünk... épp csak a világ, amelybe beleszületett, volt túlságosan is beteges és rút ahhoz, hogy gyermekévé fogadhatta volna...
- APAFEJ:** *(óvón kitért karokkal belép)* Csuprocskáim, édes gyermekeim!... *(Tantuszt kivéve a többiek valamennyien bűnbánóan lehajtják fejüket.)* Vigaszt és támogatást a vereség és csalódás e nehéz óráiban csakis szerető születeknél találhattok!... *(Tantusz közben feléje közelít.)* Tekintet nélkül mindazon csínytevésekre, édes gyermekeim, amelyeket...
- TANTUSZ:** *(Hirtelen szavába vágva felordít.)* Elég volt! El a kezekkel!!
- APAFEJ:** Csak nem vette el az eszedet a vereség, Tantusz Liliput?... Ha nem tudnád, az apád vagyok!
- TANTUSZ:** *(eszeveszett dühbe gurul)* Apámnak tudni téged, egyenlő a rossz lelkiismerettel... Úgy gyűlöllek, ahogyan a bélyóit gyűlöli az ember...
- ÖREGLÁNY:** *(belép, behozza a popsihopp-labdákat, és a színre dobja őket)* Miféle lárma ez már megint? Ezt még odakinn is meghallhatják! Valami vidám zene kellene inkább!... *(Kimegy, mosolyogva Apafej is követi, felcsendül a darab elején hallott popsihopp-dallam, a még mindig duzzogó Tantuszt kivéve labdáikhoz lépnek, és rájuk ülnek.)*
- TANTUSZ:** Apámnak tudni téged, annyit jelent, hogy gondolataim izzó lávává válnak! Undorodom tőled, ahogyan a szabad gondolat hajósai a gályától undorodnak!
- MIND:** *(Tantuszt kivéve, popsihopp-labdáikon szökdécselnek, és zenére éneklük)*

Hipp-hopp, pattanj, popsihopp,
bolha ugrál, hopp, hopp, hopp!
Vagy a lángon — kis Katica —
— patlogatott kukorica!

TANTUSZ: *(mintha csak most venné észre őket, dühösen közéjük ront, lelöki őket a labdákról) Puhányok!... Takonypócok!... Hitvány férgek!... Hát az ördögnek adtátok el a lelketeket?! (A többiek zavartan fölkelnek, némák maradnak.) Hát egyetlen kudarctól ennyire kiborultatok?! (Valamennyien hallgatnak.) De hiszen fiatalok vagyunk!! Születhet még gyermekünk!! (Szökdécselve a rivaldához fut. A közönséghez.) Előadásunk ezzel véget ért, valamennyien békességben hazatérhettek!*

Varga Zoltán fordítása

A darab eredeti címe: *Druga vrata levo*. A fordítás a *Prolog* c. zágrábi folyóirat 1969. évi harmadik számában megjelent szöveg alapján készült.

A BARNA LÁNY NYOMÁBAN

ALEKSANDAR TISMA

III.

Azután három teljes év telt el, míg ismét Zentára kerültem. Legsötétebb bukásom évei voltak ezek. Megint a kezdet kezdetén tartottam, foglalkozás nélkül, fizetés nélkül, ezúttal azonban a háborús évek behozhatatlan késésével, és az elvétett próbálkozás terhével a vállamon. Ismét apa fia lettem, de olyan családban, amely a megszállás alatt elszegényedett, s most már öregedett, betegeskedett.

Elhatároztam, hogy valóban tanuláshoz látok; többé már nem azért, hogy idővel olyan-amilyen hivatást szerezzek magamnak. A belgrádi egyetemre azonban csak egyszer mentem el, beiratkozni. A gimnáziumi padokból alig kikerült, hányaveti, lelkendező gólyák nyüzsgése félelemmel és gyűlölettel töltött el. Nem tudtam elképzelni, hogy egy sorba álljak velük, hogy jegyzeteket kérjek tőlük és felvilágosításokat a vizsgaidőszakokról. Semmiből sem készültem, semmiből sem vizsgáztam. Így múlt el néhány hónap zürzavarban és értelmetlen vívódásban. Végül aztán kénytelen voltam beadni a derekamat és eleget tenni az egyik helyi lapban megjelent pályázati felhívásnak — valóban, mennyire különbözött ez attól, amely nemrégén még a nagyvilágba szólított! —, és Újvidéken kezdő tisztviselőként munkába álltam. Most azonban bele kellett törödni az alárendelt helyzetbe, és még inkább a találgatásokba: miért züllöttem a fővárosi lap újságírójából és kényszerből lett egyetemistából egy obskúrus vidéki vállalat alantas hivatalnokává? Új, mégpedig önként vállalt büntetés volt ez, mindazzal a keserűséggel és titkos gyönyörűséggel együtt, amit az ilyen büntetés magában hordoz. Reggel héttől kettőig a ceruza és az indigó eltompult napszámosai között, a pecsétes íróasztal fölé görnyedve felmerült bennem a kérdés, hová jutottam és hogyan történhetett meg, hogy indulásom az életbe, amely látszólag olyan magasra irányult, egy pillanat alatt az értelmetlenség és a hitványság sarába süllyedt. Ilyenkor azonban egy kérdéssel feleltem magamnak, gonoszul és bosszúállóan: hát nem éppen magam választottam ezt a sarat az igazság nevében, saját értékem — valójában értéktelenségem — nevében, hát nem magam választottam ezt a lesüllyedést az eltiport emberek közé, a felelőtlenségbe a felelőtlenek közé!

Nem is gondoltam arra, hogy ilyen állapotban Zentára látogassak. Zenta úgy vésődött a tudatomba, mint a sikeres munkáért járó juta-

lom fogalma, vagy legalábbis mint megváltás a munka kétségeitől, mindenestre mint a törekvéseknek valami célja. Most viszont hiányzott belőlem minden igyekezet, és féltem is ennek minden újabb emlékeitől. Törekvések helyett a szükség irányította életemet: 1949 nyarán emiatt láttam mégis újból Zentát.

Ezen a nyáron ugyanis meghalt falun élő anyai nagyanyám, s mivel magányosan élt, nekünk kellett Újvidékről elintéznünk az elkerülhetetlen, szomorú formásokat. A temetésre nem utaztam el: szüleim és nővérem egyhangúlag megmentettek ettől a fáradságtól azzal a kifogással, hogy valakinek otthon kell maradnia; amikor azonban elhunyt nagyanyám egyik szomszédja nemsokára értesített bennünket, hogy egykori bérlői senkit sem kérdezve lebontották a nyári konyhát, és széthurcolták az épületanyagot, rám esett a választás, hogy a dolgot kivizsgáljam. Kivettem egy nap szabadságot, és Szabadkán át elutaztam nagyanyám falujába.

Forró, fülledt júliusi nap volt; habár csak szandálban, nadrágban és rövid ujjú ingben indultam útnak, minden poggyász nélkül, a vonatban mégis úgy tűnt, hogy magamon viselem az egész vagon ragadós terhét, amely félig üresen ringatott a síkságon át. Szunyókáltam és az ablakon át kihunyorogtam a szikkadt mezőkre meg a tűrhetetlenül ragyogó égre, gondolatok nélkül, az emlékek ösztönzése nélkül, mintha nem is jártam volna annyiszor ezen a vonalon más ügyben.

Szabadkán leszálltam a vonatról, és miután megtudtam, hogy majd egy órát kell várnom a csatlakozásra, átsétáltam az izzadt emberekkel zsúfolt állomáson, és kiléptem az utcára. Előttem egy sekély mélyedésben az állomás parkja feküdt; megkönnyebbülten ereszkedtem le, és a fák hűvösebe merülve sétáltam az ösvényeken. Így értem a park végéig, és valamivel magasabb szinten, egyenesen magam előtt megpillantottam a főutcát, a végén pedig egy cicomás épületet, amely mintha kőből készült lakodalmi torta lett volna: a szabadkai városházát. Meghökkenem és megálltam. Az épület külsejéből határozottan semmi sem emlékeztetett azokra a dolgokra, amelyeket ott annyiszor végeztem; úgy tűnt, mintha már nem is emlékeznék sem az irodákra, sem bennük az arckokra; és mégsem akartam megközelíteni, még a hideg limonádéért sem, amelyeket a főutcai cukrászdákban lehetett venni. Visszatértem a park mélyébe, és leültem egy padra. Kevesen jártak az ösvényeken ebben a kora délelőtti órában, most azonban még a kevés járókelő is zavart. Megértettem: attól félek, hogy a régi szabadkai napokból valami ismerős vetődhet erre, eláraszthat kérdésekkel arról az időről, ami azóta telt el... én viszont erről az időszakról nem akartam mesélni sem másoknak, sem magamnak. Alig tudtam kivárni az átszállás idejét, és fellegezve léptem fel a nagyanyám falujába induló nevetéségesen kis vicinálisra.

Valóban, amint megindultunk és eltávolodtunk Szabadkától, az utazás mintha elviselhetőbbé vált volna. A forróság ugyan még hevesebben égetett, de észbe kaptam, és a hátramaradt rövid távolságot a vagonok közötti nyílt platformon álltam át, a huzatban hűtve magam, rövid lélegzetű cigarettákat szopogatva. Mellettem parasztok és parasztasszonyok furakodtak tovább, kezükben kosarakkal dülöngélve és morogva;

elnyújtott beszédük közel állt hozzám, ez gyermekkorom beszédje volt, — gyermekkorom nagy részét, egészen az iskolába való indulásig elhunyt nagyanyámnál töltöttem. Mivel azonban később nem jártam ki hozzá, a parasztok közül senki sem ismerhetett meg; a legkevésbé sem sejtette bárki is, hogy valamikor milyen szép kilátásaim voltak, s milyen gyors vereség ért, így hát a közelségük kellemes volt számomra.

Arra a dologra gondoltam, ami a falun vár, és megállapítottam, hogy az ügy kimenetele sem nagyon aggaszt, s hogy ez, szerencsére, valójában lényegtelen is. Nagyanyám házának bére nyomorúságos volt, s a házat sem lehetett eladni — mint ahogyan apám és anyám keserűen ismételte —, mert beköltözhetetlen volt, mert a község igazgatása alatt álló gabonaforgalmi vállalat foglalta el. Küldetésem tehát, a jelekből ítélve, csupán formáság.

Így is volt. A falu csendben várta, mintha elhagyatott lett volna: természetesen mindenki kint dolgozott a mezőn. Az utcákon vastag, letaposott por feküdt, a házak előtt az akácfák némán lógatták megszurkült leveleiket, mint régi megfeketedett érdemrendeket. Az üzletek zárva voltak: se boltos, se vásárló sehol. Az útkereszteződés mellett, a község-háza előtt, ahol valamikor első kis kerékpáromat hajtottam körbe-körbe, most egy zöld deszkabódé dőlt oldalra, dohány- és újságbolt, amelynek ablaka mögül egy sovány öregember ismeretlen arca figyelt engem.

Alig ismertem fel nagyanyám házát: másképpen volt bemeszelve, mint amikor még ide jártam. Beléptem az udvarra. Benne is mintha minden megváltozott volna. A magas fakerítés, amely valamikor a virágoskertet elválasztotta a konyhakerttől, eltűnt, s a régi, hatalmas mogyorófák, amelyek meredek ágaikat egykor nekitámasztották — rajtuk ülve órák hosszat lestem át a szomszédba —, most feleslegesen, kuszán meredeztek az égnek. Nagyanyám egykori lakásának ajtajára valaki súlyos vasrudat erősített lakattal; tudtam szüleimtől, hogy a temetés után nagyanyám minden holmiját hamarjában eladták, s a gabonaforgalmi vállalat az egykori szobákat raktárrá alakította át. És a nyári konyha? Nem is látszott már többé, hol állt valamikor, s nem is tudtam visszaemlékezni rá az udvar megváltozott felosztásában; csak éreztem, hogy ebben a térben valóban valami úr lebeg, mint a lebontott és elhordott dolgok helyén mindenütt. Ez a benyomás azonban, nagyanyám esetében, szinte vigasztalólag hatott: ha már ő elment, talán jobb, tisztább dolog, hogy megváltozzon a színpad is, amelyen életében mozgott.

Elsődleges szándékomtól eltérően, nem mentem be az épületbe, hogy megkeressem valamelyik bérlőt. Azt gondoltam, hogy azok, akik lebontották a nyári konyhát, nem is azzal a szándékkal tették, hogy hibájukat beismerjék és helyrehozzák. Elhagytam nagyanyám házát, és átmentem a község-házára.

A község-háza is hallgatagon, kihaltan állt. Az irodaajtók zárva, csak az egyik — a Kataszteri Hivatal feliratú — állt szinte véletlenül résznyire kinyitva a penészszagú girbe-görbe folyosó hűvösségében. Kop-pintottam, beléptem: bent a félhomályban egy sápadt, sovány férfi ült, vékony ezüstkeretes szemüveggel, kopott, de tiszta fehér ruhába öltözve. Bemutatkoztam, s ő zavart udvariassággal felállt, hogy kezet fogjon: azt mondta, hogy kitűnően ismerte elhunyt nagyanyámat és rám is em-

lékszik még mint gyerekre. Ugyanebben a pillanatban én is ráismertem, nem annyira az arcáról, hanem inkább a családi mesékből, amelyek tudatomban, a messzeségben szinte legendává ködlöttek: „a mi földmérőnkről”, aki valamikor régen, mint legény, reménytelenül szerelmes volt nagynénembe, elhunyt nagyanyám idősebb lányába. Kellemes, kissé meghatott meghittséget éreztem iránta, és most már könnyedén elmeséltem, mi hozott ide a faluba. Szomorúan bölintott: — Ilyen idők járnak most —, és egyetértett velem, hogy nem érdemes a bérlővel tárgyalni; jobb talán valami beadványt intézni a községhez, amely egyébként is a vállalatot igazgatja, de köteles védeni a törvényességet. — Habár... — tárta szét a kezét, majd papírt és tollat adott, aztán ismét leült az asztalához, munkája fölé, hogy a nagy kataszteri könyv megsárgult oldalait lapozza, s időről időre valami számokat írjon bele. Én nem sok sikert remélve a beadványomat írtam, ő meg, úgy tűnt, hasonló előítélettel a maga számaait jegyezte; ha azonban időnként segítséget kértem tőle, valami kifejezést vagy adatot, készségesen felállt, és áthajolt a vállam fölött, miközben megütötte az orrom a sokáig hordott és sokszor mosott ruha állott szaga, amit valamikor nagyanyám régi szekrényéből is áradt.

A községházáról a temetőbe mentem, ahogyan anyámnak ígértem. Útközben láttam a libaúsztatót — nyáron a tilalom ellenére is fürdőtünk benne, télen pedig csúszkáltunk rajta. Láttam azt a kis poros, ritka erdőt, amelybe nagyapám — aki asztmás volt még „abból” a háborúból — egy kiskosár ennivalóval meg egy üveg vízzel ki-kijárt, „hogy tele-szívja magát tiszta levegővel”; sőt pontosan a temető előtt egy gazzal benőtt udvaron megpillantottam egy zilált hajú férfit fehér alsóneműben, akiről még gyermekkoromban azt mesélték, hogy bolond. Bementem ezután a fűbe merült temetőbe, megtaláltam nagyanyám sírját, amelyen még két koszorú száradt, kifakult feliratú szalagokkal. Megkerestem nagyapám is, majd úkapám és úkanyám, és ezzel kész voltam. Leültem egy szomorúfűz alá, amely vastag árnyékot terített valakinek a kősírja fölé, és cigarettára gyújtottam. Körös-körül a föld haldoklott a forróságtól, semmi sem mozdult, semmi sem hallatszott. Ekkor valami felzakatolt, pisszent, és láttam, hogy az ég sík alján a vonat hernyója siklik, homlokán sűrű füsttaréjjal. Eszembe jutott, hogy ez a délelőtti vonatom Szabadkára, amely Zenta irányából érkezik és egészen megmagyarázhatatlanul csak ebben a pillanatban ötlött fel bennem, hogy Zentán keresztül is hazatérhetek, alig valamivel hosszabb úton. Felugrottam; fejemben fényjelként gyulladt ki a nagyanyám szájából oly sokszor hallott figyelmeztetés: „Vigyázz, nehogy rossz vonatra ülj!” — amitől édesanyám a kapkodó csomagolás közben is ijedten felegyenesedett. — Kereszteződés! Kirohantam a temetőből, és egyszerre csak hihetetlenül magabiztosan mozogva nagyanyám falujának környezetében, a szántóföldek határán megiramodtam egyenesen az állomás felé. A szabadkai és a zentai vonat a szomszédos sínpárokon állt, szemben egymással, mint két visszahőkölt kos a gerendán. Önkéntelenül is arra a régi figyelmeztetésre hallgatva körülnéztem, és amikor megláttam a vörös sapkás, kidüllesztett mellű forgalmistát a zászlóval, kiabálva megkérdeztem, melyik a zentai vonat. Balra mozdította a zászlóját, s én

felugrottam a szerelvényre, amely éppen megrándult és siklani kezdett előre.

Így már déltájban Zentán voltam. Átsétáltam a hosszú állomásutcán a feldühödött delelő nap alatt, amely a házak árnyékát egészen a falakhoz szorította. Időről időre az úttesten elzörgött egy kocsi; egy kislány sokáig ment előttem, lépteit egy szódásüveg súlya alatt aprózva, s meg sem állva rakta át az üveget egyik kezéből a másikba; az ellenkező irányból két cigányasszony, foga között pipával, hulladékkötegeket cipelt a piacról meggörnyedt hátán. A nyárdélutáni órák határán elnémult kisváros gyér forgalma volt ez, bennem azonban izgalmat keltett, mert egyszerre úgy tűnt, hogy behatolok minden mozdulat értelmébe, hogy például világosan látom, hogy annak a kislánynak az apja, miután megebédel, a szódával, amit a kislány hozott, habzó fröccsét hígítja a hideg bort, és hogy a cigányasszonyok gyűjtésük zsákmányát — egy ősi munka eredményét — a hulladéktelepre viszik cladni és sokáig jajveszékelve civakodnak majd az ára miatt. Hosszú idő után először éreztem, hogy a dolgoknak lehet értelmük, céljuk, talán azért, mert néhány év után előttem is először állt egy meghatározott, elérhető cél. Sietve, izzadtan a tér közelébe értem, és befordultam Katya mellékutcájába. Belöktem a kaput: nyitva volt. Beléptem a folyosóra, aztán az udvarra, és dobogó szívvel pillantottam a veranda felé. Az ajtaja nyitva volt, és láttam, hogy bent, a hűvösben egy kifakult kis pokrócon egy szőke kislány játszik.

Döbenten álltam meg. A vonatban és a városon átsietve egész idő alatt egyszer sem gondoltam arra, hogy Katya életében valami megváltozhat, hogy talán férjhez ment, és többé már nem szabad, sőt már nem is beszélhet velem. Valóban, utolsó találkozásunk óta teljes három év telt el! Őszes hajú orvosára gondoltam és Katya kijelentésére, hogy el akarja venni feleségül!... Az orvossal azonban Katya biztosan nem élne ilyen szűkös lakásban, és nem is lenne gyermeke, aki már játszik. Habozva tovább indultam, a veranda felé.

A kislány észrevett, és melléhez szorítva kaucsukbabáját, amelynek egyik keze cernán himbálózott, tágranyílt ijedt szemmel bámult rám. Rámosolyogtam, de továbbra is rémülten nézett, így nem mondtam neki semmit, hanem megkopogtattam az ajtófélfát. Magas, éles hangot hallottam: „Te vagy, hugi?“, a kislány azonban még mindig nem mozdult, elköhintettem hát magam. A veranda kockáin apró gyors léptek kopogtak végig, és egy szeplős arcú, tarkóján összefogott hajú fiatalasszony hajolt ki a kislány fölött az udvarra.

— Bocsánat — szólaltam meg megkönnyebbülten. — Úgy látszik, tévedtem. Egy korábbi lakót keresek. Egy lányt. Katyának hívják.

A nő gyanakodva, majdnem dühösen bámult, s így gyorsan hozzátettem: — Nem vagyok idevalósi. Már három éve nem jártam Zentán. Ezért nem tudom.

Arckifejezése azonban nem enyhült meg. Szúrós szemmel méregetett, mintha jövetelemnek valami rejtett okát kutatná, majd megrázta a fejét.

— Nincs itt semmilyen lány!

Sértődötten elmosolyodtam. — Hisz látom, hogy nincs. De volt, s én utána érdeklődöm magánál.

— Nem is volt.

Vállat vontam, és tétovázva megfordultam. Láttam, hogy indulatos, eléggé hangos beszélgetésünk más lakókat is kicsalt az udvarra: egy öregembert az udvar sarkában álló fészerből, és a testes kócos nőt a szemben levő ajtóból. Az asszony hóna alatt egy csenevész gyerek furazkodott előre: eszembe jutott, hogy legutóbb, amikor figyeltem, még egészen kicsi volt, s az udvaron játszott, a homokban.

— Magát ismerem! — kiáltottam fel örömmel, és az asszonyhoz léptem. — Lehet, hogy talán maga is emlékszik rám. Katyát keresem, Katicát.

— Katicát? — Az asszony nagy arca elgondolkodóan összeráncolódott, de néhány pillanat múlva ismét kisimult. — Á, Katicát, itt szemben? Hát ő már rég elköltözött.

— Hová?

— Nem tudom. Azt mondják... Tudja merre van Veljković darálója?

— Nem tudom. Nem vagyok idevalósi.

— Ahá. Akkor nem találhatja meg.

— Csak maga mondja. Majd megtalálom.

— De hát én sem vagyok egészen biztos benne. Nekem is mások mondták. Azt sem tudom pontosan, ki mondta.

Türelmetlenül félbeszakítottam: — Veljković darálója. Merre van?

— Az állomás felé. Induljon az állomás felé, és amikor a kereszthez ér, kanyarodjon balra. Ott már látni fogja. Nagy betűkkel ki van írva a sarkon.

— Köszönöm.

Megfordultam s észrevettem, hogy a fiatalasszony még mindig leskelődik Katya egykori verandájának ajtaján, és epésen odakiáltottam: — No látja, hogy nem hazudtam! Tudom én, hogy mit beszélek! — Aztán bölintottam az idősebb nő felé, és kimentem a házból.

Könnyen megtaláltam a szürke kökeresztet — magam sem tudtam, hogy már régen a szemembe ötlött —, s a keresztutcában már messziről elolvastam a feliratot egy házon, amelynek sarka le volt vágva: „Veljković-daráló”. A felirat alatt állt a kapu, de bádoglemezekkel megvakítva; megkerültem a házat és a lötyögő kiskapun át beléptem. Egy udvaron találtam magam, amelynek belső körét egy vén lombos eperfa foglalta el. Az épület könyökszerűen megtört e körül a természetes középpont körül, s minden szárnyába egy-egy bejárat vezetett. A közelebbi bejárat előtt egy barna, göndör hajú, fitos orrú fiatalasszony vagy lány cipőt tisztított. Mozdulata félúton megállt és kíváncsian nézett rám.

— Itt lakik-e Katica... Katya?

— A szőke Katya?

— Igen.

Félig megfordult, és a válla fölött mély hangon elkiáltotta magát: — Katya, egy ember keres.

Katya megjelent az ajtóban. Azaz megjelent egy asszony, akiről azonnal tudtam, hogy Katya, mihelyt megpillantottam. Ugyanaz a szőke, fehér arcú, kék szemű jelenség volt, csak hogy most már valamivel kevésbé hatott feltűnőnek, kevésbé csillogónak, mintha valami vékony,

szürke fátyol borította volna, pedig ott, az ajtó előtt, ahol állt, ragyogott a nap. A nap árnyékával két vékony, majdnem fekete ráncot rajzolt ki az orra tövétől a szája szögletéig, és ezek az első ráncok meg az a kimosott lila ruha, amit viselt, valami komor, aggódó kifejezést kölcsönzött neki. Szorongva gondoltam arra, hogy ha valamelyik másik városban találkozom vele, felkészületlenül, lehet, hogy el is megyek mellette, anélkül, hogy észrevenném: ez Katya.

Ugyanakkor megértettem, hogy ő sem ismer rám. Összecsücsörítette a száját, megdörzsölte a szemét, és arcán egy pillanatra ugyanaz a kétkedő, bosszús kifejezés jelent meg, amellyel az imént az a fiatalasszony dühített fel Katya egykori lakásán.

— Katya! — kiáltottam, és egy lépést tettem feléje.

Erre, talán a hangomról vagy a mozdulatomról, nyomban felismert. Arca megenyhült, szája széthúzódott, s én szomorúan állapítottam meg, hogy magasan, baloldalt egy csúnya kis hézag bontja meg fogainak rendjét. — Hát ez te vagy, teee! — hallatszott régi, meghitt énekítő üdvözlése. — Ó, istenem! Olyan sokáig nem láttalak! Nem is gondoltam, hogy valaha is látlak még! — Gyorsan hozzám lépett, és felém nyújtotta mindkét karját. — Nézek és látom, hogy te vagy az, de szinte a szememnek sem merek hinni. Nada! — fordult a fiatal asszonyhoz. — Ez egy jó, nagyon jó barátom a régi időkből. — Aztán megint felém fordult, és megfogta a vállam: — Gyorsan befelé! Főzök egy kávét.

Bementünk a szobába, amely sötétnek hatott, legfőképpen talán a rossz zsalugáterek miatt, amelyek átlós irányban dőltek meg az ablakkeretben. A bútorok között felismertem néhány darabot Katya korábbi lakásáról: a kerek asztalt, a székeket, a keskeny ágyat; de a sarokban, az ablak alatt, ott állt a tűzhely is, nagy összevisszaságban edények borították, és egy, az előbbinél valamivel szélesebb, fekete, sima szekrény állta el valakinek a szomszédos szobájába vezető ajtót.

— Először a régi lakásodon kerestelek, és az a kövér asszony szemben veled, az mondta meg, hol vagy. Hát jobb itt neked?

— Fenét jobb! — Arca gúnyosan eltorzult. — De mit tehettem? A gazdasszony egyszerűen kiadta az utam!

— Hát lehet ezt? Nem a te lakásod volt az?

— Volt, amíg volt. — Türelmetlenül megrántotta a vállát. — Ül le, ha van hová. Mándjárt főzök kávét.

Odament a tűzhelyhez, és a tányérokat meg a lábasokat a szélére szorítva, előhúzta a napvilágra a kis kerek resót — úgy tűnt, hogy ugyanazt az egykorit —, majd bekapcsolta, és rátette a kávéskannát. Belépett a fitos orrú lány, kezében a cipőkkel; lehajolt, és az ágy alá lökte a kezét, aztán felegyenesedett, és két gyors mozdulattal lelökte lábáról a papucsot, és felhúzta a cipőt. Őt nézve, szomorúan állapítottam meg, hogy habár nem szebb, de vonzóbb, és mindenestre jóval fiatalabb Katyánál.

— Nada nem lakik itt — pillantott hátra Katya, mintha a gondolatimat olvasná. — Értem jött, hogy együtt menjünk munkára.

— Dolgozol?

— Hát? Már második éve.

— Hol?

— A városházával szemben, a cukrászdában. Ma délutáni üzemben vagyok, kettőtől nyolcig.

— Akkor nincs sok időd.

— Ne törődj vele. Ha néhány percet késünk, nem fontos.

Nada azonban indulatosan közbeszólt mély hangján: — Fenét nem. Tudod, hogy amúgy is folyton kritizálnak bennünket.

Katya idegesen felnevetett. — Hát kritizáljanak, ha nincs okosabb dolguk. Ilyen gyönyörű helyet mindig találhatunk. — Felém fordult. — És te, még mindig újságíró vagy?

— Nem. — Éreztem, hogy vörösödök, pedig ezt a kérdést már megszoktam. — Most egy építővállalatban dolgozom, Újvidéken.

— Kár!

De ennyi volt az egész. Zavaromat mintha nem vette volna észre: ismét a tűzhely felé fordult, hogy befőzze a kávé a kannába. Aztán a kávéval együtt megindult az asztal felé. — Nada, kérem a csészéket. Ott vannak az ablakon.

Nada lassan, szemmel láthatóan kelletlenül odament az ablakhoz, majd valami vázák és virág nélküli cserepek közül egyenként előkotorta a fehér csészéket. — Nincsenek elmosva — panaszkodott.

— Van víz a kancsóban, nem esik le a gyűrű a kezéről, ha egyszer te mosod el őket.

Leültünk. Megkínáltam Katyát cigarettával, ő elfogadta, és mindjárt meg is gyújtotta az öngyújtóval, amit háziruhájának zsebéből vett elő. Mohón beleszívott, a füstöt kiengedte remegő orrlyukain, keresztbe vetette a lábát, a ruhája fent szétnyílt megmutatva a kis, dacos mellek közötti barázdát és egy pillanatra olyannak látszott, amilyen egykor volt. Nada odalépett, óvatosan tartva a csörömpölő csészéket; csak most láttam, mennyire esetlen és félszeg Katyához képest.

— Hát mesélj! — szólalt meg Katya, miközben a kávé töltötte. — Hogy vagy? Megnősültél?

Elnevettem magam, de nem a kérdés, hanem Katya elpusztíthatatlan egyszerűsége miatt. — Nem — ráztam meg a fejem. — Én téged nem is kérdezlek. Habár beismerem, hogy egy pillanatra, amikor láttam, hogy nem vagy a régi lakásodon, azt gondoltam... Tényleg mi lett az orvosoddal?

— Mi lenne? Volt, nincs! — Arcán türelmetlen rángás futott keresztül, amit azelőtt sohasem láttam rajta. Kényszeredetten elmosolyodott. — Már el is felejtettem, hogy egyáltalán létezik.

— És kid van most?

Nevetése ezúttal szabadon, szélesen áradt, mint egykor. — Hát mindig akad valaki. Tudod magad is, hogy van.

— Katyára úgy ragadnak a férfiak, mint a legyek — jelentette ki komolyan a fitos orrú lány, és leült Katyával szemben.

Felmerült bennem egy kérdés, amit egész idő alatt fel akartam tenni, s ami ugyanabban a pillanatban ötlött fel, amikor a gondolat is, hogy nagyanyám falujából Zentán keresztül utazzak haza.

— És a barna lány? Marija? Emlékszel még rá?

Különösképpen most mindjárt visszaemlékezett. Szippantott egyet, és

élenken bólintott. — Hogyne! Hogyne! Az a lány, akivel szórakoztál, amikor először voltál itt?

Megerősítettem. — Járt már azóta Zentán?

Katya elgondolkodott.

— Utánad? Igen, azt hiszem, igen. Egyszer vagy kétszer. Akkor azt hallottam, hogy férjhez ment.

— Férjhez ment? És kihez?

— Valami román repülőshöz.

— Román repülőshöz? Honnan került ide román repülő?

Katya vállat vont. — Mit tudom én. Valahonnan jött, lehet, hogy átutazóban volt. Aztán együtt mentek el.

— És ő éppen hozzám? Megesküdött velem, szabályosan?

— Honnan tudjam! Nem tartottam nekik gyertyát. Csak azt tudom, hogy együtt mentek el.

— Hová?

— Hát azt nem tudom. Talán Romániába.

Elhallgattam, és titokban az órámra pillantottam.

— Mennyi az idő? — vette észre Katya a mozdulatomat. — Közel jár már kettőhöz?

— Még tizenöt perc. Legjobb lesz, ha megyek.

— Hát... tényleg. — Feszült arckifejezéssel tétovázott. — Megvárhatnád, míg mi ketten felkészülünk és aztán együtt indulnánk... De amúgy is szaladni fogunk. Hanem ha akarod, este találkozhatunk.

Vállat vontam. — Nem tudom. — Nem szándékoztam estig maradni; valójában nem volt semmi tervem, amikor megíramodtam Zenta felé; most azonban ugyanolyan reménytelennek tűnt elutazni, mint maradni.

— Meddig maradsz?

— Éppen erről gondolkodom. Nincs semmi tervem.

— Hát akkor maradj! — Felélénkült, mint egykor. Felugrott, sürgött-forgott a szobában. — Kimegyünk a Royalba, jó? Voltál már az új kert-helyiségben? Ó, mit is beszélek, hisz éppen hogy megérkezted! Nagyszerű, meglátod! Új zenekar van! Akkor estére, jó lesz? Gyere értem a cukrászda elé. Tudod melyik: az, amelyik a parkra néz. Nyolcig dolgozom, éppen vacsoraidő lesz.

Beleegyeztem, felálltam.

— Adj még egy cigarettát! — kért Katya, aztán megveregette a vállam, és kikísért az ajtóig. Barátnője lassan követett bennünket, mogorva arccal, talán azért, mert annyira elhúzódik a válás. A kapuból visszafordultam: Katya kezével könnyedén a félfának támaszkodott, és meleg, szinte elérzékenyült tekintettel követett. Most intett. — Szóval nyolckor. A cukrászda előtt!

Kiléptem. A forró naptól perzselt utcán tanácstalanul körülnéztem: hogyan töltsem el ezt az egész üres délutánt. Az éhség azonban, amit már régóta éreztem, s csak elűtöttem Katya kávéjával, az első pillanatban tanácsot adott. Elindultam ebédelni a Royalba.

Furcsa szembesítés volt ez: ismét a parkos téren állni, arccal a Royal felé fordulva, emeleti ablakaira szegezett tekintettel; közülük az egyik ahhoz a szobához tartozott, amelyben a barna lánnyal töltöttem az éjszakát! Most, amikor tudtam, hogy a barna lány nemcsak hogy nincs

többé Zentán, hanem minden valószínűség szerint sohasem tér vissza ide —, a múltnak ez a díszlete siváran halott, feleslegesen, mint nagyanyám udvara délelőtt; csakhogy itt az ürességben nem volt vigasztaló tisztaság, mert a közepében még mindig ott állt egy nyugtalan, örökös vágyakozó részvevő, vagyis én. Soha életemben nem éreztem ilyen világosan az elhibázottság jelentését, mint ebben a forró délutáni percben Zenta főterén, miközben mozdulatlanul álltam és egykori nagy reményű mozgásaim térségébe bámultam. Egy láthatatlan templom tornyán az óra éppen most ütötte el a kettőt, és a csengő visszhangokkal, mint járdára hulló aranyakkal, a városházából és a közeli hivatalokból kiáradtak a tisztviselők, elsők között a fiatal hivatalnokok serege: piros arcú lányok, tarka nyári ruhákban, és izmos fiatalemberek rövid ujjú ingben. Ebédre siettek: siettek a munka dohos bilincseiből a nyári szabad idő meleg térségébe; hangosan beszélgettek és lökdölöztek, összetömörültek és szétszóródtak a városháza meredek lépcsőin és a park széles ösvényein, tréfás és csipkelődő üdvözeteket, figyelmeztetéseket kiáltottak egymásnak, aztán meg csoportosan vagy egyenként szétszéledtek a menzákba, az éttermekbe vagy haza, vagy néhányan közülük talán egyenesen fürdeni mentek. Egyedül én álltam mozdulatlanul a verőfényen; mozgásoktól körülvéve, hangoktól elárasztva, itt-ott megérintve valami, még fel nem melegedett, száraz fiatal testtől, amely ügyet sem vetve rám megkerült. Visszaemlékeztem, hogy egykor én is ilyen megkönnyebbülten és sietve hagytam el a városházát a munkaidő végén, adatokkal teli jegyzetfüzettel, nem társaságban ugyan, de társaságra várva, valami vonzó fiatal lányra, mint díjra a kedvetlenül végzett munkáért. Valójában a barna lányra vártam, mert a tudósítás délutáni megírására és a Royalban töltendő estére gondolva mindig az járt az eszemben, hogy talán valahonnan mégiscsak előtűnik a barna lány nagy, ferde, nyugodt szemeivel, kiegyensúlyozott, nesztelen járásával, hogy hozzám lép, rám teszi puha, szelíd karját, átölel, és még egyszer, újból és újból magával húz összehasonlíthatatlan meghittségének kristálytengerébe. Őt reméltem, amíg más lányokat kerestem; vagy csak azt reméltem, hogy a vele való élményem másokkal is megismétlődik? De most, amikor tudtam, hogy a barna lány többé nem tér vissza, egyúttal azt is tudtam, hogy az a másik dolog is lehetetlen, hogy nem ismétlődhet meg egy olyan szép éjszaka, és valójában nem ismétlődhet meg semmi: mert sohasem távozom a munkáról olyan megkönnyebbülten és aggályoktól mentesen, sohasem olyan feszülten, kíváncsian és erőteljesen, mert életem egy egész részét, azt a képzeletbelit és reményteltjest, azt a duzzadót és vágyakozót, ami csak egyszer vált valóra, vele érintkezve, a bizonytalanság, a félelem most már elködösítette, s mindörökké elveszett.

Körülöttem üresedett a tér, lassú, kelleetlen, kiiregedett tisztviselők érkeztek, kifakult ruhákban és összegyűrt szalmakalapokban, köhögve a forróságban. Elindultam a Royalba. Itt hűvös volt, a magas mennyezet alatti terem mély tere ritkította a lármát és a fényt; friss saláta és sör illata érződött. Leereszkedtem az első asztal mellé, és ebédet rendeltem. De sokáig kellett várnom, hogy kiszolgáljanak, mert mind a három pincér a terem mélyében összetolt asztalok körül futkározott, ahol egy nagy társaság ebédelt. Nem figyeltem rájuk — mind férfiak voltak —, míg

valakinek a folyékony, átható beszéde, a többi hangot elnyomva, fel nem ébresztette emlékeimet. A beszéd irányába pillantottam, és az összetolt asztalok elején egy szőke, piros arcú emberben, aki valamivel kövérebb volt, mint azelőtt, s valamivel kevesebb lenszőke haj simult fejére, a zentai község egykori titkárára ismertem.

Az első pillanatban majdnem megörültem neki. Mondhatnám, hogy úgyszólván az én művem volt: én írtam róla, s lehet, hogy szavait és képét a lapban megjelentetve én fedeztem fel a közvélemény számára egy fizionómiát, egy természetet és egy gondolatot, amely ím még ma is él, működik, ott ül nem messze tőlem, ugyanabban a teremben. Kis híján megindultam, hogy üdvözljem; de természetesen mégis fölülke-rekedett bennem az ész: végeredményben csak egy, még hozzá rövid és hivatalos találkozás fűzött össze bennünket. Tekintetemmel átfésültem az egész társaságot. Voltak ott más ismerőseim is: egy adóügyi előadó valami vidéki tanár megnyúlt arcával, majd egy, a fehér gallérig sűrű vörös hajjal benőtt széles tarkó, amelyre emlékezetből könnyen ráépítettem a téglagyári igazgató húsos, vérbő arcát — egytől egyig helyi vezetők. Aztán tekintetem még egy ismerős arccal találkozott, s egyszerre elöntött a verejték arra a gondolatra, milyen kellemetlenséget kerültem el leküzdve magamban az első közeledési szándékot. Az összetolt asztalok végén, tésztafehér arcának profiljával felém fordulva, lapos orrára esett szemüveggel Lacković ült.

Nem tudom, miért szégyenített meg éppen az ő jelenléte: lehet, hogy mert újságíró volt, mint én is egykor, lehet, hogy mert többet tudott rólam a többiekénél, vagy azért, mert három évvel ezelőtt egy pillanatban — minden bizonnyal teljesen indokolatlanul — Lackovićot összefüggésbe hoztam azokkal a híresztelésekkel, hogy nőügyeim vannak Zentán, és a büntetésből történt áthelyezésemmel is. Ezek az okok és a többi lehetséges ok homályosak voltak és maradtak bennem, s a kedvetlenség, a hiúság érzésébe vegyültek egymással. Megmozdítottam a széket úgy, hogy minél kevésbé tűnjek szembe, de miután megkaptam az ebédet, nem tudtam legyűrni a kíváncsiságomat: továbbra is figyeltem, hogy mit tesz a társaság.

A társaság nyilvánvalóan ünnepelt valamit — valami évfordulót, díjat? —, mert mindannyian ünneplőbe voltak öltözve, a ritka használatból még merev, sötét ruhába, s fehér inggallér köré szorosan odakötött nyakkendőket viseltek — ezeket a polgári kellékeket alig három évvel ezelőtt még megvetően elutasították, most pedig, mivel túlzott következetességgel elfogadták, szemet szűrtak, mert nem illettek a nyárdélutáni forrósághoz. Nekik azonban mintha nem okozott volna gondot a kényelmetlenségnek ez a próbája: pusztán testi erővel szálltak vele szemben, mint a katonák az egyenruhával, forgolódtak a székükön, és egyszerre beszéltek, karjukat a szomszédos székek támláján pihentették, hátravették a fejüket nevetés közben. Az ebédet, úgy látszik, még megérkezésük előtt elintézték — ami szintén a hivatali idővel nem törődő ünneplésre vallott —, s most a pincérek fűgén vitték el előlük a tányérokat, töltötték nekik az italokat. Koccintottak, ittak, cigarettára gyújtottak. Az asztalfőn egy számomra ismeretlen bajuszos, barna férfi állt fel, hátralökte a széket, és megindult a termen át. Menet közben

valamit odavetett a titkárnak, ez meg a helyéről nevetve válaszolt. A bajuszos férfi megállt, és a társasághoz oldalt fordulva folytatta a tréfálgozást; a párbeszédbe mások is beleszóltak, a nevetés megsokszorozódott, s az ember így ment tovább lépésről lépésre, habozva, mintha sajnálna elszalasztani akár egy szót is. Közben a tréfálgozás témája egészen jelentéktelen volt — amennyire megértettem: egy harisnya, amit a takarítónő talált egy gépíróasztala alatt —, de az egész társaság mohón felkapta, s ragyogó arccal, nevetéstől tátott szájjal nyújtva csámcsogott rajta... Lám, mindenki mindent tudott és szeretett tudni egymásról, fáradhatatlanul bizonygatták ezt, mintha annak az igazolására kellett volna, hogy így együtt léteznek, egymás szövevényes ismeretében. A bajuszos végül alig tudott elszakadni a nevető társaságtól, és eltűnt a vécéajtó mögött. A többiek elcsendesedtek: várták, hogy visszajöjjön. El tudtam képzelni őt, ahogyan magányosan még mindig az utolsó viccen mosolyog és a válaszban gondolkodik. Ha ott az árnyékszéken rászakadna a mennyezet — gondoltam —, valójában nem is fogná fel, vagy ha mégis, akkor ezt utolsó gondolatával még egyszer a teremben ülőkhöz fűzné, akik élve maradnak. Ők mind együtt, talán maguk sem tudva, egyfajta halhatatlanságot teremtettek. Én pedig, aki egykor szintén az ő körükhöz tartoztam, vagy legalábbis tartozhattam volna az övékéhez, vagy valami hasonlóhoz, hozzájuk képest olyan voltam, mint valami ágról leszakított, szélbe dobott fonnyadt levél, támasz és gyökér nélküli tárgy, amely imbolyogva, véletlenül létezik a világon.

Kapkodva befejeztem az ebédet, és fizettem. Amikor felálltam, a terem mélyén álló asztal felől zsvivaj hallatszott: az a bajuszos barna férfi éppen megjelent a toalet ajtajában, és mindannyian mohón elárasztották csipkelődésekkel. Kimentem, fülemben borral áztatott, zabolátlan, gurgulázó nevetésük visszhangjával.

Kint sivatagi hőség nehezedett rám. Elöttem az egész tér üres volt, semmi sem mozgott, semmi sem mozdult rajta, csak a nap égette némán a kúfahéredett földet, és olvasztotta az aszfaltot. A park felé hunyorítottam: alétan, portól szürkén nyúlt el, zsugorodott ágú fáival, amelyek a meredek napsütésben nem terítettek árnyékot, s a ritkított ágyásokat és a megrepedezett, megfeketedett padokat átengedték a perzselő fénynek. A fátyolszerű, rezgő hőség mögött, amelyet a föld lehelt ki magából, a tér másik oldalán álló emeletes házak fakult függönnyel, mintegy szemfödéllel borított ablakok sorait mutatták, amelyek mintha csupa halottat rejtegetnének valami általános járvány után. Mégis, ott volt valahol a cukrászda is, ahol folyt a kiszolgálás, a beszélgetés, akár a Royalban is, amit az imént hagytam el; de keresztülvihetetlennek tűnt számomra megkerülni a fél teret a felpuhult aszfalton vagy nekivágni a felperzselte parknak. Másrészt minek is? És ha a Katyával való találkozás értelmetlenné tenné estére megbeszélte kimenőnket? Megfordultam, és megindultam ki a városból, a Tisza felé.

A folyó... Én a Duna mellett nőtem fel, és minden emlékezésem a vakációra, a nyárra azonos a folyóvíz széles szalagjának képével, amely már messziről hívogat, az üdeség és tisztaság ölelésébe csábítva a felmelegedett testet. A Tisza, igaz, keskenyebb a Dunánál, és a kékes, fémes csillogás helyett valami sötétzöld tompa ragyogást kínál a szemnek.

A szél azonban a folyó fölött ugyanaz, a tér, amit a tájban nyit ugyanaz, ugyanaz a víz nesztelen folyásának csendje, amit a fürdőzők kiáltásai, a habtaréjokban csapkodó testük zaja csipked és tesz még teljesebbé. Számomra a Tisza, különösen ezen a napon, vonzóbbnak tűnt a meghittén ismerős Dunánál, mert a város fülledtségéből, az emberekkel való összeütközésekből, az emlékek csapdáiból kivezetett minden partok legszűzebbikére. A Duna Újvidéknél számomra már rég nem volt az, mint gyermekkoromban: a háború alatt éppen a strandról dobálták bele a meggyilkoltak testét, s ezek a jelenetek mintha örökre elsötétítették volna a család folyóparti kirándulásainak korábbi idilljét, amikor egész napra kimentünk, magunkkal cipelve az emeletes bádóg ételhordókban a korán megfőzött ebédet, amelyet délben a strand homokján, a fehér kabinsorok közötti hatalmas falazott tűzhelyeken melegítettünk fel. A háború után más apró szokások honosodtak meg, más, tehetősebb családok, más csoportok uralkodtak el a strandon, amelyek között én a Szabadkáról való dicstelen visszatérésem után bizonytalannak éreztem magam, összehasonlításoktól terhelten és gyanakvóan mindenkivel szemben, aki esetleg összehasonlíthatott volna valakivel. Itt viszont senki sem ismert, sem a folyó, sem a benne lubickoló emberek.

Megindultam a part mentén, a töltésen, amelynek füvel benőtt enyhe lejtőjén férfiak és nők heverésztek a levetett tarka ruhák apró halmai mellett, lemeztelenített mellkasukat és végtagjaikat süttetve, kitéve őket a szellőnek, vagy pedig be-berohantak a vízbe, nevetve, mintha csiklandozta volna őket a hideg érintés, eltűntek benne csipőig, derékig, nyakig, hogy aztán végül csak a hullámokra fektetett fejük látsszon a nedves hajkoronácsokkal és kezük, amely fröcskölve paskolta a vizet, egyre messzebb és messzebb lökdösve őket a folyás irányában. Magam is megkívántam a fürdést, és mivel nem volt nálam fürdőruha, meggyorsítottam lépteim, hogy minél előbb kikerüljek az idegen szemek hatóköréből. A töltés messzire elnyúlt, addig a helyig, ahol a folyó elkanyarodott és eltűnt a part menti liget mögött; minél távolabb mentem, annál kevesebb fürdőzőt láttam, a ligetben pedig már csak néhány magára hagyott gyerek kergetőzött. Amikor odaértem, bekukucsáltam a fák közé, figyel-e valaki, aztán levettem az ingem, a nadrágom, a szandálom, és csak úgy gatyában lerohantam a füves lejtőn, és a vízbe ereszkedtem.

Áramütésként ért a jéghideg összeütközés velem; éreztem, hogy a kristálytisza víz körülöleli egész testem, és ugyanakkor, egyetlen pillanat alatt, mint valami nehezék, ha átvágják tartókötelét, lehullott rólam a fáradság, az izmadság, a teher, mindaz a ragadós és ernyedő, ami rajtam és bennem ezen a fásasztó, forró napon leülepedett. Megszabadultam most minden teherrel, szabadon lebegtem a folyóban, mint valami kimosott, könnyű tárgy, láthatatlanul, zajtalanul, érezhetetlenül, a világgal és gondolatokkal terheletlenül, csak a vízzel való testi érintkezésben létezve, ami kiegyenlített velem engem. Csak akkor merültem föl, amikor már éreztem, hogy nincs levegőm. De amint belélegeztem, újból alámerültem. Aztán hátra vettem magam, és levegőt szopva az ég emlőjéből a folyás irányában ereszkedtem, lehunyt szemmel, süketen és vakon, átengedve magam a súlytalan, hideg, iható folyomány ringatásának. Ké-

sőbb úsztam egy kicsit, aztán megint le-lebuktam, majd ismét a hátamon feküdtem, egészen addig, amíg emberi kiáltások nem riasztottak fel. Felemeltem a fejem, és láttam, hogy a sodrás a fürdőzők közé vitt. Úszni kezdtem a part felé, s amikor talpaim alatt megéreztem a folyó bársonyos, homokos fenekét, felálltam, és a súlyos, langyos vizet vágva a folyással szemben megindultam magányos helyem felé. Megkerültem a gyerekeket, és kimentem a partra, aztán hanyatt vetettem magam a fűben. Ismét lehunytam a szemem. A levegőt mohón belélegezve, minden pörusommal éreztem, hogyan folyik le rólam a víz fürge, csiklandozó kis erecskékből, cseppenként bőrömről a meredek szurkáló fűszálakra, le a földre, a földbe és hogyan áraszt el ugyanakkor a magasságból egy másik enyhe, csiklandozó érintés; a nap melege. Száritkoztam, és amikor a hőség ismét csipkedni kezdett, felültem, és cigarettára gyújtottam. Közelemben most nem volt senki — a gyerekek eltűntek valamire szélszélyes, felajzott érdeklődésük nyomában. Amott lejjebb kiáltások és nevetés visszhangzott, a messzeségtől nevetésgesen összezúgva fehér orsószzerű testek látszóttak, ahogyan ide-oda sietnek és kapálóznak a vízben. Ameddig a szem ellátott, a kép mindenütt egyforma volt, mintha az egész világ átadta volna magát a fürdés élvezetének ezen a meleg, vidám nyári napon. A városra gondoltam, a Royalban ülő társaságra, a viszonyok sűrű, verejtékes szövvényére, amely ott kuporog, leskelődik, és mindez nevetésgesen értéktelennek tűnt előttem. Úgy tetszett, hogy az igazi élet csak ez: az órák lassú, lusta múlása, az őselemmel való egybeolvadtság és hogy talán mindig így kellene élni — hátat fordítani annak, és teljesen efelé fordulni, egyszerűen hagyni, hogy az idő múljon, ahogyan múlik, s csak azt elfogadni belőle, amit önmaga ajándékként kínál, mint ahogyan ez a nyári nap is itt, a folyó partján a fürdés üdeségét kínálja.

Ezen az egész délutánon a Tiszán fürödtem és napoztam mindaddig, amíg a nap a liget mögé nem bújt, az alkonyi mutatójára alól eltűntetve az égről forró fedőjét. Ekkor felálltam, nyújtózkodtam, ráérvén felöltöztem, és a töltésen megindultam a város felé. Úgy látszik, egyike voltam az utolsó fürdőzőknek: a part szinte teljesen elhagyatottan húzódott; csak itt-ott ültek vagy heverésztek felkényőködve a fűben félig már felöltözött fiatal párok. A szellő enyhén felerősödött. A hajam még nedves volt, frissnek, megkönnyebbültnek, megtisztultnak éreztem magam, úgyhogy a városba érkeztemkor még kellemesnek is tűntek a nap hátramaradt foltjai, amelyek eltévedt kis lepkékként bolyongtak a fák lombjai között, és a leveleken keresztül a langyos aszfalra hullottak. A főtér felé indultam. A Royal előtt fiatalemberek kis csoportjaira találtam, és a folyosó felől megütötte a fülem a csengő ismerős hangja. Megnéztem a kirakatokban a fényképeket: valami cowboy-filmet adtak. Kedvem támadt megnézni. Rögtön figyelmeztettem azonban magam a Katya iránti kötelezettségemre — már fél hét volt —, de mégis azt mondtam magamban, hogy az ilyen akciófilmek gyakran másfél órát sem tartanak, és hát egyébként is, a moziból mindig ki lehet menni.

Folytattam az utam, bementem a folyosóra, megtaláltam a pénztár kis ablakát, jegyet váltottam, és a csoportokat követve, első ízben a Royal udvarán találtam magam. Széles téglalapot képezett, bokrokkal

szegélyezve, a végén pedig, két lombos gesztenyefa alatt tucatnyi terített asztal tarkállott, amelyek körül éppen egy fiatal pincérlány foglalatzkodott. A kerthelyiség, amiről Katya beszélt! A csengő idegesen megszólalt, elszakítottam hát tekintelem az estére figyelmeztető jeltől, és a bokrok között megindultam a többiek után az épület oldalsó része felé. A kitárt ajtó egy félhomályos terembe vezetett, széksorokkal, amelyek mellett a padló behajlott és olajra bűzlött, mint egykor az én öreg gimnáziumomban. Keresni kezdtem a helyem, de beláttam, hogy ez fölösleges: alig voltunk vagy harmincan a teremben, és a csoportok kettesével-hármasával szabadon helyezkedtek el, mintha otthon lennének, vagy házimulatságra hívták volna őket valahová, mert mindannyian ismerték egymást. Csak én voltam idegen itt, de olyan idegen, akinek jólesik, akinek kellemes, hogy valamennyien egymással vannak elfoglalva, s így elkülönülhet, és átadhatja magát a vastag falak közötti megnyugtató félhomálynak, hűvösségnek, lustán várva a szórakozást, amit a jegy megvételével már biztosított magának.

A vásznon néhány zentai bolt ügyetlenül rajzolt reklámja röppent fel, aztán megkezdődött a film. A szokásos vadnyugati film volt: a magányos lovasról, aki revolverrel és ököllel tesz igazságot a banditáktól veszélyeztetett kisvárosban. Itt mindent előre tudni lehetett: hogy a rablóvezér kegyetlen, hogy a seriff tehetetlen és hogy a lány szép. De nekem ezen a napon éppen egy ilyen film tetszett, éppen sablonos, szinte jellegtelen bonyodalmi, mert elegendő volt az igazi, egyéni bonyodalmakból és bajokból. Izgalom nélkül bámulhattam a vásznan távolságot tartó kíváncsisággal, székemen hátra dőlve a sötétben, ami szélességet és magányosságot varázsolt elő. Időről időre a vetítógép villódzó fénye felé fordítottam az órám és számígtattam, mennyi maradt még hátra a kibontakozásig. Öt perccel nyolc előtt már készülőfélben volt az ellenfelek sorsdöntő verekedése és én arra gondoltam, hogy megvárhatom, mivel Katya cukrászdája csak nyolckor zár, és még bizonyos időre van szükség, amíg a lány átöltözik és talán rendbe teszi a helyiséget, vagy valakinek átadja a pénzt meg a kulcsokat. Aztán nyolc óra volt, majd nyolc óra három perc. A film hőse lovon vágatva üldözte a rablóvezért, mögötte pedig hosszú, szőke haját lobogtatva a seriff lánya lovagolt — minden világos volt, nem történhetett semmi meglepetés, de én mégis maradtam, mintegy elbűvölten, mintha látnom kellene, hogyan dobja majd le a nyeregből a hős a rablóvezért és hogyan fegyverezi le, aztán pedig szemérmesen férfias módon megcsókolja a lányt. Amikor a fény felgyulladt, nyolc óra tizenkét perc volt: elsőnek törtettem ki. Az udvar borús félhomályban feküdt, csak a végén reszketett a gesztenyefák ágaira akasztott égők fénye. Odasiettem: az asztaloknál már vendégek ültek, de egy pillantással meggyőződtem, hogy Katya nincs közöttük. Kimentem az utcára, néhány ugrással keresztülrohantam a parkon, és pontosan a cukrászda elé jutottam. Nem volt megvilágítva, a nagy kirakatok mögött sötétség gubbasztott, az ajtón a redőny le volt eresztve. Bezörgettem, vártam, aztán megkerestem a kaput, és bementem az udvarra meggyőződni, hogy a cukrászdanak nincs más kijárata. Elkéstem. Katya elment, és én nem tudtam, hová.

Most már sajnáltam, hogy megszegtem megegyezésünket: Katya esté-

jét és az enyémet is elrontottam. Sietve megindultam a lakása felé, de nem az állomás utcáját, hanem egy vele párhuzamos, közelebbi utcát választottam, ez azonban száz-egynéhány méter után balra kanyarodott, s beláttam, hogy eltévedtem. Kérdezősködnöm kellett, vissza kellett fordulnom, s ez még jobban elkedvetlenített. Amikor pedig végül kerülővel a daráló elé értem, ugyanúgy jártam, mint a cukrázsdával: minden sötétbe merült és süket volt zörgetésemre.

Néhány percig tátovázva állogáltam a kihalt ház előtt. Már késő este volt, az útkereszteződésnél a lámpa csak egy kis fényszívetet rajzolt körém; egyébként mindenfelé sötétség terjengett, és mély csend; az emberek már biztosan lefekvésre készülődnek ebben az elhagyatott negyedben, a Royal pedig, lámpáival és zajával messze volt, s én fáradtnak éreztem magam, hisz kora reggel óta talpon voltam. Az eszem azt mondta, hogy a legokosabb lenne most egyenesen az állomásra menni — közel kell lennie, mert egy pillanatban vonalfütyöt hallottam — és elkapni az első újvidéki vonatot, átvágni a félreértéseknek ezt a csomóját, ha már létrehoztam. Világos volt előttem, hogy Katyát egyébként sem találnám meg könnyen újból, s ha mégis, kérdés, hogy helyrehozhatnám-e nála azt, amit elrontottam és kifizetődne-e ez, tudna-e Katya olyan élvezetet nyújtani számomra, amit érkeztemkor Zentától elvártam. Önmagam előtt be kellett ismernem, hogy Katya megváltozott, megkevényedett, eldurvult; egyébként ma meg sem ismert, mert én is megváltoztam; nem voltam többé az az egykori ragyogó ifjú, hanem fiatalember, az évek első nyomaival, mint ő is, s emellett, akár ő is, nem éppen a legfényesebb kilátásokkal a jövőre, ami mindkettőnkön szintén látszott. Az, amit megkívántam, miután beleegyeztem, hogy vele töltöm az estét, nem a mostani Katya volt, hanem az emlék Katyáról, amilyen egykor volt, valójában nem ő maga, hanem valami izzás körülötte, a pompa színei a szűkös életkeretek ellenére, egyéni környezetének, működésének: a suhogó új ruháknak és az élvezeteknek átadott, meggondolatlan fiatal lánynak a pompája. Azé a fiatal lányé, amilyen a barna volt; habár ez is csak féligazság volt, hiszen a barna lányhoz egyik sem hasonlított, mert még azok az egykori suhogó éjszakák is, amelyeket a barna lány pótlásának keresésével töltöttem, amikor Katya meg én stafétaként adtuk át egymásnak a lakáskulcsot, csak mámorral és kiábrándulással végződtek.

Egyszerre, míg ott álltam a sarkon, az utcai lámpa alatt, minden érzékem feljajdult a barna lány után, olyan érzékenyen, mintha tegnap váltam volna el tőle. Ismét világosan emlékeztem nevetésére, szelíd, de szabad érintésére, visszaemlékeztem arra az egész éjszakára, amely ugyanúgy, mint ez, előttem feküdt, kinyúlva, egészen a távoli reggelig, de ő volt mellettem. Most már nem volt itt többé, és ha lett is volna, ki tudja, hogy tudna-e még szeretni most, amikor elestem, amikor marokban és akaratomban már nem volt többé a meggyőződés ereje, hogy életemben még történhet valami nagy és szokatlan dolog? Így engem talán már egyedül Katya szerethet, aki itt maradt, ezen az alföldön, ebben az egérfogóban, mint én, aki elveszítette útját és hitét, mint én, de az után, amit Zentára érkeztemkor titokban reméltem, amit egykor

Zentán átéltem, megengedi-e a büszkeségem, hogy kövessem ezt az engedményt?

Természetesen mégiscsak követtem ezt az engedményt, mert túlságosan is magányosnak éreztem magam, túlságosan is elgyengültnek ahhoz, hogy elutazzam, vállamon vonszolva az elhibázott este tudatát; mert az elhibázottság sejtelme miatt egyszerre megszűnt minden nyugalmam, minden derűs fogadkozásom a folyó partján, megszűnt az elkülönültség önelégültsége. Többé már nem voltam büszke a magányra, hanem kétségbeesettnek, elveszettnek éreztem magam miatta, s egyedül arra vágytam, hogy kiszakítsam magam ebből a kétségbeesésből, hogy odasimuljak valakihez, igazoljam, bebizonyítsam, hogy nem fásultam el teljesen, nem haltam meg, hogy még boldogságot tudok nyújtani és befogadni, s hogy erről legalább még egyszer, utoljára megbizonyosodjak akár az eldurvult, kikezdett Katyával is.

Visszaindultam a Royalba. Beléptem az udvarra, és tovább mentem a gesztenyeágakra, mint karácsonyi fenyőre aggatott lámpák felé. A gesztenyék alatti emelvényen zenekar játszott, az asztalok közötti téren párok táncoltak, többségük egészen fiatal, fiatalabb, mint én, azzal a kecsességgel a testükben és mozdulataikban és azzal a hódító szándékkal, amit most már én is felismertem, mert lassan kiveszett belőlem; és egészen fiatal lányok, akik ezekben a fiatalemberekben, akikhez tapadtak, valószínűleg azt a bódulatot érezték a bizonytalan, türelmetlen vágy küszöbén, amely valamikor ugyanilyen lányokat vonzott az én ölelésembe is. Néztem őket, és nem voltam biztos benne, hogy én, a gyors sikerek egykori bajnoka, akinek fényét a kudarcok elfojtották, tudnék-e velük olyan meghitten beszélgetni, mint egykor. És Katya még most sem volt közöttük.

Megindultam kifelé. Be akartam járni a város többi mulatóját is, amelyek közül néhányat már korábbról ismertem és ezen a napon útközben láttam, de még idejekorán eszembe jutott a Royal terme. A megvilágított folyosótól távolodva láttam, hogy a vendéglő kirakatüvegei is állandó fényt sugároznak a függöny anyagán keresztül, odaléptem hát, és belöktem az ajtót. Az utcán érzett üde esti levegő után meglepett az a fülledtség, ami bent, a falak között rám nehezedett: mintha a terem és az utca távozásom óta kicserélték volna levegőjüket. Az asztaloknál kevés vendég volt, szétszórtan üldögéltek, mintha viszolyognának az idegen, izzadt testek közelségétől; szóltanul és valahogyan elkeseredetten iszogatták sörüket, amit egy fiatal, pelyhes állú, dülledt szemű pincér hordozgatott szét. A fal melletti asztalnál azonban, a gúnyosan jelenlevő kályha mögött egy kis összetömörült társaság lánmázott. Két átizzadt fehér ingű paraszt között, akik tarkójukra tolták a kalapjukat, Katya ült.

Mindjárt láttam, hogy részeg, és hogy az a két férfi átátja. Ült közöttük, az asztalra könyökölve, mellei fölött szétnyílt piros pettyes ruhában, rendetlenül lógó hajjal, tompán révedő tekintettel; ők meg előre-, szinte föléje hajoltak, és nagy, napbarnított kezükkel italt töltöttek poharába, nem sört, hanem valami fehéres, átlátszó italt, pálinkát vagy konyakot. Katya meg-megfogta a poharat, és egy hajtásra kiitta, kipirult arcán az undor valami beletörődő kifejezésével, mintha nem izlene neki, és mintha kényszerülne magába tölteni. Miért? Hogyan jutott egyáltalán

ide? Ők csalták el? Vagy a kertbe indult — miközben én még a filmet néztem —, s látva, hogy nem vagyok ott, átment a terembe, régi találkahelyünkre, és itt került a karmaik közé? Vagy pedig megszökött a kerthelyiségből, ahol csak az ábrándozó fiatalok forogtak, akikkel talán már ő sem tudott szót érteni? Vagy pedig dacból csinálta ezt, az irántam vagy a maga iránti daczból, mert kijátszottam?

Oda akartam lépni hozzá, hogy megkérdezzem, hogy van, hogy kiengeszteljem, külseje azonban elcsüggesztett. Láttam, hogy alig tartja magát a széken, láttam, hogy a pohárral, amit megpróbált félretenni, nem tudja eltalálni az asztallap síkját, hanem ügyetlenül összeütközik a parasztokkal, akik egyre közelebb húzódnak hozzá, és kezüket az ölébe nyomják, amin ő nevet, de számomra valami ismeretlen, rekedt, monoton, árnyalat és átmenet nélküli hangon, mintha csuklana vagy köhögne, vagy nyögne, s közben arca kifejezéstelen marad, kék szemei pedig ködösek. Nem ismert rám, habár egy egész percet álldogáltam megdöbbenve, talán nyolc lépésre az asztalától, és imbolygó fejből a tekintet elkerülhetetlenül átsuhant rajtam is. A parasztok sem vettek észre: túlságosan is elfoglalta őket a csábítás. Észrevétlenül elmehettem volna. Kívülről zene hallatszott, ott valahol a kerthelyiségben táncoltak, udvaroltak; az utcán nyáresti üdeség áramlott, a nagy térségbe vonzva, mozgásra csábítva, itt a teremben viszont elviselhetetlenül meleg volt, saját testem ragadós gőzében párolódtam, a kevés vendég türelmetlenül ürtette a poharakat, és szinte menekülve távozott, s csak ők maradtak: a két paraszt és zsákmányuk, Katya.

Én is maradtam, mert nem engedhettem át nekik Katyát ilyen állapotban, ami miatt bűnösnek is éreztem magam. Vagy pedig talán nem is volt mehetnékem ki a kerthelyiségbe, az utcára, nem is volt kedvem a fiatal testek ártatlan forgatagába vegyülni, amit bámulva megborzongtam. Vagy pedig az az utolsó fonál tartott fogva, az a remény működött bennem, hogy még egyszer, akár Katyával is, megbizonyosodom arról, hogy képes vagyok a boldogságra? Igen, Katyával, mert bármennyire is részeg volt és tompa, és bármennyire is egészségtelenül elsötétült az arca, elködösödtek kék szemei — ez még mindig Katya volt, Zenta nyurga, sejtelmes, fölényes szépsége, akit titokban, valami bizonytalan módon már kezdettől fogva kívántam, akit irigyeltem a középkorú orvostól és többi, hozzá mindig méltatlan szeretőjétől. Hát még ezek! Mennyire méltatlanok voltak hozzá: közönségesek, falánkok, hát átengedhettem nekik őt, inas parasztkézzeiknek, azt a még most is finom bőrét, azokat a dacosan szabott kis ajkakat, azt a rózsaszínű völgyet hegyes kis mellei között? Az történt, hogy éppen züllésének láttán, egyszerre fellobbant bennem egy sötét, hiú vágy, hogy én szedjem le a megmaradt virágokat, amelyeket Katya teste még hordozott és mutatott, nem pedig más valaki.

Leültem egy közeli asztalhoz, és sört rendeltem. Feszülten figyeltem, mit tesz az a másik kettő Katyával: hogyan húzódkodnak hozzá egyre közelebb, kínálgatják pálinkával, hogyan hatolnak kezükkel egyre mélyebben és keményebben az asztal alá, az ölébe. Úgy gondoltam: ha a végsőkre kerül sor, vagyis elviszük, beavatkozhatok és rábírhatom, hogy velem jöjjön, nem pedig velük. Katyát nézve azonban félni kezdtem,

hogyan lehetetlen lesz, hogy nem lesz, vagy talán már most sincs önálló akarata. Az italt továbbra is elfogadta, s minden kortytól egyre szemmel láthatóbban elernyedett az arca, elveszítve korábbi kifejezett színét, egyre sápadtabbá vált, vonásai fellazultak, ajka szögletében az a két vékony ránc sírós zacskóvá torzult, kerek sima kis álla körül. Fáradtan be-behunyta a szemét, többé már nem nevetett, tehetetlenül lebiggyesztett ajkairól most már csak tompa nyögés hallatszott. Egy hosszú korty után a pohár kiesett kezéből, és darabokra tört a padlón: ő azonban ezt mintha észre sem vette volna, hanem megpróbálta görcsbe szorított üres mankát az asztalra fektetni kétszer, háromszor, négyszer, gépies kitarással rakosgatva valamit, ami nincsen, fáradtan ingatva egész testét egy apró haszontalan mozdulat miatt mindaddig, míg keze le nem csúszott és ölébe nem hullott, ő meg utána arccal az asztalra vágódott. Így maradt. Mintha az ütéstől magamhoz tértem volna, felugrottam, az asztalához léptem, és megkerültem. Katya hóna alá nyúltam, és megpróbáltam felemelni. De csak annyit értem el, hogy még mélyebben az asztalra borult.

A parasztok felé fordultam, és tehetetlen dühömben rájuk szóltam: — Látják, mit tettek? Hisz ez a nő egészen beteg!

A két férfi véres szemmel bámult, nem értette a dolgot: az egyik, egy természetesebb és öregebb, megpróbált felállni, de feszülő tenyerével feldöntött egy poharat; a másik elvihogta magát ezen. Ők is tökrészekek voltak.

Nyakát aggódva nyújtogatva előkerült a pincér, és a jelenettől csábitva két vendég is felállt az asztala mellől, és más-más irányból felénk indult.

— Ezek az emberek leitatták ezt a fiatal nőt — fordultam a pincérhez. — Segítsen felemelni. Hazavezetem.

A pincér egy bizonytalan lépést tett, aztán legyintett az asztalkendővel, mintha legyet zavarna.

— Mire vár? — néztem rá fenyegetően. — Hívjam a rendőrséget?

Ez a szó mintha mindannyiukban feloldotta volna a dermedtséget. A pincér odaugrott: a testes paraszt erőlködve felállt, imbolygott, tenyerével húzta a terítőt; barátja egy mozdulatot tett kezével, és elkapta a poharat, ami folyton kicsúszott a tenyeréből.

A széktámláról fölvettem Katya fekete lakktáskáját, és a pincér segítségével talpra állítottam a lányt. Messzire megkerülve az asztalt, lassan megindultunk vele a termen át. Engedékenyen lépkedett, habár fejét továbbra is lógatta, mintha alva járna. A kijárat előtt a pincér elengedte a karját, és gyors léptekkel elébem került.

— A söre ...

Zsebembe nyúltam, pénzt adtam neki, s ugyanakkor a vállam fölött visszapillantottam. A testes paraszt még mindig állt, öklével az asztalra támaszkodva, miközben két vendég valamit magyarázott neki, majd egy széket tolt alá; barátja megfordult a széken, és szinte kétrét görnyedve bámult bennünket hátratólt kalapja alól. Megértettem, hogy összetűzés nélkül jutottam Katyához.

Kimentünk az éjszakába, összeölelkezve, mint egy vágyakozó szerelmespár, a kevésbé éles szemű járókelők biztosan annak is tartottak ben-

nünket. Áthaladtunk a téren, és befordultunk az állomás utcájába, ahol ezen a késő éjszakán már nem volt senki. Mellettem Katya egyenesen rakta a lábát a lába elé, de még mindig leeresztett feje minden lépésnél ide-oda ingott, mint valami harang, hol az én mellem, hol az ő melle felé, s szája most ismét motyogott valamit, valami meghatározatlant a sírás és a káromkodás között, ami vagy rám vonatkozhatott, vagy még a parasztokra, mert nem voltam benne biztos, tudja-e, hogy ki vezeti. Így érkeztünk a keresztig; megálltam, és Katyát a derekánál tartva háttamat a langyos könek vetettem, hogy fújjak egyet, és amikor ő egy kissé felemelte a fejét, megpróbáltam megcsókolni. Ajkaim érintésével azonban egy rándulást sem váltottam ki arcán, mintha halott lett volna az arca, nem lenne tartása; a közelből csak Katya lehelete csapott meg, a savanykás alkohol- és dohányszag.

Tovább vezettem a daráló felé. Szerencsére az épület most is kivilágítatlanul állt, Katyán kívül talán senki sem lakott benne. Megkerültem a házat a kapuig, lenyomtam a kilincset, nem volt bezárva. Betoltam Katyát az udvarra, vigyázva, nehogy megbotoljunk. A kitaposott talaj úgy fénylett, mint nappal, egészen az udvar közepéig, ahol élesen rajzolódott ki a lombos eperfa kacskaringós és sötét árnyéka, mint valami fekete csipkeszegély. Felemeltem a fejem, hogy megkeressem ennek a színeződésnek a forrását, és egészen alacsonyan, szinte szorosan a fa koronája mellett, megpillantottam a hatalmas, kerek ezüstös holdat, mint valami gyönyörű tálcát, amely mintha valami kulissza mögül ugrott volna elő, hogy mély értelmű szenvedéllyel teli jelt adjon. Bámultam rá, tartva Katya hozzám simuló testét, és megremegve gondoltam: lehet, hogy ez az én legnagyobb, váratlan boldogságom előjele. Kiszabadítottam az egyik kezem, és megpróbáltam Katya arcát a holdfényben magam felé fordítani: — Én vagyok — suttogtam. — Én vagyok! — Ő nyögött valamit, és úgy tűnt, mintha szemhéjai között valami remegés futott volna keresztül, mintha rám ismert volna.

Reszkető kézzel elvettem a táskáját, kinyitottam, és a szétszóródott cigaretták és összegyűrt cédulák között kitapogattam a kulcsot. Megin-dultam Katyával az ajtó felé, benyomtam a kulcsot a zárba: nehezen fordult meg, és én is ügyetlen voltam, türelmetlen, végül azonban sikerült kinyitnom. Beléptünk, becsuktam az ajtót, és körülnéztem a szobában: látni lehetett, szinte úgy, mint az udvaron, mert az utcai lámpa fénye a hibás zsalugáterek között áthatolt az ablaküvegeken. Elhatároztam, hogy nem gyűjtök villanyt.

Katyát az ágyhoz vezettem, és ott lassan leültettem. Nyomban lehanyatlott, elengedte egész testét, mintha elaludt volna, s így kénytelen voltam erővel felültetni. De megint eldőlt, és amikor felemeltem, a feje úgy a falba ütődött, mintha leszakadt volna. Végül sikerült úgy elhelyeznem, hogy a falnak támaszkodva félig üljön, félig pedig feküdjön az ágyon. A cipői maguktól leestek, egyszerűen félrelöktem őket; harisnya nem is volt rajta, csak a ruhát kellett lehúzni róla. Elképzelhetetlenül nehéz volt ez. Mintha Katya törékeny teste az ernyedtségben kifolyt volna formáiból, mintha felfújódott és beivódott volna a ruha szövetébe. Kénytelen voltam szinte hámozni ezt a selymes szövetet föl-felé, centiméterről centiméterre, hogy áthúzzam külön minden hajlat,

minden domborulat fölött. Amikor a ruha végre a mellei fölé került, sehogyan sem sikerült kihúzni belőle Katya karjait. Két súlyos, lankadt, félholt kígyó volt, amelyek hol balra, hol jobbra hullottak, semmiképpen sem egyezve bele, hogy kiegyenesedjenek a ruhaujj kivágásában. Elhatároztam, hogy véget vetek ennek a kínlódásnak, még ha a ruhát tönkre is teszem, és a szélénél fölfelé húzva rázni kezdtem belőle Katyát, mint valami zsákból. De éppen ekkor karjai ismét feléledtek, Katya hadonászni kezdett velük, mint valami fuldokló, torkából pedig valami szörnyű, embertelen hang tört elő, a csirkéé, amit fojtogatnak vagy ölnek. Elöntött a verejték, megijedtem, hogy Katya a ruha alatt nem kap elég levegőt, de a ruhát többé nem tudtam már se fel-, se lehúzni, Katya feldühödött karjai most maguk tartották kifeszítve a feje fölött, az arcára borítva, kíméletlenül szaggatni kezdtem hát. A szövet megrepedt, megrántottam utoljára is, és Katya ruhátlanul az ágyra dőlt. Gyorsan felemeltem a fejét, párnát tettem alá, lábát az ágyra fektettem, és betakaroltam a takaróval. Most azonban nem akart többé nyugodtan feküdni. Oldalára fordult, összehúzta a lábát, aztán megint a hátára fordult, a kezei meg folyton köröztek mindenfelé az ágyon. A feje hátravetődött, hídpillérré változott, amelynek támaszkodva az egész test kifeszült, a kis száj pedig gúnyosan feltárult, újból és újból valami szörnyű belső szorulásból azt az esztelen, süketnéma embertelen hangot préselve ki magából. Megpróbáltam megfékezni, melléje feküdtem, és kétségbeesetten átöleltem. Suttogva ismételtettem: — Én vagyok! Én vagyok! — Ő azonban, éppen most, mintha még meg is értette volna szavaimat, és mintha éppen ezek ingerelték és kínozták volna, még erősebben kezdett ide-oda hánykolódni, üvöltözve: — Még te is! Még te is! Még te is! — vagy valami hasonlót, majd ismét hanyatt vágódott, nyögve, lihegve, hogy csak úgy lúdbőrzött a hátam: — Oooanh! Oooanh! — És így tovább.

Nem tudtam megnyugtatni, hát még gyengédségre vagy pedig az én gyengédségem elviselésére bírni. Mintha az a rossz benne — az alkoholmérgezés vagy ködös felismerése annak a megaláztatásnak, amibe jutott, vagy mind a kettő egyszerre — összetört testének héjából valami önálló erőt merített volna: nem ernyedte el, nem hagyta abba a hánykolódást, a vonaglást, izzadt fejének ide-oda dobálását, és azt sem, hogy a hol groteszkül kinyíló, hol pedig görcsbe szoruló szájából a megsebzett, érthető emberi artikulációtól megfosztott lény tompa, kivehetetlen panaszait nyögje ki.

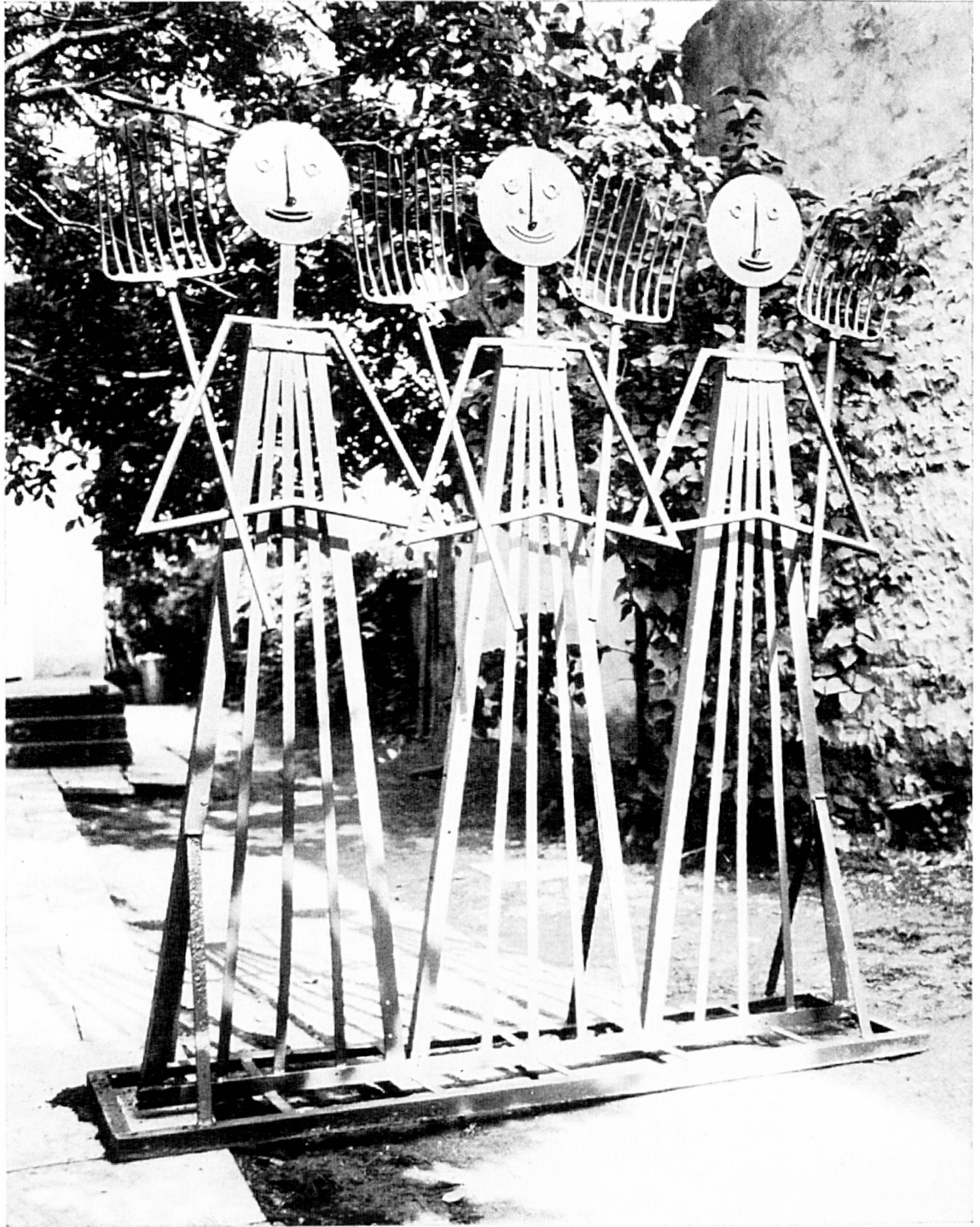
— Oooaanh! Oooaanh!

Az éjszaka múlt, és én feküdtem mellette, megpróbáltam lecsillapítani, vigasztalni, ölelni, a kezeim között volt, bőr bőr mellett, izmos csípője, kemény kis mellei, arca a tenyeremben; de ez többé nem volt női arc, test, hanem egy gumiszzerű, halott és ugyanakkor eszelős teremtmény, amely csak rettegést és borzadályt keltett érzékeimben. Hogy a darálóból nem menekültem el mindjárt, hanem csak hajnal előtt, csak azért volt, mert Katya közelségének hatása olyan szörnyű, olyan pokoli volt, hogy engem is hatalmába kerített, a testemet, a szerveimet is, és rettegéssel itatta át akaratomat, egyszerűen megbénított. A zavaros szenvedésnek ez az örvénye engem is a fenekére húzott, és nyögő ső-

tétjéből sokáig nem láttam kiutat a magam számára sem; alig bíztam benne, hogy egyáltalán van kiút belőle; alig hittem, hogy van hová elmenni, elutazni innen, ebből a tébolyodott szobából, hogy valahol vár engem valami ettől különböző, akár unalmas, de mégis emberi és normális dolog, valami család, foglalkozás, érthető viszonyok; hogy van valakim, s hogy egyáltalán van valami a világon a rútság és az iszonyat poklán kívül, amelybe zuhantam.

Hornyik György fordítása

(Vége következik)

NÉMÁN IS DALOLNAK**PAP JÓZSEF**

Mert vak voltam és kezem ügyefogyott
Méltó szavakért gyötröm a nyelvem
Ó Zláta asszony!
Rozsdás bordák rácsok kerekék közül
Kiszabadítottál három gráciát
Napfény zenél vasvilla-ág húrokon
Egí suhogás árad a térre
Vasvillaág-szárnyú angyalok szózata
A halhatatlanságról

(Némán is dalolnak a szénagyűjtőlányok)

Kétrét görnyedtél az ócskavastelepen
Rémisztő kép az elmúlásról
S ime érintésedtől a rozsdá lemállott.

LEGÚJABB DIVATJA SZERINT

(Maurits Ferenc képéhez)

P A P J Ó Z S E F

Utasunk a meggondolatlan a félküllős a vakmerő a bátor a nem
tudom milyen

Jogos tulajdonát azaz
hátra lévő oxigénadagját birtokba véve
tetőtől talpig
jobban mondva a feje búbjáig
begombolkozott

Legújabb divatja szerint
A szabázmesterségnek
Idejéből már nem tellett se érzelgős se elnéző se lenéző
búcsúpillantásra

mondjuk a
Gunarasi szélmalomra a zombori túróra a horgosi pirosaprikára
A nem-tudom-hová-való uborkafára (de se idő se hely a további
sorolásra)

A nagy utazók széles távlatával
elrugaskodott
(adieu!)
a futaki
határból

Ámulva csodálták meg a földhözragadt káposzták
E furfangos módját az eltávozásnak bebiztosítva
oxigéntartalékkal.

VERSEK

POÓR ZSIGMOND

MÉG EGYSZER

Már megint vérzik a kezem
Gyerekkorom tövises álmaiba
Ökölrel még egyszer belesújtok.

Rongyos zsebkendőmbe
Köhögés mellé az
Elázott biztatásokat

Már úgylis félig elkopott
A vészkijárat összeszűkül
És egyre veszélyesebb

Halottak arcán kóborol
Mosolyom mihaszna árnyék
A fények élén táncol

Kétséggel kelő hajnal
Számokat vés a falba
Raboknak rácsos égbolt

Ökölrel még egyszer belesújtok

ÉBREDÉS

Egykedvűség fagyott a földre
Félreismernek engem az utcák
Nem tudok befordulni a sarkon
Kényszerbe botlik a lábom
Levegőt venni elfelejtek

A csillagok még tétováznak
Rúgás felé hajtom a fejem
Farkasszemet nézek a késsel
Pizok és köpések között
Ébrednek a lázadások

Alattunk viharok laknak
 Évek óta rozsdás türelmek
 Temetőbe dobott röpcédulák
 Remegni kezdő izmok alól
 Végre kirúgjuk a mankót

Öklünkről óvatosan
 Levesszük a szájkosarat.

MÉGIS

Másfelé fordul az arca fél kézzel
 Harcol az ember vég nélkül
 Ködös a napja estére újra
 Megsírátja

Emlékezetből kifacsart képek
 A falon otromba képkeretben
 Elhasznált mozdulatokból
 Összerakva

Tévedéstől púpos a hátam
 Néhanapján kátrányszagú
 Törött evezővel nekivágok a
 Pusztaságnak

Elernyedt karomat most már
 Futónövények tartják az égnek
 Fönn a szekerek mégis döcögve
 Továbbgurulnak.

GYALOG IS

Ma éjjel összevissza hullanak
 Egyszer majd meglátom magam
 Egy ócska tükör sarkában
 Szorongva nézek a csillagokra

Bőröm és ruhám szakadt
 Hajam hosszúra nőtt
 Néha vállat vonok
 Megvan-e még a kabátom

Keserűre cserzett bizalmam
 Oktalan lánggra lobban
 Néha veletek is számolok

De ha elúsznak a remények
 Őszbe csavarodott terveimmel
 Hónom alatt gyalog is
 Nekivágok a tengereknek.

NAPLÓ

(Öt sorban)

BENEY ZSUZSA

Szép kerek erdő, sudaras erdő,
tündérleányok között a legszebb,
házam és kertem a közeledben,
ágyam és sírom a te szívedben —
világ világa, elérlek egyszer?

*

Virág, virágom, éjféli rózsza,
tengert igéző égi királynő.
Dávid a hárfás zenél szívedben
Szikraeső hull földön és égen.
Csak szirmod hervad könnyed vizében.

*

Itt éltünk együtt. Hullámok üres
zúgásában. Üvegrománc alá zárt
égő tájban. Patakozó vad zenében.
A születésben és a pusztulásban.
Nyitott kezekben. Könnyező szemekben.

*

Azt hittem, hogy csak fél évig nem látlak.
Most már tudom: soha. Mert elsodor
a dermedő, anyaggá hült idő.
Ki tőled elköszönt, alszik tebenned.
Sírom barlangja vakító szerelmed.

*

Piros vér örvénye, fekete pergése,
menyasszonyi táncban lángok reszketése,
haj te sodrás, csillagpaták
dobogása,
koporsómon zápor kopogása.

*

Én a tüzes kemencében, te a hűvösség vizében,
 én a pokol fénykörében, te az égben.
 Halál sziklacsúcsán szövöm sorsodat,
 siratom kihunyt mezőben
 fű-benötte árnyadat.

*

Fenyőfa csúcsán erdel csillag,
 ezüstös tollpihe száll —
 Ne becézz többet, az ágyam, a sírom
 hajnalra megvetve már —
 Szállj le szívemre, égi madár —

*

Lépésünk cseng a kristálykő időben.
 A múlt folyói összetartanak.
 Hová belépsz, a sugaras üvegtömb,
 a jövő is anyag.
 Csillagai látatlan izzanak.

*

Mindig úgy látlak, mint akkor: világ ajtajában.
 Forgószelemben, téli éjjel, szemed sugarában
 örvény-tűzű sorsomat.
 Nem jössz már. Nem te nyitod rám
 a halálomat.

*

Napfény virágzása,
 holdfény hervadása —
 a világ veled kerek.
 Nappalomban, éjszakámban
 álomban szerettelek.

*

Szikrázó levegő árnya, leány
 szívárvány fekete íve hajad,
 röppenő tánc a sugár derekad.
 Nap és víz gyermeke, fecském,
 szíved a láng-madarad.

*

A fényes dallam, trombitadallam elszáll és visszajár.
 Látod-e benne a távoli erdők,
 naptalan erdők alkonyatát?
 Csillog még benne a vér?
 Hallod-e néha az idegen erdők lombjain át?

*

A hold kövei világítanak.
Éjfélről éjféltre újravirágzik
a mennyei fa,
a fénykorona — melyik
életem hajnala?

A „GYENGE DAL” CSODÁJA

— Beney Zsuzsa költészete* —

P Ó R P É T E R

Bóka László emlékezetére

Hát hogy zengjelek én
amikor olyan dalbavaló vagy

A csoda titkát csak a szentek és a költők ismerik.

Az a megvilágosodás, a felismerés, melyben egyszerre minden, a keresztre feszítés is s a kavicsok is helyet, értelmet és jelentést kapnak, sokféle s mégis ugyanegy jelentést, s melynek szerteáradó sugárzásától elhomályosul és kihuny a mindennapi élet sivatagi homokjára szegeződő pillantásunk, csak keveseknek jut osztályrészül; legtöbbünk látó és gyenge fényű szemmel járja meg az emnausi utat, s borzongó áhítattal tekintünk a csoda kiválasztott részeseire.

Életüket és legendájukat ma komornak és súlyosnak érezzük, áhítatunkba — „Jeder Engel ist schrecklich”, „Az angyalok sötétek... de mert a csontokon által volt röpülésük...” — riadalom vegyül, akárha sötét fény övezné személyüket.

Mínta végérvényesen elfelejtkeztünk volna Giotto és Fra Angelico boldog szentjeinek és mártírjainak világoskék és aranyragyogású derűjéről. Képzeteinkben ma még a madarakkal társalkodó, farkast csillapító Szent Ferenc is tépett aszkéta arccal tekint teremtőjére, ha szentekről beszélünk a Thaïs vagy Az elcserélt fejek kataton remetéire gondolunk —, vagy a tübingiai torony lakójának négy évtizeden át tartó monológjára, vagy éppen Sils Mária magányos vándorára, ki tizeszten-dős örülettel tanúsította, hogy: „Senki sem hallgathatja soká büntetlenül a távoli hegyek sóhaját és saját szívének dobogását.”

Pedig a végső, nagy csoda magától értetődő, békés, könnyed és természetes.

Hallgassuk csak:

„Boldogok akik sírnak: mert ők megvigasztaltatnak.
Boldogok az alázatosok: mert ők örökség szerint bírják e földet.
Boldogok akik éheznek és szomjuhozzák az igazságot:
mert ők megalégtetnek.” —

ezekkel a szavakkal váltattott meg az emberiség.

Hallgassuk a látóvá vált szemek csodáját:

* Költők egymás közt, Szépirodalmi Kiadó, 1969.

„Sárt kent az én szemeimre, és megmosdám, és látok.” —

a megvilágosodás csodáját:

„Míg e világon leéndeek, e világnak Világossága vagyok.” —

s hallgassuk Beney Zsuzsa sorait, a fájdalom csodájának líráját:

Elmerült az arcod.
Krisztus-arcod sötét fényét
zöld mocsár felitta
gyenge harmat-tested
forró szél kiszárította.
Lelkód lelkem nélkül
nem talál már vissza.

— — — — —

Minden csoda teremtés és formálás; boldogsága dalt kíván, még ha szépen munkált felülete szakadékokat takar is. A fénybe merülő szerelmes hattyúk megigézett poétája, Hölderlin, a láthatatlan féregtől hervadó virág sötét dalának költője, Blake ismerték ennek titkát; nálunk pedig talán az Óceánum partján fohászzkodó Balassi, s a rózsalugasokban zokogó Csokonai.

Minden csoda megnyilatkozás, kijelentés és némaság; megnevez valamit, amiről egyszerre azt is bevallja, hogy megnevezhetetlen. Kozmikus metafora, melynek tulajdonképpeni lényege vagy teljes általánosság, vagy reménytelenül meghatározhatatlan; ezért hogy inkább keretét és gesztusait, mintsem tartalmát őrzi emlékezetünk. Megközelíteni tehát két irányból lehet: induljunk először az általánosság felől.

Beney Zsuzsa lírája valóban a legrégebb dolgokat ismétli el, azt hogy Isten teremtményei vagyunk, élünk, megváltattunk, meghalunk —, s versei olvasásakor ismét rá kell döbbernünk a közlés és a kijelentés egyedülvaló erejére.

Odafent csillag az égen

idelent örökre árva maradsz... —

a párhuzam naiv kozmogóniája egy régi, a mítoszok korával egyidős népdal intonációját idézné —, s csak később döbbernünk rá, átérezve az *idelent* lét-árvaságát, hányféle jelentéstartalmat — mindenekelőtt közvetlenül képit, mellette az ég és a föld, az élet és a halál vallási el-lentétére alludálót, végül pedig a mélység és magasság egyféle értelmezéséhez már nem is köthető ősi jelképét — visel csak egyetlen szó is. Renan Jézus-életrajzának egyik mondata juthatna eszünkbe, a csodák stilisztikájának alaptörvénye: „La simplicité d'esprit et la subtilité se touchent.”

Létünk: fájdalom; de mert a fájdalom is reveláció, tehát csoda, szépen kell elmondanunk. S ebben a mélyebb értelemben csodává lehet minden, amivel érintkezünk és ami történik velünk. A megváltó kozmogóniája

gyenge harmat-tested
forró szél kiszárította

a mesék és mítoszok hajdani hőseit idézi, akik szenvedésük végeztével harmatba, napba, avarba, földbe tűntek. S ugyanígy a megváltott

Tested szétszórta a tenger
felitta lelked a nap

és a megváltatlan emberé:

Se nap se éj
nem olvaszlja le többé
a lakatot.
Se tél se nyár
nem szökkenti virágba
az elfagyott magot. —

hiszen mindnyájan saját sorsunk és létünk Krisztusai vagyunk, és nem-igen lehetne eldönteni, nem a betlehemi csecsemőt siratja-e a *Requiem*, az égi vagy a földi jegyeshez szól a nyolcadik transzcendens dal:

Levél levele ága,
felhő, égi csoda,
a föld anyaga, puha forma,
ragyogó köd-korona. —
Érzi-e majd lent, a nedves agyagban
testem az eltemetett,
lelkedtől örökre elszakadottan
lengő emlékedet?

Ekként fogalmazza újra Beney Zsuzsa költészete a lét tragikumának nagy témáját s oly dimenzióban, mely magamagától rögtön megsemmisíti a fogalmat, s vele optimizmus és pesszimizmus szűk határú ellentétét; feloldja a tragikumot, de nem miként a modern líra legtöbb törekvése, a Nihilben —, hanem az ellenkező póluson: a gyönyörűben:

Fűszál tökéletes éle
céltalan gyönyörűség

S most hadd idézzük Goethe híres mondását: „Das Schöne ist eine Manifestation geheimer Naturgesetze, die ohne dessen Erscheinung ewig wären verborgen geblieben.” Bizonyára nem egészen az ő szándéka szerint értelmezzük szavait, de mégis hangsúlyozni szeretnénk, hogy a Manifestation nemcsak megjelenést, de megnyilvánulást, kinyilatkozást is jelent és a rejtett törvények sem feltétlenül a francia enciklopédia természetének titkait kell, hogy feltárják, hanem ama kozmikus természet is, melyet először a jeruzsálemi dombok felett tekintett át földi pilantás.

A teljes általánosság felől indultunk el —, de most már a meghatározhatatlan részleteknél vagyunk, az aláperdülő madártoll metafizikai allegóriájánál, a csodatevő gesztusnál, mely a kettőt nem is közel hozza, de azonosítja:

Egy szál madárdal csillog az égen —
távoli ég.

A *Haiku* világa ez, mely a kimondhatatlan Egyetlen körül körözve mindig *másról* beszél, s a *Barokk szonetteké*, melynek kanyargós képépítő-ményeiben megannyi *más*, az egyetlen kék ég alatt élő tárgyvilág távoli elemei is természetesen kapcsolódnak egymáshoz.

A teremtés: törékeny csoda; pókfonálon lebeg. Csupa remegés és hullámzás, fények és visszfények, kék és fehér ragyogás, tengeráradás, szíromhullás, harmatcseppek, távoli és közeli hangok, csend, árnyék és álmom: szubtilis világ. A tárgyvilág a megjelenés kényszerű határoosságán túlsuhanó érzetek halmaza, illetve variációi és jelképei — Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis — az Egyetlen érzetek: így érthetjük meg alak, test, szín, tapintás, hang, fény, sőt maga a szóbeli forma, érzéki és fogalmi tulajdonság, képzelet és valóság varázslatos egyértékűségét, a *Zene ars poeticáját*:

Egy ütés, pendülő hang, távoli
hang, harang, egyetlen szín, éjszakák
arany-ezüst színe, az álmaink
elfelejtett kékje, nem-álmodott
álmaink kékje, sohasem-láthatott
arany-ezüst fény, egyetlen ütés,
egy dobbanás a csend üveg-szívében
hullámverő —

Válaszként megremeg
a tenger fodra és selyem ég
sok csillaga: végtelen ragyogás,
szétszórja sugarát kristály lapokról
a teremtmények zengő serege,
hullámozó, messzeszálló, táguló
íves pályákon sohasem-lelt egek
sohasem-lelt föld tág kékjében, egek
nem-létező kékjében, mit betölt
és megteremt a hangok szárnyaló
íve, sugárhang, fény hangja a csend
lobbanó lángja; füstje hervadó
fekete szirma, láng-rózsa ütése. —

s aztán a megvalósulást, a *Magányos dalok* tökéletes transzcendenciáját:

a léptek puha hangja hóba fúl

ó jaj hova
a sivatag agyagos kútjaiba
lámpák szívárványos kelyheibe
anyák örvény kék mélyeibe
a köd bokraiba

vissza a hó tavára holdtalan
tükör vak lapjára álomtalan

ó jaj hova...

Kristályrendszeren átszűrt éteri világ,
álom sápadt színű fénye
testtelen pilléi lét;

pillanathoz kötött, áttetsző fényű, vibráló, tünékeny látomás; tünemény, idill: de a szférák zenéjének polifon hangzatai a „láng-rózsa ütése”-t, a lét tragikumát zengik, megbékélt ragyogású soraikból a halál patakzik.

Alig történik valami is: a szívre vékony jégpáncél dermed, egy szírom alápereg, a hold árnyéka rávetődik a vízre, „levelek sóhaja a létezés suhogó ligetében”,

Nem több, csak egy aranyfürt
hiányzik ősről ősre
a szőlőkoszorúból...
Nem lesz több egy mosolynál
mely hangtalan lecsöppen
sorsodból Isten mézespoharába —

a pókfonál elszakadt, a végzet beteljesült. Így születik a fájdalom csodája: gesztusokból a végzet beteljesülésén túl, a kéklő ég kozmikus kerete alatt, univerzumában ama egyetlen léleknek, melyről a szamaritánus asszony hallott először szólni. Orpheusz a „gyenge dal”-t, „a fuvola halk patakjá”-t zendíti meg, s a kiürült világban a tökéletes és abszurd szépség „céltalan gyönyörűség”-ét invokálja:

Ág kristálya, patakvíz elfolyó
áttetsző tündér-köve, avar-ágy
dunnája, földet vajúdjó tavasz, Te —

Nem a szemlézés gyönyörűsége ez, — hanem a szenvedésé; Orpheuszé, aki alászállt a hádeszi birodalomba, s a feltámadó Lázárral együtt sajgó Krisztusé; a hegyi beszéd költészete, de mintha szózatát a golgotai úton és a koponyák hegyén — Eli, Eli, lama sabaktami — mondotta volna el a megváltó.

Nincsen közelség és nincsen távolság, nincsen jelenlét és jelen-nem-lét, s talán nincsen élet és halál sem, Iokaszté gyilkosságát szül, Orpheusz nem előbb és nem holtabb, mint Eurydiké. Az, amiért *A huszonhatodik év* tépett és feszült szonettjei íródtak, itt a sírbatétel és a feltámadás szívajdítóan képtelen csodájának természetességével valósul meg.

Láthatatlanul megfeszül a háló
a két világ között —

s a kisgyerek, akit a *Requiem* sirat, sejtelmes sokértelműséggel int vissza a fénylő távolból:

Téged gyöngé álma
soha nem kísért?
A hold párkányain járhat —
nem halt meg. Nem élt.

Nincs értelme megkérdeznünk, a mélyből vagy a magasból kísértenek-e a hangtalan álomi léptek: az alvilág és a hold istene már a sumér mítoszban közös anyától származik, a latin *altum* egyszerre jelentett mélységet, magasságot és messzeséget, Szűz Máriát „stella maris”-nak, tenger csillagának szólítja Paulus Diaconus, s a szenteket magukba merült révületük emelte — az égig. Orpheusz lírája ez, aki indult, ki tudja merre, hogy kövesse a földbe temetett kedves álomi lépteinek nyomait: csupa süllyedés, merülés, zuhanás, mélybehullás.

Egész rendszere alakult ki az orpheuszi fájdalom, a sírbuszállás egyrc visszatérő képzetkörének, s képvilága soha nem sejtett párhuzamokat teremt, soha nem ismert korrespondenciák természettörvényeit formálja szavakba.

Ez már nemcsak a megváltó és az ember mítikus kozmogoniája: ahogy a Krisztus-arc sötét fényét zöld mocsár issza fel, s a csontokat őrlő tenger befogadja a *Szerelem* költőjét, úgy indul el a poéta az álomi léptek varázshívását követve, ama másik világba

Elérem-e a poklok útjain túl
a tájat, hova árnyad költözött? —

de az égitestek is orcusi pályára szállnak alá

A napnak, holdnak narancs golyója
sisteregve a vízbe merül,
korom éj csap ki, vakon bolyong, ki
látta egyes-egyedül. —

s talán a könny meg a hópelyhek is orfikus utat tesznek meg az arcon aláperegve. Homályba merülnek az álmok, a csend tüze elemészti a dalt, az emberi léptek hangja is elfullad, s jaj, meghal, alábukik az ember is, „holt hóba fulladok haláltalan”, szíve sárba süllyed, dermedt sír övezi, testét nedves agyagba temetik.

Orpheusz lírája, a másik világot kereső alászállásé; de a lantost az élet és az ember örök-egy, bányamélyi útján nem halálba révült lelkek fogadják, hanem Iocaszté látomásai, az ithakai királynő vad és keserű szenvedése; most döbbenünk csak rá, hogy milyen univerzumban és milyen életet élünk és hogy milyen érdes, durva, véres anyag szűrődik törékeny és áttetsző tüneményé a pillanat kristályrendszerén.

A nap és a hold fekete explózióval zuhan a tengerbe, a rózsa ködlő fényköre is „hideg tűz hamvába hull”, az egy szál madárdal beomló tárnák fölött csillog, mindenünnen tűz, láng, korom, füst csap az arcunkba, megpattan a föld is, a testek örült láz nyársain forognak, halált verejtékeznak, vakon bolyonganak a sivatag naptalan fehér izzó homokján és a fullasztó kertekben, véres víz mocska ül a szájakon, jégtükkel vert üveges test, véres verejték, lángoló sötétség, kitárulnak a természet, az emberi lélek és az emberi test sötét rejtelmű barlang-üregei, s az idők mélyén feltűnik a bárd és a bárány ősi jelképe. Iocaszté világa ez, az örült lázban gyilkosságot foganó anya fekete örvénylésű végzetének világa; barbár tragédiák teljesülnek be, mikor elszakad a teremtés pókfo-

nala, s a dalok, melyek ezt megfogalmazzák, a végzetet zárják zengő sorokba. Sorsdalok.

A szépen munkált felszín a pillanat kristályon átszűrt éteri tökélye mögött szakadékok nyílnak: az Idő betekintethetetlen szakadékai. Mély-séges mély a múltnak kútja: Beney Zsuzsa lírája egyetlen hatalmas Idő-mítosz.

„Kavics vagyok az áramló időben”; nem egyféle időt élünk, s talán nem is csak egyféle létet. Minden pillanat zárt, önmagában való, elkülönült tökéletesség, de hordozza a majd két ezredévet is, mely a betlehemi csecsemő születésétől elválaszt bennünket, Iocaszté, Orpheusz és Eurydiké álomi léptei még messzibb tájakon süllyednek ama másik világ fényébe és homályába, a zsidó naptár 5730 esztendő szenvedését vési az emberi arcra, a nap, a hold, a szél, a tenger, a só, a levegő és a tűz alapfogalmaira épülő képvilág, élet, temetés, teremtés, anyaság, halál és szerelem sötét ködben gomolygó egysége, az oldhatatlan végzet, a görcsös, megszállott, vad szenvedés tépő, keserű és csillámló gyönyöre pedig már a lélek és az idő olyan messzeségeibe vezetnek, amelyről csak a szentek és a költők tudnak vallani.

Mindent hallani ami egykor lélegzett az időben
minden van, ami volt
de fent de lent a szem sós paraszában
él ami nincs —

a „gyenge dal” csodája a megnevezhetetlent nevezi meg, minden dolgok, minden érzet és minden idő harmatos külön-létét és szakadéknyi együttvalóságát.

Mélyedjünk el e költészetbe, mindig más és mindig azonos sokféleségébe és egységébe, mélyedjünk el, akárcsak a stiliszta tekintetével egyetlen versébe vagy egyetlen szakaszába csupán —

Nap récéje fényarany levélen
éjszaka báránya fekete vágyban
benned csillogó kavicsom fellobbant szélfútt életem
síkos pályádon patak ívén kicsúsztál a világból —

és megérezzük, dalainak kristályos szerkezete hányféle elemet és időt zár pára-könnnyű képekbe; és most már mellékesen hadd vesszük közbe, hogy ennek kifejezésével Beney Zsuzsa költészete az izmusok dalláválásának líratörténeti fordulatóát is jelenti.

Barbár és gyengéd szépségük mintha nem is a mi életünk univerzumában fogant volna, csak az elnevezések azonosak, a legegyszerűbb tárgytól és gesztusoktól a transzcendenciák birodalmáig másképp érzékel minden pillanatot, benyomást és eseményt; elkápráztatottan és megrendülten, de nagyon tétován mozgunk hártya-felületén, mert rá kell döbennünk, hogy eredendően idegenek maradunk; sorait olvasva egy olyan létérzékelés titkai sejlenek fel előttünk, melynek csak választott asszonyok a tudói.

Kifejeztetett a kifejezhetetlen: beteljesült a „gyenge dal” csodája.

A CIGÁNYOK KÖLTÉSZETE

CSÁNYI LASZLO

1.

Nem sokkal azután, hogy a cigányság Magyarországon megjelent, találunk feljegyzéseket, amelyek a jövevények zenei képességeit dicsérik, a XVIII. századtól kezdve pedig minden emberöltőnek volt hírnévre jutott cigányprimása. A cigányság természetesen csak interpretálója volt egy meglévő zenekultúrának, s az a zenészréteg, amely előbb a nemes-séggel, majd a dzsentrivel került úr—szolga kapcsolatba, végeredményben gyökerét vesztette; az úr szemében örökké „a cigány” maradt, a cigánysághoz pedig csak vérségi kötelék fűzte, s lassan szokásait, sőt nyelvét is elvesztette. A cigányság mégis elsősorban ezen a rétegen keresztül került be a köztudatba, mint a magyar úr-mulatók szórazótatója, az ősi cigánykultúra pedig, a zene és a verselés, jórészt mindmáig felfedezetlenül, vagy immár végképp elfelejtetten lappang a mélyben. Még az utolsó évtizedek folklór-láza is kevés figyelmet fordított rájuk, s nem számítva Hermann és Wlislócki romantikában gyökerező, sok szempontból vitatható értékű gyűjtőmunkáját, a köztudat a cigányságot ma is a cigányzenével azonosítja. A „cigányoktól elfogadott dalok”, amelyekről Bartók a magyar népzene kapcsán ír, nem jelentik természetesen a cigányság saját zenéjét. Igaz ugyan, hogy cigány zenekultúráról végeredményben nem is lehet beszélni, elvesztek, vagy még felfedezetlenek eredeti stílusjegyei, s magyar, orosz és főleg délszláv dallamanyag jellemzi mai muzsikálásukat, sajátos torzításokkal és cifrázásokkal. Figyelemreméltó Hunfalvi felismerése Magyarország etnográfijában, 1876-ból: „A magyar zenét eltanulván mintegy sajátukká tették, s most úgy jellemzik a magyar társadalmat, mint a paprika a magyaros ételt. De hogy azt a zenét nem magukkal hozták, hanem itt sajátították el, abból lehet következtetni, mert csak a magyar cigányok ilyen zenészek.”

Kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy a mai cigányság, amely már csak egészen kis hányadában őrzője az ősi kultúrának, s maga sem fordít különösebb gondot a dallamra, mellékesen kezeli, s egy-egy cigányközösség rendszerint alig tud 15—20 dallamnál többet. Valószínűleg nem tévedünk, ha ezt a heterogén és jelentéktelen zenét rögzítő elemként fogjuk fel, a szövegmondás ritmikái emlékeztetőjéül. Minden költészet a zenéből keletkezett, s a cigányságnak, írásbeliség híján, különösen szüksége van erre a zenei kötőanyagra. Ugyanezt látszik bizonyítani

az is, amit dél-dunántúli gyűjtésem egész során át tapasztaltam, hogy ugyanarra a dallamra, „áriára”, hat-nyolcféle verset is elmondanak, teljesen függetlenül a szöveg, a mondanivaló hangulatától. Így történik meg, hogy szomorú, elnyújtott dallamra tréfás szövegű versek is kerülnek és megfordítva. Ugyanerre az eredményre jutott a 40-es évek jeles cigány népköltési gyűjtője, Csenki Sándor is. „Anyagunk nagy része — írja Csenki a »Pusztuló cigányhagyományok nyomában« című tanulmányában — magyar népdalvariáns. Igen sok pentaton dallam kerül felszínre, s érdekes, hogy cigányhangsorú dallam alig akad. Annál több a dúr, moll, frig hangsorú. Általában a dallamanyag pusztulóban van.”

Amennyire jellegtelen képet mutat a cigányság mai zenéje, annyira változatos, sokféle és sajátos szépségekben bővelkedő a költészete. Ezt a népi verselést önálló egészként kell felfognunk, mert nemcsak idegen hatásoktól mentes, hanem minden tudatos irodalmiságtól is. Varázsa épp ebben a spontaneitásában van, s bizonyos következtetéseket enged a népköltészet eredetére is. Egy élő népköltészet — helyesebben az egyetlen élő népköltészet — vizsgálatánál egyébként is elkerülhetetlen ez az induktív módszer, amely arra csábít, hogy a költészet ősforrását keressük ennél a mindig versre kész, állandóan a közlés vágyától sarkallt, kizárólag verbális élményekben élő népben, amely gátlástalanságában éppen az ősforrást hordja magában.

Voltaképp minden cigány született költő, s a vers jóformán napi szükséglete. Azt hiszem, nagyon kevés cigány van, aki ne tudna verset szerezni, „kompenálni”, s nemegyszer voltam tanúja Szekszárdon és Bátaszéken, amikor megadott témára verset rögtönöztek kérésemre, azaz a természetességgel, ahogyan mi borral vagy kávéval kínáljuk a kedves vendéget. A vers alapötletében egyéni alkotás, de végső formáját a közösség adja meg, amelytől aztán maradandósága is függ. Ha a vers nem tetszik, ha nincs sikere, a versmondót nem éri gúny, nem bélyegzik meg; a szó irodalmi értelmében nincs jó vagy rossz szerző. Ha ellenben tetszik az új szerzemény, a közösség — hisz a cigányok mindig csoportokba verődnek — azonnal formálni kezdi, „ad notam” igazítja, hogy megkeresse az emlékezetet biztosító rögzítő dallamot.

Valószínűleg nem túlozunk, ha az így keletkezett alkotásban valami ősi, mitikus-rituális elemet is feltételezünk; mással aligha lehetne magyarázni azt az áhítatot, ami a vers keletkezését, majd elfogadását kíséri. Ez a jelleg domborodhatott ki azokon a dalnokversenyeken is, amelyeket még az első világháború előtt is rendeztek a nagyobb cigánytelepeken. Az öregek még ma is élénken emlékeznek ezekre a versenyekre, amikor messze tájakról érkeztek az énekesek és hallgatók, s egy-egy ilyen dalnokverseny napokig is eltartott. Állítólag az 1940-es években volt az utolsó dalosverseny valahol Székesfehérvár környékén.

Az európai kultúrában élet és irodalom régen különvált, az irodalom bizonyos mértékig elvesztette azt az ünnepi jelentőségét, amit kezdetben nemcsak jelentett, hanem ami életre is hívta. A cigány költészetnél ez a különválás nem történhetett meg, a cigányvers megőrizte ünnepi jellegét, aminek az sem mond ellent, hogy ezek a versek kivétel nélkül a mindennapi életből fakadnak, s jóformán alig terjednek túl a tényközlésen. Ennek a költészetnek vaskos, majdnem röghöz kötött realiz-

musát csak a megfogalmazás közvetlensége, ez a magától értetődő természetesség avatja olyan költészetté, amely bármely nép költészetével egyenrangú.

Elsősorban lírai elemekből táplálkozik, nincs benne tájleírás, s elbeszélő elem is csak ritkán. A versekben a cigányélet apró eseményei jelennek meg, lólopás, leánykérés, legények hívogatása, az utóbbi évtizedekben pedig — a hajdani szigorú cigányerkölcs lazulásának jeleként — az asszonyok hűtlensége. A téma mindig a lehető legegyszerűbb, rendszerint semmivel sem több, mint a pusztá ábrázolás, egy helyzet, érzelmi állapot megfogalmazása. Mi hát a vonzó benne? Nyilván a megfogalmazás ténye, a formába öntés, amit Osvát Ernő szellemesen a „saját kifejezésében teljesülő érzésnek” nevez.

A költészetnek egyébként sincs szüksége szünet nélküli pátozusra, még csak a mondanivaló újszerűségére sem. Babits ír valahol arról, hogy ha tartalmi kivonattá szűkítjük a világirodalom nagy alkotásait, rendszerint nem marad belőlük semmi. A rossz értelemben vett romantika arra is bőven szolgáltatott példát, hogy az érzés őszintesége vagy hőfoka önmagában nem válik költészetté. Az igazi művészet mindig egyszerű, s minden bizonnyal ebben a sallangtalan egyszerűségben rejlik minden népköltészet hasonlíthatatlan varázsa.

A cigány népi verselésnél mindehhez hozzá kell venni azt is, hogy eleven népköltészet, amely ma sem veszítette el termő erejét, s állandó és közvetlen kapcsolatban áll az élettel. Az alábbi vers, amit ide iktatok, a Tolna megyei Mőzsön keletkezett, nyilván az utóbbi években, s „népdallá” vált; az egész mözsi cigányság ismeri:

Ha bemegyek a faluba,
bemegyek a tanácsházhoz,
megkérem, hogy elnök elvtárs,
adja ki a munkakönyvem.
— Munkakönyvet nem adhatok,
mert nem vagytok jó munkások.
— Megiszom egy kis pálinkát,
s kezembe fogom a munkát!

A versnek cigány megfelelője nincs, s itt kell rámutatnunk a cigány népi verselés másik fontos sajátosságára: kétnyelvű költészet. A cigány nyelvű versek mellett nagyon sok a magyar is, de nem ritka az olyan vers sem, amelyben a két nyelv elegyedik, magyar szavak fordulnak elő a cigány szövegben, néha pedig egy-egy magyar versszak tarkítja az eredetit, mint a Csirik ljóri kezdetű versben is, ahol ez az ötsoros magyar versszak fordul elő:

Gyertek lányok, sirassátok,
mert nektek is jó anyátok.
Hárman vagyunk mi testvérek,
egyik jobbra, másik balra,
a harmadik be van zárva.

Itt nemcsak arról van szó, hogy számos cigány szót már elfelejtettek, s magyarral pótolták, mint ebben a verssorban is, amelynek fordítása is felesleges: Kezeledik o hajnalo. A cigány költészet az egyetlen két-nyelvű verselés, s ez a tény a korábbi feltételezést látszik megerősíteni: a megfogalmazás, a verbális élmény az elsődleges érték, s jobbára az is teljesen alkalomszerű, hogy mikor melyik nyelvet használják. Ezért hiányzik belőle az egzotikum: a cigány költészet nem népi különlegesség, hanem megfogalmazása a valóságnak, amely egy sajátos életforma keretein belül találja meg az emberit, minden népköltészet igazi értékét, amely egyben maradandóságának is feltétele.

A cigány verselés formáját illetően Hermann Antal amiatt panaszkodott, hogy „túlnyomó részben a legkezdetlegesebb fejlődési stádiumot mutatja”, mert „majdnem kivétel nélkül négy vagy negyedfeles trocheusi sorok”. Kifogásolja a gyakori párrimeket is, hiányolva a bonyolultabb formákat. Ugyanakkor azonban gyűjtőtársa, Wlislócki Henrik 1890-ben publikált „Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Zigeuner” című kötetében formagazdag és változatos verseket adott ki. Igaz ugyan, hogy az eredeti szöveget nem közölte, s bár bevezetőjében fordítási módszeréről azt írja, hogy célja „der Original wörtlich zu geben in treuer, unverfälschter Gestalt, ohne es irgendwie zu verschönern oder zuzustützen” — mégis jogos a gyanú, hogy ezek a bécsi, biedermeieres csengő-bongó versek jelentős változáson mentek át Wlislócki keze alatt.

A választ Hermann lebecsülése és Wlislócki kicsinosított fordításai között kell keresnünk. Népköltészettől soha nem lehet és nem is kell formai bravúrokat várni; a népi verselő szemében soha nem az irodalmi szempont a meghatározó. A formát mindig a legkézenfekvőbb megoldás jelenti, s ez biztosítja egyben a kifejezés könnyedségét, közvetlenségét is. Szabolcsi Bence mutatta ki, hogy a nyugat-európai versformák egy része hogyan alakult át népi képletté: „köztük van a sapphói vers — írja —, mely egész Európában gazdag népi termést fakasztott, köztük az alkaiosi vers, mely a középkor folyamán jellegzetes himnusz-ritmussá változott át”. A cigányság formaátvétele sajátos társadalmi-gazdasági helyzeténél fogva természetesen sokkal bonyolultabb, mint akár a magyar népköltészetben és zenében is. A makám-elv érvényesülési formája is ennek megfelelően sokkal lazább, bár a mai cigányvers tanulmányozása sejtetni engedi, hogy vers és dallam különválása előtt sokkal kötöttebb, a közösség hagyományaihoz kapcsoltabb lehetett költészetük. Kodály maga is feltételez valami „hagyományos, primitív eredetiséget”, de ennek lassan körvonalai is elmosódtak.

A mai cigányvers így is elég változatos formát mutat. A Hermann által észrevett trocheikus sorok ma is uralkodók, s újabb versekben is kedveltek, amit az is magyaráz, hogy cigány nyelven ez a legkönnyebben megfogalmazható sor, mert a cigány nyelv bizonyos mértékig maga is trocheikus lejtésű. Híres költeményük, a megölt legényről szóló ballada, végig négyes trocheusokból áll:

Kutka théle po fojovó,
kirávele terni romnyi,
duje pujon, táj dej másen.
(A folyónál lent az asszony,
főz az asszony a folyónál,
tyúkot készít, halat is főz.)

E leggyakrabban előforduló képlet mellett megtaláljuk a magyar ütemezésű formát is, mely a legváltozatosabb képet mutatja. Tartalmilag is, formáját tekintve is, magyar népdal változata a következő:

Lási rátyi tedel o dél dále, hej!

A gyakorlatlan fül is megérzi a 4—4—3 beosztást, ami pontosan egyezik magyar megfelelőjével: Adjon isten (édesanyám) jó estét. Hasonló beosztású a következő is:

Amároker szulumendár fedime,
száni csugnyi pejmeszálja sudine.
(Zsuppból készült a mi házunk teteje,
kezemben a cifra ostorom nyele.)

Magyar ütemezést mutat a következő nyolc szótagú sor is:

Holjajlasz o / kircsimári,
khe pa gardem / le sel glázi.
(A korcsmáros de mérges lett,
összetörtem száz üveget.)

Bonyolultabb ütemezésű ez a régi cigányvers:

Náj mán / vejipe / lume de / khácsi
(Nincs a világon semmihez kedvem.)

A következő sor tizenhárom szótagos, összetétele: 4 — 4 — 5:

Muri romnyi / csina vésel / csina dirábel
(Feleségem nem lopott, de nem is varázsolt.)

Gyakori a szabályos alexandrin is, mint ebben a versben:

Téle zeleno vés lebutron tanyázin
(Messze a zöld erdő cigányok tanyája) —

vagy az újabb keletű versben:

Ande Peste gélen, po motori beslem
(Mért indultam Pestre, motorral mért mentem)

A forma azonban soha nem válik öncélúvá; hangulati segítője a mondanivalónak, ellentétben az emlékezést rögzítő dallammal, ami csak alá-húzza, hogy vers és „ária” között nem kereshetünk kapcsolatot. Egy

régebbi keletkezésű vers jó példa erre, melyben a lótolvaj cigány menekül a pandúrok elől. Az egész vers párbeszéd, menekülés közben beszélget a férj és feleség, ebből derül ki maga a történet is. A hat szótagos sorokból álló vers szaggatott, kapkodó soraival is a menekülés sietségét, izgalmát érzékelteti:

— Dik pálpále, babám,
csávene dosále?
— Savész hutyléna,
ke pásoná, babám.
(— Nézz hátra, csillagom,
nem jön-e a pandúr?
— Jönnek, babám, jönnek,
A nyomunkban vannak.)

A forma így válik szerves részévé a versnek, sajátos zenét teremtve. Az a látszólagos egyszerűség, amit a cigány vers az első pillanatban mutat, végeredményben sokrétű, szövevényes forma, mely mindig pontos és végleges egyensúlyt igyekszik keresni a tartalommal.

2.

A XIX. század felfedezte a népköltészetet, de úgy tűnik, mintha csak egy irodalmi kíváncsiságot akart volna kielégíteni, vagy egy kész elméletet akart volna igazolni. Bizonyos mértékig ezért lehetett minden „népi” egyben romantikus is, pontosabban: az irodalmi népiesség, ami nálunk Kisfaludy Károllyal kezdődött, ezért vált külön a népitől.

A romantikus tájban a cigányság csak staffage lehetett, s a tájékozatlan köztudat ma is Jókai regényeiből, Puskin, Mérimée elbeszéléseiből meríti a cigánysággal kapcsolatos ismereteit. A cigány népi verselésben mindennek természetesen nyoma sincs: talán valamennyi népköltészet közül a cigányvers a legrealistább, a leginkább mentes a balladai homálytól, jelképrendszerektől.

Már hangsúlyoztuk, hogy ez a költészet elsősorban ábrázolni akar; a közlés vágya nem terjed túl a szüksézávú tényeken. Ha irodalmi szándékról egyáltalán lehet beszélni, az egyetlen cél a valóság tömör ábrázolása, melynek még a választékos kifejezésekre sincs szüksége. Mert ez a költészet minden szálával a valóságban gyökerezik, minden vers mögött a mindennapok szerény élménye áll, a megtörtént és átélt, az egyetlen valóság. Ezt szedik versbe, melynek egyetlen funkciója, hogy a közösségben is felkeltse az elbeszélő érzelmeit, emlékeztetve egy tragikus vagy tréfás eseményre. Éppen ezért minden versnek van személyekhez kapcsolódó tárgyi alapja is, amire egyes kirívó esetekben emlékeznek is, mint a megölt legényről szóló híres balladánál, amely állítólag Komárom mellett történt meg, s szereplőinek további sorsáról sok mindent beszéltek el a szekszárdi és a mőzsi cigányok.

Ebből a valósághoz kötöttségből következik, hogy kifejezéseiben is pontos, mindig a lényegre törő ez a költészet. A szerelmes legény például így sóvárog az egyik versben a leány után:

Ötszáz pengőt adnék,
 hogy veled lehessek.

A szerelmi vágnak pénzben kifejezett értéke van, s mentes minden illúziótól: a legény nem az életét vagy mindenét kínálja fel, még csak hitegetni sem akarja a lányt, hanem egészen pontosan ötszáz pengőt ígér. Ez a vágyakozás tehát nem képletes, egyáltalán nem valami szószátyár ábrándozása. Egy másik vers, amely ünnepre hívja a rokonokat, pontosan felsorolja az ünnepi lakomát, a hordós káposztát, melybe belefőzik majd a disznó orrját, a pogácsát, a kalácsot, a végén pedig a csábítások és ígéretések helyett csak ennyit közöl a rokonokat hívogató vers:

Vígan legyetek velünk.

Az 1914-ben keletkezett háborús vers komolyan és tudálékosan ezt mondja:

Ha golyóval lőnek,
 abból nagy baj nem lesz,
 ha gránáttal lőnek,
 akkor aztán végem.

Cigány versmondóim ezt úgy magyarázták, teljes meggyőződéssel, hogy a golyót ki lehet bírni, mert csak átszalad az emberen, de a gránát robban és szétszakítja, akit eltalál.

Egy négysoros, a cigány verselés egyik remeke, megkapó tömörséggel ábrázolja a hiú, dologtalan asszonyt:

Elindult az asszony,
 hogy lovat itasson.
 Hej, dehogy itatta,
 magát csinosította.

További idézetek helyett még néhány sort a megölt legényről szóló balladából, amelyre már többször is hivatkoztunk. A vers tartalma ennyi: a legény csábít egy lányt, aki azonban nem mer megszökni vele, mert fél a bátyjától. A legény tanácsára a leány megöli a bátyját, hogy ne álljon szerelmük útjába, majd a gyilkosság után már ő hívja a legényt. A vers így folytatódik:

— Itt vagyok hát, szép csillagom,
 megteszed-e kívánságom,
 jössz velem, vagy bolondítasz?
 — Nem megyek el, asszony, veled,
 mert engem is megölsz egyszer.

Ennél egyszerűbben nem lehet elmondani valamit, s varázsát is ez az egyszerűség adja meg, mely óvakodik minden pátosztól, s mivel csak a valóságból táplálkozik, a hatáskeltést is a valóság ábrázolásától várhatja. (A téma rokonsága érdekes összevetésre ad alkalmat O. Wilde drámájával, A páduai hercegnővel: hogyan mondja el a népköltészet s hogyan

ábrázolja a rafinált, minden hatást előre kiszámító költő ugyanazt a történetet!)

A variánsok, a versek vándorútja, gazdagodása vagy szegényedése teljesen ismeretlen, ezért nem tudjuk ellenőrizni, hogy milyen utat tesz meg a vers keletkezésétől addig, amíg valóban közösségi költeménnyé válik, mert az általánosan ismert vers, amelyet minden cigánytelepen tudnak, nagyon kevés (a ritka kivételek közé tartozik a megölt legény balladája). Úgy tűnik, mintha minden cigányközösségnek önálló költészete lenne: gyűjtésem során azt tapasztaltam, hogy húsz-harminc kilométeres távolságok is teljesen új világba vezetnek. Sőt, egy-egy idegen vidékről származó vers, amit a messziről érkezett rokon vagy odavetődött vendég mond el, legtöbbször csak meghallgatásra talál, a közösség ritkán fogadja el sajátjának. A szekszárdi cigányoknál tapasztaltam ezt, akiket húsz-harminc évi távollét után keresett fel egy Fejér megyébe szakadt rokon öregasszony. Több olyan verset is elmondott, amelyet vendéglátói nem ismertek, a cigány hallgatóságra azonban alig volt hatással, egyszerűen tudomásul vették, s ki is mondták a véleményüket, hogy ők sokkal jobbat tudnak „komponálni”. Ez természetesen távolról sem bizonyítja azt, hogy az egyes cigányközösségek verselése egyáltalán nem hathat egymásra.

A magyar népköltéssel azonban jóformán semmi kapcsolata nincs. Előfordul ugyan — de ez is ritkán — magyar népdal cigány nyelvű átköltése, de „irodalmi” hatásról beszélni nem lehet. A magyaros formát is csak olyankor használják, ha a zenei rögzítő elem, az „ária” kívánja meg.

Végül még egy kérdésre kell felelnünk. A cigányság korábbi, sőt mai állapota, társadalmi és gazdasági helyzetének alacsony volta és bármely népköltéssel vetekedő népi verselése között bizonyos ellentmondás látszik. Lehetséges-e, hogy egy nép jóval magasabb rendű költészetet termeljen ki, mint amilyen anyagi-társadalmi helyzetéből következne? Az ellentmondás azonban csak látszólagos. A művészet mint társadalmi tudatforma a valóság sajátos visszatükröződése, amely csak kölcsönhatásban és nem feltétlenül egyenes arányban áll a gazdasági alappal. Már Marx rámutatott erre a politikai gazdaságtan bírálatához írt bevezetésében: „A művészet meghatározott virágkorai korántsem állnak arányban a társadalom, tehát egyben az anyagi alap, úgyszólván szervezetük csontrendszerének általános fejlettségével.” Marx itt a görögökre hivatkozik, a mi esetünkben azonban megállapítása ugyanúgy érvényes a cigány népi verselésre is. Voltaképp az emberi lélek teremtőerejének, a művészetnek a csodája ez, amikor egy kis közösség szinte az állati lét határán, de épp a közösségi élet kohéziójának eredményeként olyan művészetet mutat fel, amely magasan felette áll életkörülményeinek.

BALLADA A MEGÖLT LEGÉNYRŐL

Kutka théle po fojóvo,
 kirávele terni romnyi,
 duje pujon tájdojmásen.
 Láte gélasz oterno rom.
 — Phenta mange terne romnye
 leszme vahogy diláeszma.
 Nástigláv tu terna romá,
 szima jek pral komudarelmé.
 — Depe kodo sajszutisztu,
 zsa andovés hutyil szapesz
 mérges sonész táj tirávlesz
 tyepráseszke leszki jigre
 sárgulindasz,
 kanaj dujtoj vojde hálasz.
 Kérá vilász terno sávó,
 — Szocsirandan terne phene?
 — Duje másen take pujosz,
 szandele mán sengizumi.
 — Dema tehav terne pheje.
 — Ve tringye szóra kácsi csálem.
 Káná jekraj hálasz ándal,
 leszki jigri sárgulindasz.
 — Anta phene muro seránd
 khete hára opeustál.
 — Szárteláv tyiro cseránd
 inkább dévtu e bucsamá.
 — Tájháj hálena, táj sutenma
 szanda csoro lubihári.
 — Pentá mánge terná prálá,
 teljesited kivánságu,
 de leszma vágy hogy dileszmá?
 — Nástig lávtu terne phene
 tájkám vimán murdáre sza.
 Kánákodo Manci sundasz
 ok nej ráke voj inkerdász.
 Pahaj Devla szome kerdem
 jek pral szaszma murdaldemlesz,
 szánda szoszle bárá demla
 Szándá báro kurvaságo.
 Usti ope mule dále,
 táj ingerma pasalute.

BALLADA A MEGÖLT LEGÉNYRŐL

A folyónál lent az asszony,
főz az asszony a folyónál,
tyúkot készít, halat is főz.
Odamegy a legény hozzá:
— Mi jót főzöl, te szép asszony?
Jössz velem, vagy bolondítasz?
— Nem mehetek veled, legény,
megölne a bátyám érted.
— Azon könnyen segíthetnénk.
Az erdőben fogj egy kígyót,
mérges kígyót főzd meg néki,
ha egy kanállal megevett
majd megsárgul
a második végez vele.
Hazaért a bátyja s mondta:
— Mi jót főztél, húgom, nékem?
— Itt van a tyúk, neked készült,
a halból meg levest főztem.
— Adj hát ennem, éhes vagyok,
harmadnapja mind koplalok.
Vett belőle egy kanállal
s megsárgult az egyik fele.
— Jaj, húgocskám, adj egy párnát,
holnapra majd meggyógyulok.
— Minek adnék neked párnát,
tuskó is jó fejed alá.
— Megétettél, elemésztesz,
egy legényért elpusztítasz.
— Itt vagyok hát, szép csillagom,
megteszed-e kívánságom,
jössz velem, vagy bolondítasz?
— Hogy mehetnék, asszony, veled,
engem is megölnél egyszer.
Mikor Mancí ezt hallotta
Dunának ment bánatában.
Jaj, istenem, mit is tettem,
egy bátyám volt és megöltem,
én istenem, mit is tettem,
megcsalt az a legény engem.
Kelj fel, anyám, halott anyám,
és vigyél el magad után.

BŰSULÓ

Gélasztár e romnyi,
 palpála csávilasz,
 kinger daszla dévla
 o személ vonato.
 Te gélá sztár baba
 mukaba te zsáltár,
 maj palpále ávlá
 kana ruciápe.
 Kana ruciápe
 pa duje gyeszende,
 pa duje kurkende.
 Dévla á mudarma,
 Márjo álsiszármá,
 megtetraij ike
 lá szána gázsá sza.
 Palakodó Dévla
 csigindij teméjráv,
 csigindij teméjráv
 szandek dopas császó.

Elment már, elment már
 az én feleségem,
 elvitte, elvitte
 jaj, a személyvonat.
 Ha elment, hadd menjen,
 menjen az útjára,
 visszajön majd talán,
 ha elunta magát.
 Ha elunta magát,
 két nap múlva itt lesz,
 két hét múlva megjön.
 Istenem, ne hagyj el,
 Szűz Máriám segíts,
 hogy én is élhessek
 a feleségemmel.
 Akkor azt se bánom,
 ha mindjárt meghalok,
 ha mindjárt meghalok,
 egy fél óra múlva.

MIT KERESSEL...

Szo rodesz tu prala pekado vidéka?

— Rodav mura gazsa Kati csarakavla.

— Thaj raklem la po cigánytelepo,
 pej lumnyi nemzeta.

— Mit keresel, sógor, ezen a vidéken?

— Keresem, nem lelem Kati feleségem.

— Itt a cigánysoron lakik a közelbe,
 lotyó a menyecske.

KELJ FEL, ANYÁM...

Ustyiopre mamó,
na szov a ba katyi,
ávri szóvesz mamó,
tye duj kále jáka.
Csi szovav, csi szovav,
muro sero dukal,
alo la mo lyatar.

Kelj fel, anyám, kelj fel,
ne aludj már annyit,
kialszod fekete
szemedet, mamó hej!
— Nem alszom, nem alszom,
fáj a fejem, nyomja
gond sötét abroncsa.

HEJ, TE MICI

Hej de Mici urav tu,
aven e rom mangetu.
— Csilav mamó me romesz,
deterni szim lume me.

Sej trádesztu sóvarsov,
angla Mici csiszan rom.
Sin lulugyi andejbár,
tekandesz mange sukár.

Hej, te Mici, öltözz fel,
lánykérőbe jöttek el!
— Nem megyek én férjhez még,
mert fiatal vagyok még.

Indulj, testvér, elmehetsz,
nem kellesz a Micinek,
Mici helyett szakajthatsz
egy virágot magadnak.

ELINDULT AZ ASSZONY

Bisaldem la romnya
grasztesz tepiával.
Csi piadasz grasztesz
sztaj maklaszpe vojdeári.

Elindult az asszony,
hogy lovat itasson.
Hej, dehogy is itatta,
magát csinosította.

BIZTATÓ

Lela, prala, lela
pala tute,
ke vikade méresz
andalate.

Vedd el a lányt, vedd el,
ne gondolkozz, vedd el,
hiszen csak miatta
sorvadsz el, epedsz el.

Piravelo sávó
galbeni papucs,
paleleszki zsená
galbeni cipella.

Sárga cipőt húztál,
úgy járkálsz utána,
s a lány cipője is
éppen ilyen sárga!

MONDD MEG NEKEM . . .

Kote puso tutar,
kamesz ma vajnicsi?
— Kamav tu, kamav tu,
csináslig briszto tu
pán sela potyino,
jokkar csumido tu.

Mondd meg nekem, mondd meg,
szeretsz-e még engem?
— Szeretlek, szeretlek,
soha nem feledlek,
ötszáz pengőt adnék,
hogy veled lehessenek!

A ZALÁNAK HÍDJA

De singyol téle
a Zala kopódo,
tena avel perdal
muriszáni gázsi.
Perel téle Cuni,
tej pánrumi cohá
palakodó tyillo
tyiloli papucs.
— Szoszte pereltéle
khana csikamlemtü,
murokáló gázso?

A Zalának hídja
szakadjon alatta,
ha a feleségem
átaljönne rajta.
Cuninak a selyem
szoknyája essen le,
utána meg piros
cipőjét vesse le.
— Barna legény, miért
essen le a szoknyám,
mikor nem szeretlek?

A KIS VERÉB

Csirik ljóri szál pejmálja,
szoszko hiro andam mange?
Kodo hiro ánden tuke,
mulí paslyoly tyideori.
Habol aki memeljori,
pasaláki sztungo csucsi.

Gyertek lányok, sirassátok,
mert nektek is jó anyátok.
Hárman vagyunk mi testvérek,
egyik jobbra, másik balra,
a harmadik be van zárva.

Vésa, vésa zelenona,
desukarszan tyepátrencá,
kade sukar tye patrenca,
szára sejá le balenca.

A kis veréb száll a rétre,
mi hírt hozol, kis veréb?
Rossz hírt hozok, bizony rossz hírt,
holtan fekszik jó anyád.
Bal oldalán ég a gyertya,
szíve mellett gyertya ég.

Gyertek lányok, sirassátok,
mert nektek is jó anyátok.
Hárman vagyunk mi testvérek,
egyik jobbra, másik balra,
a harmadik be van zárva.

Erdő, erdő rejts el engem,
takarj be a leveleddel,
zöld lomb és az ág úgy rejtsen,
ahogy hajam rejt el engem.

A HÜTLEN TINCSI

Náj mán véjipe lume de kháncsi,
mert muklyász szász muaro sukár Tincsi
zsámel o beng szokámél é lubnyi,
de zev mánge máj thánószté o gyi.

Gelyán mándár pálpále té ná ávész
mertu lubnyi muaro jilo chászérész,
télá pódo séj inkrész tyo sóro,
sáj ohénász tu mange máj mistorro.

Nincs a világon semmihez kedvem,
mert a Tincsi, jaj, elhagyott engem,
ki tudja, hogy merre jár a szajha,
szívem mégis szomorkodik rajta.

Ha elmentél, vissza se jöjj többé,
búsítottad szívemet, örökké,
elnyelhetne már a víz is téged,
szót se szólok, többet rád se nézek.

(Alsónyéken jegyezték fel, 1885-ben)

AZ ELSŐ MŰHELY*

(Kosztolányi Dezső önképzőköri éveit)

D E R Z O L T A N

„Mi marad hát az egészszööl?” Az *Aranysárcány* írója kéri ezt önmaga nevében s az érettségi tortúráján keresztülvergödött diákhösei nevében is. Mi marad annyi esztendő hozományából, a játék, a tanulás, a folytonos készülés, várakozás izgalmából? Mi marad az ifjúságból? A válasz, az *Aranysárcány*beli válasz lehangoló: „Pajtások, sarokba vágni a könyveket, feltüzelni mind. (...) Leghelyesebb felejteni. Felejteni mindent, amit magukba szedtek, először a számtant és a görögöt, majd a fizikát és latint, felejteni minden rendhagyó ígét, azt is, mikor született Kisfaludy Károly és mikor halt meg Berzsenyi Dániel. Sajnos felejteni se tudtak oly gyorsan, mint öhajtották volna. — Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. Egyszerre kattantak az ezüst cigarettatárcák. Ök, kik nemrégben még őszintén lemarházták egymást, s világért sem adtak volna egy tollat, egy fél almát, levetközték tisztességesen bevallott, emberi önzésüket s felöltve a polgári kedvesség kolduscondráját, váltig kínálgatták egymást: — Parancsolj, kérlek. De parancsolj az enyémből. Török. Majd aztán én is veszek. — Ez volt az élet? — Igen, ez volt az élet.”

A kérdést meg kell ismételnünk: „Ez volt az élet?” Ha az *Aranysárcány* írója szomorú igennel válaszolt, megvolt rá az oka: a húszas évek kietlen világa, önmaga elszigeteltsége, a családja körül egyre közelebb ólálkodó betegség és halál esetei. De jól tudjuk, hogy tíz év se telik el, s az életét összegezö költö megrendült köszönettel eszmél rá, hogy „mégiscsak egy nagy ismeretlen Úrnak vendége” volt. S ez a „nagy ismeretlen Úr” a csodákat, szépségeket adó sikeres élet jelképe. A „vendégség”, amelyben költönk részesült, fizetsége annak a soha nem szünö szorgalomnak, láznak, alkotó szenvedélynek, amellyel Kosztolányi egész életét végigélte. Az *Aranysárcány*ban elhangzott kérdésre — „Ez volt az élet?” — volt tehát más válasz is. S nemcsak a *Hajnali részegség* látomásának káprázatában, de benne rejlett ez a válasz abban az anyagban is, amelyet az *Aranysárcány* írója a keserü kiábrándultság jegyében interpretált.

Ennek a tanulmánynak az a célja, hogy ezt az anyagot, Kosztolányi utolsó gimnáziumi éveit, s ezen belül önképzőköri működését az anyag eredeti logikája szerint szólaltassa meg. Visszaperelje az *Aranysárcány*tól azt, ami nem veszhett el. „Vajon megvan-e még?”, kérdezi a regény egyik alakja, s a másik így felel rá: „Alig hiszem. (...) Az ilyen papír-

* Ez a tanulmány az *Életjel* miniatúrsorozata számára készült.

ból van. Egy nyár, két nyár és vége. Hamar elrongyolódik." Egy percig se hisszük, hogy a regény bonthatatlan szépségét kétségessé tehetnénk. A szándék is idegen volna tőlünk. Csak abban reménykedünk, hogy a maga eredeti mivoltában — tehát az írói földolgozást megelőző állapotában — megszólaló anyag módosítja a költő egy élettájáról a regény által kialakított képet. S egyúttal a gazdag tehetség bölcsőjére, forrásaira, edződésének egy fontos szakaszára is fényt derít.

•

A Kosztolányi-irodalom számára Szabadka s az író itt töltött gyermek-és ifjúkora máig a titkok forrása. Maga az író is többször kinyilvánította, hogy művészete innét szívta legdúsabb táperőt: „A vidék a csodák földje. Aki itt nő fel, annak tágabb a szeme, mint azoknak, akik egy nyugodt, bölcsen berendezett fővárosban kapják az élettől a keresztséget. Engem a magyar kisvárosban rejlő titokzatosság, a vidéki emberben rejlő misztikum zaklatott írásra, és csak annyiban érzem magam írónak, amennyiben a vidékben munkáló erőtlől kaptam erőt.” (*Írók, festők, tudósok.* Budapest, 1958. II. 333—334.) Tünődve az író sztoicizmusának gyökerein, a sebzékenységgel határos érzékenység magyarázatát legutóbb Sőtér István is itt, a század eleji Szabadka, a Kosztolányi család helye és szerepe körül vélte megtalálhatónak. (*Kritika*, 1965. 4. 28.)

Nem szeretnénk túlbecsülni a föltárható adalékokat, motívumokat, hiszen tudjuk, hogy a tehetségnek vannak a környezetből le nem vezethető hajlamai, adottságai — s talán ezek a fontosabbak —, de az önképzőkör porondján megjelenő ifjú Kosztolányi még annyira nyers, olyan kihívó alakban mutatja sajátos hajlamait, hogy vele foglalkozni csupán ezért is érdemes volna: íme, ilyen volt ő a kultúra, a fegyelem, a szkepszis és a műforma előtti állapotban.

Utunk nem egészen töretlen. A *Mostoha* címen 1965-ben közzétett dokumentumgyűjteményben külön fejezet foglalkozott Kosztolányi önképzőkori munkásságával, s földolgozza a kérdést Kiss Ferenc Kosztolányi-monográfiája is. (Kéziratban olvastuk.) Az utóbbi azonban, az egész életműre kiterjeszkedvén, arányai miatt is csak a lényegre szorítkozik, a *Mostohában* viszont inkább az események krónikási ismertetésére törekedtünk. Így adósok maradtunk a dokumentumok értelmezésével, a költői jellem rajzához adható tanulságok hasznosításával. Szegényesebb volt anyagunk is. Ezúttal viszont nemcsak az eddig föllelt dokumentumokat, az önképzőkör jegyzőkönyveit, az érdemkönyv által megőrzött Kosztolányi-szövegeket vesszük vallatóra, de több ismeretlen Kosztolányi-művel is gazdagítjuk anyagunkat, s vizsgálódásainkat tágabb érvényének jelzésére is kísérletet teszünk.

•

Kosztolányi az 1901/1902. tanévben, tehát hetedikés gimnazista korában lett az önképzőkör tagja. Hogy mit jelentett számára ez a lehetőség, csak úgy képzelhető el, ha tudjuk, hogy az egyívású fiatalok számára ez az önképzőkör volt a közszerelés, az ambíció kiélhetésének ha nem

is egyetlen, de legizgalmasabb fóruma. „Az igyekezet — írja Kiss Ferenc — itt elveszti a tanulást oly sokszor megkeserítő kényszerűség nehezékeit. Kitűnő játék, hódító torna ez a közszereplés. Az itt szerzett dicsőség teljessége érdekében, a száguldás lendületében az addig unalmas tárgyak akadályait is könnyedén átviszi. A sikerek aztán újra visszahatnak a vállalkozókedvre. Most már valóban ő az iskola díszé.” (I. m.) És ez új fejlemény, mert a hatodikban félévkor még elégségest kap matematikából, s év végén is hat jó húzza le jelesei értékét. (*Szabadka sz. k. városi közszéki főgimnáziumának értesítője az 1900/1. tanévről.*) Hetedikben viszont vallástanból, magyarból, németből, latin és francia nyelvből, földrajzból, mennyiségtanból jelese van, s csak tornából és magaviseletről jója és görögöl elégséges. (Az utóbbi tantárgy, sajnos, már akkor sem számított sokat.)

A feltörés tehát a rendes tanulmányok vonalán is szembeötlő, az önképzőkori eredmények vonalán pedig szinte elsöprő. Egyetlen kivételtől eltekintve a díszkönyvbe kizárólag Kosztolányi-írások kerülnek, pedig „elfoglaltsága” miatt be se írja az erre érdemesítettek mindenikét. A pályadíjak közül egymaga többet megnyer, mint a pályázók összesen. Az arány: 7:6 az ő javára. Nyertes művei közt tanulmány, műfordítás, eredeti vers, elbeszélés és bírálat egyaránt akad, ami szorgalmát s a tehetség minden irányú ambícióját is bizonyítja. Arany lírája, Heine és Vergilius jelezhetik az érdeklődés tágasságát, a tehetség erejét s a munka színvonalát majd az egyes művek közelebbi vizsgálata révén próbáljuk megmérni.

Ebben a buzgó munkálkodásban bizonyára a tradíciónak s Kosztolányi helyzetének is része van. Világosabban szólva annak, hogy apja a gimnázium igazgatója s az önképzőkör tiszteletbeli elnöke. S ezt a tiszteletet, az utóbbit is, Kosztolányi Árpád nemcsak hivatalból vette komolyan, hanem azért is, mert annak idején ő is tagja, sőt egyik főszereplője, az 1874/75. tanévben pedig titkára is volt ugyanennek az önképzőkörnek. Megválasztásának talán szépséghibája, hogy egy évközben adódó konfliktus folytán került rá sor, amikor is a megválasztott vezetők a bál betiltása miatt lemondtak. (A szabadkai főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyve. 1874/75. Szabadkai Városi Múzeum. 128. sz.) Ám ha ez túlzott lojalitásra vallana is, annak értékéből semmit sem von le, hogy Kosztolányi Árpád az ülések többségén hol verseivel, hol bírálataival, de szinte mindig sikert aratott.

Az ifjú Kosztolányit kötelezhette tehát ez a példa is, és bizonyos, hogy kötelezte az apja igazgatói hivatala miatt ráirányuló figyelem és ráháruló felelősség. Jelen voltak itt a család barátai és titkos vagy nyílt ellenségei. Az önérzetes, nagyra törő ifjú költőt ez a megkülönböztetett szerep csak sarkallhatta. És sarkallhatta az ifjabbak bámulata, akik között mindig jelen volt unokaöccse, Brenner József, vagyis Csáth Géza, a mindenkori pajtás, sakkellenfél és az első Kosztolányi-művek lelkes bírálója s közönsége egy személyben.

Lehetne még sorolni a külső ösztönzéseket, de együtt valamennyi sem

olyan fontos, annyira ösztönző, mint az ifjú Kosztolányiban már évek óta halmozódó s egyre mohóbb ambíció. Van ebben szereplésvágy is, munkaszenvedély és van valami alaktalan türelmetlenség, amely alig bírja kivárni, hogy a tehetség természetes kifutópályáihoz elérkezzen. Az ember ámulni kénytelen a hatodikos gimnazista naplójából lépten-nyomon kiütköző hivatástudat láttán. Annak tudata láttán, hogy ez a kamasz mennyire biztos a maga majdani nagyságában. A Vörösmarty-évforduló ilyen képzelgésre indítja: „Mily szép nagynak lenni. Tán 100 év múlva az én ünnepségemet fogja bámulni a világ?” (Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi*. Budapest, 1938. 65.) S ha itt még jelen van a kétség, később már nyoma sincs: „Jóska megbírálta 4—5 versemet. Azt mondja, hogy nagy költő leszek s én hiszem, habár nem vagyok könnyen hívó ember, érzem a tehetséget.” (Uo. 68.) Másutt: „Bármiképpen legyen is ez, érzem, hogy belőlem — ha segít a jó Isten — *nagyember lesz...*” (Uo. 75.) Ha mégis kétsége támadna, nem a cél elérése válik kérdésessé, csupán az, hogy „mi vezet jobban a nagysághoz, mi fejleszti ki jobban a talentumot, az iskola, vagy a vele való dac?” (Uo.) Mosolyogtató meditatió, pedig nem utoljára került költőnk ilyen dilemma elé.

Jelen összefüggésben azonban a költői öntudat és becsvágy magas foka a lényeges, mert ez az a pozíció, ahonnan az ifjú Kosztolányi a világot nézi. A világot általában, az irodalmi produkciókat pedig különösen. Csillag Károly március idusára írt ódáját például így bírálja: „Dagály, szóvirág, hatni akaró jelzők bőviben voltak, de fenséges gondolat éppen nem.” (Uo. 87.) Pedig Csillag a város „vezető költője”, akinek tehetségét még el is ismeri Kosztolányi (Uo. 57—58.), de a rossz műre így se talál fölmentést. Nem is nagyon keres, mert a tehetetlenséget a porondra még be nem bocsátott versenyző ingerültségével nézi. Nincs valami jó véleménnyel német tanárjáról, Gaál Ferencről sem, pedig az önképzőkörben is Gaál a vezető tanár: „Gaál német professzorom a múlt órán azt találta kibőfenteni, hogy *Mignont* még nem látta jó fordításban. Nekem se kellett több, megcsináltam, s ma kivittem neki. Azt mondta, szép, jó, de van benne verstani hiba. (?) Ez alkalommal azt tapasztaltam, hogy a mi kis Gaálunk nemcsak az *irodalomhoz, hanem a verstanhoz sem ért egy betűt se*. „Intra”. Ez nem állhat jambus sorban, pedig spondeus! Apropó! Schmausz elhozta Szász Károly *Mignon*-fordítását, nem vagyok oly ostoba, hogy magamnak hízelegjek, de nekem az enyém sokkal tökéletesebb, mint Szászé.” (Uo. 85—86.)

Vizsgálódásaink szempontjából nem túlságosan fontos, helytálló-e ez a Gaál tanár urat illető, nem éppen finom bírálat, de mielőtt a diák Kosztolányi jellemzését folytatnánk, annyi időt érdemes szakítanunk, hogy a szóban forgó műfordítást megismerjük. Bátorít erre az a tény is, hogy kitérőnk egy ismeretlen művel gyarapítja a Kosztolányi-filológiát.

MIGNON

Műfordítás Goethétől

Isméred a hont, hol citrom virul
S arany narancs int a fa lombirul;
S halk szél fuvall a nyájas ég alatt,
S mirtusz s babér zöld ágat hajtanak.
Isméred-e?

Oda! Oda

Mennék veled, szép kedvesem, tova!

S a házat? Azt jól tartja oszlopa,
Ragyog, tündöklök fénytől a szoba,
Sok szép márványszobor tekint reám:
Mi baj, mi bánt, mondd el szegény leány?
Isméred-e?

Oda! Oda

Menjünk veled oltalmazóm tova.

És a hegyet s a felvivő utat?
Őszvér a ködbe feljártót kutat.
Barlangba' van az ő sárkánycsalád.
A szikla reng, és zúg az ár alább.
Isméred-e?

Oda! Oda

vigyen utunk! Atyám, engedj tova.

1901. március 7.

Gaál tanár úr bizony nem túlzott, amikor úgy vélte, hogy nehéz jól lefordítani ezt a verset. A műfordítót mindenekelőtt a párbeszéd előadás teszi próbára. Balladaként íródott. De gondot okoz a párbeszéd és a zárt szimmetriák feszültsége s főleg a paralell kérdések és a refrén visszaadása, mivel a déli hazája után sóvárgó lány fájdalmas vágyakozásának kifejezésében ezeknek az ismétlődő mozzanatoknak nagy a szerepük. Abban viszont a diák Kosztolányinak van igaza, hogy Szász Károly elég gyöngén interpretálta ezt a verset. Hogy gyöngébben-e, mint költőnk, arra még visszatérünk. Egyelőre az a fontosabb, hogy Szász Károly, minden szorgalma ellenére, ezúttal a vers legdinamikusabb elemét ferdítette el. Azt a sort, melyben a déli tájak után vágyódó leány vallatva kérdi, hogy azt a csodás vidéket:

Kennst du es wohl?

Dahin! Dahin

Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn."

Vagyis, hogy „ismered-e jól. Oda, oda, Kedvesem, oda óhajtanék menni veled.” — Szász Károly ezt a sóvárgó kérdést — „Kennst du es wohl?” — így fordítja: Tudod, ah! Tudod, ah!” S ezzel suta pihegésre gépiesíti a megindult lírát, sőt a szótagszámot is szaporítja. Igaz, hogy az első sorban is azt kérdi, hogy „Tudod hol a hon, . . .”, s így, mikor ismétlődik ez

a kérdés, már az „ismered” jelentése is beleérthető. De csak jóindulattal, tehát nem hat olyan megejtő természetességgel, mint az eredeti. Az eredeti három strófájában ez a kulcsfontosságú kérdés ismétlődik, természetesen kérdőjellel. Szász felkiáltójellel akarja pótolni lírai erejét.

Egyébként azonban még a legújabb műfordításokhoz képest is elég lelkiismeretes Szász Károly munkája. Előbb bírált megoldásával nemcsak veszített, de valamit nyert is. Mert a „Dahin! Dahin”-ba foglalt refrént magyarra úgysem lehet pontosan áttenni, ha a jambikus kizengést s a „Dahin” ismétlődésének bőségét is vissza akarja adni a fordító. Szász Károly megoldása, ha ritmikailag pontatlan is, de jobb, mint Kosztolányinál a tompa „Oda! Oda”. Különös, hogy Szemere Miklós korai megoldását — „Felé, felé” — Szász Károly is, Kosztolányi is mellőzte, pedig napjaink fordítója, Vas István is hasonló formát választott: „Csak dél felé! / Te ismered!”

Különben Kosztolányi pontosan Szemere nyomán kezdi: „Isméred a hont...”, de aztán láthatóan önállóan halad. Milyen sikerrel? Ha csak a teljesítményt nézzük, bizony elég önkényesnek lehet mondani. A narancs-*intése* kevesebb, mintha *égne*, gépies az első szakasz sorkezdetekben az S háromszori ismétlődése. Mikor az „Isméred” intonációt a második és a harmadik szakasz élén fölcseréli más szóval, a vers szimmetriája ellen vét, s téved, amikor a végén a lányt úgy beszélteti, hogy el akar menni az apától, holott éppen *vele* akar menni.

A finomabb hibák felsorolásától bízást eltekinthetünk, hiszen az előbbiekkal sem a teljesítmény megrovása volt a célunk, ellenkezőleg: annak érzékeltetése, hogy ez a fiatal diák, ha kócosan, ha fellengzősen is, de már úgy dolgozik, hogy teljesítményét a mesterekkel össze lehet vetni. Nyilván túloz, amikor a magáét Szász Károlynál jobbnak tartja, de az igaz, hogy a vers igen szigorú, erőt próbáló ritmikáját és rimelését elég hűségesen vissza tudja adni. Gaál tanár úrnak abban igaza volt, hogy ebben is akad prozódiai hiba. Igaz, hogy a refrénben szereplő „Oda! Oda” bizony jambusnak süket, pedig a „Dahin” fölgyúl, mint egy messze üzenő sóhaj, de egyébként nagyon megfelel a mértéknek.

Fontosabb azonban, hogy — ha önérzete alapját és indítékait nem is méri patikamérlegben — magát joggal érzi egy nem középiskolás fokú versengés részesének.

El lehet képzelni, hogy ez a fölénytudat és becsvágy milyen türelmetlenül nézhette az önképzőköri gyarlóságokat. Már hatodikos korában is, amikor még — a felsőbb osztályosok kegyéből — csak hallgatóként lehetett jelen. „Nagy várakozással néztem már hetek óta a mai napnak elébe — írja 1900. november 3-án —, mert tudtam, hogy a mai napnak tartja az önképzőkör II-ik rendes ülését. (...) Borzasztó önképzőkör. Kétségbeesett munkássággal dolgozik és mindegyik verset ír, verset, boldog, boldogtalan. (...) Szeifert Ernő, az önképzőkör titkára. Szó sincs róla, hogy nem tehetséges ember, de (...) oly magasan tartja a fejét, mintha a világirodalom legkiválóbb alakja volna! (...) Szegény peches ember Catullus egyik epigrammáját fordítja le, mely a rómaiak affektációját gúnyolja, hogy a hehezetet kelleténél erősebben ejtik ki. Valóban oly abszurd helyzet fejlődik ki a műfordításnál, hogy kénytelen lesz az ember nevetni. Így kezdi: Khedves. A magyarnak ez nem szokása.” Ez-

után egy elbeszélésről mutatja ki, hogy hamis, mert „nem tudja elérni természetes eszközökkel az alapeszmét”. (Uo. 52.)

Idézhetnénk még a türelmetlenség hasonló megnyilatkozásait, de ideje volna most már arra figyelniük, miként viselkedik, miként bontakozik ki áhitott terepén ez a mohó ambíció, s milyen magatartást választ, milyenre kényszerül az ember, amikor olyan közegbe kerül, ahol ütközni kénytelen.

Hogy ütközik, sebeket ad és kap, s végül ezért az iskolából is kicsapják, ez már eléggé ismeretes. Szól róla Kosztolányiné (i. m. 107.), s tüzetesen a *Mostoha* vonatkozó tanulmánya is. Ezek ismeretében is érdemes arra rámutatni, hogy a rendkívüli ambíció és tehetség milyen nehezen fér meg az adott keretben. Alig van önképzőkori ülés, ahol ne támadna körülötte valamilyen nézeteltérés, többször éles konfliktus is. Pedig megtörténik, hogy elismeri társai teljesítményét. Az 1901/2. tanév első ülésén, szeptember 29-én például dicséretesre ajánlja Kálnai Dezső szavatelátát. A második és harmadik rendes ülésen, noha éles bírálatban részesül, megnyugszik a kör határozatában. Van tehát benne tolerancia, s tud figyelni mások érveire is, ami fontos adottság önelégült ifjak esetében, — s mégis, már az első ülésen is ádáz vita támad körülötte. *Rügyfakadás* című verse az ütközőpont. Van, aki dicséri, mások semmitmondó képeket, frázisokat, rendetlenséget észlelnek benne. Hogy Kosztolányi milyen sértetten és sértőn válaszolhatott, az sejthető abból is, hogy többen jegyzőkönyvi megrovással akarták büntetni hevesességéért. Szerencséjére a vezető tanár megfékezte az indulatokat.

De bizony csak átmenetileg, mert az igazgatófiú vehemenciája egyáltalán nem félemlítette meg a tagokat. Sőt talán még szította is bennük a szembeszegülés ingerét. Az iskola igazságos rendje, az erők jó egyensúlya okozta-e, hogy ez így történt, tény, hogy a harc az októberi rendes ülésen (október 6-át rendkívüli ülésen ünnepelték), ismét kiújult. Pedig a főbíráló dicsérettel szolt a napirenden levő Kosztolányi-írásokról, de Salamon Vikort ez sem feszélyezte abban, hogy el ne mondja: az íromány valószínűtlen, természetellenes, s erőlteti a népies kifejezéseket. A megrovást védelem követte, újra támadás, majd újra védelem, s mert Kosztolányi úgy vélte, hogy a vitázók megsemmisítették egymás érveit, s mert a vezető tanár is jól egyensúlyozott, ezt az ülést és a következőket még a vita kereteiben vészelte át az önképzőkör.

Az egyik decemberi ülésen azonban ismét robbanáshoz vezetett az állandó súrlódás. Kosztolányi ugyanis kimutatta, hogy Jám bor István *Egy ősi est* című írása Gogol-plágium, s a kör tekintélyén esett foltot Jám bor kizárásával javasolta megtorolni. A vezető tanár közbelépésének jóvoltából Jám bor ugyan megúszta egy jegyzőkönyvi megrovással, de az afférrá forrósodott vita során már goromba sérelmek estek. Nagy Nándor jegyző, Kosztolányi egyik legdacosabb ellenfele, Jám bort védelmezve leszemtelenozte költőnket és párthíveit, akik „gyöngéelméjűek és plagiátorok társaságának” titulálták a tagságot, s a kilépéstől csak azért riadtak vissza, mert Gaál Ferenc figyelmeztette őket, hogy ez a gimnázium elhagyását is jelentené.

És ettől kezdve szinte minden ülés a botrány közelében zajlott le, mert a jegyzőt kizárták ugyan, s Kosztolányi egyik híve, Kálnai Dezső is jegy-

zökönyvi megrovást kapott, de a harci kedv ettől mit sem csitult. Ehhez képest még szerencse, hogy Kosztolányi a *Sírvirágok* című ciklusáról mondott bírálatok hallatán (a december 22-i ülésen) csak annak bejelentésére szorítkozott, hogy többet nem lép föl eredeti művel, csupán bírálattal. Ez azért vall nagy önfegyelemre, mert ciklusáról a bírálók — szép számmal — ilyeneket mondtak: „Minél tovább olvassa az ember ezeket a középszerű verseket, annál több hibát vesz észre bennük.” Így Kellert Benő. Grüner Andor harminc verstani hibát vet a szerző szemére, s „fonnyadt virágok”-nak nevezi a ciklust. Mivel kedvezőbb bírálatok is elhangzottak, végül jó érdemfokkal megúsza ugyan Kosztolányi, de a kör ellenszenvét így is érezhette, s ezt ki is nyilvánította.

Mindezek ellenére sem mondható, hogy ezek a csetepaték kialakult csoportok, klikkek összecsapásaiként zajlottak le. Az ugyan igaz, hogy a *Sírvirágokat* levágó Grüner Andor *Elszakadt hír* című költeményét Kosztolányi a tizennegyedik ülésen „végtelenül silány”-nak minősíti, de az április 27-i ülésen már egyetért Friedmann Ferencsel, aki díszkönyvbe ajánlja ugyanennek a Grünernek egy másik versét.

Azt hihetnénk, hogy ebben is szerepe van a klikkérdeknek, hiszen Friedmann Kosztolányival tartott a korábbi összecsapások során. Amire már csak azért is föl kell figyelnünk, mert ez a Friedmann nem más, mint Fenyves Ferenc, a későbbi *Bácsmegyei Napló* majdani szerkesztője, aki a húszas évek közepétől lapjában szinte napról napra leköszölte Kosztolányinak a *Pesti Hírlapban* is megjelent írásait.

Bizonyos, hogy eleinte az önképzőkörben is értették egymást, s különös, hogy a következő év rossz kimenetelű összecsapásában épp Fenyves és Kosztolányi állt egymással szemben. Arra vall ez, hogy ezek a fiatal emberek még nem rendeződtek szilárd érdekszövetségekbe, s az ülések légköre, a fölszólalók önérzete, vehemenciája, főleg Kosztolányié, a frontok állandó mozgását eredményezte. Világnézeti, baráti, családi érdek itt még mellékes lehetett a becsvágy s az igazságérzet érdekeihez képest. Némileg ellentmond ennek az, hogy az október 12-i ülésen Kosztolányi unokaöccse, Brenner József védelmében szólal föl, s hogy a Friedmannnal való összecsapásakor az új vezető tanár, Révfy Zoltán az antiszemizmus vádját is fölroja Kosztolányinak. (*Mostoha*. 93.) Hogy az utóbbi probléma valóban belejátszhatott a fiatalok civakodásába, azt az önképzőkört fölmozgató igazgatói és főigazgatói dokumentumok is sejtetik: „Nem lehet és nem céloz itt — mondta Kosztolányi Árpád —, ez alkalommal azt kutatni, hogy e jelenségek efemer természetűek-e, vagy részben a műltra vezethetők vissza, hogy azokat csak a fiatalok hévnek vagy talán egyéb körülményeknek is tudhatni be...” A főigazgatói leirat pedig „oly természetű villongások”-ról beszél, amelyek „nemcsak az ifjúság iskolai foglalkozására gyakorolnak kedvezőtlen befolyást, hanem esetleg kihatással bírhatnak az egész életre.” (Uo. 96.) Kosztolányi Árpád igazgató a tanév kezdetén, mikor megnyitotta az önképzőkört, arra intette a tagokat, hogy „irtsák ki keblükből az egymás iránti gyűlöletet, különösen a felekezeti türelmetlenséget, mely a múlt évi önképzőkört oly nagyon megmetyelvezte”. (Jegyzőkönyv.)

Ez a metyely tehát már jelen lehetett a századforduló soknemzetiségű, sokvallású Szabadkájának gimnáziumában is, de az iskola vezetői a XIX.

század liberalizmusának emelkedett szellemében léptek föl ellene. S arra sincs komoly alap, hogy Kosztolányi önképzőkori karamboljában ennek fontos jelentőséget tulajdonítsunk. Nem tud ilyen indítékról se Munk Artur, se Sztrókey Kálmán, a két szemtanú, Brenner József idézett följegyzése pedig egyenesen cáfolja az ilyen föltételezést. (*Mostoha.* 92—93.)

Am ha megengedjük is, hogy a vitákat felekezeti motívumok is befolyásolták, akkor is bizonyosak lehetünk, hogy az önképzőkör föloszlatásának s Kosztolányi kizárásának elsőrendű oka ő maga volt. Pontosabban szólva az a képtelen viszony, amelybe az önképzőkör őt kényszerítette. Nem fért meg ő már abban a keretben. Fölényét, tehetsége, készülsége nagyobb méreteit folyton érezve kellett betartania a kisszerű játékszabályokat. Ahhoz még túl fiatal és mohó, hogy a szereplésnek erről a lehetőségéről le tudjon mondani, de ahhoz még nem elég „bölcös”, hogy a játékszabályokat humorral tudja nézni. Ezen az sem segített, hogy pályadíjakkal honorálták tehetségét, s hogy nyolcadikos korában ő lett az önképzőkör titkára. Tehetsége ránehezedett a körre, s az igazgató fia lévén, még akkor is arcába vághatták, hogy „erőszakos”, amikor igazsága tudatában volt fölénys. Osztálytársaitól talán el is viselte a leszóló bírálatokat — többször lemondott a válaszról —, de a fiatal vezető tanár, Révfy kötekedése már vérig sértette. Egyszerre érte ütés az igazságérzetét és az önérzetét. Igazságot tenni a végzetes affér részleteiben ma már nemigen lehet, de annyit meg lehet állapítani a jegyzőkönyv és az emlékezők adataiból, hogy költőnk az elvtelenség ingerelte támadásra. Az, hogy Friedmannt olyan érdemekért dicsérték, amelyekre nem szolgált rá. S mikor Révfy — Friedmann-nak pártját fogva — germanizmusokat vetett Kosztolányi szemére, költőnk az övön aluli ütés igazságtalanságaként érte ez a visszautasítás. Pedig Révfynek akár igazsága is lehetett, hiszen a kamasz Kosztolányi naplója valóban tartalmaz elég germanizmust, s bizonyos, hogy Szabadkán a századfordulón sem beszéltek úgy magyarul, mint Móricz szülőhelyén, Tiszacsécsén, de ha Kosztolányi föl is róttá Friedmann-nak a germanizmusokat, lényeges kifogása nem ez volt. Ezért veszthette el önuralmát, amikor szándékainak eltorzulását vélte érezni. Nem utoljára. Később is megesik vele, hogy vélt vagy valódi igazának tudatában megbántva valakit elvárja, hogy indítékait mélyen és árnyaltan értsék. Később azonban van ideje és kedve érvelni, bizonyítani, például az Ady-pörben, de Révfy tanár urat erre nem tartja érdeemesnek.

Voltaképpen az történt, hogy a maga kialakult értékrendjét a szerencsétlen pillanat indulata egyszerre pőrén fölszínre dobta. Brutálisan vált így nyilvánvalóvá, amit a kamasz naplójából már úgyis tudunk, hogy Kosztolányi nemcsak az önképzőkört, de a tanárok némelyikét sem tartotta olyan tekintélynek, akinek ítéletét jó lélekkel el tudta volna fogadni: Gaál Ferencét és Révfy Zoltánét sem. S hogy joggal-e, ez nemcsak Kosztolányi miatt, de az önképzőkör és az iskola miatt is fontos.

Révfyt Csáth Géza is „szimplex ember”-nek mondja (uo. 93.), s az évkönyvek sem tudnak róla különösebbet, hiszen alig három éve tanított, amikor ebbe a szerepbe keveredett. Gaál törekvőbb tanár, de inkább szorgalmas, mint tehetséges, ahogy azt költészettani tanulmányai is bizonyítják. (I. m.) Kosztolányi nem is tőlük, hanem Toncs Gusztávtól

tanulta az irodalmat, s Toncs jóval magasabb színvonalat képviselt. Igen jellemző, hogy róla a kamasz Kosztolányi naplójában sem találunk lekicsinylő megjegyzést, pedig gyakran lejegyzí, hányas lett a magyar dolgozata. Igaz, többnyire dicséretes osztályzatot kap, de láthatóan becsüli is ennek értékét. Egy helyen külön is megjegyzí: a jeles mellé „még azt a mellékiratot függesztette Toncs úr: *igen jó dolgozat*”. Hála a papnak!” (Kosztolányi Dezsőné: I. m. 70. A kiemelés Kosztolányié.) Könyve egy másik helyén Kosztolányiné azt is közli, hogy költőnk „magyar tanárával, Toncs Gusztávval, valami titkos, ki nem mondott összeesküvésben él a matematikus-fizikus tanár apa ellen.” (Uo. 35.)

Hogy Toncs Gusztávnak, az embernek mennyi szerepe lehetett ebben, nem tudhatjuk, de a tanár bizonyosan rászolgált a tiszteletre. A Hiador néven ismert Jámbor Pál után és Loósz István előtt, aki Adyról írt könyvet, Toncs az egyetlen magyar tanár Szabadkán, akit az irodalomtörténet is számon tart. S joggal. Tanulmányai az iskola évkönyvében Vitkovicsról, Berzsenyiről s másokról talán nem emelnék az átlagtanárok fölé, de a magyar klasszikus iskola költőiből (1904), Széchenyi műveiből (1901) és a magyar epikusokból (1903) összeállított szemelvénygyűjteménye igényes, gondos tankönyvírónak mutatja, Mikes Kelemenről írt könyve pedig (Budapest, 1897.) a Mikes-irodalom máig számon tartott értéke. Címe félrevezetően szerény: *Zágoni Mikes Kelemen élete*. Valójában átfogó monográfia, ami azt jelenti, hogy nemcsak Mikes életét tárgyalja, de műveinek egész problematikáját. Végigkíséri Rákóczi és udvara útját a száműzetés államásain. Leírja életformájukat. Szamba veszi Mikes olvasmányait. Ismerteti első munkáit, fordításait, szerelmét Köszeghy Zsuzsika iránt, kísérleteit a hazatérésre, reményeinek szertefoszlását. A valláserkölcsi vonatkozású műfordítások jellemzéséből Mikes erkölcsi szemléletének rajzáig jut, a levelek problematikáját pedig minden kérdésre kitérő tüzetességgel tekinti át. Keletkezésük idejéről, számukról, műfaji sajátágaikról, e műfaj mintáiról, az „Édes néném” kilétéről, a levelek természetéről, értékéről a kor Mikes-irodalmának lepárolt s legmegbízhatóbb eredményeit foglalja össze. Fontos jelezni, hogy a „lepárlás” Toncs műve, és ez nem kevés. Mert igaz ugyan, hogy a Mikes-levelek lényeges kérdéseit ekkorra már tisztázták, de a kész eredmények folyóiratokban elzárva vártak összefoglalásra, s akadt közöttük egészen új is, így a mérlegelés és választás művelete se volt könnyű. A részeredmények egységes folyamattá, szerves művé építése pedig joggal tekinthető alkotásnak. Főleg ha arra is fölfigyelünk, hogy milyen jó érzékkel nagyítja ki Toncs gazdag anyagából azt, ami fontos, milyen finoman elemez és találóan jellemez több helyen is, s alkot önálló ítéletet, ahol erre rákényszerül. Mindez csak nagyon alapos készültség révén valósulhatott meg. Hogy a kéziratokat is tanulmányozta, s az egész Mikes-irodalmat földolgozta, az már önmagában is sejteti a tudományos igényt, s könyve egy helyén el is árulja, hogy bár a téma részletei még sok föladatot rónak a kutatásra, a könyvében adott megoldást, a lényegét illetően, véglegesnek érzi. Ez az elégedettség azonban inkább az egész Mikes-irodalomnak szól, mint önmagának. Könyvében nyoma sincs annak a hiú tudakosságnak, mely a kész eredmények latolgatásakor

oly sok magántudóst csábít hivalkodó ítélkezésre. Pedig nem „pedáns” és nem gépies. Előadása természetesen gördül, arányérzéke jól tagol, s ha úgy adódik, hangja föl is forrósodik. Talán csak nyelve banálisabb, mint az igazi tudósoké, de tisztaságát és szabatosságát gáncs nem érheti.

S van valami rokonszenves szemléletében is. A szülőföld s a haza iránti hűséget, ami gyakran szóba kerül, őszintén tudja tisztelni, de — hogy ismét Kiss Ferenc szavaival éljünk — „ez a fogékonyság sehol sem önállósul külön buzgalommá, nem csap ki a maga természetes medréből, vagyis nem nő rá az anyagra, hanem a hiteles interpretálás részeként jut szóhoz”. Láthatóan a vallásos érzést is tiszteli, s alaposan elmélyül! Mikes erkölcsi világában is, de ezt is a problémaföltárás jegyében, a hiteles jellemzés okán teszi. „Propagandát sehol sem üz és nem moralizál. Gondos, józan elme benyomását kelti.” (I. m.)

Könnyű volna most azt mondanunk, hogy a Toncs ébresztette igény s a tőle elsajátított tudás lázadt föl Kosztolányiban, amikor Révfy tanár úrra és az önképzőkörre az ajtót rácsapta. Ám a valóság nem ilyen szimpla. Kosztolányi bizonyosan sokat tanult Toncs Gusztávtól, s a Toncs által képviselt tanárpélda részes lehet abban, hogy Gaált és Révfyt irodalmi ügyekben bírálójának el nem ismerte. Magát azonban már elég avatottnak tudta ahhoz, hogy tájékozódásában ne hagyatkozzon Toncsra. Már a hatodikos naplója is többször jelzi, hogy — hallván jó híret — nyomban meghozatta hol egyik, hol másik könyvet. S ahogy a hetedikes a fordítás problematikáját ismeri, az is arra vall, hogy ambíciója már önállóan is megtalálta új és új próbáit, iskoláit. Éppilyen fontos azonban, hogy a hetedikes-nyolcadikos Kosztolányi naponta láthatta tanárait apja körül gazsulálni. Látta őket a sűrű családi vacsorákon nagy ivások közepette. Nemcsak erényeiket, — gyarlóságait is megismeri. S míg tanárai egyre jobban belefáradnak a tanítás robotjába, benne minden ismeret, minden új könyv- vagy színházi élmény szenzációként zajlik. Ha megnyeri tetszését, azért, ha nem, akkor meg az elégedetlenség sarkallja intenzív válaszra. Számára minden izgalmas, s ha vele történik, ha ő képvisel valamely álláspontot, gondolatot, akkor különösen. Valóban olyan, mint aki egy nagy vendégségre készül, s ebben kisszerű, értetlen alakok zavarják.

Ezek után ideje számba vennünk, mennyi is hát a valóságos, tehát nemcsak sejlő, de máris adott fedezete ennek a türelmetlen becsvágnak. Röviden szólva: milyenek is a Kosztolányi-művek, amelyek oly parázs viták ütközőpontjai lettek? Jó alkalom ez arra is, hogy az egyik legvadabb összecsapást kiváltó s mindmáig ismeretlen ciklust, a *Sírvirágokat* közlétegyük. Kezdjük tehát ezzel:

SÍRVIRÁGOK Költeményfüzér

E költeményfüzér megírására a közvetlen impulzust az oly korán elhunyt Reviczky tragikus sorsa adta. Korántsem akartam azonban ezen apró dalokat az ő emlékének szentelni — talán nem is lennének méltóak hozzá —, csupáncsak egy általános képet akartam nyújtani azokról a fehér arcú, tüzes szemű betegekről, kik naponként zajtalanul sóhajtanak

el a világból, mint ősszel a falevelek. Ez a szürke kép lelkem meg-
 gadta, s benne egy tragédiát látott, azoknak a szegény betegeknek sóhaj-
 tását még az élet zűrzavarában is meghallottam. És én megértettem azt.

A fiatalemberben — nevet nem adtam neki — eszményítettem meg
 azoknak a lemondását, szenvedéseit, reményeit. A költemény személyeire
 vonatkozólag csak azt kell megjegyeznem, hogy Ella a tüdővésztes beteg
 kedvese, ki őt végtelenségig híven ápolja.

Szerző

I.

Beh fáj a mellem,
 Tudom, ez ellen
 Nincs semmi balzsam.
 Számomra meg van írva:
 „Korán ledőlsz a sírba.”
 Elhalni lassan!

Tüdőm úgy éget
 S nem t'om mi végett
 A sorshoz esdek.
 „Ne még, ne még!” — kiáltok.
 Oh, tedd reám az áldott
 Nehéz keresztet!

II.

A barátok, kikkel annyi
 Vig éjet mulattam át,
 Itt hagytak a fájdalomba',
 A kezét mind félrevonta:
 Haljon a barát!

Oh, ti törpe, gyáva lelkek,
 Félték tőlem, úgy lehet.
 „Jaj, ne menj el, bűn a csókja”,
 „Tőle mind magát megójjja,
 Oly nagyon beteg.”

Hagyjatok magamra, gyávák!
 Hogyha tépnek a bajok,
 Ne számíts az emberekre.
 Hagyjatok, míg senyvedezve
 Lassan meghalok.

III.

Nem hiszek már, Ella lelkem,
 Úgy zihál beroskadtt mellem,
 Meghalok, temess el!
 Hagyha majd kinyíl szemem,
 Csókolj meg szép csendesen!

A kakukkórát, ha lckem
 Elhagyott, állítsd meg csendesen
 És ne sírj, leány.
 Halkan ülj az ágyra... s nékem
 Dald el azt, mit egykor... régen.

IV.

Sárga őszi reggel
 Álmatag szemekkel
 Nézelek tégedet.
 Oly fakó sugárod...
 Látom, szinte várod
 Boldog végedet.

Én is éppen akként
 Nézelek reggelenként.
 Színiem oly beteg.
 Tört szemem sugára
 Várja a sirt, várja...
 A végért eped.

V.

Mily furcsa! Kit élve
 Imádtunk, szerettünk,
 Ha kihűl, a rögös
 Föld ölébe tesszük.
 Nincsen többé köztünk,
 S mi gondtalan járunk,
 Kitörölve könnyünk
 Éljük a világunk.

Csak reggel látjuk meg,
 Hogy ágyunk vetetlen...
 Eh! ki tölli életét
 Örökös könnyekben?
 Ő már nincs közöttünk,
 Nem érzi közsorsunk.
 Szavunk a zúrbe vész,
 Aztán sürgünk-forgunk.

Kilobbanunk mind így,
 Minket sem siratnak.
 Emlékünk kis része
 Lett egy rövid napnak.
 De mit is érne a
 Sírás-rívás, bánat,
 Hisz haló porunkból
 Fel senki sem támad!

VI.

Majd ha egyszer reggel
Fénytelen szemekkel
Fekszem hangtalan,
S mint két éve kérded,
Mint töltém az éjet,
S nem hallod szavam.

Majd halk bűgás támad:
Forralod teámat,
Am nem lesz kinek,
Mert ki azt köhögve
Kérte, most örökre
Néma lesz, s hideg...

VII.

(Temetőben)

1. Egy éve itt valánk,
E sír felett
Beszélgeténk a végről,
Leány, veled.
2. Az arcom oly fehér volt,
Mint a tied.
Elmélkedénk, merengénk:
„A vég siet.”
3. Most nyíl' az őszi rózsza
A sír fehér...
Imádkozzunk, leányka,
A lelkekér!
4. Jövőre majd magad lessz,
Magad, magad...
S a hanton újra sok-sok
Virág fakad...

VIII.

(Epilógus)

Oh, jöjj ki, lányka, gyakran,
S sírom felett
Susogd el ezt az egyet:
„Szerettelek!”

Szakíts őszi rózsát,
Mint egykoron.
Csókold meg a virágot...
Haló porom...

Arcodra könny peregjen
 Holt szívedé' ...
 Ki mint az őszi rózsa,
 Fehér... fehér...

Ez volna tehát az az írásmű, amelyről az 1901. december 22-én tartott önképzőköri ülésen Kellert Benő — miután a hivatalos bíráló dicséretre ajánlotta — azt mondta, hogy a fegyelmezetlen ihlet hibás terméke. Ezt a nézetét Grüner Andor — Salamon Viktor és Friedmann Ferenc ellenében — nemcsak megerősített, de ki is egészítette harminc verstani hiba felsorolásával s azzal, hogy „fonnyadt virágok”-nak titulálta.

Hogy milyen versengésben jutott ilyen sorsra ez a ciklus, arról nehéz volna pontos képet alkotni, de ha sejtjük is, hogy a színvonal nem lehetett magas, a *Sírvirágok*at akkor is meglepően gyöngye elmeműnek kell mondanunk. Arról persze szó sincs, hogy az ihlet láza túlságosan izzana benne, de az igaz, hogy verselése következetlen. A maga választotta mértékhez sem tartja magát, s szabálytöréseit nem a mondanivaló intézi, hanem az ügyetlenség. A hosszadalmas panaszt és a valakihez beszélés mondatait ilyen dalszerű formába, ilyen rövid, szökellő sorokba erőltetni eleve szerencsétlen elképzelés volt. Az ügyetlenségnek ez a foka mégis meglepő, ha meggondoljuk, hogy csak elhasznált sablonokat és szelvelgést kell itt „megmunkálni”, tehát nem valami göcsörtös, éppen születőben levő tartalmat. Hogy ez a ciklus nem lehet a költő készségeinek fokmérője, abból is sejthető, hogy Kosztolányi — noha a bírálatokban ellenszenvet észlelt — munkájáért nem kardoskodott. Elismerete a verstani hibákat, s azzal védekezett, hogy: „Homérosz is sokat alszik.”

S ez a védekezés igen jellemző, mert azt is magában rejti, hogy nem a tehetséggel van itt baj, s a félsiker vagy kudarc csak véletlen kisiklás. És igaza van. Főleg ami a verselőkészséget illeti. Az érdekmű egy másik Kosztolányi-verse, az *Ágácvirágok* már olyan hibátlan, könnyed verselőnek mutatja, mintha nem is ő írta volna a „hervatag” *Sírvirágok*at. A népies dal Szabolcskán finomodott képvilágán ugyan nem megy túl ez a darab, de szólamai olyan simán illeszkednek a ritmus ízületeibe, ismétléseibe, párhuzamosságai olyan természetesen imitálják a népies műdal folyását-fejlését, hogy — *Chanson* címmel — okkal került be a költő *Négy fal között* című kötetébe. Íme az első két szakasza:

Almodtam egy álmot,
 Rég volt, réges-régen.
 Ébredő tavasszal
 Künn a faluvégén.

Arany volt a színe,
 Gyémánt kirakatja,
 Madárdal, hársvirág
 Volt a foglalatja.

Hogy mennyire a dalszerű gördülés akarata intézte itt a versépítés menetét, jól látszik a második szakasz két zárósorán, ahol az álmodást és hársvirág foglalatába ágyazza. Bizony nem valami szilárd foglalatba. De hát akkor még a telt hangzás fontosabb, mint a kép hitele.

Néhány év múlva már őt is zavarja ez a megoldás, s így korigálja: „holdsugár, hársvirág / volt a csillám rajta.”

Még tanulságosabb nevezetessége az *Ágácvirágoknak*, hogy a második része nem ilyen sanzonszerű, inkább réveteg tünődés azon, hogy az ember sok ábrándjából végül semmi, csak „egy sír” marad. Van bizonyos dalszerű hangoltság ebben a tünődésben is, de ritmusa jambikus, és strófái is egészen mások, mint az első részé, s ami a legfontosabb: nincs benne semmi népieskedés. Ellenben ilyen anyagtalannul lebegő finom képpel fejezi ki az ábrándok sorsát:

Tündérruhában jönnek, aztán
Ellengenek szívünk felett.

Föl kell erre figyelni az impresszionizmus felé utaló puha lebegés miatt is — ami nívum lehetett nemcsak a szabadkai önképzőkörben —, és azért is, hogy az első résztől olyan élesen elüt ez a második. Annyira elüt, hogy a *Négy fal között*ben ezt a második részt a *Finálé* című laza ciklushoz illeszti a költő, mintha a *Chanson*hoz semmi köze sem volna.

Világos jele ez annak, hogy a vers gondolati, tartalmi összefüggéseire az ifjú költő még nem mindig ügyel. Főleg akkor nem, ha az elmúlás, a remények szétfoszlásának általánosságban mozgó szokványos ihlete-hangulata indítja versre. Talán nem alaptalan az a föltételezés, hogy az elmúlásnak ez a sokszor reflexszerűen előtűlő sejtelve a beérkezett költőt is többször kárhoztatja kevésbé jelentékeny vers írására.

A gondolatok kapcsolódásának lazaságát és általában a szerkezeti gyöngeségeket különben az önképzőkör is szemére veti Kosztolányinak. Különös, hogy éppen *Sors* című verse kapcsán, amelyben a második és a harmadik strófa közötti összefüggést hiányolta az első bíráló, Vass A. Kálmán. Azért különös ez, mert Kosztolányi ezt a versét is fölvette első kötetébe *Sorsunk* címmel, s ha itt-ott változtatott is rajta, lényege, sőt sorainak túlnyomó többsége ugyanaz maradt. A prédikáló, tanító dikció lendülete annyira töretlen benne, hogy a kifogásolt szerkezeti hibát teljesen alaptalannak kell mondanunk. Több joggal lehetett volna a gondolat eredetiségét kétségbe vonni, hiszen a lemondás üdvének tana közhely már a századfordulón is, de eredeti gondolatot önképzőköri versben amúgy sem szokás keresni. Figyelni itt inkább az érvelés versbe szedésének szívós munkájára érdemes. Igaz, hogy a második strófa vége elég sutára sikerült, de a befejezés már e korai változatban is ilyen elegáns áthajlás révén kifejlő pregnáns csattanóval hirdeti a formálókészség izmosságát:

Ha eljön az órád, dacos küzdelemmel
ledönt nagy kegyetlen a fekete sírba:
a temető minden fájára az ember
kudarca s a sorsnak győzelme van írva.

Végül a *Sorsot* dicséretesre érdemesítette a kör. Az *Ágácvirágokat*, több mással együtt, érdemkönyvi megörökítésre, a *Sírvirágokat* viszont csak jóra. S ebből már joggal következtethetünk arra, hogy nem is volt olyan rossz a mérték ebben az önképzőkörben.

Visszatérve gondolatmenetünk medrébe, Kosztolányi készségeinek, adottságainak vizsgálatához, a versek közül talán a *Dialogot* érdemes még szemügyre vennünk. Ezzel ugyan nem lépett föl az önképzőkörben, de ezt is hetedikes korában írta és a jelek szerint valamilyen matinéra. Fontos zsenge a *Dialog* már csak azért is, mert a költő legkorábbi színjátékainak egyike, de még inkább azért, mert egészen más oldalát mutatja Kosztolányinak, mint a *Sírvirágok* vagy az *Ágúcvirágok*. A játékos költőt.

Voltaképpen egy poén kifuttatása a rövidke darab célja, s ennek egy félreértés a föltétele. Jenő, a hősszerelmes halálos párbajban akar leszámolni Ernővel, akit szerelme elcsábításával gyanúsít. Ernő magol, vagyis tanul, s nemigen érdekli Jenő dühöngése. S mikor már-már valóban tettlegességre fordul a dolog, elárulja, hogy a lány, akiért Jenő párbajozni akar, nővére. A történet s az ötlet önmagában elég szimpla, de Kosztolányi remek érzékkel élezi ki a félreértést. Előbb a féltékenység színfalhasogató monológjával kelti azt a benyomást, hogy itt csakugyan valami operai vétség esett, Ernő flegmáját is kihívónak ábrázolja, hogy Jenő indulatait ezzel is fokozza, s hogy a végén annál nagyobb legyen a mulatság, mikor a félreértés eloszlik. S miközben így megteremti a véres konfliktus látszatát, a versbeszéd táncosan szökellő jambusaiban, a bravúros rímekben már érezteti, hogy tréfa készül itt és nem tragédia. És nemcsak ebben, hanem Jenő szavainak szándékolt dagályosságában, gesztusainak kaján fölnagyításában is. Sőtér István azt írja Kosztolányiról, hogy a „próza nála: a lírai mámor elvonókúrája”. (I. m. 31.) E gondolat fényében lehet becsülnünk érdeme szerint a *Dialogot* is, mert a folyton lángoló, hol ebbe, hol abba halálosan szerelmes, hol ilyen, hol olyan címen fennköltén szónokoló költő énjének mámortalan élénksége, a szellem éber szikrázása fejeződik ki benne.

(Befejezés a következő számban)

LEÁNYVÁRI LEVELEK

HERCEG JÁNOS

Mikor ideköltöztünk tizenöt évvel ezelőtt, május elsejének ünnepére készülődtek éppen, s földig érő piros-fehér-zöld zászló lengett a község-háza tetőablakából. — Nézzétek, magyar lobogó! — mondta M., s könnyes lett a szeme. Az itteni nép nem volt meghatódva. Talán már megszokták, mert attól kezdve, hogy vége lett a háborúnak, sőt még a harcok idején, mikor itt vonult át magyar énekszóval a Petőfi-brigád, az állami és a vörös lobogó mellett ott volt mindig a magyar zászló is. S egy idő után magam is úgy voltam, ha panaszkodtak valamire, nem mondhatam nekik: ott van a magyar nemzetiszínű lobogó, mit akarnak még!

Mert panaszra bőven volt ok itt és délebbre is. Az iskolákkal, a hivatali nyelvvel, a képvisellel, úgyhogy az a magyar lobogó igazán üres jelkép maradt, olykor még bántó is talán, mintha csak azzal akarták volna világgá kiáltani, hogy itt nemzetiségi téren is minden rendben van, miközben mindenki tudta és szenvedte a hiányokat és bajokat.

Most már többé nem türelem és nagylelkűség engedélyezni azt a zászlót, amely egyébként eltűnt még évekkel ezelőtt errefelé, most már szövetségi törvény szentesíti a nemzetiségek zászlójának használatát az egész országban. Hetekig vagy talán hónapokig tárgyalták különféle szinten ezt a törvényjavaslatot, és se közben, sem utána nem érezte az ember azt a fajta izgalmat, ami a nagy dolgok megjelenésével együtt jár. Az újságok se szenteltek több figyelmet neki, mint a távlati tervnek vagy egyéb közhasznú törvényjavaslatnak.

Persze, magunkról beszélek és a Vajdaságról. Hogy mi volt a Rigómező vidékén vagy Isztriában, nem tudom. Valaki azt mondta: a kisebbségek helyzete nálunk nem egyforma. De nyilván minden nemzetiség is más és más: hagyományokban, igényekben, vérmérsékletben és alkalmazkodási készségben. Ahogy nincs két egyforma gyerek, s közöttük is mind más bánásmódot igényel, amit az édesanya nagyonis számon tart, úgy valahogy lehet a nemzeti kisebbségekkel is az ország kormányzata részéről.

S erről eszembe jut, hogy az idén már szláv nyelvű feliratokat láttam Hercegszántón, ami kétségtelen haladást jelent. Mi lenne, ha zászlót is kitűzhetnének a község házára! Vagy talán ki is tüzik már, csak én nem láttam?

Ezt csak a kölcsönösségi példa kedvéért említem, s közben jól tudom, hogy múltjában és társadalmi felépítésében ez is egy másfajta kisebbség. Nyilván az igényeiben is szerényebb, hiszen mindig kisebbség volt,

ami az itteni magyarokról már nem mondható el. S ha a számaránynak az elvi szempontokra nem is lehet hatása, az igényeket okvetlenül befolyásolja.

De hát azért kerüljön hátrányosabb helyzetbe egy népcsoport, mert századokon át szolgaságban élt? Azért kelljen lassítani a felemelkedési vágyát, mert mélyebbről jött?

Szóval, ott sem a zászlón múlik.

•

L. lemosolyogta K. életrajzi jegyzeteit, mivel oly sok jelentéktelen dolgot hordott össze. Én hol meghatódva, hol felháborodva olvastam nem egy rég elfelejtett epizódot. Azt is, amiről nem tudtam: hogy Cs. télikabátot kapott a cukorgyár igazgatójától, nyilván elviselt kabátot, E. pedig ismételten segélyt, ami azonban csöppet se zavarta abban, hogy a szélsőjobboldali hetilapnak legyen a munkatársa és vezércikkírója. Legyen szabad megvédenem annyi év után. Nem a vezércikkéért, azokért megbűnhődött, életfogytiglani hontalanságra ítélte magát, hanem a hálátlanság vádjával szemben. Ha valakinek eszébe jutna pálcát törni felette.

Az irodalmi mecénásnak különben sincs joga hálát várni. Ezt Villontól kezdve Ady Endrén át József Attiláig rég tudomásul vette az irodalomtörténet. Nálunk meg oly piszlicsár pénzekkel „támogatták” a magyar irodalmat a két háború között, hogy azt legfeljebb megszorult szegény íróársainknak kellett megköszönniük, s nem kórusban, úgy, ahogy voltunk.

A név szerint említett úr két pályázatot is kitűzött. De feltételei voltak. Olyan feltételek, amelyekből látszatra csak irodalompolitikát lehetett kiolvasni. A valóságban egész közönséges napi politikai népszerűsködéstről volt szó. Mind a két esetben a szerb—magyar közeledés volt a feltétel, amihez hangos és ingyenes sajtót kapott a „mecénás”, a *Kalangya* viszont újabb támadási felületet. Akkor már nemcsak szabadkőművesek voltunk és kommunisták, hanem zsidóbérencek is. Nem mondom, hogy a többi kettő mellett ezt a harmadik „vád”-at különösen nehéz lett volna elviselni. De elhordott télikabátokért és önreklámnak szánt pályázatokért mégiscsak sok volt a hallgatólagos hála és elismerés.

És mégis oda kellett állni és vállalni a „mecénást”, mert a másik oldal, amely ugyancsak nagylelkűnek mutatkozott, pusztán azzal, hogy hajlandó volt előfizetni, azonnal megsértődött, és felháborodottan mondta le a *Kalangyát*. A boldogtalan Fernbach Péter, akiről addig azt se tudta senki, hogy a világon van, mert a magyar közügyektől, az egykori Magyar Párttól távol tartotta magát, egyszerre azzal tüntetett, hogy a *Kalangya* ellen nyilatkozott.

S akkor derült ki, hogy a vajdasági magyarok folyóirata mégiscsak fontos szerepet töltött be. Karriereket lehetett előkészíteni annak, aki szembefordult vele, de legalábbis nemzetvédelmi keresztet, vagy élesztőelosztót kapni. Ez volt a démenti a lapulásért, a megalkuvásért. Addig tökéletesen ismeretlen emberek írtak egy-két cikket, s azokban egyes

oldalvágásokat helyeztek el, többek között a *Kalangya* ellen, s pár hónap múlva képviselők és főispánok lettek.

Viszont így kezdett kialakulni egy baloldali front a *Kalangyával*. A jobboldali nyomással szemben, látszólagos engedmények ellenére is, a *Hiddal* kerestük a szövetséget. Mayer Ottmár bizakodóan nézett az együttműködés elé, aztán mégse lett belőle semmi. A párt felsőbb szervei, úgy látszott, nem értették meg, miről van szó. Vagy nagyonis megértették, s egy szélesebb kisebbségi platformtól féltették a *Hidat*. Azt hitték talán, lefegyverezni akarjuk azt a néhány embert, azt a pár tollforgatót, akiknek felkináltuk a *Kalangya* oldalait, Mayer Ottmárt is beleértve, pedig segítséget vártunk tőlük és szolidaritást kínáltunk cserébe.

Persze, ezek a tárgyalások se maradtak titokban. A háború végéig kellett védekeznünk a szabadkőművesség, a kommunistaság, sőt most már a szerbbarátság vádjá ellen is. Közben csak annyi történt, hogy a DMKSZ megvonta a támogatást a *Kalangyától*, s megint Csuka volt, aki vállalta az adminisztrálást, a pénzszerzést, a szervezést, s gondoskodott a folyóirat fenntartásáról. Természetesen, a pénzt neki sem ingyen adták, kisebb-nagyobb engedményeket kellett tenni, lépten-nyomon megalkudni, amiért nemegyszer közöttünk is nézeteltérésekre került sor.

Egy idő múlva aztán megértettem, ami addig oly érthetetlen volt: ha már ennyire útjában állunk az itteni politikai embereknek, miért nem követelik a lapengedély megvonását a *Kalangyától*? S hogy lehet, hogy nem indítanak más folyóiratot a *Délvidéki Szemle* mellett?

Mert Pesten egész más szemmel néztek az itteni viszonyokra. S a kormány szerveiben nemcsak németbarátok voltak. A miniszterelnökség kisebbségi ügyosztálya élén Balla Pál állott, s én L. ügyében mentem el hozzá, hogy támogassa lektori kinevezését a szegedi egyetemen. Elmondta, hogy ebben az ügyben nem tehet semmit, az egyetemnek autonómiája van, s felülről még a sugalmazásokat se veszik szívesen.

— De nem szeretném — folytatta —, ha odalenn bárki is azt hinné, szerbellenes vagyok. Az anyámat kellene megtagadnom, ha az lennék.

Ha valaki most azt kérdezné, mi köze mindennek az irodalomhoz, nehéz lenne megfelelni rá. Viszont alig hiszem, hogy bárkinek is eszébe jutna elvitatni egy itteni magyar irodalmi folyóirat közéleti jelentőségét. Békés időszakokban, mint mostan, nem ellenőrzik olyan szigorúan az irodalmat, csak időnként vélekednek ingerülten róla úgy, mintha elvesztette volna az egyensúlyát. De mi ez azokhoz az évekhez képest, amikor egy közönséges katonai behívóval örökre el lehetett némítani a költőt, aki azt hitte, mindegy, hogy merről jön a szél, amely eolháróját megszólaltatja.

A „hőskor” olcsó frázis lenne annak az időszaknak a megjelölésére, amelyet most K. az életrajzában visszaidéz. De hogy a vajdasági magyar irodalmat más, kevésbé szokványos látószögön át kell nézni, arra ezek a visszaemlékezések igen határozottan figyelmeztetnek. És nemcsak az irodalmat, amely önmagában nem létezhet.

Egy újabb legendával leszünk szegényebbek, ha igaz, amit Sz. állít, s amit nemsokára megcáfolhatatlan bizonyítanak majd, hogy Jakov Ignjatović nem az idegenlégióban szenvedte át életének titokzatos három esztendejét, hanem Budán húzta meg magát, Bach menlevelével. Az író, aki szembefordult népével, vagy legalábbis annak vezetőivel, s a magyar szabadságharc oldalára állt, most még bonyolultabb egyéniségnek tűnik majd, mint e kegyetlen leleplezés előtt. Mert mi tagadás, eddig is voltak kitörölhetetlen szépségfoltok az életrajzában. Eddig azonban legalább a magyarok látták rendíthetetlen hősnek, a szabadság hűségese harcosának. S ha nem zavarta őket, hogy egy időben életjáradékot kapott a kormánytól, amit a szerbek talán máig se bocsátottak meg neki, viszont csak most kezdték méltányolni részvételét egy nép szabadságharcában, ezután már a magyarok is más szemmel nézhetnek rá. Hős helyett egy opportunistá áll előttük.

De miért lenne csak az hős, aki fejjel megy a falnak azután is, hogy a falakat rég odébbtolták! Az abszolút hős mindig az, aki elesett. A sírján nyíló piros virágokat, a forradalom virágait nem lehet letagadni, ha ugyan nem jeltelen sírba temették, s ha egyáltalán nyílnak virágok a sírján. A nehéz időket túlélni még senkinek se sikerült úgy, hogy a hősi harc vakbuzgalmában legalább egy pillanatra ne kereste volna a réseket azon a falon, ahol mások szétverték a fejüket.

Nem mehetett mindenki emigrációba. Szegény „bruder Jašo” megpróbálta azt is, elment Belgrádba, de nem érezte jól magát, személyi biztonságát se szavatolta volna senki, hacsak nem vállal titkos szolgálatot Garašaninnál, aki akkor se merte bevallani, hogy rokonszenvezett a forradalommal, amikor kozák lovasok patái alatt vérzett el a felkelő magyarok színe-virága. S amikor a „szerb Vajdaság”-ban is megértették, hogy a nagyok harcában kis nép nem győzhet, csak szolga lehet akkor is, ha a győztes oldalán állott.

Két rossz közül a nagyobbbat választotta hát a „szentendrei rebellis”, visszament az oroszlanbarlangba, kiteve magát az elfogatás veszélyének. De akkor is otthon lett volna, és sorsát azokkal osztotta volna meg, akik éppúgy, mint ő, szent ügynek tartották a magyarok szabadságharcát. Szerbiában néhány bölcs, előrelátó oroszellenes politikuson kívül alig volt ilyen ember.

Az átállás művészetét már akkor is ügyesen gyakorolták, a kor legvirtuózabb prózaírója, Kúthy Lajos még kérkedett is vele, Jakov Ignjatović minden jel szerint megelégedett azzal, hogy szabadon hagyták. De hát szerb volt, nemzetiségi ember, gondolták, mégse kell úgy tartani tőle, mintha magyar volna. Mert vannak kivételes történelmi pillanatok, amikor a nemzetiségek olyankor is kisebb veszélyt jelentenek, mint a harcba keveredett nemzetek, amikor az ellenség sorai között állnak. S meglehet, hogy ezt a tényt nemcsak az abszolutizmus emberei ismerték fel, de a *Letopis* későbbi szerkesztője is tisztában volt vele.

S miért ne lehetne megértő, a túlélés e logikáját követve, az utókor is azzal a mentséggel, hogy a nemzetiségi helyzet, épp, mert nehezebb, többet enged meg válságos időkben, mint azoké, akiknek a létezés törvénye már nem is helyzetet biztosít, hanem állapotot.

Ha nem tudnánk, mit jelentett a „Kéve” a vajdasági irodalom életében, Szenteleky izgalma figyelmeztetne rá a leveleiből. Ahogy a reputációját féltette a dilettánsoktól, másrészt kishitűség fogta el, hogy még majd kihagyják, „kiintrikálják”, mint akire nincs többé szükség, félreérthetetlenül arra vall, hogy megérezte a nagy fordulatot.

Mert az volt, fordulat. Igazában akkor született meg a vajdasági irodalom. Tizennégy költő épp elég népes csapat volt ahhoz, hogy elindulhasson az a szellemi mozgalom, amely még abban az évben, 1928-ban a *Vajdasági Írással* jelentette be jogát az élethez. Prózáíró is volt annyi, tanárok, újságírók és más írástudó emberek toborzásával összeállt a munkatársak hada. S ha olykor átmenetileg el is akadt a mesélő kedv és a költők is bezáptak, úgyhogy Szentelekynek panaszkodnia kellett a kézírathány miatt: „még a dilettánsok is cserbanhagytak”, amint látjuk, mégis maradt mindig annyi író errefelé, több mint negyven éven át, hogy zavartalanul ki lehetett elégíteni a jugoszláviai magyarság irodalmi igényeit. Az utóbbi időben még kivitelre is jutott belőle bőven.

Ilyen igényekről beszélni nemcsak udvarias túlzás. A lélek fénye akkor is világít, ha behúzzák előtte a zsalugátereket, s a könyv akkor is könyv marad, ha nem olvassa senki. A Szovjetunióban vannak népek, akikről csak a költők adnak hírt, talán anélkül, hogy jómaguk e költőket érdemük szerint megbecsülnék, s verseiket elolvassák.

A „Kéve” azonban még a hírt sem igen vitte szét a nagyvilágban arról, hogy itt egy új irodalom született. A *Nyugat* például figyelemre se méltatta, egyetlen sort nem írt róla. De másutt se tudták megszokni a gondolatot, hogy most majd kisebbségi magyar irodalmakkal is számolni kell. A figyelmet, a méltánylást és megértést minden irodalomnak ki kell várnia.

Ezt üzenném annak a tíz magyarországi délszláv költőnek is, akik most egy, a „Kévé”-hez hasonló antológiával léptek a nyilvánosság elé. Ne csügessze el őket, hogy a jugoszláv folyóiratok majd hallgatnak róluk, mert alatta maradnak annak a színvonalnak, melyet ma a szerb és horvát költők átlaga képvisel. A költők elsősorban mindig önmaguknak énekelnek, s ha már a közönségre gondolnak, akkor — van egy ilyen fel fogás! — nem is költők többé.

A magyarországi délszláv kisebbség maradékai most történelmüknek harmadik időszakát élik. Az első, a fénykor kétségkívül az volt, amikor Pest-Budán megalakult a Matica Srpska, hogy a balkáni szerbseget is hatósugarába vonja, s a legnépszerűbb regényíró, Milovan Vidaković a régi Szarvas téri házban rótta tele apró betűvel a kutyanyelveket, Sima Milutinoviéknak meg Pestre kellett jönnie, hogy az akkor alapított Tököljanum diákjai megkoszorúzzák és a legnagyobb élő szerb költővé avassák.

A második, a nehezebb a két háború közötti idő volt, amikor a megmaradt diaszpórában a magyar kormányzat szinte kizárólag a szerbek kulturális igényét ismerte el, s vallási különállásuknál fogva nemzetiségüket is tolerálta. Még ott voltak a hatalmas vagyonokat képviselő alapítványok, csak mintha már szerbek nem lettek volna. Akik megmaradtak, akik ellen tudtak állni az új egyesült délszláv állam vonzásának, az

asszimiláció folyamatával már kevésbé tudtak szembeszállni, s csendesen megadták magukat sorsuknak.

Pesten a Szerb utcai elemi iskolában a harmincas évek derekán még anyanyelvükön tanultak a gyerekek, de már a szünetben, kinn az udvar öreg fái alatt magyarul sűrgették a labdát s keresztnevük magyar változatával szólították egymást. Szentendrén, a pravoszláv püspök székhelyén egyre kevesebb szerb szót lehetett hallani, míg a nagypolgárságba felemelkedett szerbek, a kereskedők például, mint Lazarević és Rákóczi úton, Nagykovácsi Milenko, a később szélsőjobboldali mozgalmakat támogató áruház-tulajdonos, a kormányfőtanácsosi címmel hivalkodó Božić szűcs, Djukić kalapgyáros vagy az államtitkár Tatić, s még oly sokan mások, legfeljebb védszentjük ünnepén, aztán a látványos vízkereszt napján, s az ugyancsak attraktív, a kíváncsiak tízezres tömegeit vonzó húsvéti feltámadás hajnalán emlékeztek származásukra, s esetleg egy-két jótékonsági adományukkal éreztették, hogy azért egészen még nem szakadtak el népüktől, de főleg az egyháztól, amelyben születtek, s amelyhez halálukban tértek vissza.

A bunyevácok, vendek, sokácok és horvátok nem voltak sehol. Illetve a társadalomnak oly mély rétegeiben éltek, hogy senki se számolt velük. A kormányzat a katolikus egyház gondjaira bízta őket, a szerb értelmiség meg épp a valláskülönbség miatt maradt távol tőlük, jöllehet arányszámuk akkor már, még a feltehetően hiányos statisztikai adatok szerint is jóval meghaladta a szerbekét.

A „Kolo”-ba fogódzott tíz költő között, mintha már elmosódtak volna a nemzetiségi árnyalatok: valamennyien délszlávoknak vallják magukat. S maga a kötet, ha már szabad irodalomnak nevezni teljes egészében, nem hagyomány nélküli irodalom. Ellenkezőleg, több gyökérrel kapaszkodnak ezek a költők a hagyományokba, méghozzá a szerb irodalmi múltba, mint amennyi fejlődésük érdekében kívánatos volna. Branko Radičević romantikus költészetéig vezet vissza itt eszmény és utánérzés, mintha száz év kihullott volna a történelem rostáján, s a huszadik század délszláv költészetéből nem jutott volna el hozzájuk semmi. Vagy talán csak a kor romantikája kellett, Branko koráé, amikor a nacionalizmus a legnagyobb lánggal égett, s messzi tüzénél még ma is megmelegedhetnek, akik körülülnek.

A modernebb hangvétel már két nyelven mutál Katica Varga költészetében, míg az egészen mai versekben, az egyébként legfiatalabb és legtöbbet ígérő Angela Šokacnál érezhető az új magyar költők közelsége. S egyelőre ez a legtöbb, amit kívülről mondani lehet erről az antológiáról.

Kívülről, mondom még egyszer, s mértékre gondolok, miközben jól tudom, hogy egy irodalom jelentőségét nem az általános mérték méri fel, hanem annak a népnek öntörvénye, amely — mint kagyló a gyöngyszem — a maga szellemi kincseit önmagából kiszorítani képes.

•

Ülök egy értekezleten és bosszankodom. Először azon, hogy miért is jöttem el, hiszen nélkülem is nagyon jól meglettek volna, másodszer azért,

mert sértik a fületem a hivatalos nyelv cirkalmi. Illetve nem is nyelv, inkább csak stílus az, amikor például ilyeneket mondanak pontos meghatározásra törekedve, s lényegében kínos tartózkodással, bőbeszédűen körülírva: pripadnici madjarske narodnosti. Hát miért nem mondják egyszerűen és világosan: magyarok? Jugoszláviai magyarok, bácskai magyarok. Mert több volna, az már nemzetet jelentene, s arra itt most vigyázni kell? Éreztetni akarják velünk, hogyha azt a szót: „kisebbség” nem is használják már, azért mégiscsak ott van a helyünk valahol a népek nagy épületének az alagsorában? Miért kell hangsúlyozni, hogy csak oda tartozunk szegről-végre a magyar nemzetiséghez, s nem egyszerűen magyarok vagyunk?

Közben pénzről van szó, valami ötmilliót kérünk egy heti kétoldalas mellékletért az újságban, mire az érdekelt négy község kiküldöttei úgy ismétlik, mint a gramofon egymás után, hogy igen, a magyar nemzetiséghez tartozók politikai tájékoztatása az anyanyelvükön — a „saját” anyanyelvükön, hogy egészen pontos legyek én is! — roppant kívánatos, szükséges és fontos dolog. Csak hát mire megy el az a pénz, s nem lehetne-e olcsóbban megszámlálni, s ki fogja ellenőrizni, hogy csakugyan behúzták-e a lapba azt a mellékletet, amely majd az itteni magyar nemzetiséghez tartozó olvasókat megfelelőképpen tájékoztatni fogja szűkebb környezetük politikai eseményeiről?

Nem bírom ki, muszáj szót kérnem. Látom, akik elhoztak, aggodalmasan összenéznek, hiszen engem dísznövénynek ültettek ide az asztalhoz, mit akarok hát most egyszerre? Még majd elrontom a dolgukat. Mert az aggály is stílus itt, s ezt ezek a mai emberek értik és teljes mértékben méltányolják. Utóvégre nem mehetünk mindjárt a kopácsi halászsárdába!

„Mi magyarok”, mondom többször is, hogy észbe kapjanak, s kifejtem, hogy itt nem csupán tájékoztatásról van szó, hanem arról, hogy e vidék magyarságának meglegyen a maga lapja. És nemcsak politikai híreket talál majd a melléklet, mintha nekik ezzel kéne mentegetőzni e csekély hozzájárulás miatt odahaza, vagy itt is egymás között, mert az is fontos, hogy mi megy majd a helyi moziban, s a múlt héten ki halt meg. Az itteni magyarok lapja kell, hogy legyen, s ez egymagában is politikai kérdés, ne haragudjanak a politikusok, hogy nekem kell erre őket figyelmeztetnem.

Egészen kimelegedtem, a hangom is remeg kicsit, mert felizgattam magamat, s ezek itt teljes lelki nyugalommal, derűsen nézelődve fűjják a füstöt körülöttem, a horvátok éppúgy, mint a magyar nemzetiséghez tartozók. Az elnöklő megjegyzi, hogy igazam van, ő is pontosan így gondolta, s aztán újra megismétli szóról szóra, ami ellen az ímént kikeltem. Úgy helyesel ahhoz, amit ők szajkóztak, mintha én mondtam volna.

Közben valaki a katonákat emlegeti, akik önfeláldozóan küzdenek az árvíz ellen a Tisza mentén. De nem katonaságot mond, hanem így fejezi ki magát: a jugoszláv néphadsereghez tartozók.

Hát szóval, kár volt az izgalomért. Be kell látnom, hogy nincsen igazam. S ahelyett, hogy itt dohognék, inkább a szállóigét kellene, legalább a saját használatomra, megváltoztatni, imígyen: *Le style, c'est l' époque!*

Persze, saját szűkre szabott háztáji korszakot érve.

Tulajdonképpen nevetnem kellene, hogy ilyesmi is előfordul még, s nem bosszankodni rajta. Mert azt üzenték nekem N.-ről, nem szép tőlem, hogy elmarasztaltam a magyarokat. Mintha a bácskai magyar nemesség csak amolyan jött-ment népség lett volna, amelynek hivatalokban kellett meghúznia magát! S mért mondtam zömmel csak rájuk, hogy „hét-szilvafások, bocskoros, kurtanemesek”, voltak, mért nem a bunyevácokra és a szerbekre, ha már azok is nemesek voltak.

Azért, mert azok birtokot is kaptak a nemességhez, amikor a határ-örvidék megszűntével széttelepítették őket. Hogy a magyar dzsentrinek a vármegye volt a menedéke, olyan történelmi közhely, amelynél meg sem áll már az ember, ha csak kicsit is tájékozott. S ezt a megállapítást nem diadalmaskodva tették. Ide még a sváb telepeseket is úgy hozták, hogy házat és földet kaptak, s szabad emberek maradtak, a magyarok nagy része meg ugyanakkor mozgási szabadságában korlátozott jobbágy vagy zsellér volt.

A faluban egyébként, úgy tudom, meglehetősen népes a pártszervezet. A párttitkárnak szépen hangzó ipszilonos vezetékneve van. Birtoka viszont már szépapjának se volt. Ő aztán nyíltan aligha fog megsértődni.

De a többiek, az atyafisága, amely még nem szabadult meg a rivalizálás szenvedélyétől a bunyevácokkal, rátartóságában nem rejti véka alá, hogy megharagudott rám. Mert hiába változott meg a világ: az alvég és a felvég vitáiban sokáig nem lehet igazságot tenni.

Úgy látszik, akkor se, ha kutyabőrről van szó. Mert máig is csak az maradt.

PRIMER INDULATOK — TÚL NAIV HŐSÖK

Végel László: *A szenvedélyek tanfolyama*. Újvidék, Forum, 1969.

Nyitányul talán Tomán László *Olvásónaplójából* (Híd, 1970. 5. sz.) idézhetnénk: „Ha írónk közül valaki merészen felveti a jelen, társadalmunk, de főleg a fiatalok problémáit, ha valaki merészen nekivág a valóság fájó pontjai feltárásának, akkor az Végel László...”, hozzátéve nyomban, hogy ezzel csak egyetérteni lehet. Végel azonban, úgy tetszik, nemcsak „merészen felveti” a szóban forgó problémákat, hanem helyes kiindulóponttól közelíti is meg őket, s többnyire helyénvaló következtetésekre is jut velük kapcsolatban, vagyis vitatkozni aligha lehetne vele anélkül, hogy ne társadalmunk vizsgálás, sőt kóros jelenségeinek ügybuzgó elkendőzői között találjuk magunkat. Más szóval, Végelnek regényében elejétől végig *igaza van*. Igaza etikus emberként, publicistaként, s éppen ezért sajnálatos, hogy műve, bármennyire az igazság kimondásának kényszerétől hajtva született is meg, éppen esztétikai fogyatékoságai miatt képtelen az igazság átütő erejével hatni. A felvetődött kérdés tehát valahogy így fogalmazódik meg: miért hat Végel László regénye, igazsága ellenére is egysíkúnak és egyben naivnak is kissé? Vagy éppenséggel miért „nyer” a regény igazsága is lapos és naiv megfogalmazást? A válaszok e kérdésekre különböző szinteken is megmutatkoznak, mintegy rétegenként tárják fel magukat, aszerint, meddig megyünk el a megkérdőjelezésben.

Első pillantásra leginkább szembetűnőnek vagy akár zavaróan fülsértőnek a szövegben minduntalan felbukkanó ideológiai-politikai frázisanyagot, s a könyv ebből adódó kicsit kongó pátoszát érezzük. Túl gyakran botlunk olyan kifejezésekbe, mint „hit”, „eszme”, sőt „tisztaság”, „nemes” stb. (nemegetszer amúgy is közhelyszerű megállapítások részeként, mint pl. a 36. oldalon: „Még aztán, ha nemes dolgot akarsz véghezvinni, akkor áldozatokat is kell hoznod”), ami szólamszerűvé teszi a regény hangját és bizonyos értelemben a sematikus szocrealizmus egyes alkotásaira emlékeztet, annak ellenére, hogy Végelnél a szólamok szerepe cseppet sem apologetikus: ellenkezőleg, követelményként állnak szemben a kiábrándító valósággal, számonkérésként hangzanak el. Ez a más-

féle szerep azonban nem képes semlegesíteni a szólamok elcsépeltségét, gyakran dagályosságát, s ha az író meg is kísérli ezt ironikus-cinikus replikákkal ellensúlyozni, kísérlete rendszerint nem jár sikerrel, éppen mert nagyon is nyilvánvalónak látszik. De sokszor még ez a próbálkozás is elmarad, mint a 97. oldalon, ahol Béla szájából a következő mondat hangzik el: „Azt hiszem, el kell ér-nünk egy hőfokot, amikor szétfeszíthetjük a személyi indítékok rácsait, az eszme akkor tisztán ragyog (kiemelés tőlem), akkor van ereje”, úgyhogy — bár a szerzőnek aligha áll szándékában ilyen impulzusok felkeltése az olvasóban — pusztán a *túl patetikus megfogalmazás miatt*, akarva, nem akarva nekünk támad kedvünk valami gúnyos megjegyzést tenni vagy egyszerűen kinevetni Bélát, aki az efféle megnyilatkozások miatt mint regényalak hitelességét veszti, ércszoborrá, de egyben felhőkben járó Don Quijotévá is válik, anélkül, hogy legalább egy keveset magánviselne a bús képű lovag groteszk bájából, ami emberközélbe hozhatná és együttérzésünket is felkelthetné. De nemcsak Bélával vágyunk így, hanem — talán az egy Miklós kivételével — többé-kevésbé a regény valamennyi hősével, akik a szólamoknak köszönhetően naivabbá lesznek, mint amilyennek a szerző nyilván ábrázolni szeretne volna őket. Így eshet meg, hogy előbb mosolygunk rajtuk, s kezdjük őket gyerekeknek érezni, semhogy ők maguk rádöbbennek gyerek voltukra.

Pedig a regény fabulája nagyszerű lehetőségeket kínál: Zalutnay Béla fiatal állástalan történész rálő egy „öregre”, Nagyhalom egy tekintélyes és jómódú közéleti személyiségre (kár, hogy ennél többet nem is tudunk meg róla), miután az elcsábította menyaszszonyát. Cselekedete azonban nem kizárólag a féltékenység megnyilvánulása, hanem egyben politikai tett, tiltakozás is mindaz ellen, amit az áldozat képvisel — legalábbis elkövetője annak szánja, és csak utólag ébred rá vállalkozásának hiábavalóságára, arra, hogy magára maradt, környezete nem érti, nem akarja megérteni. Tengerparton nyaraló barátai ugyan azzal a szándékkal sietnek haza, hogy kiállnak mellette, de mire a lelkesedés lelohadaása folytán számban erősen megfogyatkozva megérkeznek, már ők is rájönnek barátjuk tettének értelmetlenségére s hogy érdekében semmit sem tehetnek. Végül is — a vádlottal együtt — jóváhagyják a védőügyvéd taktikáját, amely mellőzni igyekszik az ügy minden politikai vonatkozását, és Béla tettét kizárólag a féltékenységre visszavezethető gyerekes meggondolatlanságnak tünteti fel. Ez a sokat ígérő szituáció azonban mintha már Végel alapvető megközelítésében, az elbeszélő „én” megválasztása révén is elsikkadna kissé. Úgy tetszik, a szerzőnek két jobb lehetősége is kínálkozott a választottnál: Az egyik, hogy maga Béla mondja el a történetet, s mintegy visszamenőleg elemezze elhatározását, tettét, szándékait, megpróbálva szétválasztani, mi volt bennük a személyes indítók és mi az általános, „közösségi”, idealista mozgóerő, láttatva az eltérő gyökerű indokok (és indulatok) egymásba játszását, azt, hogy miképpen jelenhet meg egyik a másik álarcában

mintegy öncsalás eredményeként. Másik lehetősége viszont az lett volna, hogy a regény legérdekesebb figurájának juttassa az elbeszélő szerepét, Miklósnak, aki cinikusan, csupán „tanúként” csatlakozik Béla barátaihoz, hogy aztán fokozatosan mindinkább angazsálódjék; mindenképpen érdekes lett volna, ha az író rá összpontosítja figyelmét, és részleteiben érzékelteti azt a Miklósban lejátszódó folyamatot, ami végül is a kocsmai kitörésben (a regény leginkább megragadó részében) csúcsosodik ki. Mindez korántsem jelentette volna azt, hogy bármelyik változat esetében a szerzőnek kizárólag a lelki folyamatokra kellett volna koncentrálnia, mivel mindkét konstellációba különösebb nehézségek nélkül beleépíthette volna a regény közéleti mondanivalóját és társadalmi problematikáját, éppúgy, mint az általa választottba, ami viszont, a fenti két lehetőség mellett, kissé a könnyebb megoldás keresésének, vagy méginkább a legelőször észbe jutó lehetőség megragadásának hat. Végel ugyanis „harmadik” megoldásként a rokonszenvező barátot választja, ami azért látszik megkönnyíteni a dolgát, mert így elkerülheti a Bélába való behatolást, ám ugyanakkor ebben a figurában mégis van annyi vonás magából Bélából (elsősorban nézeteik egyezése folytán), hogy őt beszélgetve a „merénylőből” is érzékeltethet valamit — más kérdés viszont, hogy ketjük viszonya éppen szembenállásuk hiányában nem tud igazán érdekes lenni. Ezért juttatja eszünkbe Végel választása egy kicsit Rostand Cyranójának orr-monológját — úgy tűnik, a sok lehetőség közül a legkézenfekvőbbet, de legalaposabbat is választja: egyszerűen kimondja: „Az ön orra nagy.”

Féltreve azonban e kéretlen és kissé talán tolakodó utólagos tanácsadást, mindenképpen el kell ismerni, hogy a látószögnek ez a megválasztása nem okvetlenül perdöntő, mellette a regény akár még remekmű is lehetne, ha történetesen a fenti hasonlat az orr-monológról nem lenne a részletekre még inkább vonatkoztatható. Mert Végel sajnos a legtöbb esetben túl egyszerűen mond ki mindent, s ez csak látszólag pusztán stilisztikai kérdés, mivel a dolgok ilyenén való kerek-perec kimondása, a legkeresetlenebb szavakkal való felvázolása a figurákat is leegyszerűsíti, élettelené teszi. Éva, Béla húga például, bátyja sorsa felett elkeseredve, egyszerűen csak „zokogni kezd” semmi több, a szerző meg sem kísérli, hogy a leírt helyzetet egy-két kvázi mellékes mozzanat felvillantásával tapinthatóbbá tegye, tümelje a szokványoson, ezzel szemben (mint a szóban forgó esetben is) az ábrázolás erőtlenségét sokszor a nagy szavak helyettesítik, pl. „Iszonyú realitás volt az egész”, mintha az író megfeledkezne róla, hogy éppen a drámaiság kidomborításának legmegbízhatóbb eszköze a látszólagos szenvtelenség. De ugyanígy nem egészen célravezető ez a két pont között mindig egyenest kereső módszer a regény közéleti vonatkozású, a társadalombírálatot leginkább magában hordozó rétegével kapcsolatban sem, bár Végel e téren csakugyan messze merészkedik. Rengeteget szól korrupcióról és a hatalommal való visszaélés egyéb változa-

tairól, munkanélküliségről, hivatali prostitúcióról stb. — csupa olyasmiről, amiről, ha regényeinkben nem is gyakran, de sajtónk hasábjain épp elégszer olvastunk már, vagy ha nem, hát „hallot-tunk róla”, s így „nem újság” számunkra. Valójában persze nem az „újságot” hiányoljuk, hanem azt kifogásoljuk, hogy ezek a je-lenségek, úgy, ahogyan felvetődnek a regényben, jobbra riport-anyagként léteznek csak, s így nem háborítanak fel jobban, mintha újságban olvasunk vagy ismerősünktől hallunk róluk, noha általuk az író szemmel láthatóan éppen a morális felháborodás felkelté-sére, az olvasó angazsálására törekszik. Máskor ugyanez az igye-kezete valami „mindenáron nagyot ütni akarásban” nyilvánul meg, s ennek eredménye aztán meglepően átlátszó megoldásban vetődik felszínre. Jó példa erre a Csillagbörtönt megjárta, s „holtta nyilvá-nított” veterán forradalmár esete, aki később „a városi vécéket tisztogatja”. Azt talán mondani sem kell, hogy nem a részletet ki-váltó indulat ellen merül fel kifogás, csakis annak sematikus rea-lizálódása ellen.

S ezzel aztán elérkeztünk egy fontos kérdéshez: Végel közéleti indulataihoz, mint alkotói hajtóerőhöz. A regényből ugyanis nyilvánvalónak látszik, hogy Végel indulataitól egyenes út vezet az olvasó indulatához, ahhoz, amit felkelteni szeretne, s ez az út valahogy túl rövidnek látszik. Gyakran érezhetően kimarad belőle egy fontos fázis, az intellektus fázisa, az alkotói lehiggadása, a hűvös mérlegelésé éppen a pontos célzás érdekében, s ennek ered-ménye egyfajta primer „ami szívemen, a számon” megvalósulás, ez pedig aligha emeli a regény művészi szintjét. Pedig úgy tűnik, „kifizetődő” lenne Végel számára, ha kissé több körütekintéssel építené fel világát vagy merne akár kicsit áttételesebb is lenni. Magától értetődően szó sincs arról, mintha azt ajánlanánk a szer-zőnek, legyen óvatos, tompítsa írásai élet vagy kódósítse el konk-rétságukat, még kevésbé arról, mintha holmi parabolaszzerűséget javasolnánk, éppen csak érdemesnek látjuk arra emlékeztetni, hogy regényének azok a leginkább kiteljesedett részei, ahol előregyártott elemek nélkül, mondanivalójának kifejezésére egyéni megfogalma-zást talál. És ilyen részeket végső fokon szép számmal lelhetünk a regényben. Ilyen részlet pl., amikor Lenke arról beszél, hogy nem tudja megfesteni a bürokratákat („Higgyétek el, meg akartam fes-teni őket, de nem bírtam. Nem vagyok képes rá. Pedig erről álmo-dom éjjelente. Megyek az utcán, meglátok egy ilyen szemet, szőrös kezet, lapos, puha zsíros arcot, udvariasan pislogó szemhéjat. Puhá-nyok, hájasak ezek az emberek. Hízik az utca fele, a zsírpárnák alattomossá, csöndessé teszik a mozdulataikat, mint a szőnyegek a lázadó lépteket” — 27. old.), vagy amikor ugyancsak ő a gyer-meknek maradás előnyeiről szól. De ugyanilyen joggal említhető az a részlet is, ahol Miklós beszél a „papírvilágról” vagy amelyben az öreg Zolnai szájából Ábrahám engedelmességének egyénien fel-fogott interpretációját halljuk. „Az írás legyen dinamit”, vallotta Végel egy interjújában — nos, a dinamit ezekben a részekben

valóban robban. Robban, mert pontosan a gyártási eljárás követelményei szerint készült. Kár, hogy máskor éppen csak pukkan, vagy hangtalanul elfüstölög.

De ugyancsak a primer indulatokra vezethető vissza Végel nyelvezetének gyakran emlegetett pongyolasága, noha ebben (s másban is) talán szerepe lehetett a regénypályázat diktálta fokozott iramnak is. Igaz, az *Egy makró emlékiratai* óta Végel nyelve bizonyos változáson ment át, ez azonban, úgy tűnik, eddig nem jelentett igazán előrelépést: a Makró, s részben a novellák, fojtottan parázsló, helyenként szívszorogató légköre ugyanis éppen a szóban forgó írások sajátos, esetlen dadogásának, néha gyámoltalan motyogásának volt köszönhető (függetlenül attól, hogy mennyire tudatos nyelvi építkezés eredménye), melyet most egy gördülékenyebb, „irodalmibb”, de sajnos konvencionálisabb nyelvezet váltott fel, ami, éppen utóbbi vonása révén, egyelőre nem hozta meg a kívánt eredményt, sőt az a benyomásunk, hogy még inkább láthatóvá tette Végel nyelvi bizonytalanságát. Találunk a szövegben helyenként képzavarokat is („Izmait feldúlta az idő vésőjének kíméletlen munkája” — 105. old.), súlyosabban esnek azonban latba azok a részek, amelyekből kitűnik, hogy Végel nem mindig a legszerecsébben válogat a szavak és beszédfordulatok között, mintha nem érezné ízüket igazán. A könyv 24. oldalán Sándor így beszél: „Kikaparom a bíró szemét, két kézzel ugrok neki”, jóllehet ez a fenyegetés szinte kizárólag női szájakból hangzik el, úgyhogy mindenképpen helyénvalóbb lett volna, ha Sándor mondjuk a „szétverem a pofáját” kitételt használná. De ugyanennyire „femininnek” sőt avultan szendének hat az „én” a regény 131. oldalán: „már szégyelltem, hogy miket mondtam neki, irultam-pirultam, ha eszembe jutottak azok a szavak”. Hát bizony „irulni-pirulni” férfi nem nagyon szokott (inkább egy bakfis valamely múlt századi regényben), legrosszabb esetben „pirulni”, ám még jobb, ha „elvörösödik”, „arcába fut a vér”, sőt az adott helyzetben, figyelembe véve a kontextus hangvételét, Végel hőse akár még „rühellhetné” is korábbi viselkedését. Utolsó példánkat viszont már csak vonakodva említjük, mivel a 154. oldalon ez áll: „Nem lehet az ember értelmes még a saját gondolatai iránt sem.” Remélhetőleg itt valami tévedésről, „elírásról” van szó. Mert ebben a megfogalmazásban nagyon nehéz „értelmesnek lenni iránta”. Legalább annyira, mint elnézőnek lenni az említett nyelvi botlások iránt, amelyeket már csak azért sem lehet említés nélkül hagyni, mert különösképpen élesen mutatják meg prózánk egy gyakran felbukkanó, bosszantóan kiskorú vonását: a nyelvi provincializmust a magyarországi prózához viszonyítva. Mert lehetetlen nem észrevenni, hogy a határon túl legtöbbször még a gyenge, sőt rossz könyvek is *nyelvileg* jók, míg idehaza ez igen gyakran jó könyveinkről sem mondható el. Súlyos ballaszt ez, jó lenne mielőbb megszabadulni tőle.

Végezetül pedig még egyszer reményünknek kell kifejezést adni: reményünknek, hogy Végel László a jövőben képes lesz esztétikai

megvalósulásában is, még a Makrót is túlszárnyalva, indulatai szintjére emelkedni. Mert kár lenne ezekért az indulatokért, ha igazi kiteljesedés nélkül lobbannának el.

V. Z.

ADALÉKOK A MAI FORRADALMIASSÁG KÉRDÉSEIHEZ

Régis Debray *Jegyzetek a börtönből* című cikke a *Les Temps Modernes* júniusi számában.

Jean-Paul Sartre folyóirata, a *Les Temps Modernes*, júniusi számában hatvan-egynéhány oldalon közölte Régis Debraynek, Che Guevara barátjának, a gerillákkal vállalt szolidaritása miatt bolíviai börtönben sínylődő francia újságírónak *Jegyzetek a börtönből* című cikkét. A cikk tényleg jegyzetszerűen, fragmentumokban tartalmazza írójának gondolatait napjaink néhány nagyon időszerű problémájáról. A cikkben megérzik az is, hogy börtönben ülő, a világ reális mozgalmából kiszakadt ember írta, aki nem tartozik sehová, a kívülálló bíráló szemével nézhet mindent, a reformistáktól a trockistákig mindenkit. Ez néha absztrakt, öncélú gondolatok sorozatává teszi elmélkedését, hisz a gondolatok csak valamilyen mozgalomban, reálisan ható erővel összefonódva, mozgalmakat, reális társadalmi erőket befolyásolóan lehetnek tényleg forradalmiak. De mindettől függetlenül Régis Debray cikke figyelemreméltó, hisz napjaink nagy dilemmáira keresi a választ, és a mai forradalmiasság kérdései iránt nálunk is megnyilvánuló érdeklődés napjaiban olvasóink érdeklődésére is számíthat.

A dilemmák, amelyekre Régis Debray keresi a választ, korunk forradalmi eseményei alapján érlelődtek meg. Eléggé érezhető, hogy a gondolatok folyamatát közvetlenül két nagyobb esemény indította el. Az egyik az 1968. évi franciaországi forradalmi megmozdulás volt, a másik pedig Che Guevara döntése, hogy otthagyja a kubai miniszteri bársonyszéket, és elmegy gerillának Latin-Amerikába, valamint ennek a próbálkozásnak kudarca, Che halála. A dilemma lényege, a mai forradalmiasság központi kérdése pedig kissé leegyszerűsítve így fogalmazható meg: hogy maradhat egy mozgalom, egy csoport, egy párt — vagy ha úgy akarjuk, egyetlen egyed — igazán forradalmi, hogy megalkuvás, habozás, az egyedi szempontoknak tett engedmény nélkül szolgálja a forradalmi átalakulás céljait, anélkül, hogy absztrakt eszmék megszállottja, csak elméletben lehetséges megoldások kergetője lenne; mikor áll elő a forradalmi átalakulás végrehajtásához szükséges forradalmi helyzet, hogyan lehet és kell azt kihasználni, ki és hogyan képes azt hasznosítani. Régis Debray válasza erre a kérdésre a fatalizmus minden formájának elvetése, de egyben szembeszállás az irreális képzelgés minden formájával is.

Kiindulópontja, hogy nincsenek olyan körülmények, nincs olyan fejlődés, amely önmagától és elkerülhetetlenül megérleli a forradalmat, győzelemre viszi az új társadalmat. Nem elemzi külön, hogyan és mikor alakul ki ez a helyzet, de tesz néhány lényeges megállapítást. Legelőször is utal Lenin klasszikus tételére, hogy a forradalom akkor tör ki, amikor az elnyomók nem tudnak a régi módon uralkodni, és az elnyomottak a régi módon élni. Ennek alapján szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy nem minden válság jelent forradalmi helyzetet. „Minden forradalmi helyzet szükségszerűen válságos helyzet ugyan, de nem minden válságos helyzet forradalmi helyzet” — írja. Az ilyen helyzet előállásának vizsgálata helyett arra összpontosítja figyelmét, hogy feltérképezze ennek a helyzetnek a jellegzetességeit, és kimutassa, hogy ebben a helyzetben nincs semmi fatalizmus. A forradalmi helyzet fő jellegzetessége: minden lehetséges és semmi sem biztos. Olyan körülményekről van tehát szó, amikor senki sem marad közömbös, amikor senki sem maradhat tétlen, amikor minden döntésnek történelmi jelentősége van, mert minden döntés új irányt adhat a történelemnek.

Ebben a helyzetben azonban nincs semmi fatalizmus és elkerülhetetlen, megmásíthatatlan törvényszerűség. Nemcsak abban az értelemben, hogy nincs semmi, ami szavatolja, hogy a forradalmi helyzet előáll, csak ki kell várni, hanem abban az értelemben is, hogy nincs semmi, ami szavatolja a forradalmi erők győzelmét. A Nagy éjszakán, amikor a válság eldőlt, minden forradalmi erő szorongást érez, sőt félelmet, mert rájuk is vonatkozik a forradalom alapvető jellegzetessége: minden lehetséges, semmi sem biztos. Érdekes érve erre a „minden lehetséges” illusztrálására az a tétel, hogy nemcsak a világtörténelem győztes nagy forradalmait, hanem Hitler és Mussolini rendszerét is forradalmi helyzet szülte. (Számunkra ismeretlen okból Debray kerüli a közvetlen utalást az 1968 májusában—júniusában Franciaországban előállt forradalmi helyzet tanulságaira, holott többször nagyon is nyilvánvaló, hogy azt tartja szem előtt, így nem utal még az új példára sem: a forradalmi megmozdulás a szubjektív erők gyengesége miatt Franciaországban De Gaulle-énál jobboldalibb rendszert segített uralomra.)

Ebből azonban nem azt a következtetést vonja le, hogy a hábozóknak, az aggályoskodóknak van igazuk, hanem ellenkezőleg azt: csak a forradalmat, a kockázatot vállalóknak lehet igazuk. Könnyű a reformistáknak — mondja —, hisz a kudarc mindig valószínűbb. „Mindenki tudja, hogy a forradalmak történetében a siker nem szabály, hanem kivétel. De elegendő egyetlen kivétel, hogy felforgasson egy egész korszakot és átszabja a történelmet.” A történelmet csak azok alakíthatják át, akik ezt a kockázatot vállalják. És forradalmár csak az lehet, aki nemcsak az akadályokat, veszélyeket látó külső, passzív megfigyelő szerepét játssza, hanem abból indul ki, hogy biztos nem lesz semmi, ha csak a vereség esélyeit látva távol tartjuk magunkat a harctól. (Példaként megemlíti a párizsi kommünt, amikor olyan kevés esélye volt a győzelemnek,

és Marx mégis a párizsi munkásoknak adott igazat Kugelmannnal szemben, aki azt vallotta, hogy a felkelés hiba volt, mert jobban elő kellett volna készíteni, jobban megszervezni stb. És megemlíti azt is, hogy 1914-ben a zimmerwaldi baloldal mennyire kisebbségben, milyen kilátástalan helyzetben volt, a történelem mégis neki adott igazat.) A forradalom erőinek vállalniuk kell ezt a kockázatot, mert a tétlenségnek is megvan a maga veszélye: a forradalmi helyzetnek valamilyen megoldást kell hoznia, és ha a forradalmi átalakuláshoz nincs elég erő, akkor a kibontakozás jobbratolódás lesz — ezért kell hivatkoznia Hitler, Mussolini példájára —, és mert minden elszalasztott alkalom évekre visszaveti a mozgalmat. „Néha évek és évek kellenek az elveszített hónapok pótlására” — idézi Trockijt, sőt azzal a következménnyel járhat, hogy a mozgalom végérvényesen elszalasztja a történelmi pillanatot, elmulasztja a talán soha vissza nem térő alkalmat. (Joggal utal arra, milyen könnyen megeshetett volna, hogy a bolsevikok elszalasztják az októberi forradalmat.)

A fatalizmus és reformizmus ellen egyaránt felhasználható érdekes fejtegetés mellett Debray cikke ugyanilyen figyelmet érdemlő szempontokat felhasználva bírálja az utóbbi időben divattá vált absztrakt, álradiális forradalmiasságot is. (Sajnos itt nincs időnk kitérni más fejtegetéseire, például a szocialista országok sajátosságaival kapcsolatos vizsgálataira, „mondd meg, milyen válságból születtél, és megmondom milyen vagy”, vagy például érdekes megfigyelésére, hogyan teszi az elmaradottság Portugáliát a világ egyik legszilárdabb országává, a latin-amerikai államokat pedig a legbizonytalanabbakká.) Idézi Che Guevara meghatározását, hogy „a forradalom az, amikor a rendkívüli hétköznapivá válik”. Ennek alapján utal a Trockij és Che Guevara típusú forradalmárok nehézségeire a forradalom győzelme után. Hisz eljön a győzelem pillanata, de az új is még mindig egy Hatalom, egy Állam, egy Nemzet marad, mit kezdjen önmagával a forradalmár, aki a hatalom, az állam ellensége, és a nemzet helyett a nemzetköziség híve. A trockizmus ezt az ellentmondást nem tudja feloldani. „Nincs boldog trockista” — írja Debray. Mert mindig igaza van — tényleg harcolni kell a hatalom, az állam ellen, a nemzetközi fontosabb, mint a nemzeti —, mégis mindig vereségre van kárthatva, hisz a korszak után, amelyben a rendkívüli hétköznapivá válik, mindig jönnek a korszakok, amikor a hétköznapi ismét hétköznapi lesz.

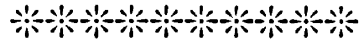
Che példáját tartva szem előtt csak utal erre a problémára a szocialista országokban, de annál részletesebben dolgozza fel a kapitalista országok körülményei között. Rámutat, hogy az álradiális forradalmár ugyanúgy tesz, mint a burzsoázia, amely kapitalizmust akar problémák nélkül, burzsoáziát proletariátus nélkül: az álradiikalizmus proletariátust akar burzsoázia nélkül. Az igazi probléma abból ered, hogy a realitástól való elszakadás nem vezethet sehova, a kérdés, „hogyan lehet beilleszkedni a kapitalista társadalom mechanizmusába anélkül, hogy az abszorbeálja, hogy lehet egyszerre bent és kint lenni, jelen lenni és felülemelkedni, hogy

lehetséges a tömeg pártjává válni anélkül, hogy feladná az élcsapat szerepét”. (Általánosabban, tehát a szocialista országok körülményei között is érvényesülő módon: hogy lehet forradalmárnak maradni a hétköznapokban, hogyan lehet az államelhalás hívének maradni az államapparátusban, hogyan lehet a jövő felé haladni anélkül, hogy elszakadnánk a jelentől, és fordítva, hogyan lehet a jelen része maradni anélkül, hogy elfeledkeznénk a jövőről.)

Egészében Debray cikke eredeti és hasznos gondolatokat tartalmaz a fatalizmus és reformizmus ellen, a kettő sok tekintetben egy), éppenúgy, mint az álforradalmiasság ellen. Azok ellen is, akik azt hiszik, hogy az új magától bekövetkezhet, csak ki kell várni, vagy csak a veszélyeket látva nem merik vállalni a kockázatot, nem tudnak forradalmárok lenni, meg azok ellen is, akik azt hiszik, hogy mindig és mindenütt forradalmi helyzet van. Ezzel érdekes és nagyon eredeti adalékot nyújt a mai forradalmiasság kérdéseihez, mely annyira foglalkoztatja az egész világ kommunista és munkásmozgalmát, valamennyi marxistáját.

b-t

HÍD IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT. — 1970. SZEPTEMBER. — KIJÁR A FÓRUM LAPKIJÁRÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIJÁRÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MISICA UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRÁIG. — KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ES NEM KIJÁRUNK VISSZA. — ELŐFIZETHETŐ A 657-1-255-6s FOLYÓSZÁMLÁRA. BEFIZETÉSKOR KÉRJÜNK FELTÜNTETNI A HÍD NEVÉT. — ELŐFIZETÉSI DIJ BELFÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FEL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KIJÁRÓFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FEL ÉVRE 18,75 DINÁR; KIJÁRÓFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FEL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FÓRUM NYOMDÁJÁBAN NOVI SADON.

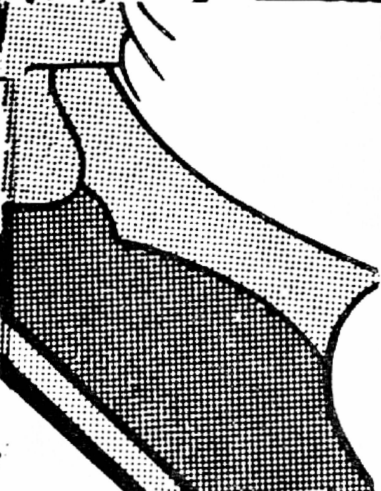
A N G O L

POP

KÖLTŐK

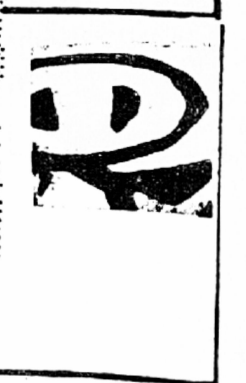
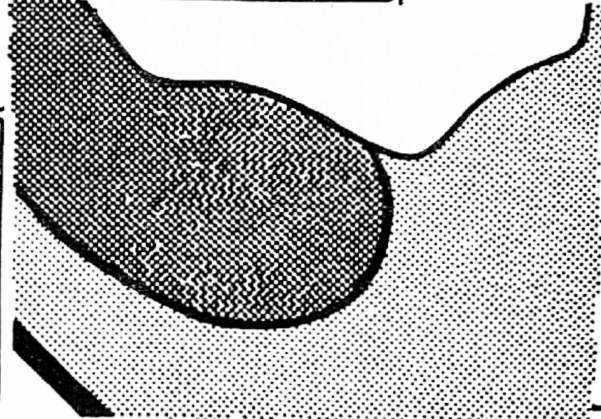
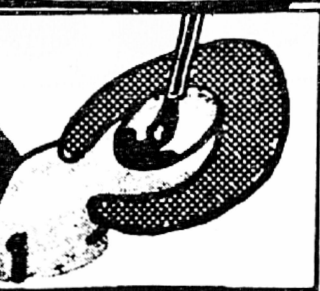
kodolányi gyula

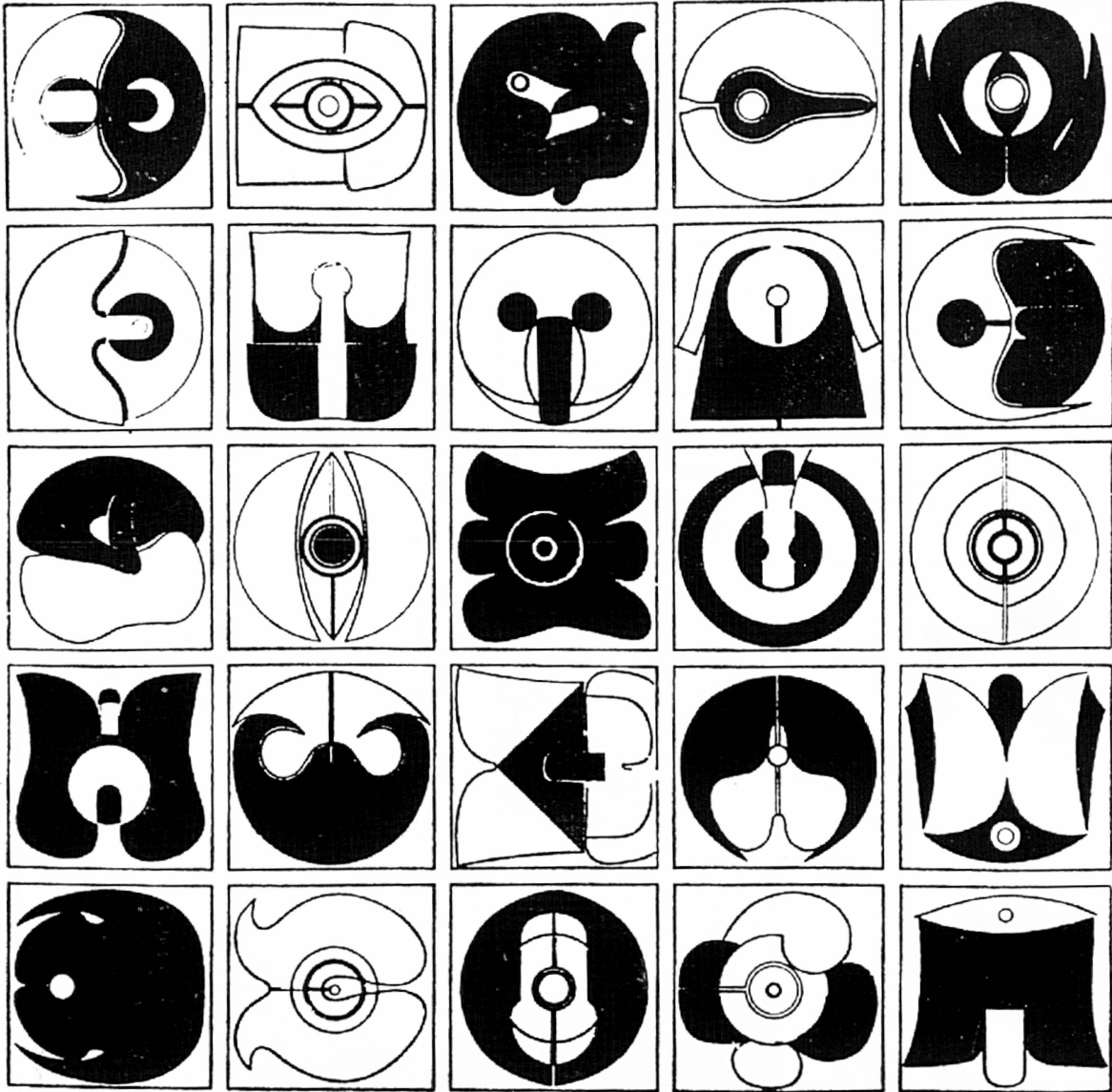

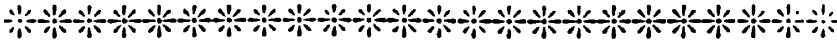
LONG

SO!

OUT LOUD

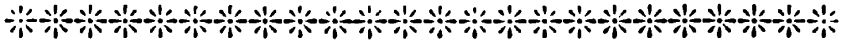

Néhány év óta új verseket írnak Angliában; mindenben ellentétei annak az angol költészetnek, ami felléptükkor divatban volt. Esztétikai, etikai, politikai céljaik mind egészen mások. Századunkban a művészeti palotaforradalmak meglehetősen mindennaposak; a kötelező avantgardizmus korát éli a nyugati művészet, és illik legalábbis olyan csoportosuláshoz tartozni, amelyiknek valamirevaló kiáltványa van. Tiszteletet és figyelmet talán egyre inkább azok érdemelnek, akik makacsul követik saját útjukat, és nem esnek pánikba a naptári idő rohanásától. Bármennyire tanulságos is a szociológusnak vagy az ideológusnak a művészet mozgalmak szerinti tárgyalása, a műalkotást csak felületesen érti és értheti meg, mert az érdeklődés súlypontját a műalkotáson kívül helyezi. A legtöbb művész fanyalog, ha a lelkes méltató valamelyik „izmushoz” aggatja a nevét. Amit ő a műbe épített, az nem a szürrealizmusról vagy a négyzetek metafizikájáról stb. való véleménye volt, hanem, bátorkodik állítani, valami lényegibb, sajátosan művészi mondanivaló.

Az angol vers új irányzatáról mégis érdemes összefoglalva is szólni. Tulajdonképpen az első avantgardista *mozgalom* az angol vers történetében, és nem kevesebbel próbálkozik meg, mint a vers helyének, szerepének, a versről való gondolkodásnak teljes átalakításával. A hivatalos kritika füttykoncertjétől vagy megvető hallgatásától kísérve, rendíthetlenebb sarokköveket forgat fel, mint egykor Eliot. És persze, mint korunk minden divatja, miután feltört az ismeretlenség kavargó-forrongó mélyeiből, magához vonzotta a tehetségtelen exhibicionisták és a reklámberek kétes tömegét is. Mindenesetre, a költészet létezése ma észrevehetőbb Angliában, mint a században bármikor. Zajosabb és látványosabb is; de jelentős művekkel bizonyítja, hogy valódi költészet.

Angliában a költészet nem követte az avantgardizmus francia, orosz vagy német hullámmozgását. Kivétel talán a tízes évek dereka volt, amikor a világháború, és Ezra Pound, a furcsa, nyughatatlan amerikai, felkavarta a londoni kedélyeket. Pound rövidesen továbbhajózott Párizsba, majd Olaszországba: Londonban ott maradt Eliot, és a kétségbevonhatatlan bizonyság, hogy a modern kor más, mint ami megelőzte. De izmusok

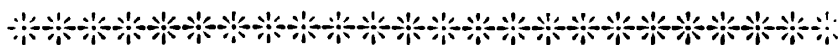

és csoportosulások alig alakultak. A nemzedéki tudat emelt vízválasztókat. A művész társadalmi helyzete, a könyvkiadás szerkezete nem változott meg. A modern költészet bevonult az egyetemi kritika fellegváraiba, de az angol költő ezután is inkább tartotta magát mesterembernek, mint értelmiséginek. Ez a helyzet, a harmincas évek, majd Dylan Thomas vihara után, a hatvanas évek derekára alaposan megposhadt. Akkoriban ért meg az ötvenes évek nemzedéke: Philip Larkin, R. S. Thomas, Kingsley Amis, George Barker, Thom Gunn, Donald Davie. Jó egyetemen végzett, középosztályból származó költők. Verselésük biztonságos, irtóznak a Dylan Thomas-i elragadtatásoktól, derült iróniával szemlélik az öröklött és tulajdonképpen elfogadott társadalmi konvenciókat. Roszszabb esetekben ritmikájuk egyhangú, józanságuk unalomra szelídült, *understatement*-jeik pedig önmaguk ellen fordulnak, hiszen már öniróniát sem fejeznek ki.

De kis nyomdákban akkor már készültek, többnyire a költők pénzén, az újfajta verskönyvek: a Stuart Montgomery alapította Fulcrum Pressben, a Goliard Pressben, ahol Tom Raworth, a költő, maga szedte kézi szedéssel a könyveket, és még máshol. Ma már, a Penguin Books-tól eltekintve, az ő verskönyveik a legnépszerűbbek; s az egyik régi nagy kiadó érdemesnek találta megvenni a Goliard Press-t, szerkesztőjével, nevével és szerzőivel együtt. Az utóbbi években feltűnt tehetségek, az egyetlen Seamus Heaney kivételével, mind ezekben a kis kiadóknak vitték kéziratukat. A közös kiadón kívül magatartás és módszer rokonsága fűzi egymáshoz őket. Két idősebb költő kiválik közülük. A hatvanon felüli Basil Bunting könyvei a közelmúltig csak Amerikában jelentek meg, ma pedig Audennel egy rangon emlegetik. Daniel Jones is kései érkező: kettejüket külön-külön illene bemutatni.

Essen most inkább szó a fiatalabb költőkről.

Magatartás. Ezek a költők városi költők, világuk az ipari társadalom nagyvárosai. Fájdalommal, de kihívóan hirdetik, hogy új kor gyermekei. A televízió, a naponta háromszor nyomtatott lepedő-újságok és a reklám koráé. Az irodalmiaskodást, az intellektualizmust, az egyetemeken tényező kultúrát megvetik. A költészettről mint esztétikai tevékenységről tüntetően hallgatnak: a versírás közéleti és politikai tett. A nyelv, a versforma azért érdekli őket: egyik fő igyekezetük, hogy verseiket kimentsék az újságírás szó-öznívizéből, de úgy, hogy mégis a beszélt nyelvet használják. Ez a törekvés különféle megoldásokban ölt formát; újságcikk-montázsban (Henri), a zsurnalisztikai szövegek gyilkos paródiájában (Mitchell), a közérthetőség látszólagos kerülésében (Raworth). A szó-

infláció nemcsak formai probléma. A vers nyelvének el kell különülnie, hogy művészet lehessen; de azért is, hogy lankadatlanul figyelmeztessen a nyelv és a gondolat mindennapi meggyaláztatására. Ezek után bizonyára leírhatom a *pop* szót: valami hasonló történt a tárgyakkal a fogyasztói társadalomban, mint a szavakkal, és a *pop* képzőművészek tárgymontázsai sokszor emlékeztetnek a költők újságmontázsaira. De a hagyománytalanság hirdetése és az egész életérzés sokban közös. A liverpooli költők maguk is *pop* festők vagy zenészek.

Szellemi elődökről alig beszélnek, de nyilvánvaló, hogy gondolkodásuk ahhoz a nyugati baloldali közérzethez tartozik, amelynek formálói és kifejezői Marcuse, McLuhan és néhány szociológus. Így kapcsolódnak a diákmozgalmakhoz és az „új baloldalhoz” közülük még azok is, akik egyébként nem vallnak mellettük rokonszenvet.

Sok modern irányzattal szemben ezek a költők igyekeznek minél nagyobb közönséghez szólni; demokratikusak a szó eredeti, elhalványult értelmében. Felolvasó körutakon járnak az országot, és nagyszerűen adják elő verseiket. Közönségük elsősorban a harminc-egynéhány egyetem diák-sága, de középiskolások is. Dalokat is írnak, és némelyiküknek zenekara van. Ily módon valóban egyszerű emberekhez is eljuthatnak. Ez mindjárt érthető lesz számunkra, ha emlékezetünkbe idézünk valamit, amiről a beat zene kapcsán ritkán esik szó Magyarországon: tudniillik, hogy ennek az „új” zenének dallamvilága, hangszerei, de sok szövege is, az angol népzene sok évszázados hagyományából való. Míg tehát nálunk ez a zene, hangsúlyozott melódiai és ritmikai idegenségével, egy bizonyos nagyvárosi réteg és elsősorban egy korosztály sajátja lett, addig Angliában és Amerikában éppen hogy nemzedékek közös zenei nyelve, és a nemzeti hagyomány újraalkotása is. Talán ez a felismerés sugallta az Illés együttes és mások kísérleteit magyar népdalok beatesítésére. A gitárral a pódiumra lépő, feltűnő külsejű angol költő tehát nemcsak egy mostohanemzedék dacos szószólója, hanem a matrózkocsmák dalosainak utóda is. Az angol *pop* költők közül sokan bevallottan is *instant art*-ot, vagyis az ihlet melegében készült és azonnali fogyasztásra való verset írnak. A *pop* művészet egyik népszerű, heroikus póza elfogadni, úgymond, a fogyasztási társadalom kínálta lehetőségeket, vagyis saját fegyverével verni meg az ellenséget. Az ezoterikus művész, mondják, nem hathat, hiszen senki sem olvassa. Ezért is kell dalokat írni. A következmény persze az, hogy a versek — vagy szövegek? — gyakran ösztövérek, kifejezéseik laposak, formájuk esetlen; egyszóval néha az arcátlanságig rosszak. Az *instant art*

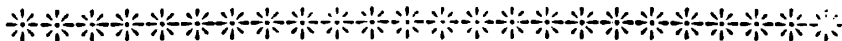

kulturális jelenségnek érdekes, de termékeit idegen nyelvre fordítani, rangos költészetként emlegetni hiba volna.

Fontosak viszont azok a költők, akik felismerték az instant art alapvető önellentmondását, és saját dikciót teremtettek maguknak a fent leírt szellemi éghajlat alatt. Bennük nemcsak a korproblémákat felfogó szellemi érzékenység munkál, hanem a vers, a nyelv iránti alkotó érdeklődés is — e kettő örvözetéből lesz a valódi költő. „A stílus az őszinteség próbaköve”, mondja Ezra Pound.

Verselés. Ezra Pound neve méltán állhat itt. Ezek a költők, amint említettem, közömbösek az angol vers hagyományai iránt. Amerikából választottak maguknak elődöket és mestereket: az amerikai költészet modern klasszikusait, Ezra Poundot, William Carlos Williamst és E. E. Cummings-t. A három mester hatása közvetlen és közvetett is, a hatvanas évek elején alakult amerikai Black Mountains iskola révén. Ez utóbbiak törték meg Amerikában az Eliotot követő tanult költészet hegemoniáját. Némelyikük versei, így az alapító Charles Olsoné, valamint Edward Dorné és Gary Snyderé ma Londonban jelennek meg először, a Fulcrum Pressnél; Edward Dorn pedig angol egyetemen tanít. Pound kései cantóival hatott rájuk: ezek a versek a nyelv használatának bizonyára legmerészebb példái. Az amerikai beszédmodort és a poundi ezoterikus műveltségi utalásokat gyúrnak össze az angol szintaktikát a végsőkig feszítő szerkezetekké. Cummings, e született lírikus és született csúfolódó, a húszas években írta első újságmontázsait és beszédparódiáit. Költészeti kincsesbányát csinált a tipográfiai trükkökből. Pounddal együtt, az írásmódot a kiejtéshez közelítette, ezzel is hangsúlyozva a beszélt nyelv fontosságát. A dada és a szürrealizmus szellemét is Cummings továbbította a fiataloknak, na meg persze a képzőművészeti *pop art*. Williams, akire szinte egész életében az Eliot-kultusz árnyéka vetődött, azt hirdette, hogy a modern életérzés nem tudja kifejezni magát a hagyományos formákban. A gondolatnak kell kialakítania minden esetben a sajátos versformát; a sorok mértékét a „beszélő” ritmusa kell adja. Ez a „szabad” vers az angol pop költők kedvenc formája, amely mindig magán viseli az egyéniség keze nyomát, bizonyítva, hogy mennyire nem „szabad”.

Az alábbiakban bemutatok néhányat a költők közül. Alkat és mesteresség nagy változatossága rejlik a pop költészet címkéje mögött: ők földalattinak és avantgarde-nak is nevezik magukat — de a név tulajdonképpen mindegy. Bevezetőmben a versek olvasása és fordítása közbeni

észrevételeimet jegyeztem fel; a versek és a költők kiválasztásának indítója sem az ismeretterjesztés, hanem saját ízlésem önkénye volt. Ennek bizonyára vannak hátrányai, s talán előnyei is.

Adrian Mitchell (1932) politikai költő a szó legjobb értelmében. A harmincon jóval túl levő, kiforrott művész, aki a szellemi érettség magaslatán körütekintve elődöket keres, hogy megalkothassa saját hagyományát. Az elődöt az elfelejtett, az irodalomban kegyvesztett Blake-ben találta meg. Nem a modern festők örült zsenijében, a szürrealista misztikusban, hanem a plebejus gondolkodóban, aki jól tudta, hogy a francia forradalmat nemzeti veszedelemmé kikiáltó angol uralkodó osztály eltiporja, ha a társadalomról való nagyon is világos látomását nem építi kevésbé ártalmas mitológiává. Mitchell a *Menny és Pokol házasságát* a kor legnagyobb szerűbb forradalmi könyvének nevezi. E magatartásbeli rokonság nemigen párosul alkatival vagy mesterségivel, bár a híres *Tigris* sejtelmes iszonyata és az *Eligazítás* levegője rokon egymással, a különbség bennük is lemérhető a két költő között. Mitchell egyértelműbb, és mindig racionális; Blake bonyolultabb költő.

Az *Eligazításban*, mint Mitchell elmondta, személyes élmény volt az István vértanút is felidéző történet veleje: a *public schoolban* a legkisebb, és bizonyára érzékeny és büszke is lévén, egy fészter elé hurcolta és kavicokkal sorozta meg az „erősek” bandája.

Mitchell szeret dalszerű kötött formákat is használni. Különösen kedveli a gyermekvers ritmusokat, amelyeknek a jelentéssel való ellentéte a mitchelli ironia egyik gyakori formája. Mitchellnek vérében van az angol nonsense vers minden csínja-bínja, csak hogy a hasonló hangzású szavakat nemcsak felséges képtelenségekké, hanem szikrázó gúnyú társadalomkritikává is párosítja össze.

Kitűnően ismeri az élő nyelvet, jó füle van a beszéd szociológiájához. Amikor nyelvi kövületekkel cicomás, a holt beszédet mímelő verseit mondja el, hanglejtését találó fej- vagy kézmozdulatokkal kísérve, a hallgatóság gáttalanul kacag. Mitchell mindig megbabonázza közönségét — zseniális előadó, szónoki tehetség. Felolvasás közben, amikor már megérezte a közönség karakterét, változtat és rögtönöz is, a hatás kedvéért. Gyakran pedig kihívásból, hogy az előadás utáni beszélgetés minél érdekesebb legyen. Az emberek véleménye, gondolkodása annyira érdekli, mint a mesék álruhás királyait.

Irt operaszöveget és bábjátékot is. A Varázsfuvolát fordította bájos, szellemes és jól énekelhető angolra.

Adrian Henri (1932), a „liverpooli költők”-nek nevezett csoport tagja. Liverpool az angol *pop* egyik központja; sok híres zenész származik innen. Henri képzőművész, a liverpooli művészeti iskolában tanít. A költészethez a Poetry-and-Jazz nevű vállalkozástól kapott kedvet. Henri tette át versbe a legközvetlenebbül a *pop art* módszereit; művei tökéletes versplakátok, nem is akarnak többek lenni. Szövegeit mintha csak a szabad, zenével kísért előadás formálná, versnek „formátlanok”. Persze Adrian Henri nagyon kulturált művész is bizonyos értelemben; a dadaista-szürrealista képzelet fordulatait tökéletesen eltanulta a képzőművészetből, versei csupa ragyogó *pop* ötlet.

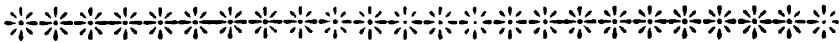
Érdemes idézni néhány sort Brian Pattenről, egy másik liverpoolitól, Henri zenész barátjától. Ezt a versrészletet sok *pop* költő elfogadná ars poeticájának:

„Nyilvános helyen a költészet vesse le ruháit, és intse magához a legközelebb állót; ne újságírók és könyvkiadók társaságában mutakozzék, hanem tolvajokéban és szerelmesekében. Ha matematikussal találkozik, csenje el az algebrát fejéből, és csempésszen helyére verseket; ha költővel találkozik, csenje el a verseket, és csempésszen helyükre algebrát; szeressen bele gyerekekbe, és hízelegjen nekik mesékkel; várjon a pajtásaira a lépcsőfordulón két évig hiába, mert már rég meghaltak.

Ha nincs villany, hordjon sötét szemüveget, és tettesse magát vaknak. Vezesse forgalmas úttestekre azt, aki biztonságban érzi magát, és hagyja ott. Terjesszen szút a falábú emberek hálószobájában, és ne törődjön azzal, hogy ártatlanokat bánt — ne is gondoljon az ártatlanok megkülönböztetésével. A GONOSZ! A GONOSZ! — kiáltsa a tőzsdepaloták tetejéről. Ne tettesse magát tisztviselőnek vagy könyvtárosnak . . .”

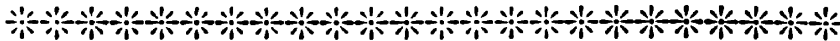
Ismerős dolgok, nem is egészen új ruhában, mondhatná valaki. De úgy látszik, az ismétlések elkerülhetetlenek, és egy új nemzedék fontosnak érzi, hogy olyasmit hangoztasson, amit már elmondtak előtte. A költő tiltakozik, a helyzet pedig (többé-kevésbé) változatlan — úgy látszik, ez a dolgok rendje.

A romantika gesztusai, a dadaizmus nagyszerű tréfái, a szürrealizmus önmagáért való költőisége mind itt van — valami azért mégis változott. Nehezebb szívvel, leszegett fejjel bolondoznak ezek a költők. A játék tiszta öröme ritkán az övék. Ellenfelük sokkal jelenvalóbb; körvonalai elmosódnak, nagyon közelről tornyosul följük. Fogásait kiismerték, de hiába; nem is törődik velük. Vacog a foguk, s füttyörésznek.

Tom Raworth (1937) elégikus hangú lírai költő; egyike a keveseknek, akik ebből az ősi költőfajtából valók a „földalattiak” közül. Ha a költészet kutatás, Tom Raworth jutott el legelőbbre társai közül. Az ő feladata volt a legnehezebb. Az éles zökkenőkkel vagy finom átmenetekkel tagolt, szövegíroniával teli montázs kiválóan alkalmas a szellemes társadalmi kommentárra. De Raworth sohasem gúnyolódik, komoly és szomorú művész: nem hadakozik, csak feljegyez. A társadalomról való feljegyzési kötik őt a földalattiakhoz; líraisága pedig az egyéni lét időtlen ellentmondásaira érzékeny. A kommunikáció-áradat (és a mögötte álló társadalom) versellenessége őt éppen úgy fenyegeti, mint társait, neki mégis másfajta dikciót kellett alkotnia. Raworth versei tér és időben független élményemlékek szaggatott képsoraiból állanak. Ezt a függetlenséget a szintaktikai szaggatottság jelzi; a versmondatok (gyakran csak félmondatok vagy szavak) nincsenek egymásba illesztve. Természetesen nincs köztük magyarázat sem. Ehhez a formához Pound cantói segíthették hozzá Raworth-öt. Az emlékezet csalásai és vigaszai izgatják. A mindennapos emberi kapcsolatok kietlenségéért néhány látszatra jelentéktelen emlék kárpótolja. A lány, aki St. Cloud vasútállomásának peronján ránézett a vonatablakon kikönyöklő költőre — a dantei találkozás igazi modern változata, megható és groteszk. Évekkel később átutazva a városban, izgatottan hajol ki ismét az ablakon, hátha megismétlődik a jelenés. A versekben felülről emlékek visszatérnek a *Serial Biography*-ban is, amely a költő belső életrajza, megnevezetlen alteregók élményeibe bújtatva. A bujkálás, az élmények megtartva-megosztása az olvasóval, Raworth egyik jellegzetessége. A szemérmesség, bizonyos félszesség viselkedését is jellemzi; talán ez a hajlama tette érzékennyé a modern életforma egyéniség- és magánélet-ellenes erői iránt. Olykor mintha szándékosan ködösítene, rejtené el a felidézett élményt; a vers olyankor a megalkotottság és a közlés közti borotvaélen táncol. Más versei meg azért fordíthatatlanok, mert a trágárság felhangjait kapnák a mi irodalmi nyelvünk közegében.

Raworth itt közölt versei közt van három haiku is. A haiku tizenhét szótagos régi japán vers. Általában egyetlen sokszoros jelentésű kép, Ezra Pound hozta divatba a tízes évek elején. Írt is rögtön néhány remeket e formában, hogy megmutassa, hogyan kell csinálni — aztán otthagya, megunt játékszerként, társainak. Williams sohasem írt haikut, de az ő japánsága talán valódiabb a Poundénál: rövid verseiben a tárgyak oly magányosan és élesen rajzolódnak ki, mint a japán festményeken, sejtetve

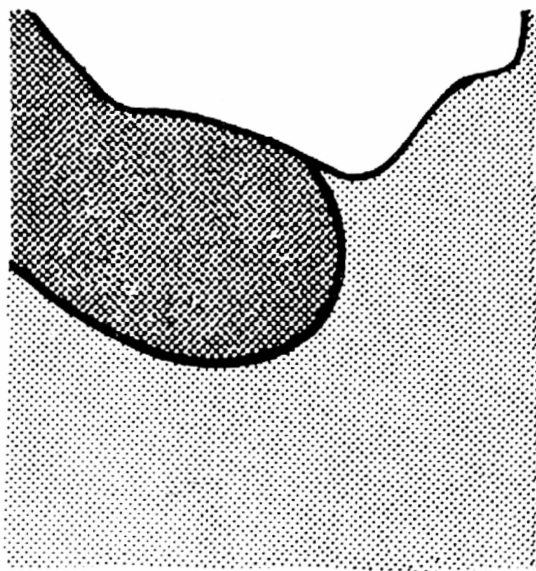
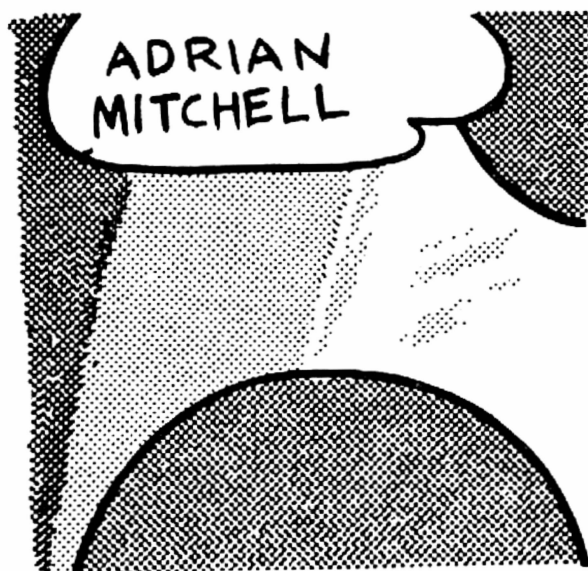
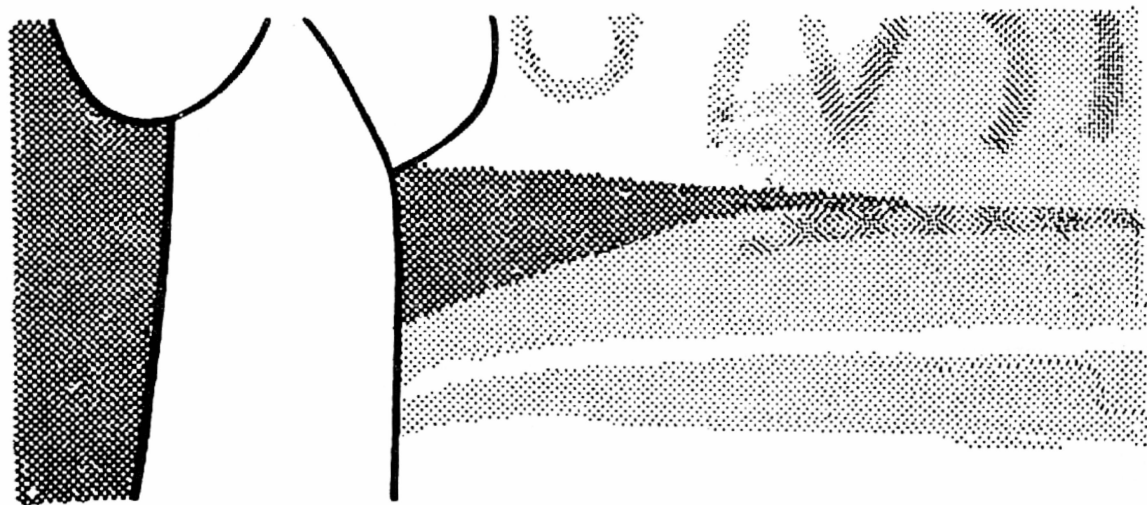
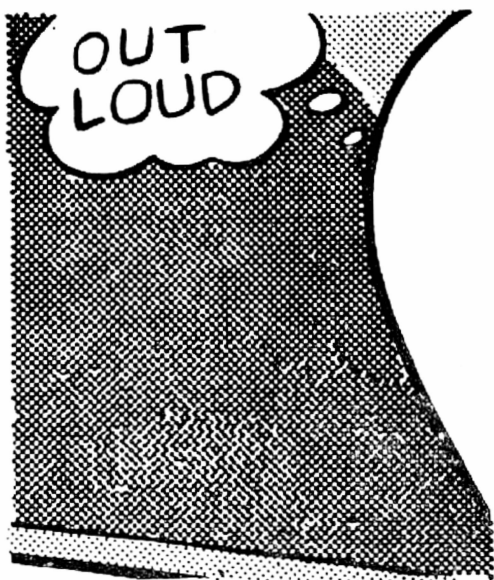
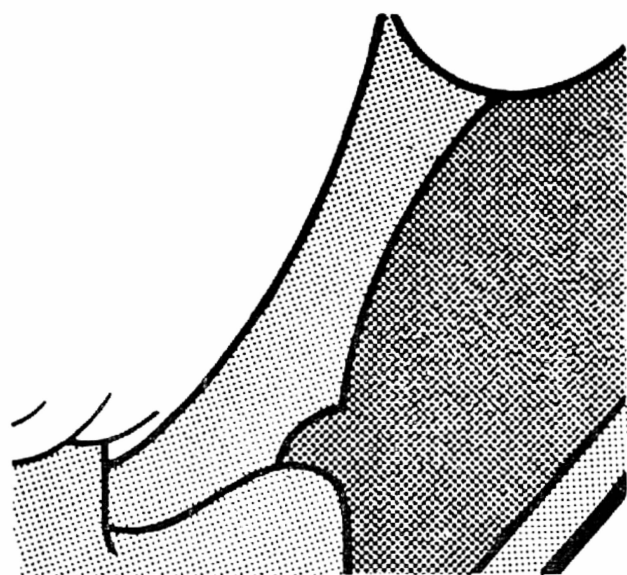
és mégis megőrizve létük titkát. Pound tömörebb, sűrűbb, de inkább latin, mint japán szemléletű — az ő költője Sextus Propertius. Raworth haikuiban a sokréttű tömörség és a tiszta képiség egyaránt megvan.

Raworth-ra egyébként jó hatással volt a francia szürrealizmus is — meglehetősen ritka eset az angolok közt. Illetve, az írek közt. Raworth ír származású, tiszta líraisága, képisége kelta vonás — gondoljunk csak a közelmúlt nagy ír és walesi költőire. Apollinaire-t fordított, most Max Jacob válogatott verseit szerkeszti és fordítja is.

Roy Fisher (1931), a másik lírikus, William Carlos Williamstól kapott útmutatást. Hosszú, több részes verset írt szülővárosáról, Birminghamról, az ipari forradalom e jellegzetes szörnyszülőttjéről. Címe *The City — A város*. Kötött formájú versek és prózavers váltakozik benne. Az első ilyen hős nélküli eposzt Williams írta Paterson amerikai kisvárosról. A térbeli leírás — a városon átfolyó Passaic négy szakasza — Paterson történetének négy korszakát jelképezi. A negyedik rész a Szt. Lőrinc csatornába ömlő folyó torkolatát írja le — az összeverődött szennyes hordalék, az összekuszálódott és elértéktelenedett emberi életek, az elburjázott gyárak által megtöretett és meggyalázott hajdani kisváros jelképe lesz. A Patersonban még megjelenik egy-egy ember, vannak szereplői. Fishernél már csak néha villannak fel arcok, de személyessé akkor senkinek. *A város* mégis a gyengédebb vers, bár gyengédsége miatt a felületesebb is. Fisher nem a bibliai számonkérő. A régi város mulandóságra ítélt, akárcsak az ember. Otromba, rideg építészete névtelen emberi életek foglalata volt, tehát kegyeletet érdemel. *A város* erénye a tárgyak eleven, beleérző megjelenítése, amint talán az itt közölt részlet is szemléltet.

Anselm Hollo (1934) finn és német szülők fia, Helsinkiben született. Német ajkú nagyapja, az alkímia tekintélyes történésze, úgy tartotta, hogy olyan kis nyelven, mint a finn, nem érdemes verset írni. Így lett Hollóból németül, majd angolul író költő; kinyomtatott versei már mind angol nyelvűek. Angliában és Amerikában él, nyughatatlan lélek. Most Iowa államban lakik — tulajdonképpen otthon, hiszen, mint mondja, a finnek és az indiánok ugyanannak a (szibériai) kultúrának két pólusa.

Versei mintha elárulnák, hogy nem anyanyelvén ír: a nyelvvel nem mer úgy kísérletezni, mint Mitchell vagy Raworth. Mitchell iróniája szóvarázslat, Hollóé logikai tűzijáték, amint itt közölt versei is bizonyít-

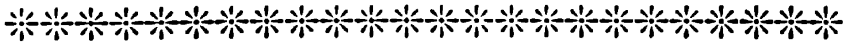

GOT ME

did you ever fall asleep making love in a rocking chair?
i did, and i remember every minute. that's really
when i began to drink, then i drank again, and finally some more
then i started to hang little heavy baskets of drink on my thoughts to
keep them down
which was about the same time i wrote my famous corrected poem, you
may remember it

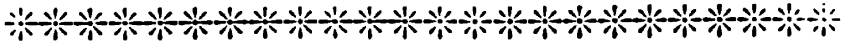
GET ME

~~XXXXXX~~ fall asleep ~~XXXXXXXXXX~~ rocking ~~XXXXX~~
~~XXXXX~~ and I remember every minute. ~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~

ják. Intellektualitása nem a formában, hanem a témához való viszonyában nyilvánul meg. Sokat ír, és sokat is fordít. Finnből, németből, oroszból és legújabbán spanyolból is. Saarikoskit, Paavo Haavikkot, Kleet, Brechter, Jevtusenkót, Voznyeszenszkijt. A diákmozgalmak és a forradalom szemlátomást érdeklik. Fényképe hosszú hajjal, szakállal és hímzett virágos damaszt kabátban mutatja.

Adrian Mitchell

GURULÓ WHITMAN (Whitman on Wheels)

Fanfárok szóljatok: a szállítással szárnyalok,
Az utasszállító járművek sokaságát köszöntöm —
A bámulatos automobilt, a karburáló motorbiciklit,
A Marsra száguldó anyaméh-kabint,
A földalatti vasutat (nézd a föld alá mint bújik),
A vibráló dieselt, a kezes kis robbanómotort,
És a repülő gépek minden nemét —
Fedélzetükön légikisasszony, friss gomba, bomba —
Gargantuai tolatómozdonyokat,
Karakán föld-markolókat, föld-gyalukat, a hernyótalpú
 daru-dinoszauruszt
Mínd a zümmögőket, fröcsögőket, purrogókat és hangtalan siklókat.
Köszöntelek benneteket,
S veletek egyetemben a megbízható triciklit.

Adrian Mitchell

RÖPLAPOK (Leaflets)

(Brian Pattennek és tizenkét növendékemnek a Bradford College of Artból)

A plazma-áruház előtt
karomat a bevásárlók felé tárom és megkérdem:

„Adhatok-e egyet?”
Mindegyiknek adok egy falevelet.

Az első megköszöni.

A második az esőköpenye zsebébe teszi, nehogy az asszony megtalálja.

Egy lány a harmadik, megcsönkített szomorúfűz. Azt mondja, hogy nem érdeklik a falevelek.

A negyedik megkérdézi: „Művészet ez?” „Levél”, felelem.

Az ötödik átbámul a levélen, és elmosolyodik az átszűrődő fényen.

A hatodik a földre dobja a levelét, és addig tapossa, míg nem sötétvörös sár üt rajta át.

A hetedik azt mondja, hogy majd kipréseli az emlékkönyvében.

A nyolcadiknak nem tetszik, hogy tölgylevél, és azt mondja, az én pártomra állna, ha még bükklevelet meg almalevelet meg fagyallevelet meg vörösfenyő levelet is osztogatnék.

A kilencedik óvatosan átveszi a levelet, aztán visszakézből szabadjára engedi.

Siklik a levél, hirtelen kanyarokat téve a levegőben.

Földet ér. Fölveszem.

A tizedik kétszer elolvassa a levél mindkét oldalát, aztán megszólal:
„Igen, de az nincsen rajta, hogy kit öljünk meg.”

De ti úgy fogadjátok a levelet, mint a csókot.

Hallom, hogy szombatonként ott álltok városaitok szívében, erdőket, gyümölcskerteket és dzsungleket kínálva.

Adrian Mitchell

A LIBERÁLIS KRISZTUS NYILATKOZIK

(The Liberal Christ Gives an Interview)

Jártam volna a víz hátán,
De nincs mindenre biztosításom,
S az első gyógyult leprással
Az orvosszövetség elbocsátott.

Mondtam volna példabeszédet,
De oly furcsa volt a hegy formája,
És jóllakatok bizony örvenezret,
Ha kijön a sajtó, hogy megszámlálja.

És a templomi kereskedők
Zsarukat hívtak az ajtó elé,
És ha a pusztában maradok egy évig,
Oda van már a nyugdíjam rég.

Változtatok vizet borrá,
Ha adnak mérési engedélyt,
S akár meghalok a keresztfán,
De hát — tudjátok, milyen nehéz.

Szakállamat leborotválom,
Lekurtítom a hajam,
Fehérneműm golyóállóra
cserélem.
Liberális Krisztus vagyok,
Életemet sem kímélem.

Adrian Mitchell

ELIGAZÍTÁS (Briefing)

Talán elmebajos, talán megszállott.
Szóval legyetek óvatosak.
Fertőz; de mellette maradjatok.

A családdal barátkozzon egyiktek
össze. Férfi és nő is szeresse,
majd viszonszereti az egyiket.

Gyűjtsétek a postáját, levágott körmét,
szemetét, barátait, beszédét, terveit.
Tartsátok számon félelmeit, nemi életét.

Öntse csak ki szívét. Hallgassátok le álmait.
Kívülről-belülről tanuljátok ki.
Ha nevet, nevesetek. Ordítsatok, ha ordít.

Ordítani fog. „Ártatlan vagyok!”, üvölti
majd, míg száját szét nem szaggatták a kövek.
Kövekkel dolgozunk. Kövekkel teli

Szurdokba visszük ki. Egy fészkerhez
állítjuk. Meztelenül áll majd
a köveken. Az első kövek

a lemezen csattannak. A célpontot
rajzolják ki. Aztán felüvölt,
a csattanások elhallgatnak. Akkor

megkövezzük, világát kövekkel
töltjük ki. Kövekkel — kővé lesznek
atomjai, kő alatt maga is kő lesz

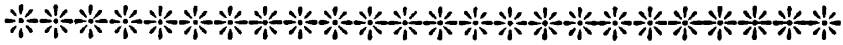
Ráadást, majd elmehettek. Jegyezzétek
meg a tétovákat, karotok hajtsón
gondosan. S én hogy hajítok, azt figyeljétek.

Adrian Henri

**A MINAPI MINAPI VÉRENGZÉSRE ABORTUSZOK
ÉS TORZSZÜLÖTTEK KELLEMESEBB CSINOSABB
TESTHEZÁLLÓ HOLMI (The Late Late Massacher)**

A hétnapos szépségápolási kampány:
Bosszuld meg Ó Uram lemészárolt szentjeidet; csontjaik
Legalább egymillió leukémiás halált okoznak majd
Ne feledd őket, ródd fel könyvedbe fohászaikat
És most következik a döntően fontos mozzanat. Kenje be arcát
és nyakát a krémmel másodszor is
Egyetlen amerikai elnök sem szépségápolási krémjeiről híres
felelős annyi törvénysértő fiatal szabadságáért és biztonságáért
AKIK MA SZÁMÍTANAK
A Háromszoros Tirannus Macmillan Kennedy Watkinson penge
A nyugati kormányok meggyőződése, hogy erkölcsi kötelességük
felújítani A newmarketi lóversenyeket
EXTRA SPECIAL!
Légköri kísérlet: egy kísérleti adatlap mutatja
reggel 10-től 15 percen át egyfolytában
mielőtt legyilkolnák őket a véres piemontiak
miért fizet többet az utazásért?
Mindig baj van, amikor Kennedy elnök a jovialis reszelős hangú
kis tengerész
megvédi a ragyogó Olive Oyl-t a légköri szennyeződéstől
KÜLÖN PÉNZT jajongásuk
A völgyek a bérceknek visszhangozzák
Ismét tűz dühög London belvárosában **MEG EZ-AZ JAZZ**

Őn is sétatálcával húzza el függönyét?
Ezt az elváltozást az a súlyos sugáradag okozta, amelyben
a Hirosimai anya Részesült
Ennek a csecsemőnek a szeme és az orra
Egyetlen formátlan vonássá torzult a homloka
közepén, Csípőben 15 cm-t adtak le
áldozatai most divatharisnyát viselhetnek
Mentse bár magát a Babiloni ellen sietve
követi
A HOLNAPI IDŐJÁRÁS
Epilógus
fejezzék be

**Kivágások John Milton XVIII. szonettjéből (A Minapi Piemonti
Vérengzésre), a TV Times-ből és a Nukleáris Fegyverkezés Elleni
Mozgalom röpiratából**

POEMS

ADRIAN MITCHELL

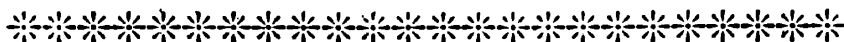
Adrian Henri

A LÁNGOLÓ KALAP (The Blazing Hat)

Aznap reggel égettünk el egy papundekli kalapot
lángok nyaldosták a karima belsejét
Aznap reggel lógott a mennydörgés nagy fekete zászlaja a város felett
a széllökések meglebbentették
Aznap reggel avattak fel autópályát
lakásomtól a tiedig
Aznap reggel jöttem rá nem kapok elég kalóriát
és áttértem a tejespalack-törmelékre
Aznap reggel felejtette ott a Halál a köpenyét
a buli után
Aznap reggel ébresztett gyönyörű kamaszlány csésze kávéval
egy látomásban
Aznap reggel láttuk
a vízre írt betűket
Aznap reggel hallgattak gyönyörű reneszánsz arcú lányok
Hindemith-lemezt
hajnalban
Aznap reggel az éjszaka után
amelyik előtt
Aznap reggel az éjszaka után
amelyik teleszórta a Canning Streetet vörös toalettpapírral
Aznap reggel láttuk a 4 éves fiút
amint megkorbácsolt egy képzeletbeli szöszit
Aznap reggel volt a Halál levél
melyet nem illatosítottak be
Aznap reggel nyúlt a költő az összecsavart Financial Times után
s eztán szörnyű robbanás köverkezett
Aznap reggel ébredtél innen 50 mérföldnyire és láttad a napfényt
a vízen
és nem gondoltál rám
Aznap reggel 16-féle mű-gyöngyvirágot vásároltam
mindből a te illatod jött
Aznap reggel üldögtünk a lángoló kalap zsarátnokai melltt

Tom Raworth

KÉKBEN VOLTÁL (You Were Wearing Blue)

ma este közelebről robban
délre az utolsó vonat holnap
hatkor indul

a hangszóró majd más nyelven beszél

gyufavéget rágok
ujjaim hegye nyirkos

az állomáson várlak majd és
üzensz egy cédulán
és elolvasom

és esik közben

árnyékaink a villanyfényben

nyolcévesen tanultam az *igazi*
írást

egyenként róni a betűket

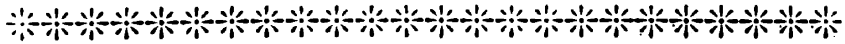
de hát nézd mondtad
inkább a tengert

bámultam a dolgok ott furcsán végződnek

csak a hajók rontják el

arrább készítetve tekintetedet

Tom Raworth

SZEPTEMBERI REGGEL (September Morning).

a felnyíló ablakkal a nap végigsiklik a falon
a madár csak leperdül a párkányról
lezuhan holtnak lenni
nem tudni többé bundádról lekefélni a port
s ezüstpéznz fedi be
 a szemed

most, kora reggel, a nedves
füvön papucsban a
gyerekek, és bámulnak

magam is majdnem betemerve nem merek földet szórni a fejedre
a tenger, a tenger betölti az egész látóhatárt

Tom Raworth

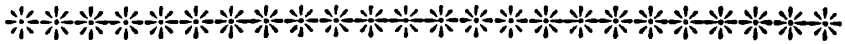

JÖJJ VISSZA, Ó FEHÉR RAGYOGÁS
(Come Back O Glittering and White)

a természet tudjuk tagadja létünk
semmiből üt a szív újra meg újra
árnyék és fény rohan el a gyepen
a fűvön melynek súlyuk egyforma

s az emlékezet csak örül kapdos
ízék illatok villanva fészlő
cikcakkot rajzoló szalmaszálak után
a parfüm után ami voltál s ami lesz

Tom Raworth

FIAM, A HAIKU-ÍRÓ
(My Son the Haiku Writer)

1.

a zsarátnokig
esély a gyengédségre
kés a kezében

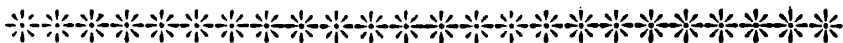
5.

most a dallam az
árnyékot mintájában
árnyékkal hátrább

9.

hang hangok alatt
járását megismerném
huszonegy húr zsong

Roy Fisher

A VÁROS (The City)

Tégla a napsütésben. Ezt látom most a városban, ezt a fanyar epikus ízt; szellője emberi lehelet. Falak világa: csövek és vakolókanál húzta őket egyenesre, hogy majd kiszáradjanak és szétmálljanak a napsütésben és a füstben. Felhólyagzott festék esőcsatornákon és gerendákon; felrepedezik, hogy leleplezze a glancot. Öregemberek köpnek a járdakövekre, kislányok vizelnek; és a nap felszárítja mind, mint ahogy felszárítja az ázásokat a gipszdíszekről, esetlen foltokat hagyva. Keresem azt, ami az öregeket és a holtakat fiatalá tehetné. Dolgozat, melyek elszöktek, annyi gyermekkor tájait.

Rakodódokok, a gyárak legöregebb épületei, kátránypapírral fedett padlásormaik ágaskodnak, hogy elfogják a napot a lentebb tetők előtt. Korom, napfény, téglaport; és a lehelet, amelynek ízet adják.

Akkoriban, amikor a nagy utcákat meghúzták a régi országutak és kocsivágatok mentén, és a házak vállvetve a vidék felé tülekedtek, s a köztük tároló tereket úszóhárttyaként töltötték ki a hátsó utcák, az egyéni akarat pusztábban mutatta meg magát a városban, nem volt olyan mutatósan demokratikus, mint ma. Ott voltak a vasútállomások házikói, a börtön (várat utánzott Grimm meséből), meg a nyilvános vizeldék, amelyeket zöldre-pirosra festett öntöttvas csipke fal vett körül; de ott voltak aztán a fennhéjázó, súlyos épületek, amelyek törpévé zsugorították és megfélemlítették az embereket már nagyságukkal és durva célszerűségükkel is: a dologházak és a régebbi kórházak, a vastag falú vágóhíd, a vásárcsarnokok hosszú, boltíves hodályai, a peckes csatornahidak és vasúti viaduktok. Brunel otthon volt itt. Ezekhez az építményekhez képest a mai, egyszerű fehér háztömbök és beton autópályák majálisi búcsú, ébredés előtti szép álmok; nem mérnökök,

hanem kereskedelmi ügynökök szüleménye. Az új város szülője a kemény akarat volt; de most mintha meg szeretné kedveltetni magát, árkádjaival, átjáróival, enyhe emelkedőivel és a bőséges fényvel. A szemek kápráznak, kegyelemért esdekelnek, és elfátyolozzák magukat; a teli, kemény szájakat, a széles állakat — őket már csak kevesen veszik észre.

Fél mérföldes utca házak nélkül; megszakítatlan, csenevész fűvel benőtt part az egyik oldalon, rajta vasúti jelzések meg tehervonat füzére, a kerekek fekete küllői közt látni az eget; a másik oldalon kékes téglafal kanyarog végig, korom borítja, tíz méter magas. Benne kis okkerszínűre festett ajtók, ujjnyomokkal, de mindig zárva. Macskakövek az úttestben.

Száz éve itt már majdnem vége volt a városnak. A telepeket, a gázgyárat meg a szénraktárt a házak közti mező kiemelkedésein és halmain építették. Innen a város közepéig, egy vagy két mérföldet fel a hegynek, guggoló utcák és udvarok zsúfolódtak össze, betöltve a mocsaras völgyet — a satnya folyócska most téglák és betonút alatt folyik. És először a vasút is csak eddig jött. Nagy, feltornyosuló állomás épült, kőből. Déli ég alól való. A méltóságteljes kocsifeljáró, a hosszan kanyargó falak megmaradtak, de az épület áruraktár most, a legtöbb ajtót rács fedi, és azokból az ablakokból, amiket nem takar redőny, muskátlicserepek virítanak. Hirtelen bukkansz rá, tág terére a kis gyárak összegabalyodott utcáiból. Vonzza a fényt, különösen napnyugtakor, hallgat, arca sima, nyugat felé néz, a hegyre. Képzetelem nem látja a sürgést, ami valaha betölthette. Nem látom a férfiak és nők kísérteteit, csak a hatalmas kőkísértetet. Lebontani senki sem meri.

Roy Fisher

MIÉRT NEM ÉNEKELNEK
(Why They Stopped Singing)

Nem énekelnek többé, mert
Eszükbe jutott, miért kezdtek bele

Nem énekelnek, mert énekük
Túlságosan tökéletes volt

Nem énekelnek; csöndet reméltek,
S hogy majd belefülelhetnek

Ha tovább énekelnének,
Az emberek nem tudnának mit mondani

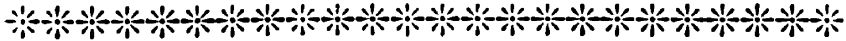
Nem énekelnek, mert féltek,
Hogy majd örökké énekelnek

Nem énekelnek, mert látták, hogy a hajthatatlan világ
Rosszall valamit

Látták, hogy nekigyürkőzik
Egy kérdésnek

Akkor nem énekeltek többé
Amíg még nem volt késő

Roy Fisher

VONAL (Linear)

Utazni s testeden érezni
hogyan öregszik a világ

beszívni és kiüríteni egyre
a morzsalékot ami a világ

karaván kis metropolis
világrészen átvágni van mersze

oly türelmesen s látnia kell okvetlen
elfeküdt, kavarog, és elfekszik minden nap pora

nincs elfelejtett mérföldje
az útnak vargabetű csak fortélyos

szerezve tapasztalni sokat
s nekidörgölődni még többnek

hosszú vonal ismétlésnek
nem nevezhetnéd soha

mindig elkopott vidékeken
másokon mulatni más világon

csiganyom-vonal
őrült-hosszú s téríthetetlen

Anselm Hollo

POMOLÓGIA (Pomology)

Naponta egy alma
az háromszázhatvanöt alma.
Naponta egy vers
az háromszázhatvanöt vers.
Többnyire.
Kérdezd csak meg a doktort,
könnyebb almát enni,
mint verset költeni.
És könnyebb
verset enni,
mint almát költeni,
bár éppen csak
hogy. De megmondom,
mít tégy,
hogy távol tartsd
a doktort: verseid
tedd közzé almafán.
Új könyvedben
nőjön alma.

A fordító jegyzete: „Naponta egy alma a doktort távol tartja” — ez a régi angol aranymondás adta a vers ötletét.

Anselm Hollo

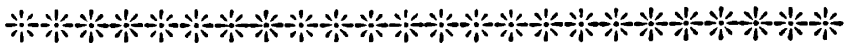

KÉT ÁLLATTANI LELET. 2. PROFESSZOR-KÖLTŐK
(Two Zoological Finds. The Professor-Poets)

(hirdetés)

Ezek a pompás
noha némileg költséges madarak
nagyon ragaszkodnak tanítójukhoz
igen mulatságosak
és néhány szót könnyedén
betanulnak
lakásban
hátrányuk
hogy olykor zajt csapnak
és némi kárt is okozhatnak
Etessük őket napraforgóval
mákonnyal
meg dióval és szárított gyümölcszel
húst ne adjunk nekik inni pedig
csak vizet

Anselm Hollo

„A KÖLTŐ”: NÉGY ÁLLÓKÉP
(Four Stills From *The Poet*)

(Tom Raworth-nak ajánlom)

*A költőt látjuk, amint részegen
verset ír a világ
forradalmáraihoz*

Hosszú vers lesz

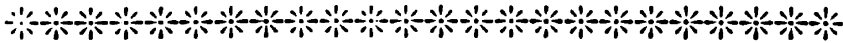
A kilencedik old. felé a költő észreveszi,
hogy tökjózan már:
megáll, visszalapoz,
elolvassa, amit írt.
húzni kezd — szavakat —
sorokat — részeket —
egész oldalakat.

Egyetlen sor marad,
az ötödik oldalon. Így hangzik:

a hősök, szájuk telve . . .

Nem túl
jó ez a sor. Talán
csak elfelejtette kihúzni.
Nem tudjuk
megkérdezni.
A költő elaludt.

*Almában
a költő
barátaivalhoz szól*

Testvéreim
az álomban:
emlékezzetek az éj évadára
mikor elhatároztuk
hogy meggyújtjuk békepipáinkat

Emlékezzetek egyezségünkre
legyetek kedves bolond gyerekek
a megadott órán
fessétek a kék jelt
homlokotokra

Tudva egymás köreit
megférünk tehát
ne felejtsétek
senki sem tudhatja meg
fogadalmunkat világukban
nem leszünk felnőttek

*Reggel
a költő kitekint ablakán
békés lakónegyed a környék*

Visszafekszik
 ágyába
esetleg
 fekszik
ott
 más is

Kodolányi Gyula fordításai

